Biekorf. Jaargang 45

bron
Biekorf. Jaargang 45. A. Van Poelvoorde, Brugge 1939

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001193901_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF

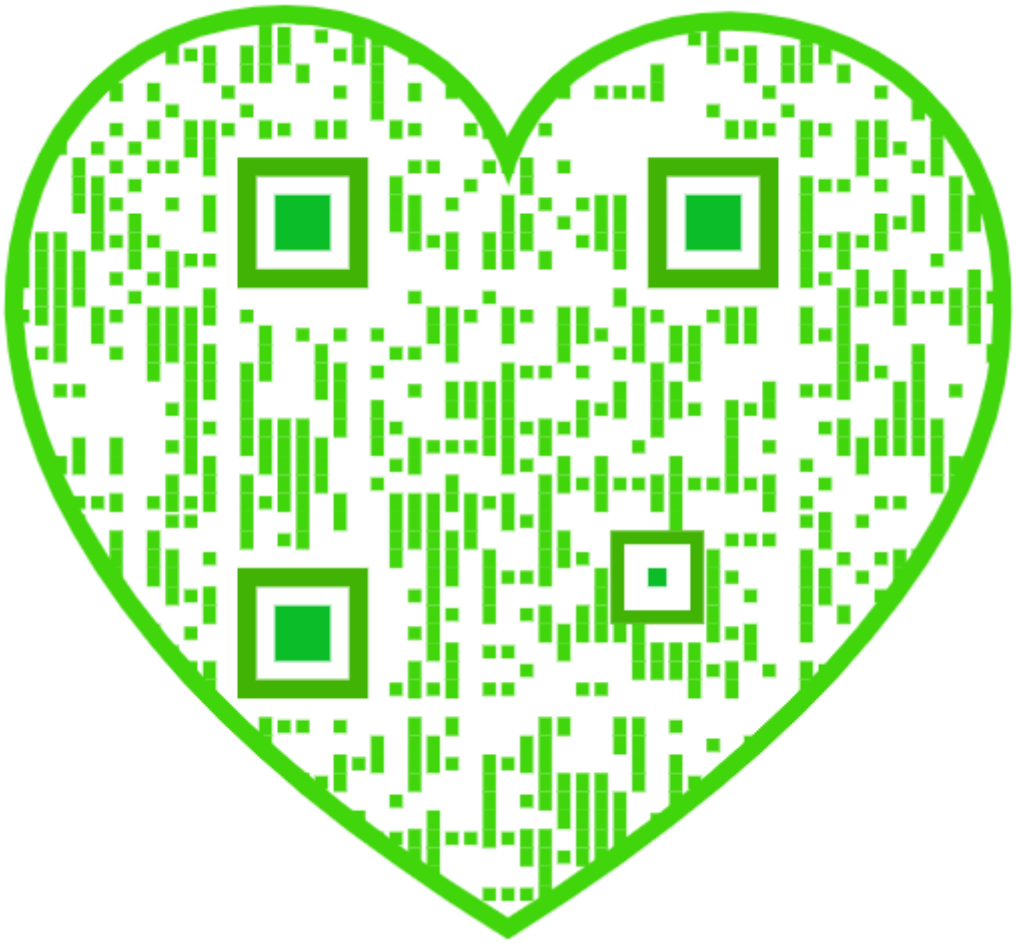

[Nummer 1]

Monikerede.
Een verdwenen zeestad van het Zwin.

MONIKEREDE, evenals Damme, Hoeke, Mude en Sluis, heeft zijn ontstaan te danken aan zijn ligging langs het Zwin en aan den Brugschen handel in de middeleeuwen. In al deze havens, die geen kaaien bezaten, konden de zeeschepen op het droge gezet worden, en er hunne waren overladen in lichters, die de koopwaren dan verder naar Brugge voerden.

Monikerede lag aan de monding van de *Monikerede*, het latere Leugenzwin, dat het Oude Zwin met het Zwin verbond.

Het stadje was oorspronkelijk, evenals Hoeke, een gehucht van Oostkerke. Hoeke heeft een eigen kerk gekregen, terwijl Monikerede nooit een kerk gehad heeft, en altijd onder de klok van Oostkerke bleef behooren, waarvan het slechts één kilometer verwijderd

was; het bezat echter langen tijd een eigen pastoor, die dicht bij de kerk, maar op het gebied van Monikerede woonde. In 1482 was deze pastorij reeds vervallen, en was het stedelijke ambt van pastoor afgeschaft.

Het was dus een eenvoudig gehucht dat stadsrechten bekomen had, ten voordeele van den handel en de scheepvaart op het Zwin. De stad heeft nooit geen versterkingen gehad: in tijd van oorlog werden de stedelijke handvesten en juweelen binnen Damme in veiligheid gebracht.

Monikerede wordt voor het eerst vermeld in een Engelsche akte van 1226; een aantal Vlaamsche schepen, die met een lading Bordeauxwijn uit de Golf van Gascogne kwamen, waren in Engeland opgebracht; op bevel van den koning van Engeland werden ze vrij gelaten, onder deze schepen was ‘cogam (de kogge van) Lambekini de Munekerede’.

In een andere Engelsche akte van 1230 heeft dezelfde Lambekinus, alsook zijn stadsgenoot Johannes de Munckenerod, Engelsche troepen helpen overbrengen naar Frankrijk, met hunne koggen ‘La Blome’ en ‘Welifare’. Ze bekwamen daarvoor de toelating om in Engeland handel te drijven.

De schippers van Monikerede vaarden met eigen schepen naar Engeland en de Fransche westkust, in dienst van Brugsche kooplieden. In 1262 namen zij met hunne schepen deel aan den Vlaamschen krijgstocht naar Zeeland.

Monikrede lag op den samenloop van de Monikerede en het Zwin; de eerste waterloop was, langs het Oude Zwin van Koolkerke, de Ieperleet en de Lissewegeree, in verbinding met de abdij ter Doest te Lissewege, vandaar de naam ‘Waterloop der Monniken’ die op de stad overgegaan is. In de stad had de abdij ter Doest enkele bezittingen.

Monikerede moet rond het midden van de XIIIe eeuw stadsrechten verkregen hebben, want voor het jaar 1266 zijn drie schepenakten van deze stad bewaard.

De schepenen hadden in 1266 een sluis gebouwd aan de monding van de Monikerede, ten einde er de schepen te ontladen zonder door ebbe en vloed gestoord te worden. Langs daar konden de koopwaren naar Brugge gebracht worden, zonder voorbij Damme te varen. Om dit te beletten verplichtten de schepenen van Damme hunne ambtgenooten van Monikerede 'dat die waterganc van diere sluus, met posten ende met houte ende met andren dinghe also nauwe moet zyn ghemaect, dat ghene grote scepe no clene der duere moghen liden, no daer ne mach ooc nemmermeere scepinghe zyn no voeringhe van goede'.

De stadsrekeningen van Monikerede, over de jaren 1394 tot 1581 zijn te Brussel bewaard; deze rekeningen geven ons een kijk op de stedelijke inrichtingen.

De stad werd bestuurd door twee burgemeesters, vier schepenen, één griffier en één kolfdrager (politie-dienaar gewapend met een knots). Wanneer er schepenen te weinig waren om een vollen schepenbank te vormen, werden twee schepenen uit Hoeke erbij gevraagd.

Het bestuur beschikte over een stadhuis, gedekt met stroo, waarin een vierschaar of gerechtszaal was, alsook een 'camer' voor de bestuurlijke vergaderingen, en waar de 'poortscrine' of stedelijke voorrechtkoffer bewaard werd. Tot het stadhuis had men toegang door een trap; in de kelders lag de gevangenis.

In 1393 ontving het stadhuis een scelle of klok. Aan den gevel, zooals nu nog te Damme, hingen gerechtsteenen, die aan den hals van zekere veroordeelden werden gehangen, wanneer ze rond de stad geleid werden.

In 1462 brandde het stadhuis af, het werd herbouwd en gedekt met tegels; er kwam ook een nieuwe klok.

Het stadhuis lag op den noordoosthoek van de Markt; op den zuidwesthoek lag het 'stede waterscip of stede drincpit'. Deze put werd ieder jaar schoongemaakt. Later werd hij omgeven door kasseisteenen en afgezet

door planken. Van in 1407 bestond er op de Markt een vleeschhuis, dat verscheidene stallen bevatte.

Monikrede bezat het stapelrecht of het monopolie van den handel in gedroogde visch; een akte van 1400 zegt dat ‘de wijfs van der muenekereede moghen haerlieder visch in teelen up haren hals ghedraghen, also si van ouden tiden gheploghen hebben, ende dien te vercopen up de maerct ter eerster vente’.

De stad telde zeven ambachten: de meters (die de koopwaren die in 't Zwin toekwamen maten), de visschers, de vleeschhouwers, de schippers, de schoenmakers en de fruteniers; en drie gilden, toegewijd aan St. Quinten. St. Sebastiaan en St. Blasius.

Er was ook een gasthuis met kapel; deze was aan O.L. Vrouw toegewijd. Het gasthuis lag in den kleinen polder langs het Zwin en was vooral bestemd voor melaatschen.

Bij den samenloop van het Zwin en het Leugenzwin, in het Vrije, lag het kasteel van Lembeke, dat zijn naam gaf aan den Lembeekschen Weg, die naar de kerk van Oostkerke liep, en de scheiding vormde tusschen Oostkerke en Monikerede, tot aan den Kerkweg.

Het stadscentrum van Monikerede telde vijf straten. De oudste is waarschijnlijk de Hoogstraat, aangelegd op den buitendijk van het Zwin. Er bestond ook een Hoogstraat te Hoeke, die insgelijks op den buitendijk van het Zwin lag. In 1358 kwam het water nog tot aan de Hoogstraat. Het deel van het bed van het Zwin dat tegen de Hoogstraat lag, heette zoowel te Monikerede als te Hoeke: De Garende Hebbe. Het was eerst een slikke die meestal onder water lag, later was het een schorre die slechts bij hoogwater overstroomd werd, en eindelijk werden er dijken rond gelegd, om polders te vormen.

Het gasthuis was op een hoogte in de Garende Hebbe gebouwd. In de schorre was er een plaats waar de visschers hunne netten te drogen hingen.

Rond 1400 kwam het water slechts tot op zekeren

*1

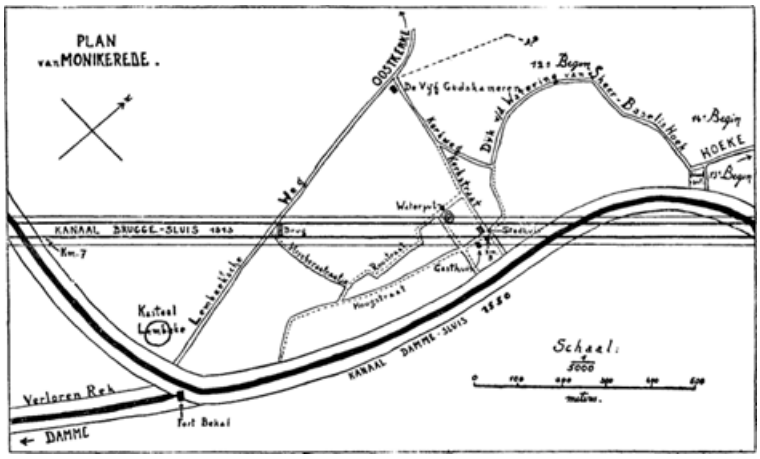
PLAN
van MONIKEREDE.
OOSTKERKE
Dijk uit Westen
HOEKE
KANAAL BRUGGE-SLUIS
Km. 7
Kasteel
Lembeke
Lembekedijk
Verloren Rek
Fort Bokal
DAMME
KANAAL DAMME-SLUIS
Schaal
1/5000
meters.

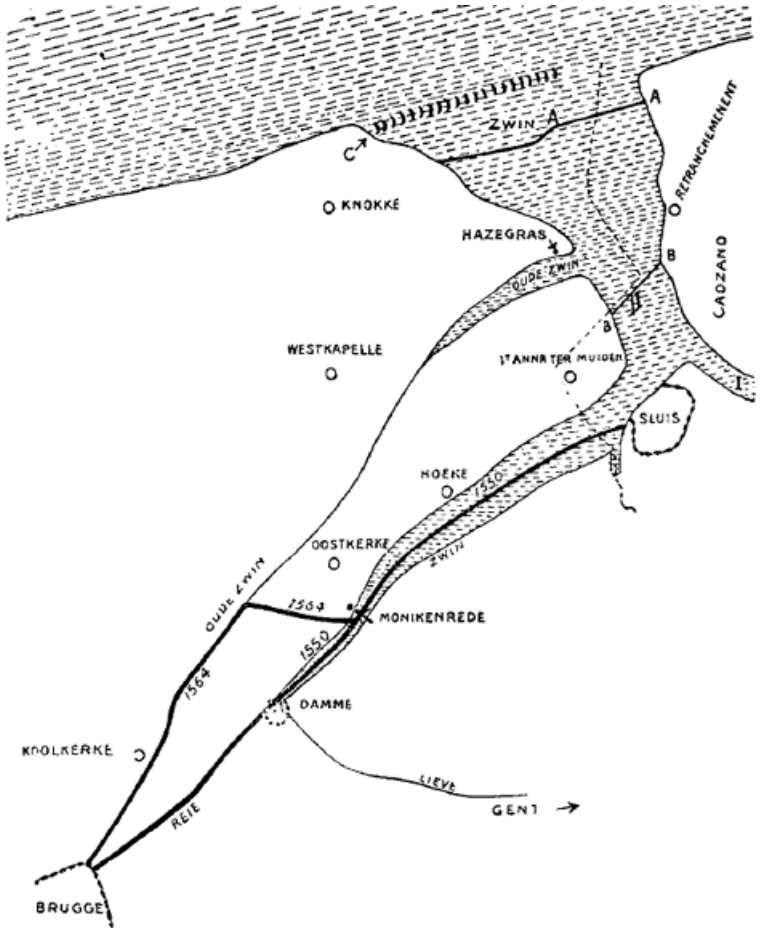

HET ZWIN IN DE XIIIe EEUW met de kanalen van 1550 en 1564, de latere dijken en de huidige kust.
I Oostelijke en II Westelijke arm van het Zwin.

A. Huidige zeedijk van 1872.
B. Dijk van 1863.
C. Huidige duinen.

- De stippellijn duidt de huidige Belgisch-Nederlandsche grens aan.

afstand van de Hoogstraat; vanaf de Markt werden twee straten tot aan het water gelegd, waar een steger opgetimmerd werd, waarvoor in 1404 ‘een scute verdroncken ende verzant lach’. In 1502 werden steenen hoofden tot aan het water gelegd.

Bijna evenwijdig met de Hoogstraat lag de Roostraat, die met de Hoogstraat en de Kerkstraat of Kerkstic, de Markt vormde. De Hoogstraat liep door tot aan den Kerkweg, waarin de Kerkstraat uitkwam; de Kerkweg liep tot aan den Lembeekschen weg, die naar de kerk van Oostkerke leidde. In den hoek van deze laatste twee wegen lagen vijf godshuizen voor arme lieden: De Vijf Godskameren,

De Lembeeksche Weg stond ook in verbinding met de Markt, door het Visschersstraatje, dat in de Roostraat uitliep.

De Kerkweg en de Kerkstraat werden in goeden staat gehouden. In den Kerkweg werden in 1403 ijzeren wrangen langs het voetpad geplaatst, zooals het nu nog gebeurd in de polderstreek, om te beletten dat het steenen voetpad zou stuk gereden worden door de wagens.

In 1460 werd de ondergrond van den Kerkweg in hout gelegd, en erboven werd gekasseid.

De dijk van de watering van sHeer Bazelis Hoek liep van den Kerkweg naar de grens van Hoeke, waar de Bloedput van Monikerede lag.

Ten gevolge van de verzanding van het Zwin, werd in 1550, door de Garende Hebbe en nevens het water van het Zwin, een zeekanaal gegraven van Damme naar Sluis, waar een zeesluis gebouwd werd. Dit kanaal werd de Varsche (zoetwater) Vaart genoemd, in tegenstelling met het Zwin dat nog in betrekking stond met de zee, en Zoute Vaart genoemd werd.

Ten gevolge van moeilijkheden met den gouverneur van Damme, die de scheepvaart belemmerde, werd de Varsche Vaart in 1564 doorgetrokken naar Brugge door het Leugenzwin en het Oude Zwin van Koolkerke. Rechtover Lembeke werd de vaart naar Damme afge-

sloten en heette voortaan 't Verloren Rek. Daar werd ook het fort Bekaf gebouwd, dat de vrije scheepvaart op het kanaal moest verzekeren.

In de XVIe eeuw, ging Monikerede heel en al te niet. In 1557 was er geen gevangenis meer, de kolfdrager moest de gevangenen in zijn huis bewaren. Hetzelfde jaar vroegen de schepenen aan den koning van Spanje om van het bestuur en de rechtspraak ontslagen te worden, omdat er van de stad bijna niets meer overbleef, en er geen inkomsten meer waren.

Eindelijk in 1594 werd aan deze vraag gevolg gegeven en werden Monikerede en Hoeke bij het schependom van Damme gevoegd. Ieder van de afgeschafte steden was vertegenwoordigd door een eigen schepene in de wet van Damme.

Zegel van de vereenigde steden Damme, Monikerede en Hoeke. (XVIIIe eeuw. Museum Gruuthuse, Brugge).

Het verval van Monikerede kan goed nagegaan worden in den ommelooper van 1594, waar, bij de beschrijving van talrijke stukken land, vermeld wordt dat er vroeger huizen en hofsteden op gestaan hebben. Zekere hofsteden waren toen reeds ‘verdonckert’, t.t.z. in het land opgenomen.

In een stuk van 1549 spreekt men van ‘wylent tgasthuus van Muenckereede’.

Op een plan van 1695, dat tot grondslag diende

van het hierbijgevoegd plan, telt Monikerede nog zeven huizen. De Hoogstraat, de Roostraat en het Visschersstraatje zijn ‘verdonckert’. De naam van de stad wordt er nog bewaard in de Kerkstraat, die de naam draagt van ‘meunicreede straetken’.

In 1675 was de Markt boomgaard geworden, van het stadhuis bleven nog enkel de vervallen muren over.

Ten tijde van zijn bloei heeft Monikerede nooit meer dan vierhonderd inwoners geteld.

Het gebied van Monikerede had een oppervlakte van Ha. 118-61-95 a. (de gemeente Oostkerke beslaat 1.647 Ha. en 89 a.). Het bevatte een smalle strook grond langs de beide zijden van het Zwin (het huidige Zuidervaartje) van aan de vestingen van Damme tot rechtover Bekaf. De oostgrens was de huidige oostgrens van Oostkerke met Damme. Verder bevatte het nog het 13e begin van de watering van sHeer Bazelis hoek tot aan de grens van Hoeke. Ten Noord-Westen van den dijk van sHeer Bazelis hoek bevatte het nog deelen van het 12e en het 14e begin van deze watering. Ten Westen werd het begrensd door den Lembeekschen Weg vanaf de Vijf Godskameren tot aan Bekaf. Het bewoonde deel van de stad, waar de Markt en de bijzonderste straten lagen, heette: Monikerede-Boven.

Toen de Fransche overheden in 1796 onze hedendaagsche gemeenten inrichtten, werd Monikerede bij Oostkerke ingelijfd.

In 1813, toen Napoleon door Spaansche krijgsgevangenen het kanaal Brugge-Sluis liet graven, was het centrum van de stad een bilk of weide: ‘den Meuninck Reeds Bilck’. Een deel ervan, namelijk het grootste deel van de Markt, werd in de nieuwe vaart afgedolven, rechtover de tegenwoordige kilometerpaal 8.

Toen H.Q. Janssen, predikant te St. Anna-ter-Muiden, in 1853 op zoek ging naar de ligging van Monikerede, wisten de menschen ter plaatse niets meer van het stadje, en toonden hem den hooggen ‘Minnikereê bilk’.

Ook deze naam is nu vergeten; de Hoogstraat, die nog een hoogte vormt, alsook de Roostraat maken deel uit van een bilk. Deze laatste straat, alsook het Visschersstraatje kan men nog herkennen aan de grachten die erlangs lagen, en die nog bestaan.

De Kerkweg en de Kerkstraat bestaan nog, en zijn landwegen zonder eigen naam. Van de Markt blijft nog een driehoekig stuk land over. De Lembeeksche weg bestaat nog, maar heeft ook zijn naam verloren: ten Zuiden van de vaart is het de afgesloten toegangsweg tot de hofstede Bekaf, die vroeger het neerhof was van het kasteel Lembeke; ten Noorden van de vaart is het de steenweg die van Oostkerke brug naar Oostkerke dorp loopt.

Waar de dijk van de huidige vaart door het bed loopt van de oude Sluissche vaart van 1550, juist over kilometerpaal 8, is de dijk wat ingevallen.

Enkele menschen te Oostkerke kennen nog de naam van het stadje ‘de Munnikeree’.

Het eenige wat nog aan het stadje herinnert, is een schilderij met het wapen van Monikerede, dat aan de binnenkerkdeur van Oostkerke hangt: In het midden een blauw water, erboven een rooden hemel, van onder een groenen dijk; op het water ligt een zeilschip dat met een plank verbonden is aan den dijk, een monnik stapt naar de plank om in te schepen.

JOS. DE SMET.

Bronnen

A. DE SMET. *L'origine des ports du Zwin: Damme, Mude, Monikerede, Hoeke et Sluis*, in Etudes d'Histoire dédiées à la mémoire de Henri Pirenne. Brussel, 1937, bl. 135-136.

A. VAN SPEYBROUCK. *Meunikenreede*, in Biekorf, 1896, bl. 39, 73, 101, 132 en volg.

L. GILLIODTS VAN SEVEREN. *Coutume de Munikerede*. Brussel, 1891, bl. 337-348.

K. DE FLOU. *Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen*. Gent-Brugge, 1914-1938.

Rijksarchief te Brugge. *Vrije*, reg. n^{r} 15.786, n^{rs} 4 en 5. Ommelooper van Monikerede door Fl. Van Marissiën, 1594-1600.

Kaarten, n^{rs} 524 en 997 A en B.

Pompieren.

> L'âme ineffable et mystérieuse d'un vigneron du canton de Vaud ou d'un montagnard du Valais ne peut s'exprimer dans le même idiome que celle des citadins et des intellectuels.
> G.F. RAMUZ.

ZONDAG namiddag. - De ommegangstraat ligt te glimpen in 't zomergeweld. De zonne davert uit 't Zuiden op den hofmuur van Madam Van Oost. Vital Bakkerdries mankt kreupel-ga-weg naar de vespers. Onz' jongens zijn al weg van eer dat 't klepte. Pius Lootens zit bij de voordeur een boek van Conscience te lezen en zijn Madam zit lachend te kijken naar twee kattejongjes die spelen met 'n eindje saailint.

Al met eens schettert de noodhoorn van de pompiers in 't helderblauw geluchte.

‘'t Brandt te Kozijntjes!’ roept Pius. ‘Daar zal 'n peerd in gebleven zijn!’

't En brandde niet te Kozijntjes. 't Was 't achterstalletje t'enden den lochting van Vergucht dat in vier en vlamme stond.

Toen alles plat lag of zoo naar, kwam ieder pompier naar de plaatse geloopen, maar bij d'aankomste en bij 't aaneenklinken van de darms was niet alleen den brand gebluscht maar alle gevaar geweken voor d'aanpalende stallingen.

Zaterdag nacht. - 't Brandt op den Molenhoek! De noodhoorns trompen negeins al en iedereen vlucht naar den Molenhoek waar 'n vlaskot brandt. 'k Spring uit 't bedde, 'k zette 't venster rekkewijd open en 'k hoore onder mij, op 't plankier, mannen van den Driesch voorbijstappen.

‘'t Is bij Clyncke’, zegt 'n onbekende stemme.

‘Zit die ook al op den bo'm?’ vraagt Tuurtje Meirhage.

Aan mijn ooren. 't En is bij Clyncke niet. Noch schijn noch gedacht van. Branden zeker. Bakkerij en herberge met vier dochters,

Op den Molenhoek, in 'n vlasschuurtje was 't, bij de Kattebeke, maar vermits niets anders dan wat klodden in 't schuurtje 'n zaten en 't water bij den werke liep, was 't gebuurte den brand meester geworden op 'n ik en 'n gij.

Dat 'n kon niet anders, want 't en was niet verzekerd,

Om de waarheid te zeggen: 't brandt nog al lichte 'n keer entwaar, maar serieus branden 'n doet het maar waar 't hoogst noodig is. En hoogst noodig 'n was 't niet meer geweest sichten de jaren '90.

De pompiers waakten. 'k Heb ze weten zoeken naar den brand Tusschenbruggen met 'n bollanteern. Ze waakten zij al 'n jaar of twintig. Ze staken den bond kloek ineen. Ze maakten nieuwe wetten en kozen versche officiers. Lieten decoraties uitdeelen. Gingen verbroederen met andere bonden heinde en verre. Begroeven hunne dierbare afgestorven leden met eere en praal en op de kermisse was 't meest gegeerde spel 'n geteerd en gepekt huizetje in brande steken en blusschen dat 't verdomd kwam. Daar 'n is nooit iemand in den brand gebleven.

J'hebt zeker al belet hoeveel decoraties 'n pompier kan dragen als 't 'n beetje meeslaat. Van zooveel jaren dienst, van nog meer jaren dienst, van d'eeuwfeeste, en som te mets al 'n keer van moed en zelfopofferinge? - D'onze 'n stonden niet ten achter. Er waren er van tiene per man, die van den oorloge meegeteld, en die er geen stuk of vijf 'n had, 'n liet nog niet elk jaar zijn portret trekken.

De pompiersbegrafenissen waren van de geestigste bijeenkomsten uit. Een aandoenlijk afgescheed wierd door den meester ineengezet en door den bevelhebber afgestoken bij den put; - zijn vader was pompier; -

zijn grootvader was pompier - ja, in deze familie was iedereen pompier. Er wierd op de stielveerdigheid en op den moed lof getuit dat zelfs de trompetter - Freeden - den hoorn naast zijn broekpijpe liet hangen en vergat zijn dooden maat in den dieperik te blazen.

Den Zondag werd oefeninge gehouden. Bij 't kraaien van den hane was elk lid te beene. Om plezier te doen aan 'n eerelid werd in den Winter z'n kelder uitgepompt of in den Zomer 't stof van z'n gevel gespeit met de groote slange.

Ze 'n hadden geen draadje droogs meer aan en zaten in bruinvelde veste ter zevenmisse te dubben over 't ongemak van ongenaakbare of uitgedroogde putten, te korte pompdarms, ontijdige aankomste bij 'n grooten brand en in de zoete verwachting van de soldije.

Den Maandag was 't in de ‘Klokke’ om 't einzevijlen en te diskanten over d'exercitie.

Heel den Godschen avond pompieren dat hooren en zien verging. Pompt je niet zoo 'n hedde niet. Ieders tonge hing aan 'n klinksnoer.

De brandmeester - Theofiel - streefde naar hooger. Hem 'n was 't om d'eere noch om de soldije te doene, maar om 't gedijen van zijn ‘korps’.

Van kindsbeen af had hij hem te were gesteld. Vroeger kleine klerk op 't stadhuis. 't Secretarisschap van voor z'n neuze zien wegstekken door 'n vreemdeling omdat er te veel parochianen op dat postje geluimd lagen. Maar, om restoor te doen, had hij zijn bekomste gekregen en lieten z' hem zijn schâ inhalen met iets anders in de plaatse: met gazekot en pompiersbond.

't Gazekot stond bij de riviere en 't alaam van de brandweer lag te tjolen op 't stadhuis. Door Theofiel's toedoen werd alles te gâre geschart in één groote tweestagie. 'n Goede vondste. Water, gazketel met uitkijktoren, brandweergetuig, alles aan en bij den werke.

Maar koken moet kosten.

Naar kosten 'n werd niet omgezien. Die achteruit-

stelling van Theofiel moest goedgemaakt en vergeten geraken. Had hij hem vroeger jaren niet afgesloofd voor 'n appel en 'n ei in 't stadhuis op den hoogen stoel bij Jan den Taats? Was hij den voorman niet geweest van den vastenavond-ommegang waarvan al d'andere jaloersch en nijdig waren? En deken van de vrije visschers dan? En toeziener op den boerekoer van 't hospitaal om te beletten dat boter weggeraakte uit den kelder en de schoone druiven uit de serre?

Alles moest veranderd worden naar den nieuwen snok!

Geen kantoorkrukke meer van drie ellen voor 'n frank maar gazebaas.

Geen knape meer op den boerekoer maar meester van den Armendisch.

Geen prutspompierkes meer van vóór den oorloge maar afgedrilde en bekwame mannen, met moderne kleêrs en 'n soldijboekje met kolommetjes voor d'uren en d'overuren van oefeninge en brand en 'n kolomme voor de soldije. Ouderwetsche trompetten afgeschaft. Van nu voorts is 't tuiten met de sirene. Karren en peerden van de boeren die pachten aan den Disch, in tijd van nood, ten dienste van de pompiers en alles te boeke volgens 't reglement. Eigen briefpapier met brandweerkappe, daarachter ladder en krampoen kruisweerds lijk in 'n schild en daarboven 't opschrift ‘Semper paratus’, afgekeken van de pompiers van Hastings op 'n smul te Vlissinge.

Daar werden registers getrokken!

Nieuwe ladders, nieuwe darms, nieuwe pompen en g'heel in 't korte zal Mijnheer Arseen - de zoon - 'n diploom van vakbekwaamheid gaan halen naar de stad.

Laat 't nu nog 'n keer branden.

Maar eerst dat pover traktement herzien, want anders is 't hier al krabeulen zuiver voor d'eere...

Maandag ochtend. - Winterdage.

't Moet entwaar branden. k Hoore, mijn zijke, de sirene tuiten.

De menschen loopen van de Knokke naar de brugge maar ze 'n zien niets. 't Is elders om doen. Ze keeren weer van waar ze kwamen. 't Is op 't Kouterke allichte. 't En doet; - 't en is 't Kouterke nog niet toe. 't Is in de kinderwagenfabriek. 't Zal daar wel branden dat 't schouwe geeft. Al die verfpotten en vernispullen en al die schavelingen.

Door de Kerkstrate loopt het volk, maar nog geen pompiers te zien.

Daar komt Free, 'n klein schermik maar altijd rap bij d'hand, met helm en met kapbijle.

‘Waar brandt 't?’

‘Te Torfs’.

‘'t En zal niet voorts branden’, zegt Free, ‘'t weere te wak en geenen wind’.

Aan de fabriek staat 't zwart van 't volk. Baas Torfs deelt bevelen uit zonder getier. De autos worden buitengehaald met groot gerul. De vlammen gulpen hooge uit de verniskamer. Het stinkt naar verbrand vernis en geroosterd duvelsvel.[+]

't Volk weert hem, klauwiert en zweet.

Free loopt naar den brandweermeester die aan den telefoon zit.

De kleine Dolf is weggereden met den splinternieuwen auto, kersteboomen gaan kappen in 't Armgoed aan de Perijkelsche bosschen.

Arseen is aan 't studeeren in stad voor zijn diploom.

En waar is Miel? Miel slaapt, want gister was 't late vergâring bij de vrije visschers.

En 't peerd is weg met 'n voer vagelingen van de vuilkarre om den Blâremeesch op t'hoogen van mijnheer den schepene.

Leg dan maar zeere de telefoon toe, Free, en loop seffens om mijnen uniform, da' 'k zeere ga en kijke. Is 't geen eeuwig dingen met zulk 'n volk geschoren zitten? Lood in de kloefen en overal zitten waar ze

+ DUVELSVEL: moerevel = elastiek.

niet vandoen zijn? Alzoo 'n fabriek in brande en al 't gelul[+] uit de slamijte.[+]

Al dat mij dunkt, dat 't - God zij geloofd - niet 'n meer brandt. 't Is al voor zoo vele gebluscht. 't En was geen serieuzen brand. 't Vier van den verlak-oven uitgeslagen en 'n pulle gelekt die op heur plaatse niet 'n stond.

Maar 't werk is hier verre van gedaan. Er moet gewaakt worden en 't smeulvier nauwe gespeurd. 't Ligt nog hier en daar te vunzen. We staan hier al met ons gezestienen en 't is werken dat we moeten doen. We zullen op onzen post blijven zonder nat of droog, en zonder slapen als 't nood doet. Eerst zoeken naar d'oorzake - zeid' hij - voor den opstel van 't proces-verbaal; en d'overuren rekenen.

Met Paschen bij 't eerste gerechte, wierd Theofiel benoemd tot Ridder in de Kroonorde. Tjaren[+] is hij gestorven, den djool; - doodgewroe bij 't snuisteren en 't pluizen in de boeken. En 'n gat in de mage.

‘'n Laat ons niet treuren’, zei Free.

't Korps kreeg 'n ander hoofd. De zoon. Die met zijnen diploom.

G.P. BAERT.

‘Galgenhumor’.

- Het 'n ware maar recht!

- Recht? Recht?

- Ja, recht!

- Recht is de galge en ze 'n hangen geene meer!

Is dit niet het schoonste voorbeeld van volksch ‘galgenhumor’ op de uitspraak van al te milde straffen?

G.P.B.

+ GELUL: gespuis.
+ SLAMIJTE: voetspoor.
+ TJAREN: het jaar nadien.

Westvlaamsche zanten.
(*Vervolg van 1938, blz. 280*)

KAVETTE (vr.) (Knokke): kievit (Vanellus). Meest wordt *kievitte* gezegd. Te Knokke is er een *kavetteweide*.

KLOMPERS of PLOMPERS (Knokke, Heist) zijn de groote steenen die t'enden de hoofden (baarbrekers) door elkaar liggen om het grootste geweld der baren te breken. Als het leeg water is, liggen de klompers bloot. 't Groeien zee-blommetjes (zeeanemonen, polypen) tusschen de klompers. De klompers zijn dicht begroeid met een tapijt van mosselen en zeepokken. Is het oorspronkelijk klompers, dwz. groote steenklompen, ofwel plompers, dwz. groote steenen die in 't water geplompt worden, zooals het inderdaad geschiedt?

KLOEN. Te Gulleghem zegt men dat iemand het kloen heeft, als hij geen goeste tot werken heeft. *Van Dale* geeft kloen met de beteekenis van kluwen (bv. een kloen garen) en Zuidned. kloon met de beteekenis van holsblok, klomp.

KLUTS. Te Knokke en omstreken: een drendel wormen op een draad geregen en tot een kluts of kluwen verward, die aan den top der peure (peurstok) gebonden wordt, waarmee de peurders paling vangen. De palingen blijven met hun tandjes aan den draad hangen.

KNASPER (Dudzeele): keppewoord tot kleine kinders: mijn kleinen knasper! Een grooter geildig kind is ook een knasper. Een ferme knasper van een kind! De Bo kent enkel knasper, knosper met de beteekenis van kraakbeen, alhier (Knokke, Dudzeele) *kraker, krakertje* genoemd. Op semantisch gebied, dwz. voor wat de ontwikkeling der beteekenis betreft, is de keppetaal ongemeen belangwekkend.

KNIELIEDJES. Hier volgen enkele knieliedjes:

Kortemark:

‘Juute, juute perretje.
Naar Ieper om e sterretje
Juute kommezale (= kom ons halen)
Perretje rijdt naar Male
en van Male naar 't Duuzelwater
en van 't Duuzelwater naar Weven
Wa gaan me da perretje geven?

Doen beslaan
en d'er mee naar Tourhout gaan!'

Dudzeele:

'Juute, juute perretje
Me rien (rijden) al om e sterretje
'k Rien al om een bezemstok
Bezemstok van trenzen!
Trenzen van den bakkers zwijn!
Ons kinnetje (kindje) moe(t) gevoerd zijn!

Een *trenze* (uitspraak met neuzeling gelijk in 't Fr. *linge*) is een gevlochten snoer (De Bo).

Moorslede:

''k Snije een roetjen uut mijn hage
Om mijn peerdje zeere te jagen
over dijk en over dal
tot te Brugge in 't peerdestal.
Als 't te Brugge in 't peerdestal kwam
De koe lag in de wiege
De muuzetjes vaagden 't huus
Aldeur het molenwerk (= molleberd?).
Alonder hunder vlerken
Gingen ze zeere gaan werken
te midden van de zee.
't Kwam daar een kwakkel
al met een vorten appel
en hij smeet de kerke in tween.
Is dat geen botterik?
Me vinden op de wereld geen, geen, geen!'

Nog te Moorslede:

'Ju, Ju peerdje
Naar Ieper om een steertje.
Is er t'Ieper geenen staart,
Djikke, djakke thuizenwaart!'

KNIFFEL (Knokke): iets wat groot en ferm is, bv. een kniffel van een jongen, een kniffel van een stuute. Onder den oorlog opgekomen als verbastering van het Duitsch Knüppel? = knuppel, alhier knippel. Dit woord blijkt nochtans niet levenskrachtig te zijn. Best ook.

KNIMZEN (Knokke): kneeuwelen, traag en lusteloos eten. Een knimzer is een kneeuwelare.

KNIPPEL. Te Knokke is een knippel niet alleen een knuppel, maar ook een kortgestuikte jongen en een fermen boterham!

KNOOPTJESKRUID (Knokke, uitspraak: knoptjes-): bij 't volk maar meest in de kindertale de naam eener plant, Tanacetum vulgare of reinvaren. Elders hemdsknopkens (Paque).

KNUL (Knokke): onhandige man.

KNUUSTJE. Kinderspel te Westkapelle. Te Knokke *rezent*. Elders krikkrak genaamd. Verder onder *rezent* zullen wij de beschrijving geven. Er moet onderscheiden worden tusschen *knuustje vaste* (de spelers hebben mekaars handen vast) en *knuustje los* (de spelers blijven vrij).

KODDEVIJZE. Spreuk te Dudzeele: 't snijdt lijk een koddevijze, gezegd van een bot mes. Maar niemand kon ons zeggen wat een koddevijze is.

De Bo geeft koddevinne = slecht mes. Koddevijze en koddevinne zijn blijkbaar vervormingen van Fr. woorden.

KOEKUUT. Wanneer men te Dudzeele den koekuut (koekoek) roepen hoort, zegt men hem na:

> 'Koekuut,
> de winter is uut,
> de zomer komt an (= aan),
> de koekuut ee z'n gat verbrand!'

KOEIPOOTEN. (Knokke): een gekweekte plant, aronskelk (Arum italicum). De wilde aronskelk (Arum maculatum), die elders in 't land op vochtige beschaduwde plaatsen groeit, heet aldaar kalfsvoet, kalfspoot (Paque).

KOEIPIT (Knokke): waterput in de weiden waar het vee komt drinken.

KOEISTEERT. Spreuk te Knokke: met den koeisteert afkomen, d.w.z. de laatste zijn in een wedstrijd. Een leerling, die met den koeisteert afkomt, is de laatste in schole.

KOEITONGEN (Knokke) zijn kamerplanten, verschillende soorten van het geslacht Haemanthus met witte of roode bloemen, afkomstig uit Zuid-Afrika. De roode soorten heeten in het Ned. bloedbloem. De bol van Haemanthus toxarius bevat in zijn bol een gevaarlijk sap waarmee de Hottentotten hun pijlen vergiftigen.

Volgens Paque is een koeitonge te Poperinge een soort Agave. Deze naam is aan den vorm van het blad ontleend.

(*'t vervolgt*)

JOZEF DE LANGHE.

Van hulken en karveelen.
Scheepsbouw in de XVe eeuw.

IN 1412 schrijft een Duitsch koopman uit Brugge aan verschillende Duitsche Oostzee-steden (overgebracht in het Nederlandsch)[(1)]:

'Waarde heeren. Wij verzoeken U van ganscher harte, wilt toch voorzorg nemen tegen de groote schade van den koopman, die voortspruit uit het slechte onderhoud en den roekeloozen bouw der schepen, die in de havens zonder nood van weder, wind, golven en bodem, desondanks toch lek worden en verzinken; hetgene nu vaker voorkomt als ooit in verleden tijden, zooals bij de schippers Sabel en Bernd Johansson die onlangs in 't Zwin liggend, ten gronde gingen.'

Deze klacht staat niet op zichzelf. Verschillende schrijvers hebben reeds de aandacht op dit euvel gevestigd.

De oorzaak van het veelvuldig lekworden was echter niet gelegen in: *het slechte onderhoud of den roekeloozen bouw* der schepen, maar in de toenmaals nog in deze gewesten in zwang zijnde *overboordige* bouwwijze. Over de Middellandsche zeeschepen, die van af de vroegste tijden gladboordig werden gebouwd, zijn dan ook weinig klachten bekend.

In het laatst der 14^{e} eeuw had in N.W. Europa het eenmast zeeschip met groot razeil feitelijk zijne grootste volmaaktheid bereikt.

De *meeste* groote koggen en hulken waren toen van 80-90 last en hadden geene grootere lengte dan 80 Amsterdamsche voeten (van 28.31 cM.).

Allen waren, zooals gezegd, nog overboordig gebouwd. De handel vroeg echter om grootere schepen en de

(1) Hanse Rezesse I. VIN. 77. Vgl. Sattler. Handelsrechnungen des Deutschen Ordens. S. 293.

scheepsbouwers trachtten hieraan te gemoet te komen.

Het hulktype schijnt hiervoor uitverkoren te zijn geworden, want na 1400 ziet men de hulk al vrij spoedig de kogge verdringen. De lengte van 80 voet moest nu ook worden overschreden en daarmede begonnen de moeilijkheden.

In 1416 liet men in Pruisen voor de eerste maal een hulk 200 last van stapel loopen. Dit schip moet zeker 100 voeten lang zijn geweest. Het bleek dan ook alles behalve een succes te zijn.

Deze lange schepen werden in het langsverband niet alleen veel zwakker, doch door de overboordige bouwwijze, die geen behoorlijk verband toeliet tusschen boordplanken en spanten, waren zij veel meer onderhevig aan ‘werken’ op zee, met als gevolg lekworden.

Wel trachtte men dit door hoogeren opbouw, vooral van het achterschip te verhelpen, maar de resultaten bleven onbevredigend.

Het schijnt, dat eene lengte van 80 Amst. voeten beschouwd moest worden als de maximum lengte, waarbij toenmaals een overboordig gebouwd schip nog hecht gemaakt kon worden.

Ook de noodzaak om bij grootere schepen een veel grooter razeil te gebruiken, gaf veel ongerief, daar deze groote zeilen bij eenigszins sterken wind bijna onhandelbaar werden. Al spoedig ging men dan ook over tot het aanbrengen van 3 masten, waardoor het zeiloppervlak kon worden verdeeld. Slechts enkele malen wordt melding gemaakt van schepen met 2 masten.

De Engelschen bouwden in het begin der 15^{e} eeuw reeds veel grootere schepen, zelfs tot 350 last en meer. De ‘Trinity Royal’ (1416) mat 270 last = 540 ton. De ‘Holygost’ (1414) mat 380 last = 760 ton. De ‘Jesus’ moet zelfs een schip van 500 last = 1000 ton zijn geweest, doch dit wordt door onderzoekers als schromelijk overdreven beschouwd. De klachten over deze van dien tijd reusachtige schepen waren legio en onnoemelijk veel van deze schepen zijn ontijdig vergaan.

In denzelfden tijd was men in de havensteden langs de Zuiderzee ook overgegaan tot den bouw van groote pleyteschepen. Vooral Kampen wordt herhaaldelijk genoemd en moeten daar uitstekende scheepswerven zijn geweest.

In het H.U.B.[1] VIII. N. 215. §64 wordt in 1451, als groote koopvaarder vermeld: ‘ene pleyte van 1500 soltes’. 112 1/2 last = 225 ton).

Dit schip moet zeker eene lengte van 85 Amst. voeten hebben gehad, bij eene breedte van 24 Amst. voeten en eene holte van 10 Amst. voeten en zal wel als zoutschip gebouwd zijn geweest, dus inwendig volbewegerd[2], evenals de graanschepen, waardoor deze sterker waren dan de schepen, die alleen stukgoederen vervoerden en die alleen op bepaalde afstanden van wegeringen waren voorzien, (halfvol- of met luchten bewegerd)[3].

Wanneer overboordig gebouwde schepen lek werkten, konden de naden natuurlijk niet gebreeuwd worden. Men moest dan zijn toevlucht nemen tot het slaan van nieuwe nagels, wat ook niet in het oneindige kon doorgaan, en het aanbrengen van looden plaatjes of reepen over de lekke plaatsen.

Bij overboordig gebouwde en bovendien doorbalkte schepen, waarbij van de dekbalken verscheidene (midscheeps) een weinig door de huid heenstaken, was het soms een onbegonnen werk de lekke plaatsen met looden reepen te dichten. Bij woelige zee werkte alles toch weer los.

Een uitkomst voor den scheepsbouw in deze ge-

(1) H.U.B. = Hansescher Urkunden Buch. 100 soltes = 7 1/2 last = 15 ton.

(2) Wegeren of bewegeren = het aanbrengen van wegers of wegering (grenen planken) langs de binnenzijde der spanten. - De balkwegering, waarop de dekbalken rusten, was meestal van eikenhout.

(3) Zout- en graanschepen werden ook voorzien van dubbele bodems.

westen was dan ook de invoering van den karveelbouw (gladboordig werk).

Johan Reygersbergen in: 'Dye Cronyke van Zeelant', 1551, geeft als aanvang van den karveelbouw in Holland, Zeeland en Vlaanderen, het jaar 1459 aan.

Dit gladboordig werk werd het eerst toegepast door een zekeren 'Juliaen', (vermoedelijk een Italiaansch scheepsbouwer uit Bretagne) te Zierikzee in 1459 en reeds het volgend jaar in Hoorn ingevoerd.

In Bretagne moet deze bouwwijze, die uit de Middellandsche zee afkomstig was, reeds een 20-tal jaren vroeger zijn toegepast.

De schepen met gladboordig werk werden aanvankelijk 'karvelen of kravelen' genoemd.

Bij deze bouwwijze werden de boordplanken niet langer over elkander gelegd, doch stuik tegen elkaar aan. Hierdoor verkreeg men eene veel betere verbinding tusschen boordplanken en spanten dan bij de oude bouwwijze, en daardoor een veel sterker langsverband 't welk nog extra verstevigd werd door het aanbrengen van één of meer zware berghouten(1). Ook bereikte men hierdoor eene veel grootere dichtheid. De naden konden nu gebreeuwd en gepekt worden, wat vroeger onmogelijk was. Eerst nu was het mogelijk groote zeeschepen te bouwen, die hecht en dicht waren en zwaar weer konden verdragen.

De schepen werden nu ook niet meer doorbalkt gebouwd; de dekbalken rustten op een zware balkwegering.

Na de invoering van den karveelbouw in deze gewesten ontstond er eene groote verwarring in de benaming der scheepstypen. Men herkende de oude scheepsvormen niet meer en zoo verklaart het zich, dat men sprak van Cogghepleyten en Cogevers.

De Cogghepleyten werden hoofdzakelijk langs de

(1) Berghouten = zware planken, die buiten in de langsrichting van het schip op dezes hoogte worden bevestigd om het langsverband te verstevigen.

Zuiderzee gebouwd en meest als Oostzeevaarders gebruikt. Lübecksche kooplieden lieten in Kampen 'pleyteschepen' bouwen, die men 'Cogghepleyten' noemt. Het waren mooie schepen van 90-100 last, met verhoogd achterdek, dat ver naar voren doorliep en een bok vooruit.

In 1473 wordt een 'pleyteschip' vermeld, dat in Kampen geladen werd voor eene vaart naar Dantzig en na 1480 worden verschillende malen 'Cogghepleyten' vermeld. De werven van Kampen, die voorheen pleyten als groote koopvaarders bouwden (overboordig werk) schijnen zich na de invoering van het gladboordig werk sterk toegelegd te hebben op het bouwen van Cogghepleyten.

Hulken en koggen bleven nog een tijdlang bestaan.

Brussel.

C.M. PLEYTE.

Rond schavot en galg ten tijde van Maria Theresia.

OVER de doodstraffen zelf zijn we voldoende ingelicht, maar over het ceremoniëel dat vroeger met de strafuitvoering gepaard ging, weten we weinig of niets[(1)].

In de criminele registers van de stad Brugge over de jaren 1735-37 en 1782[(2)], staan twee beschrijvingen van de uitvoering van een doodstraf; een verwijzing naar het werk van Joost De Damhouder (1507-1581), 'Van de grootdadigheyt der... regeringhe van de stad Brugge', laat ons toe te besluiten dat dit

(1) D. DROSSAERT. *Strafbedevaarten uit Brugge, 1490-1551*, in Biekorf, 1936, blz. 1-10. E.I. STRUBBE. *De opstand van Jan Reingoot*, 1938, blz. 169-178. R. VERPOMPE. *Voor de Brugsche Vierschaar*, 1938, blz. 259-266.

(2) *Rijksarchief te Brugge*. Fonds Brugge, reg. n^{rs} 701 en 717.

ceremoniëel opklimt tot het midden van de XVIe eeuw; waarschijnlijk is nog ouder.

Op 18 November 1735, werd de dief Jan Bernaert ter dood veroordeeld. De twee schepenen van de week, met den griffier van de vierschaar, werden belast hem dit nieuws in de gevangenis mede te deelen.

De griffier was van ambtswege belast de veroordeelden moed toe te spreken. In het register lezen we daarover het volgende: 'Eodem wiert aen Jan B^{te} Bernaert aengeseyt dat myn heeren van den collegie, ter causen van de dieften by hem begaen, gedisponeert hebben van syn lichaem als ghecondemneert synde tot de galge, ende dat hy conde ende moeste sorgen voor syne ziele; dat hy het geluck hadde van te weten wanneer hy sal sterfven omme sigh met synen Godt te versoenen, den welcken voor hem ende de sondaren alleene is gestorfven, om hun te brenghen tot penitentie, dat hi alsnu syne sonden door penitentie ende de doot can afwasschen in het bloet van synen scepper, die mens geworden is ende geleden heeft om de sondaers saligh te maecken, als sy maer met een ghemurselt herte met leetwesen tot hem en commen; dat hy alsnu dat geluck heeft van te genieten de goddelycke gratie, die hy misschien andersints noynt en soude hebben becommen jndien hi in syne dieveryen hadde gecontinueert ende voortgegaen, ende alsoo in syne sonden gestorfven...

[De veroordeelde] Seght dat... hy geerne sterft voor syn misdaet en dieveryen, dat hy de doot wel verdient heeft, maar versoekt te mogen worden begraven.

Ende wiert hem geseyt dat het collegie ordre hadde gegeven van jmmediatelyck naer syn expireren te doen celebreren drye missen tot lavenisse van syne ziele, waer over hy seyde mynheeren te bedancken'

Op 19 November kwamen de schepenen opnieuw bijeen. Het was meer dan vijfentwintig jaar geleden dat er een doodvonnis te Brugge uitgevoerd was: de schout wist niet of hij zelf met het lijk moest mederijden, ofwel zijn officier alleen, de schepenen vroegen dat hij

zelf zou mederijden, waarin hij toestemde ‘sonder sigh daermede te willen prejuditieren jndien men bevonde dat den schout int doen van diergelycke executien niet en moeste personelyck present wesen’.

Om twaalf uur werd J.B. Bernaert aan de galg geknoopt. De veroordeelde was bijgestaan door pater Van Ackeren, predikheer ‘den welcken naer het expireren van den gecondemneerden voor het publicq gedaen heeft een eloquent discours ofte oratie ter materie dienende’.

Om twee en half werd het lijk van de galg gedaan, op een wagen met stroo gelegd en naar het galgestuk gevoerd. De wagen was omgeven door zes ‘sheeren dienaers met hunne snaphaenen’ en gevolgd door den schout, zijn officier met de roede van justitie, twee schepenen, den griffier van de vierschaar, den messagier van de stad en enkele knechten, allen te paard.

Het doodvonnis van 1782 is nog veel uitvoeriger.

Jan de Cerf, tolbeamte te St. Laureins, zocht op 14 Juni 1782, in bedronken toestand, ruzie in de Galgeberg - nu Kalvariebergstraat - en vermoordde er, door een pistoolschot, Jan Lanssens, knecht van de bleekerij ‘de bootschap.’ Hij werd terstond aangehouden, en werd door den Raad van Financiën afgesteld.

Op 23 Juni werd hij ‘naer dat den heere schout recht gevraeght hadde’ veroordeeld ‘om op vrydagh naerkomende (30 Juni) gestraft te worden... met den bast aen den hals totdat de doodt naervolght, hebbende aen synen hals hanghen de selve pistole met de welke hij het criem begaen heeft’[(1)].

De griffier van de vierschaar moest voor maandag 26 Juni een pater predikheer, als biechtvader bestellen op het gevang en den tresorier generaal verwittigen, ‘die zorge moet hebben van alles het gonne tot d'executie noodig is.’

(1) Vgl. E.I. STRUBBE. *Weerspiegeling van het misdrijf in de middeleeuwsche straf*, in Biekorf, 1928, blz. 170-173.

Het was slechts op 26 Juni dat twee schepenen en een pensionaris aan den veroordeelde het doodvonnis lieten kennen. De pensionaris moest hem opbeuren, zooals het gebeurd was op November 1735 en zooals voorgeschreven in het boek 'De grootdaedigheyt van de Brugsche stadts regeeringe door mher Joos de Damhouder... f° 499 et seq.'

Den 28 Juni werd in de cipirage camer aan den veroordeelde de akte van beschuldiging voorgelezen, en werden hem zijn boeien afgedaan. Hij vroeg welke doodstraf op hem zou toegepast worden, alsook om kerkelijk begraven te worden.

Op 30 Juni, rond den middag, werd de veroordeelde uit het gevang gehaald en naar de vierschaar geleid. De stoet werd geopend en gesloten door vijf soldaten van de burgerlijke wacht, vóór den veroordeelde stapte pater Tack, die het volk toesprak, De Cerf was gebonden, nevens hem ging zijn biechtvader en achter hem de scherprechter met zijn zoon, die de koord vasthielden waarmede hij gebonden was. Ze waren omringd door vier 'sheeren dienaers' met hunne 'fusicquen ende daer op gestelde bayonetten' en zestien gewapende stadssoldaten.

De veroordeelde werd uit de vierschaar naar den Burg geleid, waar hij aan de galg geknoopt werd. Na de uitvoering richtte pater Vervier een toespraak tot het volk.

Rond twee uur werd het lijk van de galg afgedaan, op een wagen met stroo gelegd en met dezelfde gewapende begeleiding naar het galgestuk te Tillegem gevoerd. Achter den wagen reden den schout, zijn eerste officier met de roede van justitie, twee schepenen en den griffier, een messagier van de stad, en drie knechten allen te paard en in groot ornaat.

Bij het galgestuk bleef de schout met zijn dienaars op den steenweg staan, terwijl de schepenen en de griffier naar het galgestuk medegingen. Nadat de scherprechter verklaard had dat het vonnis volledig uitgevoerd was, keerden ze naar den schout terug, en vroegen hem 'ofte hy syne voldoeninge in alles gehadt

hadde'; op zijn bevestigend antwoord, keerde de stoet in orde terug naar het stadhuis.

Aldaar werd in de 'leden camer' door den griffier verslag uitgebracht over de uitvoering en over de verklaring van den schout.

Daarna werd een eetmaal opgediend op het stadhuis: in de groote ledenkamer, voor den schout, den burgemeester, al de schepenen en den griffier; in de kamer van den 'conchiergier', voor de twee predikheeren, den officier van den schout en de twee klerken van de vierschaar; in de groene kamer, voor den scherprechter en zijn zoon, de vier officieren van justicie (sheeren dienaers) en den adjudant van de burgerlijke wacht.

De hoofdtafel moest voorgezeten worden door den tresorier generaal van de stad, maar deze had zich doen vervangen door den griffier van de tresorie.

JQS. DE SMET.

Mengelmaren

Christelijke aflezingen.

Om bloed te doen stremmen.

Bloed staat stille in al uwe zilwen en in al uw letten, alzoo waarachtig als Jesus Christus aan de golgeboom des kruises stond gekruist en gekroond en gegeeseld. 3 onze Vaders en 3 wees gegr.

Voor de perels van de oogen af te lezen.

Petrus en Paulus stonden te gaar op een golgesteen, ons heer die daar kwam gegaan zeide, waarom leest gij niet, zij zeiden wij kunnen niet lezen, wij hebben al te veel tak en oogperels op ons oogen, en wij zien niet. Blazen in den naam des vaders, blazen in den naam des zoons, blazen in den naam des heiligen geest, 2 dagen lang, 6 onze vaders en 6 wees gegroet.

Voor verbrandheid.

Heiligen Lauwerentius en Vincentius en Bastianius wilt deze

brand verslaan, zoo zoet en zoo zacht gelijk Jesus aan Maria's borst lag, 15 onze Vaders en 15 wees gegroets.

Voor balgpijn of koliek.

De naam zeggen zijt ge ziek of hebt gij weedom of de vijvers, bidt God zijn almogendheid dat hij die mensch of dier van deze ziekte verlossen wilt, zooals Nicodemus of Josephus onzen heer Jezus Christus van 't heilig kruis heeft afgedaan, 5 onze vaders en 5 wees gegroets.

Voor wormens van vruchten af te lezen.

Den heiligen Bernardus was begraven onder een steen, de wormens hebben hem geëten, maar zijn hert vergeten, zijn de wormens klein of groot, geel zwart of rood, zij zullen de aarde eten en mijn vruchten vergeten, 3 onze Vaders en 3 wees gegroets.

Voor de zwijneplaag.

Den heiligen Sint Lauwereutius en Sint Bastianius, wil mijne verkens van dezen brandenden brand ontslaan, deze brand die trekt zoo zoet en zoo zacht gelijk Jesus aan Maria's borst. Gewijd water geven met zout en zoete melk, 3 onze Vad. en 3 wees gegr.

Voor tandpijn.

Nieuwe mane ik heb de eer van u te zien, wilt alle pijn van mij vlieden, de viek uit mijn handen, de pijn uit mijn tanden, de kanker uit mijn mond ter eere van Jezus Christus wonden, 3 onze Vaders en 3 wees gegroets ter eere van de heilige Apolonia.

Voor de borstzweere of doorns.

Jezus van Hemelrijk gekroond met doorns van aardrijk ten verzwol nog ten verzwoer en ik hoope dat deze wonde ook niet verzweeren zal. 3 onze Vaders en 3 wees gegroets.

Voor gekwetstheid.

Jezus van Hemelrijk was met de koningin van aardrijk. Jezus van Hemelrijk was doorboord met ijzer en met staal ten verzwol nog ten verzwoer en ik hoope dat deze wonden ook niet verzweren en zullen. 3 onze Vaders en 3 wees gegroets ter eere van de vijf bloedige wonden van Jezus Christus.

Voor Cornelius ziekte.

O heiligen Cornelius gij waart van vallende ziekte en bloedstilstand aangedaan, o heiligen Cornelius bid den Almogenden dat hij mij van mijne ziekte en bloedstilstand wil ontslaan zooals mijn bloed in stof en asch kan vergaan. 3 maal 9 dagen bidden 9 onze Vaders en 9 wees gegr. met afteekening in naam van den heilige.

Voor konijn en kalverplaag.

Heiligen Antonius bidden wij u omdat gij onze dieren van ziekte geel en pokken zoudt ontslaan, zooals Jezus van het kruis werd afgedaan; palme koken in gewijd water. 3 onze Vaders en 3 wees gegroets.

- Deze 'Christelijke Aflezingen' beslaan de eerste kolom van een gedrukt blad (42 bij 30 cm.); de andere kolom geeft een reeks 'Keukenremediën'. Het druksel draagt geen datum, maar schijnt wel van rond 1850-60 te zijn. Onderaan staat gedrukt: 'Eigendom van René Gequiere. Watou. Bijzonder remediën voor mollen en ratten in waarborging'. De eigenaar moet voorzeker een reizend 'rattenbezweerder' geweest zijn, die op de markten zijn 'vliegende' remediën in potten, flesschen en... op papier verkocht. Eigenaardig zijn de oude overleveringen die in deze aflezingen nog voortleven. - Wie weet er iets meer over zulke blaadjes? en den eigenaar ervan?

V.

Oud Rechtsgebruik.

Op blz. 110 van 'Biekorf' 1934 beweert de hr. J.D.H. Van Uden dat bij den post der uitgaven uit de Geldersche rekeningen, 3 guldens betaald aan Hildebrand Van Laer, 'dat hij Wouter die wever die haat afwan die Lamberts soenen doetgeslagen hadden, die te verwaren, te zieden en te bloeken', de moordenaars niet kunnen bedoeld zijn.

De heer Eg. I. Strubbe die van antwoord dient in 'Biekorf' blz. 232, 1934, zegt dat er geen de minste reden bestaat om het '*die*' bij '*te verwaren*' te beschouwen als niet op de moordenaars terugslaande, en hij voegt er bij dat in hedendaagsche taal de rekeniugspost zooveel beduidt als:

Er werd aan Hildebrand van Laer 3 gulden betaald, omdat hij klacht heeft ingespannen en vervolgde over den moord van Wouter den wever, die door de zonen van Lambrecht ter dood gebracht werd, en welke zonen hij, Hildebrand in hechtenis heeft gehouden (= verwaren), terecht gesteld heeft (= zieden) en begraven of tentoongesteld (= blocken).

Het is den hr. Strubbe echter niet duidelijk wat 'blocken' beteekent.

BLOKKEN beteekent in Olsene en Zulte (in de vellenploterij): schrepen en kuischen op den blok na het zieden en vóór het looien.

Is het dan niet mogelijk dat de moordenaars dan toch niet bedoeld zijn in den rekeningspost van Gelderen, en dat Hildebrand van Laer de hand van den vermoorden wever afhieuw,

ze bij hem hield (= verwaren), ze zood en ze kuischte (= blocken), alvorens ze voor de rechtbank te brengen en er te klagen ‘met de doode hand’?

Indien het rechtsgebruik nog in voege was in 1388, is moeilijk in te zien waarom de hand van Wouter den wever de voorbereiding tot het looien niet zou ondergaan hebben, alvorens ze aan den rechter werd voorgetoond, ten ware de Geldersche rekeningen bewezen:

dat wel de moordenaars door Hildebrand van Laer werden in hechtenis gehouden, terechtgesteld en begraven,

hoe het schavoteeren gebruikelijk was.

Het levende woordje ‘blokken’ in het leerlooiersbedrijf noopt ons tot de veronderstelling dat ‘die’ terugslaat op de hand van den vermoorden wever Wouter, ten ware de uitbetaalde som niet in verhouding bleek tot het geleverde werk, m.a.w. dat hier de beul aan het werk was en niet de ‘pleitbezorger’.

G.P. Baert.

Wat is een Klaaitje?

In Biekorf 1938, bl. 280, vraagt J. De Langhe welk soort van vogel bedoeld wordt door de visschers der Westkust onder den naam van Klaaitje. Het is een duikeend, die enkel 's winters de zee bezoekt, en buiten dit jaargetijde alleen te vinden is in vijvers, moerassen en rivieren. De wetenschappelijke naam is *Mergus Albellus*, in het fransch *Harle blanc* of nog *Harle piette*, in het Nederlandsch *Nonnetje* genaamd. Het ondergedeelte is wit, en het bovengedeelte, in den Winter, wit met zwarte vlekken en strepen; in den Zomer grijsachtig. De wijfjes zijn altijd grijs langs boven.

De Klaaitjes zijn rappe duikelaars, en zwemmen onder water zoo rap als de visschen. Daar ze zich voeden met kleine visschen, ziet men ze gewoonlijk daar waar er benden visschen aanwezig zijn. Ook, onze visschers zeggen: Klaaige toont ons waar dat er visch zit.

K. LOPPENS.

Uitteekenen en Uitschilderen.

- Onze jongen kan zoo schoone peerdjes en mannekes *uitteekenen*.

- O, welk ne schoonen *uitgeteekende* kader! (gezegd van een geschilderd landschap).

- De keunink staat daar straf schoone *uitgeschilderd*.

Alzoo hoort men in 't ronde van Kortrijk: uitteekenen, uitschilderen d.i. teekenend of schilderend afbeelden. Uitschilderen wordt bij voorkeur gebezigd voor ‘portret schilderen.’

De Bo geeft wel *Uittrekken* met een gelijkende beteekenis: laisser prendre son portrait. In het Kortrijksche wordt men ‘uitgetrokken’ door den fotograaf. (In de stad zelf laten ze zich ‘in pertrête trekken’). Doch bij Uitteekenen en Uitschilderen geeft De Bo de vermelde beteekenis niet op. Teirlinck daarentegen teekende deze woorden op (in zijn Zuid-Oostvl. Idioticon) met dezelfde beteekenis als in 't Kortrijksche.

Deze composita met UIT- moeten tot het Middelnederlandsch opklimmen. Kiliaan vermeldt *uutmalen* en *uutschilderen*. Verdam kent één enkel voorbeeld van ‘uutschilderen’ in het jaar 1515: ‘Hier om sant Canday die coninginne een van haren schilders of maelders, ende diesen beval si dat hi heymelijc dat aensicht van Alexander wtschilderen soude’. Van ‘utemalen’ is, volgens Verdam, geen voorbeeld in het Middelnederlandsch bekend.

Pater Jan David van Kortrijk levert ons rond het jaar 1600 een paar voorbeelden in zijn volksche strijdschriften. In zijn Kettersche Spinnecoppe van 1595, bl. 118 spreekt hij van de ‘schilders die somtijts *wt trecken*’ in de beteekenis: afbeelden, teekenen en schilderen. Ook in zijn Christelijcken Bie-corf van 1600, bl. 201 spot hij met de Hervormden die bun tegenpartij ‘met alle afgrijselijcheyt *uutschilderende*’ zijn.

In Zuid-Beveland is ‘uuttrokken’ een synoniem van ‘uutpottreteeren’: fotografeeren. (Kruiningensch Dialect).

Ware 't de moeite niet, de verspreiding en geschiedenis van die samenstellingen eens dieper en breeder na te gaan?

A.V.

Bibliotheek van een republikeinsch Ambtenaar.

Gedurende den Boerenkrijg, waren de boeren te Tielt binnengevallen op 26 October 1798, en hadden er o.m. de huizen van de republikeinsche ambtenaars geplunderd (zie Biekorf, 1926. bl. 169).

Een van de slachtoffers was de ontvanger van de registratie en het nationaal domein, Marie, die op 2 November een opgave van de door hem geleden schade, naar het middenbestuur van het Departement te Brugge zond.

Over zijn bibliotheek schreef hij het volgende:

Bibliothèque.

L'Histoire Naturelle. La Vie des Hommes Illustres. Le Dietionnaire des Grands Hommes. Les OEuvres de Voltaire Différents ouvrages de Rousseau, comme ses Confessions, son Emile, La Nouvelle Héioïse. Le Mémoire de Sully. L'Histoire de France

celle d' Angleterre. Le Voyageur Français par M. de la Porte. Les oeuvres de Racine, ceux de Boileau. Le chef d'oeuvre de Corneil. Les comédies de Molière. Les oeuvres de Piron. La comédie de Renard. Les oeuvres de G(o)etals(?). Les Romans de La Sage. Les contes de Marmontel. La Jérusalem délivré. La Messiade. Les Egarements de la Raison ou Contes de Valmont; et beaucoup d'autres ouvrages trop long à détailler. - Staatsarchief te Brugge. Modern Archief, 2e reeks, pak nr 8185.

Een verduisterd Persilstraatje.

Tot voor een paar jaar bezat Kortrijk zijn aloude Persilstraat - nu ‘officieel’ op het nieuwe bord veranderd in ‘Persynstraat’ met den uitleg erbij: dat Jan Persyn een bouwmeester was. 't Is inderdaad Jan Persyn die in 1607 -1611 de Jezuïetenkerk bouwde waarop de Persilstraat uitloopt. Is 't niet jammer dat die onwijze verandering met zulk een goede intentie moest gebeuren! De volksmond blijft spreken van: het Persilstraatje, en het zal voorzeker nog lang duren vooraleer een Kortrijkzaan zal zeggen ‘dat de Gouden *Lantaarn* in de *Persynstraat*’ gelegen is.

De oudste Vlaamsche vorm van dien straatnaam is: Pedersilstrate. In een oorkonde van St. Maartens (kerkarchief), te weten een rentbrief van 13 September 1389, lees ik dat er een erfelijke rente bezet is ‘up een huus ende erve staende ende ligghende *inde pedersilstrate* tusschen Willem Daechs erve an deen zide ende Ghuijs Ysenbaerts ende Mergrieten vors. erve an dander zyde...’ De Flou in zijn Topon. Wdb. vermeldt een gelijken vorm in 't jaar 1363.

Ook elders zijn er Persilstraatjes: te Brugge, de Peterselie (of Pieter Celle?) straat; te Ardooie: het Persilstraetkin; Damme bezat vroeger een Persellepoorte. Heeft Leuven ook geen Peterseliestraat? Kortrijk moet dus niet beschaamd zijn over dien alouden naam, zelfs al kent men er den oorsprong en de juiste beteekenis niet van. En wilde de stad nu den naam van bouwmeester Persyn aan een harer straten hechten, de nieuwe wijken bieden daartoe gelegenheid genoeg?

A.V.

Beslag op een Sterfhuis in 1502.

‘Ghearresteirt by Adriaen Drabbe bailliu, ten verzoucke van Hubrecht van den Muelene, als machtich over meester Ghiselbrecht van Scoonhove prestbytre canonic ende ontfanghere vander fabrycke van Ste Donaes jn Brugghe, dese naervolghende parcheelen van cateyllicke goederen wesende ende

bevonden binnen eenen huuse staenrte upden houc vande Maert binder stede van Brugghe, an Sinte Xristoffels kerke onder de cappelle van Ste Jooris daer Wouter van Gheldere jnne woonde ende doe overleden was.

Eerst jnde winckele .j. harine zesterkin met ontrendt .xvj. haringhen daer jnne; jtem een tonne met ontrendt een .l. harincx; jtem noch een tonne met ontrendt een hondert pelkelharincx; jnde kueken vooren een scaprade met .ij. loken ende een kanye vanden houden fantsoene. noch een haughende scapradekin met .ij. loken, piusynghe van eerden potten, pannen ende kannen, .j. motalen ketelkin; jtem jnde achtercamere .ij. koetsen met twee bedden, .ij. oorpuelen ende quaet decsels daer toe, ij. quade zitte cussenen, een oorcussene, een quaet paer lynelakenen daer toe.

Al als toebehoorende den voorseyden Woutre de Gheldere; ende dit voor .ij. Lib. v. sch. gr. van huushueren verschenen te Kerstmesse anno. xv^{c}. ende twee laestleden ende de wettelicke costen behoudens elcx rechte.

Actum .xiiij. jn Maerte anno .xv^{c}. twee (1503 n. St.), present Lammins, Schoonhove. - Staatsarchief te Brugge, Proossche, register n^{r} 686 (Wettelijke passeeringen van het Caneunixsche), f° 11 v.

Zantekoorn.

- De onnoozelen zullen God zien... en *de zotten de deure*. Houtave.

- Hij leeft *met leenen en lutsen*: koopen en verkoopen, sjacheren. Brugge.

Stratevendel:

iemand die altijd achter strate loopt om nieuws te weten; een moeial, een alweter.

Dadizele. A.V.W.

[Nummer 2]

Hoe het groeide....

'T **W**AS ten jare Onzes Heeren doe men screef - 't is toch jammer dat mijn handschrift hier onleesbaar is, maar 't moet iets zijn van... - 1710, in het clooster van - óók al van de muizen gebeten, en onduidelik.

Statig kwamen ze den trap af: vorenop Pater Magister de handen in de mouwen, stijf gelijk een planke en met oogen van den steenen Sphinx. Hem volgden twee en veertig novicen, twee en twee. Eerst de brave, ingetogen en deemoedig en met de armen gekruist...; en daarachter al de wilde... min of meer... eerder min devotelike, gevende hier en daar een doksken aan malkaar of gevende ook wel een scheeven sprong tweedrie;... in 't geheele nog niet stichtende.

Moeder Columba van de keukenzustes, kleen en dikke, stond aan den voet van den trap en vaagde met heur blauwe schorte den doom van heuren bril. Ze zag ze komen en ze loech.

- Ze zijn nog zoo groene, peisde ze, al is 't dat er van de jare bermhertig vele roste tusschen loopen. De eersten, de braven, zijn nog verre van jauw; de laatsten, de deugnieten, gaan de beste paters zijn, de ronde deurendals in hun geestelik werk.

't Mensch moest het goed weten, 't was dertig jaar dat ze aan 't huis vaste was en dat ze 't wist gebeuren: met zeemzoete brave tutteraars 'n komt men niet verre in dezen wilden tijd.

Pater Pretiosus (lees ik goed? 'k kijke m'n oogen uit, en 'k zou haast zweren dat 't alzoo staat) ‘Novitiorum Magister’ kwam dus, met den langen sleep van jonge jagelingen, den hof in. Sedert 'en dag of achte 'n was hij uit dien hof niet schuppelik. Hij had daar over korts van een biechtelinge - een eerste oude gierige sarrutte van een kwezel - een appelboomtje gekregen... volbezet met eiers en neten van dop- en bladluizen, overdekt met schurf- en kankerplekken.

Lowietje Roeffens, de hovenier, had hem zien komen met z'n plantsoen, en hij knauwde de nagels van z'n vingers, klaar van spijt.

- Zoo 'n gemeen dingen van een pestenest, kloeg Lowie in z'n eigen, 't is hebbelik genoeg om g'heel den lochting te vergeven. Onnoozele Vader Magister, hij heeft hem daar wêre wat laten in zijn handen draaien.

Maar aan Pater Pretiosus 'n was er geen praten, 't boomtje moest den grond in, en toen nog: schoonst in 't zicht en met beste vette...

Zoo-ja, die fameuzen appelare stond daar nu te prijken en pater dààr-hoe-heet-hij was er zot van!... 't Wilde er omme doen, het boomtje, lijk alle grippedansers vooraleer dat ze 't besterven, gaf nog 'en keer àl dat 't geven kon en 't bloeide nu om dood.

Pater Pretiosus was van binnen preusch men 'n kan niet meer, maar van buiten stakestijf en koele. De wind speelde met de laatste krulletjes van z'n haar, 't was lijk àl dat er aan den man van leven te vinden was. De ijskoude voornaamheid was z'n groote devotie.

Al de jonge gasten stonden in den hof rond hem geschaard en peisden: Wat gaat er nù uitkomen? Om geen tijd te verliezen trokken ze een beetje aan de wolle van hunne kaken. Baard, buiten hier en daar een, 'n hadden ze nog niet vele, maar men zag al goed de kinne waar hij moest komen staan.

- Ziet, begon de Magister, en, om geen ooge te geven trok hij, niet rechte, maar met een ommewegeltje, stilletjes naar den appelaar. Ziet hoe genoegelijk het is als wanneer de menschen als broeders samen komen. Ik zag zooeven vóór mijn geest een ladder staan die reikte tot den hemel toe, en al de broederkens daarop verspreid, de eene al hooger dan de andere op dien ladder der volmaaktheid! En ik zag er enkelen heftig kampen boven op de sporten, maar ik zag er ook nog beneden die vochten voor een plaatsje...

Rijcken De Ruwe, Mandus Mol, Teifil Teeve en nog een deel heilige deugnieten keken op malkaar lijk kemphanen met groote oogen! Loden Slabbinck sloofde waarachtig al 'en beetjen z'n mouwe op en gebaarde in z'n handen te spuwen.

- Mijn bloed, deed de Pater voort, verschiet van blijdschap...

- Geloof'-je gij dadde? ruide Jul Pollet, hij keek van achter z'n bril, met al z'n oogen... en hij had er alzoo een paar, zijt 't zeker!

- Mijn hert wupt op van vreugde, hier moet een mensch troostdronken worden, sprak de pater... heel pretiosus... Die des morgends tijdelik waken, dezen zullen Hem vinden. Ik hoor, in dit Aardsch Paradijs, bij zonopgang de schoonste vogelzangen, ik riek bij morgendauw de fijnste kruidenreuken.

... En ze vielen met tienen aan 't rieken, de eenen stilletjes en met manieren, maar de anderen - die wilde duivels - met veel te veel geruchte om wel te zijn.

- Nu moeten w'allichte aan den boom van 't goed en van 't kwaad komen, fluisterden ze daar entwaar van achter. En zie waarlik... de kop van den stoet trok 't wegeltjen in...

- Komt, broeders, ging het weder, laat ons dikmaals derwaarts onze stappen richten met groot convooi.... ons onderwerpende, als devote religieuzen, en met alle ootmoedigheid aan alle surprisen die komen zullen. Als wij onze zinnen vergaderen en aandachtig toezien, dan merken wij dààr een boomken, o! een zoo jeugdig plantsoen!... Mijn ziel, och ziet eens, smelt gij niet weg van genuchten bij het aanschouwen van die bloeisels?!... Treedt hier voor, gij broeder Lammens, en brengt den steunstok.

En Fonsen Lammens, 't Lammetje da' me' zeg', een g'heel fraai ventje, misschien wel het fraaiste van de bende, kwam vooruit met een grooten stok in lorkenhout. Hij droeg hem met z'n twee handen rechte vóór z'n oogen. Het was gelijk de ‘keerse van Blendetje's.’

- O weelderig wit appelbloeisel, sprak vader Magister, van den hoofde tot de voeten zoo schoone rood gespikkeld, ik zeg met Zephora: Gij zijt mij een bruidegom des bloeds. Bloed is het symbool des levens; bloed geeft mij 't gedacht van lijden en van strijden... Wenschen zou ik dat mijn armen, dat mijn beenen in tongen mochten veranderen, om de liefde van het lijden te kunnen loven. Wenschen zou ik dat al mijn ledematen in oogen verkeerden, om met bloedige tranen mijn zonden te kunnen beweenen. Wenschen zou ik dat gansch mijn lichaam in handen vergroeide, om op mijn zondig vleesch met onverbiddelike kastijdingen mijn wrake bot te vieren.

De novicen krabbelden leelik in hun haar; en Fons Lammens kreeg lijk de bevende marulle toen hij z'n stok tot steun voor den appelboom zoo diepe mogelik in den grond moest gaan planten. Rijcken De Ruwe, den dikzak, ging hem een beetjen helpen en bond met wijdauwe den boom aan de stake, gezwind en handig lijk iemand die binden kan. Pater Magister ging intusschen z'n gang:

- O Goede Heer, bindt mijne handen aan uwe liefde, opdat ik doe al wat u lief is. Bindt vaste mijn

geheugen... - Maar Rijcken bond zoo bermhertig rap, 't was haast geklonken, de ceremonie verloos z'n pluimen. Vader Pretiosus moest hem intoomen: Op mate binden, jonkheid!... - Bindt vaste al mijne hersens opdat ze uwe goedheid niet vergeten; snoert mijne oogen dat ze 't wulpsche van de wereld niet beschaffen; wringt mijne tong af tegen vuilen achterklap; en lost een beetje mijne keel dat ik steeds uwen lof mag zingen, en voor slagen en beproevingen U bedanken...

Zoo is het goed, broeder Richardus, gebruikt steeds kunde en macht waarmede gij rijkelik zijt bedeeld, voor al wat goed en wel is.

En broeder De Ruwe Richardus keek 'en keer bedeesd naar z'n handen en was al blij dat hij stilletjes mocht verdwijnen.

- En nu, sprak de Pater, en hij keerde hem om voor den eersten keer en keek in de verre verte. Nu, mijn twee en veertig apostelen, thans geef ik u de obedientie om elk naar z'n celleken terug te keeren. Gij hebt in uw binnenste al wat ik u meldde, als een hemelschen lofzang, met een kurieuze devotie opgenomen. Gaat dan, gelijk al stille bietjes, met een broek vol honing, naar den korf terug.

't Was voor vele van die sloebers hooge tijd dat ze, met dien broek vol honing, weg mochten. Toen ze binnen in den ‘korf’ waren, 'n was er geen een die z'n nieuwsgierigheid bedwingen kon, en ze lagen al alle kanten uit de vensters te loeren, benieuwd om te weten wat er daar nog rond dat boomtje ging gebeuren...

Maar... och djeemenis credo! Wie stond er daar nu bij den Magister?... 't Was Moeder Columba, ‘de Pulle’, met heur kappe scheef en de handen op heur heupen; en lachen dat ze deed, - dat mensch had altijd leute; - en z'hoorden 't allemale zoo schoone, ze 'n verlozen geen woord:

- Maar, om de liefde Gods, Pater, sprak ze, zijn dat nu wel klaps van verstandige menschen, 't en zijn toch nog geen heilige zielen van contemplatie die

ge te leiden hebt! Moeten die dutsen van novicen dat nog alzoo een jaar uithouden?

Ze gaan der dronke en onnoozel van worden! Zie'-je niet dat de drie-vierden den aap houden met al die kinderachtige onnatuurlikheid... Kijk' ze kijken en lachen daar boven!...

Maar Pater Pretiosus Magister Novitiorum kwam uit z'n kot, al z'n stokstijvigheid was weg. Hij was in eens ontdooid en z'n arms zwaaiden zweerden door de lucht:

- Wat? ging dat, Zuster Columba, ik ben bedroefd om uwentwege! Sluit uwe oogen zoo gij wat ziet, sluit uwe ooren zoo gij wat hoort! Voorwaar, voorwaar, ik zeg het u: zelf een zondaar heeft recht op reputatie! Dat de boosheid uw verstand niet 'n verdraaie! Handen af van mijne leerlingen! Beter werk weet ik voor u: Vergaart liever op uw wegen de bloemekens van naastenliefde...

- Maar 't en is al dadde niet, riep Moeder tegen, met al jen ‘bloemekens’...

- Ja! ja!! ja!!!... bloemekens en nog eens bloemekens van zuivere gedachten over uwen evenmensen; bloemekens van liefdadige woorden en van eerbied voor de gevoelens van onze jonge medebroederkens. Als het u belieft, bemint ze met grootere liefde, vrouw, hoe grootere liefde hoe grootere spijt om het onrecht door uwe tonge hun aangedaan! Denk op Petrus, vrouwe, en op Magdalena en op Maria van Egypten... hoe ze opzwollen van verdriet en berouw.

En z'n arms en g'heel z'n lijf ging op en nêre, was me dat een geweld! Moeder Columba stak heur schouders op en trok er met den stillen trommel haastiglik van onder. Z'hoorde nog van:

- ...klimt den berg op van Olijven en beschouwt uwen eigen Jerusalem van boosheid!...

- Ja, jaa'k! seffens zie, ruide ze, maar we gaan eerst de petatten schellen en de pap roeren. Dat hij maar zeere zwijgt, 't is al gheel wel met al zen

geblomde redens... daar 'n is geen zalve te strijken aan dien mensch.

.....

De dagen gingen, de zomer schoof en 't fruit zwol,... maar al 't kwaad en al de ziekten van 't boomke woekerden meê. Van gheel dien bloei met honderden appeltjes zoo groot als erweten, waren er nog drie die overschoten. Drie dutsen met een nannetek in en met schurftige striepen doorkorven.

Vader Pretiosus, tot z'n troost, 'n zag dat niet. Hij zag alleen maar de ziekelik-roode kaken die naar de zonne keken: en alle dage ging hij met een nieuwe krevelinge van inwendige voldoening rond ‘dat pereltje van de schoone natuur’ z'n brevier lezen.

- Daar is niets aan te doen, dacht hij, het hert van den mensch dat die appelkens der Drievuldigheid zal verorberen, zal van zoetheid moeten bezwijken.

Bij zomeravond trok hij met ‘zijne jonge paterkens’ aldaar voorbij en bleef een wijle staan. Gelijk een anderen honing-vloeienden zeemzoeten Bernardus:

- O Natura! dichtte hij, o boek van wijsheid en van goedheid! Komt, Novitii, wet uwe tongen, staalt uwe stemmen; och wat zeg ik, weest trompetten om de glorie van den Schepper over de wereld te verkonden! Dezen die die malsche vruchten aanschouwen, moeten willens nillens, met mij bekennen dat de tijd gekomen is om de nieren te laten verbranden van zuivere liefde, naar het voorbeeld van zooveel heiligen die geblaakt hebben, verschoeperd zijn en gestorven... Plukt hier met der haaste een symbolisch kapeel van welriekende kruiden: een handsvol thym van genegenheid, een schoon busselken marjolein van heilige begeertekens, een zilveren hut van lavendula spica met hemelsche betrachtingen...

- 't Zijn al hemel en tingels dat 'k zie, zuchtte Mandus met een verdrietige stemme.

- De avond spreidt zijn witten mantel uit: boomen, bloemen, vogels, 't vaart alles weg ter ruste... Alvoor nu zelf naar kluis en bed te gaan, weet hier nu eerst

te verklaren openbaarlik uwe wekeliksche culpa: Wat hebt gij, arme zondaars, dezer dagen zoo al uitgestoken? Frater Lammens, treedt hier voor.

't Lammetje was om door de steenen te zinken.

- Ik? vroeg het nog met den twijfel op z'n tonge... en dan al dibben voort: Op wandel zijnde met den laatsten verlofdag, had ik zoo'n bermhertigen grooten dorst, dat ik twee potten in 't Panhuys,+ buiten de Smeêpoorte, gedronken heb.

- Wat? Twee potten? Twee potten van overdaad! bulderde de Magister, hebt gij dan vergeten wat er met aartsvader Noë is voorgevallen? Hij die nog de macht van den wijngaard niet bevroedde... viel ten spot van eigen kroost.

En Pater Pretiosus gaf latarze+ wel tien minutenlang... 't Lammetjes vleesch was in kieken veranderd; en voor den opsluit kreeg hij te hooren:

- Gij verdient, gelijk in den ouden tijd, dat ik u zende naar Compostella!... En gij, broeder Picus, g'hebt er zeker ook niet ingespogen? Hoeveel staan er op uwen kerf, van die herbergpotten?

- Zeven! sprak Picus met een diepe zware stemme, en doodgerust in den Heere. Maar 'k heb ze eerlik betaald, en 't en was geen wijn lijk van Noë, 't en was maar bier.

Pater Magister was in z'n mond geblazen. Tien minuten prekatie voor twee pinten, hoeveel minuten ging dat nu zijn voor zeven?! Algemeene studie, 'en algemeene stilte... en toen kwam het er uit, norsch en nijdig:

- Picus! Picus!! Zeg' nu zelf... hoe wilt ge dat ik u straffe?

+ *'t Panhuys* (of Pannenhuis?) 'n heeft waarschijnlik geen betrek met Dakpannen, maar wel met het oud woord Panhuys (zie Kil.) = brouwerij.
Was over korten tiid wel een der schoonste ouderwetsche landelike herbergen van rond Brugge, maar is thans leelik naar den duivel geholpen.

+ *Latarze geven*, Br. spreuk; elders katoen geven, geweldig te werke gaan.

- 'k Zou wel een keer willen naar Compostella gaan, sprak Picus... doodkalm.

- Gij zult feestelik hier blijven!

't Was al donder en bliksem dat er in de lucht hong... En met een snauw:

- En gij, frater Jacobus, waarmede hebt gij uw geweten bezwaard?

- E... 'k hên ekkik a'zoo e'ki m'n hoof' deur d'hage gestoken van den hof van de Professors, zei Ko Cnudde met z'n brugsch herte en z'n afschuwelik leelik gezichte.

- Wat hadt gij daar verloren met dat hoofd in dien hof?

- Aa,.. Pater, waar da-jen hoofd deure kan, kan gheel je lijf deure.

- Het reglement verbiedt u een enkelen, maar één enkelen oogslag in dien hof te slaan.

- Jamaar, Pater Magister, je moet alle redens platse geiven: 't was dor 'en straotejongen die algunter schampavie speilde. Hij was te wege den bosch in, hier met onze drie appeltjes van 't Oors' Paradijs... jamo' 'k zeggen: Wacht 'en beetje! en ik der achter!

- Wat? en heeft hij er aan getrokken?

- Gelukkiglijk neen hij, Pater, dank aan mij(n)! 'k Zei hem: Loeder! als je in een pink niet weg 'n zijt, 'k laote Pater Magister Novitorium los, en je got ton e' kee' wa' zien!... Maar hij schoot in een grooten lach en hij bleef seffens... boomstille staon; maar 'k gaven hem alzoo een vage langs z'n ooren dat hij scheel zag.

- A! dat is goed, en heeft hij bedankt ten minste?

- Wat zou' hij, maar 'k lapte 't hem met de woorden van Jeremias: Os je durft die appels, de deze do' zi', os je ze durft nog e' kir upeiten, ei?... je go' zalve upgeiten worden. En ost hi dat hoorde, je klom over den muur en je vloekte.

- Wat soort vloek was dat?

- 'k Durf het in 't perblik haast niet zeggen, Vader,... hij zei: Oei gij leeliken Bid-voor-ons!

- Dat is geen kwaad, besloot de Magister, en Ko kwam er alzoo goedkoop van af!

Maar Lowie, de hovenier, kwam daar juist ten naargange en met tiene-twintig heilige broederkens:

- Lowie, riepen ze halfluid, wien is er den eersten?

- Sylveer Maes! antwoordde Lowie al tusschen z'n tanden.

Alleman schoot wakker, en Ko Cnudde, zonder verdere beschouwingen, ging me daar van vreugde aan 't dansen en aan 't springen lijk een zot.

- Wat krijgt die kinkel daar, tierde Pater Pretiosus.

- 't Zijn wespen die stekken! riep Sissen Berlu - e' ja om er een draai aan te geven -, en wee voor d'appeltjes!

- Wat wespen? Hier is geen spraak van wespen. Aaa! Gij meent zeker als dat ik doof ben! Wij doen hier niet aan aardrijkskunde, hier komt noch Maas noch Scheld' van pas! En gij, Frater Lammens, ik heb een zweem van spot over uw wezen zien wandelen. Aaa! ik ben niet blind.

En Fonstje, alleszins zeker het fraaiste novistje van gheel 't gebuurte, kreeg den laatsten zegen met den grootsten kwispel:...

- Gaat tot de wereld terug, zeg ik u; hier worden dergelijke booze lieden niet geduld! De schoonste kloosterlike oefeningen, met schurftige schapen tusschen, worden aldus ontzenuwd. Het zou dan toch waar zijn wat mij ter oore kwam, gij spot met onze bespiegelingen, zij zijn te klein en gij te groot! Hooveerdig mensch! Opgeblazen gelijk een Lucifer, met een krop als van een Nabuchodonosoor! Hoe lang brandt uwe keers nog vóór den afgod der ijdele glorie? Voorwaar ik zeg het u: gij verdient dat broeder portier de deuren sluite en grendele, zoodat gij meerdere moeite ondervindet om hier uit te geraken, alsdat gij hebt ondervonden om hierbinnen te komen... Pioene van onstand-vastigheid: twee dagen hebt gij gebloeid en gij zijt al aan het sterven! Vooruit met u allen, de eene is voorwaar nog niet veel beter dan de andere. Daar steekt

meer goedheid in die drie schuldelooze appelen dààr, dan in al die twee en veertig schurken!

Ze schoven er al, in den half donkeren, met scheeve muilen van onder... al babbelen over de Ronde van Vrankrijke.

En nog entwat: 't was uit en amen met de openbare ‘Culpa’, want 's anderdags als wanneer onze brave Pater Magister, rond z'n goddeliken boom, de getijden ging lezen en de H. Drievuldigheid aan 't tellen en 't hertellen ging, was hij zoodanig verstrooid dat zijn brevier op den grond kletste, en dat hij, Pater Pretiosus, opwipte van matelooze gramschap:

- Kinderen van Bethel, schuimde hij, gedenkt dat gij die spot met een anderen Elizeus, met twee en veertigen door de beren zult worden verscheurd! En kermt dan maar en huilt dan maar, hoe luider hoe beter!... ik trek het mij niet aan!!

Rond-om-rond aan àl de vensters... 't zag zwart van kruinen, voorhoofden en oogen! Scolastieken, novicen, àl de studenten, 't lag àl op loer. Jamaar, peist 'en keer,... in plaatse van drie appels, waren er nu viere: z'hadden er stilletjes nog eentje bij gaan hangen... die gheestelicke duveljongen!

K. De Wolf.

Touwslagerij te Brugge.

DE laatste touwslagerij ‘met de hand’ is zoo pas te Brugge verdwenen. Wel werken er hier nog touwslagers, doch nu gaat dit met mecanische middelen.

Lerou Joseph, geboren den 20 Maart 1865, overleed op 6 Januari 1939; hij was de laatste lijndraaier op zijne lijnbane in open lucht, gelegen in de Oliebaan, bij het Groot Seminarie ter stede.

Zijn familielid en naamgenoot Lerou Joseph, uit de

Smedenstraat, had vroeger zijne lijnbaan in 't Zwijnstraatje, nevens het stedelijk slachthuis. Sedert eenige jaren werkt hij in open lucht niet meer; hij is thans mecanisch ingericht in zijne boei; zijn openlucht materiaal gaf hij, een jaar geleden, ten geschenke aan het Stedelijk Museum voor Folklore.

Thans heeft de familie Lerou insgelijks geheel het materiaal der touwslagerij van uit de Oliebaan, aan hetzelfde museum ten geschenke gegeven. Er is hier een ambachtsgerief van den ondergang gered, dat in de Stadshalle door den heer Cortvriend welwillend zal heropgericht worden.

Die koordedraaiers hadden een jongen knaap noodig, die binst het werk gedurig het draaiwiel moest in gang houden; dit zat Lerou in den kop, en na lang zoeken vond hij een stelsel uit, waarbij die jongen overbodig werd.

Bij middel van een wiel en eene riem in de lenden, met eenen ring waarin eene koord liep, kon hij zelf al koordendraaien en volgens de maat van zijn achter-uitstappen, het wiel traag of sneller doen draaien, volgens de vereischte van zijn touwwerk. Hij was een doorslagen meester in zijn vak.

De touwslagerij ook bezit hare vakwoorden en benamingen.

Vakwoorden van den Touwslager.

ACHTERBARD, zie voorbard.

DRAAIWIEL. Wiel waar een jongen, op een kuipken gezeten, heel den dag aan draaide, om de touwen te spinnen. Na den oorlog vond men geene draaiers meer; Lerou vond een wiel uit, door hem zelf gemaakt en getrokken.

DRAAIBANK. Bank om de klossen en toppen te draaien.

DRAAIBERD. Verscheidene koorden worden aan het draaiberd gehecht om ze in één touw samen te draaien.

HAKENBERD, zie draaiberd.

HANDBOOM. Boom waar de schuiven op draaien.

HANDBOOMEN. Dienende om opgemaakt kleintouwwerk met een nok aan te splissen.

HEKEL. Kam waarin een dertigtal lange ijzeren tanden zitten om het kemp of vlas te kammen. Vgl. De Bo. - Er bestaan drie soorten hekels: de groote, middele en fijne hekel.

HEKELEN. Het kemp door den hekel slaan, ten einde het te zuiveren. Vgl. De Bo.

HEKELHUIS. Kot waarin de hekels staan en het hekelen gebeurt.

HEKELPLANK. Plank waarop de hekels staan of vastgevezen worden.

HOORN. Een koeihoorn om reepen te splissen en oogen te maken aan peerde- en stellingstringen, koeibanden en reepen, om ze dan samen te splissen of te verbinden.

KATTEPEES. Pees rond het draaiwiel en de klossen gespannen.

KEIEN. Ronde keisteenen gebruikt voor 't wegen van het kemp of vlas.

KLOPBLOK. Blok om het kemp met houten hamer erop te kloppen.

KLOPHAMER. Groote houten hamer. Vgl. De Bo op touwhamer.

KLOPPEN. Het kemp kloppen. Werd door jongens verricht.

LETTERBARD. Maat voor koeibanden, peerde- en stalling-stringen.

MAANTJES met draaiklossen, dienende om het garen te draaien.

MIKKE. Waar het draaiwiel aan vastgemaakt wordt.

1) De groote mikke dient om reepen te maken.
2) De kleene mikke voor peerde- en stellingstringen, koeibanden en voor kleinwerk.

NETTENBAK. Bak waar de nettenstukken in liggen.

OLIEHOORN. Kosihoorn gebruikt als oliepul om het draaiwiel te smeren.

SCHEERBEEN. Stuk been van 30 cm. gebruikt om de draaiende koorden te verleggen.

SCHEERTAP. Hetzelfde als scheerbeen.

SCHUIVE.

1. Molen om het gaarn op te winden.
2. Schuive voor gemaakt touwwerk.
3. Schuive voor gemaakte reepen.

SLEEPKLOEF. Kloef met draaienden haak aan den top, daarin

een steen als ballast. Gebruikt om fijn touwwerk samen te werken.

STAAK. Het gedraaide touwwerk wordt erop gelegd, zij is van sprietels voorzien.

SPLISSEN. De reepen *splissen*, d.i. samenverbinden.

STRIJKER. Vod in stijfpap gedoopt, om de touwen te doen blinken en nadien met de netten op te poetsen. Deze netten zijn stukken van oude korren der visscherij,

STRIJKEN. De koorden opkuischen.

STRIJKNET. Oude versleten en ongeterde korren van de visschersbooten.

TERREKETEL. Ketel met zoete teer.

TOP. Toppen met groeven dienende om verscheidene koorden ineen te draaien.

TOUWBLOK, zie klopblok.

TOUWEN, zie kloppen.

TOUWHAMER, zie klophamer.

VOORBARD. Bard waarop het eerste werk verricht wordt om de vier koorden voor reepen eerst klaar te maken; vervolgens werken het *voorbard* en het *achterbard* samen tot de reep gemaakt is.

WEEGSCHAAL met keien, later met gewichten om het kemp en de afgewerkte touwen, reepen en stringen te wegen.

WERK. De afgewerkte touwen, verdeeld in: 1) *groot werk*: peerde- en stellingstringen, koeibanden en reepen; - 2) *klein werk*: het lichtere en fijne touwwerk.

Dat de aloude volksche touwslagerij van vader Lerou, om hare eigenaardigheid, buitengewoon belang verwekte bij bezoekers en kunstschilders, hoeft geen betoog.

Er bestaan menige portretten en schilderijen over den touwslager, zijn bedrijf, zijn hekelhuis, zijn werkhuis, door een Mechelaere, een Lionel Poupaert en nog meer andere schilders en teekenaars.

ANT. VERWAETERMEULEN.

Kattedag te Ieper.

VERLEDEN jaar werd op den 13 Maart, tweeden Zondag in den Vasten, de ‘Kattefeeste’ weerom gevierd. De plakbrieven en weekbladen verkondigden dat ‘het middeleeuwsche Kattefeest weer in eere gebracht was... Een groote en heuglijke dag voor Ieper...’. Het programma bevatte: een *Kattekoers* (velokoers) voor Juniors op de baan Gent-Brugge-Ieper, aankomst rond 3 uur 's namiddags. Daarna te 4 uur een *Kattestoet* die, met muziek aan 't hoofd, naar 't Belfort trekt. Negen eereknapen dragen de negen katten en doen uitgeleide aan den Potsenmaker van stad. Vooraf gaat het ‘Kattefeest voor de kleintjes’: voor de kinderen beneden de 12 jaar worden honderd kleine katjes uit den toren geworpen. Na een tusschenpoos van beiaardspel en concert van thebaansche trompetten (waaronder men de kinderen van den voet van het Belfort verwijdert) worden afzonderlijk, onder klokkenspel en trompetgeschal, twee reeksen van drie katten uit den toren geworpen, voor de volwassenen. Daarna volgen nog drie katten in valscherm. En eindelijk ‘DE KAT’: deze wordt bij middel van een ballon de wijde wereld ingezonden om in een ‘rallye’ achtervolgd en achterhaald te worden. - Iedere kat is voorzien van twee of drie linten, dragende den stempel van de stad en vermeldende het bedrag der toegekende premie; de premiën bedragen 20. 30. en 100. frank.- Op den hoop toe worden dien dag kleine katjes door het Comiteit op straat verkocht, aan den inkoopprijs: één frank 't stuk.

Om de dierenvrienden gerust te stellen, weze hier aanstonds bijgevoegd, dat er in geheel dit Kattefeest geen levende dieren op het spel staan, maar alleen gemaakte en onlijdelijke kattepoppen.

Dit nu herstelde en vernieuwde Kattefeest was een laatste maal ‘met levende katten’ gevierd in 1817 en dan door de magistraat afgeschaft; 't was dus juist 120 jaar achterwege gebleven.

In vroegere eeuwen werd de viering van dit feest herhaaldelijk geschorst.

De Iepersche archivaris Lambin (1765-1841) had in zijn jeugd dikwijls zien ‘de katten smijten’. De Fransche bezetting (1794) heeft de viering onderbroken. Hoelang duurde deze onderbreking? Is het feest reeds onder Napoleon hersteld geworden? of enkel na 1815? Wij weten dat in den Hollandschen tijd de volksspelen snel heropleefden, doch ook onder het Fransche Keizerrijk werden sommige geschorste vieringen hersteld.

Op Woensdag 28 Februari 1714 werd het smijten der katten hernomen. Immers na jarenlangen oorlog was de vrede met Frankrijk gesloten. Het feest moet geruimen tijd geschorst geweest zijn, ten gevolge van de oorlogen onder Lodewijk XIV, en ook ‘om 't schimpen der Vremdelinghen’ zooals een ‘borgher van Iper’ onder den schuilnaam Aert Hierax in zijn Korte *Uyt-Legghinghe* in 't jaar 1714 schreef[1]. Hoe lang zou ditmaal de onderbreking geduurd hebben?

Het best zijn we ingelicht over de onderbreking en het herstel onder Filips II van Spanje, dank zij het Iepersch Dagboek van Augustijn van Hernighem.

Het smijten der katten werd in 't jaar 1578 onderbroken, nadat de Gentsche Calvinisten hun gezag over Ieper gevestigd hadden. Reeds in het eerste jaar na de overgave der stad aan Farnese[2] dachten sommige Ieperlingen dat men katten zou smijten. Van Hernighem teekent aan:

‘Op den 20. dach [van Maart 1585] zoo wast woensdach ende zommighe meenden datmen zoude hebben ghesmeten eenighe catten alzoo men plach, maer om

(1) Dit boekje is herdrukt in de Annales de la Société d'Emulation, X, 1848, bl. 135 vv.

(2) De reductie der stad gebeurde op 10 April 1584.

den soberen tyd zoo wast ghelaeten; aldus es de maert ghepasseert luttel vercoocht, maer verghynck zonder swaerheyt'[1].

Het was eerst in 't jaar 1590, op den woensdag van de Iepermarkt (21 Maart), dat men weer katten van den halletoren wierp. Onze zegsman en ooggetuige teekent de gebeurtenis nauwkeurig aan.

1590.

> Op den eersten dachvande Ypermaert zoo waerender eenighe lakenen ter halle, van Ryssele meest, ontrent 50 halfve stametten ende lakenen ende de heeren vander wet hebben die beschonken met zes kannen wyn. Ende den dysendach es oock ghepasseert, maer daer was luttel vreempt volck, de redene es vooren ghezeyt om den schamelen tyt. Ende den derden dach woensdach den 21 marte zoo hebben de heeren vander wet toe ghelaeten datmen de catten werpen zoude, twelcke niet en hadde ghebuert in 13 iaer, ende naer de noene zoo ontrent den 3 hueren zoo maectemen ghereetscap, men stack een plancke uut ten fanegaete op het belfroot ende de schalmeyen speilden met dat 3 hueren en half slouch ende den degheldeckere Jan van Damme stondt op de plancke ende wierp twee catten. Daer was menich jonck mensche diet noyt ghezien en hadde, twas hemlieden nieuwe. Aldus zoo verghynck de Ypermaert.

Ook in de volgende jaren 1591-1595 vermeldt van Hernighem telkens het smijten van katten op den woensdag van de Iepermarkt of de 'Yperfeeste'.

1591.

> 'Op den derden dach van de feeste woensdach zynde heeft men naer de noene twee catten gheworpen van tbelfroyt, twelcke inne veele jaeren niet en hadde ghedaen ghezyn meer dan tiaer voorleden 90. ende daer en wasser maer twee ghesmeten naer den tyt.[2]

(1) Kroniek van Augustijn van Hernighem IV, bl. 45. Deze en al de volgende, teksten volgons het oorspronkelijk Handschrift.

(2) Deze teksten van 1590 en 1591 hier in de lezing van het oorspronkelijk Hs. VI, bl. 113 en 248. In de *Nederlandsche Historie*, IIe Deel, door F. Van de Putte in de Mij. der Vlaarasche Bibliophielen uitgegeven (Gent, 1867) staan deze beide teksten (volgens een later afschrift) op de blz. 145 en 214.

1592.

> Op den maendach Ypermaert zynde wasser luttel volck ter maert ende daer waeren luttel vreemde cooplieden maer tsdysendaechts wezende sinte Mathys dach zoo wasser zeer veel jonck lansvolck omdat mesdach was... tswonsdach zoo smetmen twee catten ende aldus verghynck de Ypermaert maer elckeen claechte zeere dat zy luttel ontfanghen hadden, want daer quaemen luttel coopers.

1593.

> Tswoensdaechts zoo wast noch zeer luustich wedere ende de heeren die dede naer oude lovelycke coustume de katte smijten, maer daer en waerender maer twee ghesmeten want twas een schaemel feeste want het was altyts verre jaeren best.

1594.

> Den vij. viij. ix. marte zoo wast Ypermaert ende daer stonden craemen ende alder ander goet ter vente... ende de den derden dach tswoensdaechts zoo smetmen de katte ende om te brynghen op de oude coustume zoo wierder drie ghewoorpen ende de zack gheschuut om tghemeene wat te couragieren want tscheen dat nu wat beghonste te beteren den tyt, want elck hoopte dat taccoort ofte den pays zoude moeghen ghevoordert wezen...

1595.

> Voorts de Coude Ypermaert es zeere sober gheweest verre de alder meeste omme te claghen... Op den laetsten dach vande Ypermaert wezende Sint Pietersdach [22 Febr.] ende mesdach, zoo quamer wat meer volck pryncepaelyck die van buuten waeren ende tweerre was watghezoocht vande coude, ende men heeft noch om te beter te onderhouden de Yperfeeste preparatie ghemaect om de catte te smytten ende omtrent den vier uren heeftmen mette schalmeyen ghespeilt ende gheworpen twee catten.'[1]

Dit getuigenis van den Ieperschen kroniekschrijver is, naar mijn beste weten, de oudste mededeeling van een ooggetuige over de beruchte 'Kattefeeste' te Ieper.

(1) Handschrift VII, blz. 22, 116, 215 en 323.

In de jaren 1590 is dit feest reeds een ‘oude lovelycke coustume’. De Ieperlingen hielden er aan, want reeds in 't eerste jaar na de bevrediging, in 1585, dachten zij aan de herstelling van het gebruik.

Zonder nu den oorsprong en de beteekenis van dit katten-smijten te willen verklaren, mogen we toch uit de aangehaalde teksten een paar bijzonderheden aanstippen die voor verdere pogingen van verklaring dienstig zullen zijn.

Het smijten der katten was steeds met de Iepermarkt verbonden. Deze markt, de beroemde laken-jaarmarkt der middeleeuwen, had plaats in de tweede week van den Vasten en duurde van den Maandag tot den Woensdag(1). De katten werden telkens, onder het spelen der schalmeien, geworpen om 4 uur 's namiddags bij 't opsluiten van de jaarmarkt. Ook het herstelde Kattenfeest van 1714 gebeurt op den ‘Kattewoensdag’(2). Van Hernighem wijst duidelijk op het verband van het smijten met den goeden gang van den koophandel; zoodra in 1594 de jaarmarkt schijnt herop te leven, wordt er een derde kat geworpen. Ook uit het sterk dogmatiseerende schriftje van 1714, waar de schrijver in het werpen der katten een zinnebeeldige verwerping van de heidensche afgoderij wil zoeken, vernemen we dat de overlevering der vorige eeuwen te Ieper nog stand hield. Immers hij haalt de opwerping tegen zijne ‘stelling’ aan en schrijft: ‘Want dat sommighe willen segghen, dat sulcx [het smijten der katten] is gheschiet ter oorsake van den Coop-handel op de Ipersche Jaermarckt, heeft luttel oft gheen schynbaerheyt, want wat

(1) Deze jaarmarkt na Krakezondag in den Vasten heette ook de ‘Coude Ypermaert’ en ‘de Coudefeeste’: dit was de groote lakenmarkt. De andere groote jaarmarkt was de ‘Asentioensmaert’ op O. Heer Hemelvaart; dit was een markt van laken, peerden en vee.

(2) De Kattewoensdag is de woensdag na Krakezondag (Reminescere). G. CBLIS heeft in zijn *Volkskundige Kalender* blz. 22 dezen tweeden woensdag van den Vasten met het Kattefeest heel ten onrechte gesteld vóór den Krakezondag.

ghemeynschap doch kan het smyten der Catten hebben met den Coop-handel?'.

Buiten dezen Kattewoensdag worden er nooit katten van den toren geworpen. Het gewone aantal schijnt drie geweest te zijn, zooals van Hernighem in 1594 laat verstaan: in dit goede jaar wil men het smijten weer brengen 'op de oude coustume' en men werpt een derde kat, waar men in de vorige magere jaren zich telkens tot twee beperkte, en men schudt den zak. De Ieperlingen kregen dit jaar dus weer hun volle maat.

Een overlevering zegt dat het smijten der katten in 1475 werd verzet van de 'Asentioensmaert' naar den Woensdag van de Iepermarkt. Waarop steunt deze overlevering? Sommige schrijvers wagen zich tot in de 10e eeuw en laten den graaf van Vlaanderen een bevel uitvaardigen om katten te werpen van uit zijn oud kasteel. Later ging men over naar het nieuw kasteel en naar Sint-Maartenstoren, en eindelijk naar den Halletoren zoodra hij voltooid was. Voor al deze beweringen missen wij betrouwbare bewijsgronden(1).

Zoover we op vasten bodem in 't verleden van dit gebruik kunnen teruggaan, staat alleen vast: dat het katten-smijten steeds en uitsluitend gebeurde bij 't opsluiten van de Iepersche jaarmarkt, op den Woensdag in den tweeden Vastenweek; - dat men nooit meer dan drie katten uitwierp en blijkbaar ook nooit één kat alleen; - en dat men voor een derde kat des overvloeds den zak schudde... Want reeds in de 16e eeuw kende men de spreuk, dat men op de jaarmarkten en elders 'geen katten in zakken' verkoopt!

A. VIAENE.

(1) A. VAN GENNEP. *Le Folklore de la Flandre*, I, blz. 190 (Parijs, 1935) stipt niet zonder voorbehoud deze overleveringen aan. Bij de Reinsberg-Düringsfeld, Calendrier Beige, I, bl. 160 vindt men al deze beweringen verzameld zonder het minste critisch onderzoek. De beschouwingen van Th. Lanssens in De Toekomst II,bl.40-43 (Gent, 1859)zijn louter romantisch verzinsel.

Westvlaamsche zanten.
(*Vervolg van blz. 17*)

KOEKESTUUTEN. In 't kaartspel te Dudzeele zegt men wanneer er een koeken als troef blootgelegd wordt: ‘Koekestuuten om 't brood te sparen.’

KONTEKRAAFSCH (Knokke): volkomen verkeerd.

KOP. Ip z'n kop gestuukt zijn (Dudzeele): gestoord zijn, Fr. affronté.

KOPIRRE (Dudzeele): doodskop, Pietje de Dood (uit Fr. compère?).

KOPNAGEL:

1. De kopnagel of de koppelspille van een driewielkarre (Westkapelle).
2. Knokke: de kopnagels van een roche, zijn de stekkers die in haar vel zitten, *prikkels* genaamd te Heist. Zij hebben den vorm van kopnagels.

KORTEWAGENTJE. Kinderspel te Knokke: de eene speler loopt op zijn handen, de andere houdt zijn beenen op gelijk de tramen van een kortewagen.

KORT GEKNEED ZIJN, beteekent te Knokke kregel zijn, lichtgeraakt zijn.

KOT. Zegswijze te Knokke: zijn kot hebben in entwadde =leedvermaak hebben.

KOTE (Heist, Knokke): zeevogel, meerkoet, Fulica atra, en niet schollevaar zooals wij hier bij vergissing schreven. (B. 1930, blz. 17).

KOUWIETELARE (Dudzeele, Lissewege, Westkapelle): iemand die te veel flauwe praat vertelt. *Kouwietelen*. De Bo geeft krawietelen en karwietelen.

KRAAIE. Kinderversje te Dudzeele:

> Kraaie
> waa(r) ga je?
> Naar Ingeland!
> M'n huuzetje brandt
> in 't duinzand!

te Knokke:

> ...m'n sterretje brandt...

(Zie De Cock & Teirlinck. Kinderspel VI, blz. 146-148).

Van dit versje bestaan er over het gansche Germaansche taalgebied tallooze wisselvormen.

Zegswijze te Knokke: *'t hangen kraaien in de lucht!* beteekent: opgepast, want er zijn overdragers in 't gezelschap! In vroegere tijden - en thans nog dikwijls op den buiten - gelden de zwarte kraaien als boodschappers van kwade maren.

KRAAIAARD. Een oude visscher van De Panne vertelde ons ‘dat een kraaiaard een puupe is met een worm in’. Bedoelde hij den kokerworrn (Lanice conchylega) of den strandgaper (Mya arenaria)? Heer Loppens zal wel eens nader hooren!

KRABBEN. Er leven een tiental soorten van krabben langs onze kust, waarvan de meeste door de visschers onderscheiden worden. Te Heist en te Knokke hebben wij opgeteekend:

Steenkrabbe (Carcinus moenas).
Zwemkrabbe, slabberaaie of *witte krabbe* (Portunus holsatus).
Spanjaard, spanjol, wilde krabbe of *roo krabbe* (Portunus puber).
Slagkrabbe of *vechter* (Cancer pagurus).
Kobbe, zeekobbe (Hyas arenea).
Krabbejoungstjes (Pinnotheres pisum en jonge krabben).
Waterkrabben: weeke krabben die hun schaal hebben afgeworpen.

Voor wat slabberaaie betreft, verg. Ned. slabbe en Oostfriesch slabbertje (haring).

Het achterlijf van een krabbe (plaat onder haar eigenlijk lijf) heet te Heist *portemonee*.

Te Knokke is een krabbe bovendien nog een scheef en krom vrouwmensch!

KRAMERS zijn te Heist de bruinwieren (Fucus vesiculosus), die op de baarbrekers groeien en met luchtblaasjes (*klakkertjes*) voorzien zijn.

Een kramer is eigenlijk iemand die met een kraam staat. Kramers kunnen ook dingen zijn waarmede gekraamd wordt, die verkocht worden. Uit de bruinwieren wordt er elders jodium gewonnen (b.v. in Frankrijk). Werden de bruinwieren vroeger langs onze kust ook verhandeld?

KREMPE GEVEN (Knokke): t werk opgeven, laten steken.

KROEZELEN (Knokke): half werk verrichten, foefelen, prutsen. Een kroezelare.

(*'t vervolgt*)

JOZEF DE LANGHE.

Mengelmaren

Hanekap. - Hanepreuve. - Hanekamp.

'Te Ronse had men op den wijk 'Kruiskens' in eene herberg, hanengevechten ingericht. De gendarmen hadden echter lont geroken en kwamen om proces-verbaal op te maken tegen de wetsovertreders. De toeschouwers waren daarmede heelemaal niet gediend en vonden er niets beters op vooraleer het hazenpad te kiezen,de gendarmen een flink pak slagen toe te dienen'. - *'t Getrouwe Maldegem*, 19 Februari 1939.

Waaruit blijkt dat sedert de nieuwe wet van 1929 de hanemelkers nog het barbaarsche spel niet hebben opgegeven.

In verband hiermede herinner ik mij dat in mijn jeugd nog een ellendiger tijdverdrijf in zwang was, namelijk de *hanekapping*.

Dit 'spel' bestond in het blinden van de oogen der 'medespelers' die beurtelings op een vastgebonden haan afgingen en er met een dolk naar kapten tot hij dood was!

Over die hanekappingen las ik dezer dagen uit de 'Anthologia Hibernia' (1792) den volgenden eigenaardigen uitleg:

De hanekapping had slechts eenmaal 's jaars plaats gelijk het branden van den marentak of van den kersteblok. Die kapping hield verband met spotternij opeen vroeger bestaande heidensch gebruik. Ze werd gehouden in den Vastentijd. In Dublijn werden de hanekappingen verboden, omdat de ommestaanders zoo dichte bij den vogel dromden, dat er gevaar voor hun leven bestond wanneer de geblinde moordenaar naar den haan kapte.

Een andere stelling over den oorsprong van deze barbaarschheid is, dat het 'spel' zijn oorsprong vond in het zoeken naar een slachtoffer dat boeten moest, om aanleiding te hebben gegeven tot de verloochening van Sint Pieter.

De meest eigenaardige veronderstelling is echter deze van den schrijver zelf. Hanekapping was verzinnebeelden van haat tegen Frankrijk. Een zelfde beleediging was het stellen van

den weerhaan op den dakvorst, als een herinnering van de onstandvastigheid van den erfvijand.

Bij 't spel noemt de Iersche jongen nog elk te treffen doelwit: het hane-schot. Hanekappingen waren bekend in Chaucer's tijd (‘cokstele’). In de dagen van den H. Thomas More (1478-1535) had dit woord reeds zijn oorspronkelijke beteekenis verloren en beteekende niets anders meer dan een speelding voor kinderen, d.i. een haantje in gebakken aarde, dat kinderen ten geschenke werd gegeven zooals een bal of een top.

Te Deinze werden in 1929 in het Museum ondergebracht twee in aarde gebakken en geglazuurde haantjes, gevonden bij een hoeve.

Kent een lezer van ‘Biekorf’ het bestaan van zulke ‘haantjes’ in gebakken aarde, of den oorsprong ervan?

G.P. BAERT.

† God wille de ziele van Eerw. Heer Alfons De Poorter

overleden aan het Altaar Gods te Brugge, op 10 Februari 1939.

De overledene was, sedert 1908, conservator van de Brugsche stadsbibliotheek.

Hij heeft veel gewerkt op historisch gebied; in de laatste jaren heeft hij de rijke verzameling Handschriften van de Brugsche stadsbibliotheek beter doen kennen, door zijn talrijke kleine catalogussen en vooral door zijn groot werk *Catalogue des Manuscrits de la Bibliothègue publique de la Ville de Bruges*, verschenen in 1934. De Heer verleene hem de eeuwige rust.

J.D.S.

[Nummer 3]

Hanekamp.

DE herberg is zoo oud als de heirweg zelf en staat op 'n hanegeschrei van de tramstatie, 't land in.

Een strooien dak zit over den lagen witgekalkten gevel, daarneven hangt de balie; bij d'hage fleurt de vliender en bachten den mestput staan de schuur en de boltente.

Wie, ten duivel, kan gelooven dat hier een hanekamp geleverd zal worden?

De garde 'n komt hier zelden of nooit en de gendarms niet lichte, want hun vaste ronde ligt langs den overkant van de breede baan, naar den kasteelbosch toe, waar hazen en keuns met den knuppel gesmeten worden in 't voorbijgaan.

Hier, aan 't Zwarte Gat bij d'herberg van 't ‘Gemeen Kruise’ 'n loopen de menschen, door den band, niemand in den weg.

Maar den Zaterdag met den valavond komt hier

soms roering en vandage gaat er iets aan den gang.

Onder de achtkanten[+] staan eenige menschen in hulletjes vergaard.

Daar komt de wisselagent van stad met zijn hooge kapleerzen aan en vezelt entwat al lachend met boerenzoons in pannebroek en ondervest met mouwen. Mijnheer de docteur slaat 'n kluchte met 'n peerdenprosser van aan de ‘Trunte’.

De schoolmeester staat hier voor den eersten keer en zegt dat de hanekappingen al bestonden van in den tijd van Artevelde, maar dat 'n was geen spel; - 'n moordkuil was 't effenaf!

De hane met 'n koorde vastbinden en elk op zijn beurte met geblonden oogen de levende beeste naderen en er met 'n ponjaard naar kappen tot ze den moord steekt. 'k Heb gelezen, zegt de meester, dat Themistokles - op weg naar den Perzischen vijand - zijn soldaten van de bane riep om bij 'n schure naar 'n hanekamp te kijken, om ze te toonen wat dat vechten is.

Hoort! Daar staan twee Fransche boterkutsers van Roobeke, die met den taxi van de statie kwamen en hun lieten afzetten op den steenweg, om geen ooge te geven.

Hun vogels liggen in den elskant.

De kamp is mondeling vermaand, want zulke bijeenkomsten 'n staan in de gazette niet noch 'n worden afgeroepen op den kerkesteen.

Wij gaan binnen in 't ‘Gemeen Kruise’, door de balie, onder den vlierboom naar de tente.

In de stalling zitten d'haans in de renne[+].

Twee mannen komen met elk 'n vogel onder den arm. De herbergbaas ontvangt geld bij de schuurdeur. Vandaar is 't de schure binnen naar d'aanpalende boltente.

Er gaan zes kampen aan den gang: drie kampen van de kleine melkers uit 't geweste, twee kampen van

+ ACHTKANT: soort populier.
+ RENNE; kooi uit traliewerk.

de Franschmans en de laatste kamp is die van de zwaargewichten van te kante van Torhout.

Daar is wel volk. De twee hanepieten stappen binnen en gaan rechte naar 't kamp. 't Beloop is 'n oude derschvloer afgezoomd met 'n schettewerk[+] en behangen met steenbakkersvlaken.[+]

Boven 't beloop hangt 'n zware electrische lamp.

Op den grond ligt de denne.[+]

De twee vechtershaans, schoone en pront in hun zwarte pennen en gouden pluimen, willen al naar malkaar aan 't pikken slaan als de hanemelkers ze kop aan kop komen houden om ze te koteren[+] en hun wrake te wetten.

De kampers zitten gespeend van 's noens. Ze zaten veertien dagen wepel van d'hennen en 'n werden maar eenen keer uit de renne genomen om 'n zeemvellen wantje over de sporen te schuiven en vaste te snoeren met peerdshaar. De kammen en de kwabben zijn afgevliemd met een scheers en toegebrand in de jongde.

Vandaag staan ze klibber met scherpe stalen sporen over 't zeemvellen moffeltje dat rond d'echte sporre gebonden zit. De sporen zijn de bajonetten waarmee de kamp zal bloedig worden en doodelijk, waar 't anders maar 'n neerhof-schermutselinge 'n zou beteekenen. Gekromde en gekertelde sporen zijn verboden.

‘Een en twee stelt hem veerdig’! roept de baas van 't kot.

De speelders stellen hun haans rechtover één, gescheiden door 'n blauwe schorte die aan 'n koezeel hangt.

De horlogie-kijker[+] zegt tot de staalders: 15 minuten

+ SCHETTEWERK: omheining van gevlochten stroo, stokken of wissen.
+ VLAAK: schutsel van stroo, riet of biezen om 't ruw steen te overdekken.
+ DENNE: dem, dent. - Dennekleed: waarop de kortwoners die geen dorschvloer hebben en algauw een bakte brood vandoen hebben, onmiddellijk na den oogst staan te dorschen. Verg. Dem. De Bo.
+ KOTEREN: tergen.
+ HORLOGIE-KIJKER: scheidsrechter bij den hanekamp.

spelens, 3 minuten liggen verloren, vluchten verloren, schreeuwen verloren; - niet losmaken. Fransche condities!

D'haans worden losgelaten.

Ze stuiven uiteen gelijk uitgelaten duivels op malkaar, pikken, klauwen, en slaan met de vleêren.

Ze geraken vernesteld met de sporen.

De vogels drijven, geraken los en staan weerom kop aan kop; ze dudderen van hitsigheid en vechtlust; hun oogen schieten vuur; hun nekpluimen sprietelen omhooge; ze duiken kop-op kop-neere en brengen de bekken waterpasse. 'n Hanevleêre hangt al bij den werke.

De gebroken vleêre trekt achterwaarts.

Daar komen ze weer, half loopend half vliegend. De ‘gebroken vleêre’ klinkt zijn spoor in den rug van den vijand. Hij heeft zijn scherpe rechtervorke zoo verre in den rug van den ‘scheeven steert’ gedreven dat zijn longen getaakt zijn. De ‘scheeve steert’ knuft, hoest en spuwt bloed. De drie minuten gaan omme.

Dat zijn 'n geen preuvelingen[+] meer!

Daar komen de Fransche speelders. Ze swatelen wat in 't Fransch en d'ommezitters beginnen geld te schuiven; ze gaan luide aan 't wedden, huilen, tempeesten en zetten om prijs.

‘Vier tegen vijf voor Gust!’ roept de wisselagent.

De haans staan vechtens gereed. De kleinste kapt toe. De groote buigt en wipt er van onder. 't Is nog gebeurd. 'n Fransoos die hem 't werk ontziet!

'n Ander koppel komt in de denne.

De beeste wordt blind geschart in 'n vloek, 'n ziet den vijand niet meer staan, maar betast hem met de vleêren en kapt in 't blinde.

Daar gaat de laatste kamp.

+ PREUVELINGE: voorbereidend gevecht - zonder stalen sporen - tusschen hanen bestemd voor den kamp. De preuveting of preuve werd gehouden vóór 1929, in landelijke herbergen, meestal den Zondag voormiddag.

Twee eendelijke Wynendalers, achttienmaanders van dichte de vijf kilo, op machtige hooge pooten, halfbloote gepeesde billen en pluimen schetterend van 't goud. Ze kijken sterrelings, 'n kokeloeren+ niet, trekken achteruit - al sporelend hun stappen tellend, - pakken de vlucht, stormen de lucht in en botsen op haanshoogte tegen één.

Bij 't neerestuiken heeft de kleinste zijn krage+ gelaten. Hij ligt steendood!

De winners lachen. De yerliezers greinzen: ‘Is 't geen geld, 't is soepe!’ en pakken de doode haans mee.

De boltent loopt leeg.

De herbergbaas gaat aan 't pinten tappen voor de staalders en de wedders, tot 'n stuk in den nacht.

D'hanemelkers trekken per velo, den spletzak op den rugge, 't land in...

G.P. Baert.

Een berijmd sermoen.

In de streke wordt hier nog dikwijls van het ‘sermoen’ gesproken van den ‘pastor van Emelgem’. Deze was in zijn tijd bekend om den bondigen en krachtigon stijl van zijn preeken. En het staaltje dat telkens bovenkomt, is zijn uitval tegen Cachtem-Ommegang. Hij vermaande de ouders, dat zij hun jongens en jonge dochters van dien ommegang moesten afhouden, en 't was angstig stil als zijn stem door de kerk, met stijgend geweld, een vermaning uitslingerde lijk de geboden Gods:

‘Beminde parochianen,
Het koren is lang,
Het vleesch is krank,
Zwicht u van Cachtem-ommegang!
In den naam des Vaders enz...’

S.L. Pittem.

+ KOKELOEREN: keelgeluid (kokokoko) van den haan als hij zijn hennen van gevaar verwittigt.
+ KRAGE: keel.

Wiegeliedjes en kniedeuntjes uit het Brugsche.

SINDS al die moderne kinderbedjes en laaghangende wiegjes de oude schommelwieg verdrongen, hebben de meeste jonge moeders het wiegen en de begeleidende liedjes verleerd. Dat behoort tot het verleden, tot den goeden ouden tijd van grootmoeder.

Men moet zich in de volksmiddens begeven, om nog die ongekunstelde, meeslepende paai- en wiegeliedjes te hooren neuriën door de spleet der half geopende deur.

We hebben naar den volksmond te Brugge geluisterd en opgeteekend wat we konden en 't verzamelde gegroepeerd zoo goed we konden[(1)]. Een of ander liefhebber van folklore zal wel de lijst aanvullen en uitbreiden?

Wiegeliedjes.

I^e^ Groep.

Hoewel de meeste moeders zich beperken tot de twee eerste versjes, ontmoet men nog wel hier en daar oude mimmees die gansch het liedje zingen. Vooral de laatste versjes geven een kijk in een arm huishouden van 't verleden:

1. Douw, douw, kindetje douw
   Slaap en doet jen oogstjes toe
   He' je geen vaak, je moe' niet slapen
   He' je geen honger, je moe' niet gapen
   Maar je moet al gelijk brave zijn
   Dat moeder zeere kan spinnen
   Om een kantje brood te winnen.

2. Slaap, kindje, slaap,
   Daar buiten loopt een schaap
   Daar buiten loopt een bonte koe
   En 't kindje doet zijn oogjes toe
   Slaap, kindje, slaap.

(1) Voor de Wiegeliedjes, vgl. De Cock-Teirlinck, VIII, bl. 230-246.

3. Douwderie douw, mijn kleine
Jen papa is zoo een fijne
En hij draagt een hoogen hoed
En zijn oortjes staan hem goed.

Van al de opgeteekende douwliedjes wordt dit volgende refreintje, het liefst en het meest gezongen:

4. Douw douw, douw deene
Mijn kindetjen is zoo kleene
Douw, douw, douw, douw
Mijn kindetje slaap gauw.

IIe Groep.

Naast deze enkele bepaalde douwliedjes, worden nog veel andere rijmpjes gezongen om kinderen in slaap te sussen, o.m. het overbekende:

1. Trezetje, mijn bezetje, wanneer ga' 't zijn
't Avond ten achten als 't maantje schijnt
't Maantje ga' schinken
't Sterretje ga' blinken
't Trommeltje ga' slaan
Klein (Marietje, enz.) ga' naar zijn beddetje gaan.

In het volgende rijmpje hooren we hoe papa, op zijn manier, tracht het kindje te paaien:

2. D'r was een kindetje geboren
Op 't tippeltje van 't huis
't Had zijn bonnetje verloren
En 't kwam al schreemen naar huis
't Is zoon zoete mannetje
't Drinkt bier uit papa's kannetje
Lekker bier, bong, bong, bong
't Is zijn papa's compagnong.

Mama weet echter beter waarmede zij ons kindje sussen moet:

3. Klein, klein Mariannetje
Wat 'e 't al in da' pannetje?
Zoete melk en witte brood
Daarvan wordt ons Mariannetje groot.

Hierna volgt de eenvoudige opsomming van de gebeurtenissen die een dag vullen in het kinderleven. Maar alles wordt heel lief en naief voorgesteld.

4. Buus, buus, buus
   Is Rozetje thuus?
   Rozetje ligt in heur douwtje
   En 't doet al in heur doekstje
   't Is gemaakt gelijk een broekstje
   Ze staat altijd in 't hoekstje
   Ze staat in 't hoekstje met heel heur boel
   We zitten d'r bij al op een stoel
   En we doen douw, douw deene
   Ons Rozetje is nog kleene
   Rozetje is een zotje
   En 't schreemt al achter zijn potje
   Ze schiet dan in heur dulle
   We geven heur dan de pulle
   En 't is dan dikwijls nog niet wel
   We stekken heur seffens bij heur vel
   En w'en da' nog een fleschtje
   We geven heur een bitje beste
   Rozetje en he' nie' te doene
   Ze slaapt heel de voornoene
   En als de voornoene is gedaan
   Rozetje moet dan weer opstaan
   Hoe dat ze da' kan weten
   't Is voor tatjes t'eten.

Paailiedjes.

Niet alleen wordt er geneuried bij het douwen aan de wieg of op een stoel; doch bij elke gelegenheid weet moeder het kindje met een of ander deuntje te paaien.

I^e^ Groep.

Waarbij men in het handje klakt en kittelt of met de voetjes speelt; of als het wichtje den snik heeft.

1. Klakken hand
   Koop zand
   Koop peerd
   Koop steert
   Koop koe
   Kiete, kiete boe.

(Bij het laatste versje begint moeder te kittelen om het wichtje te doen lachen).

2. Plak, 'k ga naar de markt
Om een koetje
Een beetje lever toe
Een beetje lichte
Voor zieke nichte
'k Schudde mijn beddetjen uit
'k Zoeke mijn vlootjes
Van tieke tieken haantje (kittelen).

3. Plak, 'k ga naar de markt
'k Koopen een koetje
Een beetje lichte
Voor zieke nichte
Een beetje zeere
Voor zieken heere
'k Make mijn beddetje
'k Schudde mijn vlooitjes
En 't komt hier een klein, klein vlooitje.

4. Plak, Jezetje schudt zijn beddetjen uit
Al de pluimtjes vallen d'r uit
En een heelen hoop vlootjes
Van tieke tieke tootjes.

5. Kletse, kletsen handje
Poele, poelen handje, plak (op de kaak).

In iedere hand een voetje nemen en om de beurt opheffen:

6. Dit voetje en dat voetje
Gingen te gare schaapjes wachten
De schaapjes zaten in 't koren
Dit voetje en dat voetje
Liepen er zeere voren
Voren, voren, voren!

Begint het kindje te snikken, dan zegt moeder:

7. Snik, snik
Kruipt over mijn rik (rug)
Da' je' arms en beenen brikt (breekt).

Eventjes bij het oortje nemen:

8. Waar steekt de boer zijn beutere?
Achter mijn oore
Lach eens dat ik het hoore.

Of men laat het met de beentjes spartelen:

9. Kontang de klutter de vous
De spertel de beenen in de lucht monsieur

't Zwijntje brak
En de touwe liep weg
Je sloeg er naartoe met een stok
En 't wierd een bubbel lijk een akernote.

Hoe onzinnig dit laatste deuntje voor ons volwassenen moge klinken, toch heeft het voor de kleine al zijn bekoorlijkheid behouden, vooral als moeder het gebaar nabootst om te slaan.

IIe Groep

Waarin allerlei kinderrijmpjes voorkomen die als paailiedjes gevooisd worden.

Is een samenraapsel van verschillende andere refreintjes, o.m. van aftelrijmen (zie Biek. 1937, bl. 77, 106.).

1. Annatje zit op den trap
We geven da' kindetje pap
Jantje moet een beetjen h'en
- Ga' zeere naar schole
-'k En h'en geen kloeftjes voor aan te doen
- Pak moeders, pak vaders
- Moeders en vaders zijn veel te groot
- Leg er een bondje strooi in
- Van waar moet ik dat halen?
- Van de boeren
- De boeren zou'n me slaan
- Marietje zal meê gaan.
Als Jantje in schole kwam
Hij 'n koste zijn lesse niet
Mijnheere pakt een latje
En sloeg hem op zijn gatje
Jantje pakt zijn veste
En slaat mijnheere dood.
- Waar gaan w'hem begraven?
Op Sinte Pieters kerkhof
Wat gaan w'er overstrooien?
Luizen en vlooien
Erweten en boonen.

Hoewel het lief Engeltje Gabriël tot het verleden behoort, blijft het nog voortleven in meer dan een kinderkamer, dank zij mimmee:

2. Engeltje, Engeltje Gabriëel
Gij woont zoo verre van mijn kasteel
Van mijn kasteel alleene

Breng mij een kloefje kleene
Breng mij een kloefje groot
Leg het in Maria's schoot
Maria is de moedere
Jezetje is de vadere
Ah! mijn engeltje bewaardere
Smijt mijn kloefje in 't watere
En mijn schoetje d'er achtere.

Nog een kinderliedje dat overbekend is en waar al de dieren van het neerhof een bijnaam krijgen. Er bestaan verschillende lezingen van.

Nochtans is dit rijmpje hier reeds verarmd en worden de schoofjes niet herhaald, zooals anders bij 't zingen meestal het geval is.

3. 'k Ginge zoo verre naar Holland, naar Holland
Waar dat er een koetje was
Ze vroegen hoe heet uw koetje
Hoe heet uw koetje dan?
Bijt maar toe
heet mijn koe

Lange steert
Heet mijn peerd

Zeuren azijn
Heet mijn zwijn

Emmerie lanse
Heet mijn ganze

Triepje, trapje
Heet mijn schapje

Stanse de ratte
Heet mijn katte

Koekelakane
Heet mijn hane

Tjiepje heet mijn hennetje
'k En kan 't niet anders noemen
Als mijn hennetje.

Om het kindje bang te maken:

4. Griep, grap, gru
Heb' je heur niet gegrepen
Grijpt heur nu.

IIIe Groep.

Waar er gesproken wordt van een potje.

Kleine kindjes hebben nu eenmaal alles te leeren; en 't begrip, hoe het zich van een potje moet bedienen, is een zeer ingewikkelde leering.

Zelfs in dit geval beschikt moeder nog over enkele rijmpjes om haar kindje te berispen of aan te moedigen:

1. Koekeloerenhaan (ofwel) Marietje Sofietje
   Wat he' je gedaan
   In 't potje gescheten
   En laten staan.

2. Janne tek
   Zat op 't vertrek
   Met een vorten appel in haar bek.

3. Pietje pek
   Zat op 't vertrek
   Met zijn viole
   Rond de schole
   Met zijn vieatse (?)
   Rond de platse
   Met zijn verree
   Rond de stêe
   En al de meisjes lachten er mee.

4. Brand, brand in 't huizetje van madame
   Louisetje zat te kakken en zijn gatjen is verbrand.

Knieliedjes

't Gebeurt wel meer dan eens, als moeder de handen vol heeft met andere bezigheden, dat ook vader zijn kindje paaien moet. Meestal mag de kleine, - in verhouding tot zijn ouderdom en sportieven aanleg, - dan paardje rijden op de knie of den voet.

1. Alzoo riên de vrouwen (lichtjes wippen)
   vrouwen, vrouwen.
   Alzoo riên d'heeren (hooger)
   d'heeren, d'heeren.
   Alzoo riên de boeren
   boeren, boeren.
   Alzoo riên de zotten
   zotten, zotten, (heel hoog).

2. Jute, jute perretje
Van achter aan zijn sterretje
Ju, ju, ju...

3. Jute kouwe perretje
Van Rijsel om een sterretje
Van Grendel om azijn
En 't mag er al zoowel zijn
Perretje, wil je zeere loopen
'k Ga je een bondjen haver koopen
Dat perretje rijdt den drijvenden draf
Tot dat het aan dat bondjen haver kwam
Ik en mijn perretje we staan gelijk
En we vallen alle twee in 't slijk
Ju-u-u!

4. Jute kouwe perretje
Van Rijsel om een sterretje
't Was zoo donker, en 't en zag het niet
't Strooitje bleef in zijn kelegatje zitten
He' je hem niet gezien
Kapperre met zijn steert
Met zijn leêren poeper
En zijn hollemante (?) steen
Ju-u-u!

(De vier laatste versjes worden ook wel in de koorde gesprongen)

De twee volgende knieliedjes worden evenveel in een rondedans gezongen, zonder eenige verandering er aan te brengen.

Uit de Blauwe zale[1]
We komen gereên van Male
Den ottentot, den ottentot
En 't perretje smijt zijn schijtgat op
Van degen, van degen
Wa' gaan we da' perretje geven
Hooi en strooi
Peerde mahooi
't Dochtertje moet afgaan
Mijn karretje kan niet voort
Ju,-u-u-u!

Ouden, ouden ezel
Jen ooren zijn zoo lang

(1) De '*Blauwe Zale*' is een bekende eeuwenoude hofstede en 'tiendehoek' gelegen in den 'Broek' te Sinte Kruis.

Wat gaan we den ezel geven
Al heel zijn leven lang
Hooi en strooi
De peerden eten hooi
De koeien eten ga(r)s
En dat is allemaal maar klaps
Ju-ju-ju

En eindelijk een kniedeuntje dat bijna heel vergeten is:

Bieze, bomme, boeze
Van de rompom poeze
Van de rompompa
Bieze bomme boeze
Bieze bomme ba!
Bieze! bomme! ba! (heel hoog wippen)

MAGDA CAFMEYER.

Meester Wissel Geerts.
'Rechtere metten Zweerde der stede van Brugghe.'

JOOST de Damhouder († 1581) in zijn befaamd werk: *Van de Grootdadigheydt der breedt-vermaerde Regeringhe van de Stadt Brugge*, beschrijft op bl. 549 de plichten van den Brugschen scherprechter en is uitvoerig over meester Wissel Geerts uit Utrecht, dien hij in zijn jeugd als scherprechter te Brugge gekend had. Wij citeeren volgens de Amsterdamsche uitgave van 1688.

'Maer dat alle *Beulen* wilden arbeyden, om na te volgen het exempel van den *Brughschen*, ende aen my den alderbekensten *Scherp-Rechter*: zy en zouden in dien haet des gemeyn Volcks zoo lichtelijck niet vervallen; maer zy zouden in tegendeel aen een-yder minzame ende lieffelijcke worden: want den desen (om de waerheydt te belijden) heeft (van zich zelven) aen alle *Scherp-Rechters* achtergelaten, een alderbesten ende aldervolmaecksten exempel, van lijfstraffige uytwerckingen te doen. Zijnen naem was M. Wissel:

den welcken (zoo dickwils iemandt, tot lijf-straffe, aen zijne uytwerckinge was overgegeven) den zelven misdadigen (wanneer hij heeft konnen) in den Kercker gegroet heeft: voorts (om van hem de grouwzaemheydt des *Beuls*, ende den schroom af te weeren) heeft hy met den misdadigen eenige gemeynsaemheydt te vooren aengegaen, beleefdelijck ende lieffelijck besocht, het herte van den misdadigen tot lijdzame verduldigheydt versterckt: tot de verloocheninge des Weerelts ende de versmadinge van de lichamelijcke doot (met eene alderlieffelijckste toesprake) aengepooght: ende voorts opgericht, om de vergeldinge van 't eeuwigh leven nu van stonden aen (door leetwesen) t'ontfangen: zoodat hij aldus den misdadigen, t'eenemael goedtwilligh gemaeckt heeft, om t'onderstaen de berouwige lijf-straffen: zoo wanneer hy dit in 't gevangen-huys niet doen en kondt, 't zelf nochtans heeft hy gedaen (ten alderkorsten dat hem mogelijck was) op het Schavot biddende den misdadigen (met gebogen knyen) dat hy door de doodt *Christi*, hem vergeven ende ontgeven zoudt de dood, de welcke (door de deught van de Rechtveerdigheydt) hem als nu most aengedaen worden: t'zamen aen den zelven misdadigen des anderen daeghs belovende eene Kerckelijcke *Misse*, ende dat hy (zyn leven duerende) zijne ziele (in zijne dagelijcksche gebeden) aen *Christo* zoud bevelen: het welck hy oock voorwaer (in zyn leven) vromelijck, ende ten alder Godtvruchtighsten heeft volkomen. Want desen *Scherp-Rechter* (gelijck 't meestendeel hunluyder gelijcke) en zoudt ghy nergens in Wijn-herbergen, oft, in Bordeelen gevonden hebben: maer volherdigh in de Kercken, geduerigh in de Heylige *Sermonen*, heftigh in de gebeden, goedt-hertigh in aelmoeasen uyt te geven: Godtvruchtigh ende voorzichtigh in de straets-boeven te berispen, ende te bekijven. Wat meer? desen *Scherp-Rechter* heeft in Heerelijckheydt der manieren, in Godvruchtigheydt ende Heyligheyd zoo geleeft: dat ghy den zelven, niet eenen *Beul*, maer ergens eenen alder Godtvruchtighsten *Monick*, en een alderheylighsten Man (met recht) hadt mogen seggen.'

Meester Wissel Geerts is de oudst bekende van mijn voorouders. Mijn grootvader N.J. Wissels Rapedius Knapelinck Azn., deed vroeger opzoekingen te Brugge, over scherprechter Wissel, die het volgende opbrachten:

Meester Wissel Geerts werd tot scherprechter der stad Brugge aangesteld in 1521. Zijn jaarwedde bedroeg zes pond grooten, daarin waren begrepen de kosten van zijn knecht, alsook een yergoeding van drie pond grooten omdat hij het scherprechtershuisje op de Vrijdagmarkt niet kon betrekken(1).

Zijn dienst bij de stad kan men ten deele nagaan in de Brugsche stadsrekeningen. In 1520-1521 bracht hij vijf beschuldigden op de pijnbank, ontvangende voor eiken patiënt één schelling grooten. In 1521-1522 voerde hij twaalf pijnigingen uit. In 1527-1528 had hij vier personen op de pijnbank gelegd, en één persoon levend verbrand; voor dit laatste werk werden hem zestien schellingen grooten betaald. In 1531-1532 worden hem acht schellingen grooten toegestaan om zijn vier knechten te betalen, die hem hielpen Ampleune, de vrouw van Gillis Coopman, en Gheleyn Wouters levend te verbranden; beide waren veroordeeld wegens tooverij(2).

Meester Wissel was ook belast met het dooden van de vrijloopende honden. Jaarlijks ontving hij een toelage om daartoe bijzondere hulpkrachten aan te werven. Hij had twee hondenslagers aangesteld, waarvoor hem de volgende sommen uitbetaald werden: in April 1521 tien schellingen grooten, in September-October 1521 en in Mei 1522 acht en twintig schellingen en acht deniers grooten(3).

In 1536 werd hij als scherprechter opgevolgd door

(1) Rekeningen van de stad Brugge over de jaren 1520-1521, f° 126 en 1521-1522, f° 163.

(2) Ibidem, 1520-1521, f° 130 v., 1521-1522, f° 129 v., 1526-1527, f° 118 en 1527-1528, f° 110.

(3) Ibidem, 1520-1521, f° 134 v. en 1521-1522, f° 126.

meester Willem van der Haghe, ook nog Guillaume de la Haye genaamd[1].

Meester Wissel Geerts was ook nog scherprechter van het Brugsche Vrije.

In November 1521 werd hij aangesteld met een jaarwedde van drie pond grooten, waar zijn voorganger er slechts twee ontving[2]. Hij bleef in dienst tot 10 Juli 1535 en werd alstoen vervangen door Willem Vander Haghen[3]. En ofschoon hij wegens gevorderden leeftijd ontslag genomen had, werd hem nog als blijk van hoogachting tot aan zijn dood in 1538, een jaarlijksch pensioen van een pond grooten betaald. Zijn opvolger ontving slechts een jaarwedde van twee pond grooten[4].

Over zijn ambtsbezigheden vind ik op 4 December 1529, dat hij de vuist afgehouwen had van Jan filius Christiaens Raets, in tegenwoordigheid van twee gezworen heelmeesters van de stad Brugge, die den patient moesten verzorgen na de strafuitvoering[5]. Op 27 Juni 1530, was hij te Blankenberge, waar hij de doodstraf met de galg toepaste op Pierkin Nombroot[6].

Hij stond goed aangeschreven bij de overheid, immers op 4 Juli 1528, schonk het Vrije vier Carolusguldens aan zijn dochter, ter gelegenheid van haar huwelijk[7].

Tot zoover de nota's van mijn grootvader.

Later is de familie Wissel teruggekeerd naar Utrecht, waar ze nu nog gevestigd is. Ze is altijd Roomsch gebleven.

Mijn grootvader kon echter niets opdiepen over Meester Wissel vóór hij scherprechter werd te Brugge. Zou er te Brugge niemand te vinden zijn die deze historische aanteekeningen over onze familie kan aanvullen?

Uirecht.

LOUIS B. WISSELS RAPEDIUS KNAPELINCK.

(1) Ibidem, 1535-1636, f°s 82 en 84 v.

(2) Resolutieboek van het Brugsche Vrije, 1504-1543, f° 69, 69 v. en 76 v.

(3) Ibidem, f° 265 v.

(4) Rekeningen van het Brugsche Vrije, over de jaren 1535-153, f° 120, 1536-1537, f° 127 en 1537-1538, f° 122.

(5) Ibidem, 1529-1530, f° 105.

(6) Ibidem, 1530-1531, f° 127 v.

(7) Ibidem, 1527-1528. f° 92.

Een gedrukt nieuwsblad in 1593.

DE eerste gedrukte nieuwsbladen of couranten verschenen in Augsburg en Straatsburg in het begin der 17e eeuw, nadat reeds van 1583 af een geschreven weekblad had bestaan, afkomstig van den Augsburgschen Raadsheer Hans Merer. De universiteitsbibliotheek te Heidelberg bewaart een gedrukt nieuwsblad of 'Relation' door den boekhandelaar Johan Carolus in 1609 te Straatsburg uitgegeven; het inleidend artikel gewaagt van uitgaven in vorige jaren. Uit Augsburg is er een 'Avisa' of 'Relation' eveneens van het jaar 1609 bekend. Ook te Frankfort in 1615 en te Berlijn in 1617 werden er reeds zulke bladen uitgegeven. Er was echter nog geen sprake van vaste en regelmatige uitgave; zulke berichten of *Nieuwe Tijdingen* verschenen bij gelegenheid vooral van groote militaire gebeurtenissen.

Voor Nederland geldt als het eerste - d.i. het oudste bekende - nieuwsblad, de Tijdinge in 1619 door Abraham Verhoeven te Antwerpen gedrukt. Doch juist verleden jaar heeft men in Zweden een aantal Nederlandsche nieuwsbladen ontdekt, van vroeger dan 1619 en gedrukt door Broer Janszn. te Amsterdam(1).

Onbekend bleef tot heden de volgende aanteekening van een Ieperschen poorter die in 1593 den inhoud van een gedrukte Tijdinge in zijn Dagboek samenvat.

Begin Augustus 1593 las men te Ieper een Tijdinge over het ontzet van de stad Sissek (Sisak) gelegen aan de monding van de Save en de Kulpa (in het huidige Joego-Slavië). De Turken belegerden deze stad met

(1) Dit laatste volgens een mededeeling van M.J.H. Rogge, Voorzitter van het Nederlandsch Persmuseum op een vergadering van deze stichting in October 1938. (Verslag in de dagbladen). Misschien is sedertdien reeds een nauwkeuriger verslag over deze vondst verschenen?

een groote krijgsmacht; een keizerlijk leger kon op 26 Juni 1593 de vesting ontzetten en zegevierend den Turk achtervolgen. Zes weken na de gebeurtenis zien we in de handen van onzen zegsman Augustijn van Hernighem en van andere leperlingen 'boucxkens ghedruckt van een schoone vyctorie...' De aanteekening in het eigenhandig geschreven Dagboek luidt als volgt:

> 'Vande thundach weke [Aug. 1593] zoo quaemer boucxkens ghedruckt van een schoone vyctorie die es ghebuert op den turck de welcke hadde sterckelycke beleyt de stercke stadt van Syseck gheleghen hem den turck zeere wel om te bet te commen in Tyrol ende Carynten ende in meer ander quartieren in Chrysten rycke, ende de edelen duutschen heere van Egghenberch uutter naeme vanden keysere heeft ghenoomen een groot ghedeel cryschvolck ende heeft ghetrocken om de stadt ontzet te doene die in duutsterste noot was, ende den Turck hadde de schoone reviere ghenaempt de Saw, zommyghe zegghen in nederduutschs den pan, ende noch boven de legher vanden turck zoo waerender noch sommyghe revieren ende pryncepaelyck de groote reviere ghenaempt de Calpe, zoo es dese duutsche macht gherocht over de Saw ende den Turck hoe wel dat hy dat gheerne belet hadde, esser over gherocht ende heeft met Gods hulpe de zake zoo an gheleyt dat den Turck heeft meest al zyn macht ghelaeten ende heeft de vlucht anghenoemen ende de Chrystenen hebben hem vervolcht ende inde reviere de Calpe zoo zynder wel 1000. verdroncken ende de Chrystenen hebben wel gheconquesteert 10000. perden ende veele gheschoot. Dit ghebuerde op den xxij. Juny 93.'(1).

Was deze Tijdinge een Nederlandsche of een Duit-

(1) Dagboek van Augustijn van Hernighem, oorspr. onuitgegeven Handschrift, VII, bl. 159. - Deze kroniekschrijver is getuige van de gebeurtenissen die hij, steeds met buitengewone nauwkeurigheid, beschrijft. - De Iepersche *Tuindag* valt op den 1^{n} Zondag van Augustus.

sche? Zou men niet geneigd zijn te denken aan een Nederlandsche vertaling van een Duitsch bericht? Op een Duitsch bericht schijnt te wijzen de opmerking betreffende den naam van de Saw-rivier, door sommigen '*in nederduutschs*' anders genaamd. Het oorspronkelijke zal dus wel een (*hoog*-)duitsch bericht geweest zijn, waarvan een nederduitsche vertaling alhier in omloop gebracht werd.

Misschien zullen verdere opzoekingen wel eens aan het licht brengen in welke steden en door welke drukkers er reeds in 't jaar 1593 Duitsche en Nederlandsche Tijdingen gedrukt werden.

A. VIAENE.

Sint Isidoor.

TE Kortemark in de Landbouwschool is onlangs een werk geplaatst van den West-Vlaamschen kunstenaar Karel Lateur. Goed dat men eens te meer afgebroken heeft met een ongelukkige traditie die, vooral in scholen en kerken opgeld doet, en dat men oorspronkelijk kunstwerk verkiest boven prullen en alledaagsch serie-werk. Lateur maakte een groot en grootsch relief voorstellend Sint Isidoor[(1)].

Als Sint Isidoor in een Landbouwschool zoo'n eereplaats krijgt, dan moet er een reden voor te vinden zijn. Inderdaad, er is een Sint Isidoor die, vooral in de laatste veertig à vijftig jaar, bij ons als beschermer van het landbouwbedrijf werd 'opgedrongen'. Dat is niet te sterk gesproken. De traditioneele patroon van de West-Vlaamsche boeren en landbouwers is Sint Elooi, en als 't God belieft, hij zal het blijven. Maar we leven in een tijd van 'organisatie' en 'centralisa-

(1) 1) Zie de *Standaard* (van Brussel), N^{r} van Zondag 5 Maart 1939. De redactie van het blad was zoo vriendelijk ons het hierbijgaande cliché in bruikleen te geven, waarvoor onzen besten dank.

tie', en de richting heeft, benevens haar onbetwistbare groote voordeden, ook kleine schaduwkanten. De heeren van de 'centrale' hebben voor den boerenstand ook een patroon gekozen. In plaats van rekening te houden met eeuwenlange gevestigde en leefbare traditie, hebben ze, als geleerde menschen, boeken geraadpleegd, en zoo kregen we Sint Isidoor.

Goed: we gaan er geen ruzie om maken; maar 't ware beter anders gegaan en we hadden ons beter uitsluitend aan Sint Elooi gehouden, die toch een volksheilige is en uit ons volk gesproten. Maar als we nu Sint Isidoor er nevens willen stellen, moeten we weten met wien we te doen hebben, en na die vijftig jaar blijkt het wel dat we zoo weinig weten van den nieuwerwetschen beschermheilige, dat we slachten van de Atheners die, naar Sint Paulus zeide, 'vereerden wat ze niet kenden' (Handel. XVII, 23). Het Romeinsch Martelarenboek, een alleszins veilige gids, vermeldt een tiental heiligen die den naam Isidoor dragen; daar is van alles bij: martelaren, bisschoppen, abten en soldaten. Eén is er die in de volksvereering al zijn naamgenooten ver overtroeft en dat is de Spanjaard: *S. Isidro Labrador* of de landbouwer, zoo zijn eigen volk hem heet, een rasechte boer, die met zijn boerenarbeid zijn dagelijksch brood won en zijn eeuwige kroon. Hij was gehuwd en zijn vrouw, Maria Torribia, wordt als gelukzalige gevierd den 9^{n} September. Sint Isidoor de landbouwer is de patroon van Madrid; hij stierf den 15 Mei 1170, werd heilig verklaard in 1622 en wordt gevierd den 10^{n} Mei. Hij is, in veel wondere dingen, een soort dubbelganger van onzen Guido van Anderlecht. Zoo gebeurde het dat engelen het land kwamen omploegen terwijl Isidoor aan 't bidden was. Voor zijn baas, Juan de Vergas, die hem op 't veld kwam gadeslaan en die door een geweldigen dorst geplaagd was, deed Sint Isidoor op een mirakuleuze wijze een bron ontstaan, die nog wordt aangewezen in de kerk van San Isidro del Campo bij Madrid.

Met die korte bizonderheden hebben we meer dan

genoeg: Sint Isidoor is een landbouwer en een der

Het beeld te Kortemark door Karel Lateur

meest bekende volksheiligen in Spanje; daar is hij de aangewezen patroon voor den boerenstand. Ik heb hier

een tiental oude en nieuwe prentjes voor mij liggen, die onzen heilige voorstellen als landman, met het boerengereedschap, op den achtergrond de ploegende engelen, en meer vooraan de mirakuleuze bron.

Sint Isidoor zal bij ons onbekend gebleven zijn tot aan zijn heiligverklaring in 1622[1]. Die heiligverklaring was iets buitengewoons: te samen met Sint Isidoor werden nog drie andere Spaansche heiligen verheven: Ignaas van Loyola, Franciscus Xaverius en Teresia van Avila, en nog een Italiaan Philippus Nerius[2]. Ge kunt u voorstellen hoe dat in Spanje gevierd werd, en wij, die toen onder Spaansche voogdij stonden, kregen natuurlijk van de brokken te deelen. Ons land is toen overstroomd geweest van medalies en prenten met de beeltenis van de vijf nieuwe heiligen; Jesuieten en Discalsen, die voor de eer van hun nieuwe ordeheiligen in de bres stonden, hebben geijverd voor 't verspreiden van deze devotionaliën. 't Was wel niet bedoeld voor Sint Isidoor, maar... *il passait de contrebande*...

Voor de jaren 1700 ken ik toch enkele Vlaamsche prentjes waarop Sint Isidoor afzonderlijk is voorgesteld, en in de Brugsche ‘Schatkiste der Litaniën’ figureert hij met een zoo omstandig historische litanie dat iemand, die ze maar een keer gelezen heeft, nooit zoon voorstelling van Sint Isidoor zal laten maken zooals deze te Kortemark. En ik stel me voor dat Sint Isidoor die, als rasechte boer, nog altijd belang stelt in landbouw

(1) 't Jaar daarna, in 1623, schreef *Sanderus* zijn *Encomium S. Isidori Agricoloe Hispani*, dat in zijn *Opuscula Minora* (Leuven, 1651, bl. 83) is opgenomen.

(2) Sint Philippus Nerius, die een plezierig man was en hield van ‘'n fijne spreuk’ - wat zelfs bij heiligen, een gave is - had die heiligverklaring voorspeld. Eens dat een devote hem den zoom van zijn mantel kuste, stak hij berispend den vinger op en loech: ‘Ge weet niet met wien ge te doen hebt! Er komt nog een dag dat ze mij met vier Spagnolen in den Sint Pieter te Rome zullen *hangen*!’ Bij de plechtige canonisatie wordt inderdaad een groote schilderij van de nieuwe heiligen in de apsis van den Sint-Pieter *gehangen*.

en landbouwscholen, van uit den hemel stond te kijken als ze te Kortemark het zware blok rechtstelden - de heiligen, zooals we in den Catechismus leeren, zien klaarblijkelijk wat wij ter hunner eer doen - en dat hij aan zijn gelukzalige huisvrouw zal gezegd hebben: ‘Kom eens kijken, Maria Torribia, nu maken ze van mij nog een bisschop!’.

Dat is nog meer gebeurd. Toen ze, na den oorlog, heel de kerk te Oedelem in brandglas staken, werd er in den zuidbeuk een raam gesteld met een majestueuze bisschopsfiguur, waaronder men leest: ‘H. Isidoor, patroon der landbouwers’.

* * *

Dit alles zijn verwarringen met een anderen Spaanschen heilige, Sint Isidoor van Sevilla, bisschop en kerkleeraar, gestorven in 639 en gevierd op den 4 April Deze geleerde bisschop heeft talrijke werken geschreven over allerlei zaken, over Grammatica, Geschiedenis, Theologie en Ascesis, maar natuurwetenschappen en landbouwbedrijf liet hij onverlet; en er is dus niet de minste reden om hem als patroon van den boerenstand te vereeren. Die vergissing had men kunnen vermijden, in Vlaanderen, met zich te houden aan den traditioneelen Sint Elooi. Maar nu men er den Spaanschen Isidro Labrador nevens gesteld heeft, gaan we er niet om treuren - een beschermheilige te meer is geen kwaad. Wat we niet dulden, is dat men den heiligen boer in bisschopskleeren steekt! Dat ze te Kortemark het opschrift uitkappen en veranderen in ‘Sint Elooi’. Ze kunnen dan nog een ander kunstbeeld of kunstraam stellen met Sint Isidoor den landbouwer. Zoo krijgen wij twee kunstwerken in plaats van een, oude traditie naast nieuwere richting, en wordt de vergissing tot een ‘felix culpa’.

M. ENGLISH.

Judocus - Joos - Joost.

Voor mijn jongen neef JOOST.

Habent sua fata... nomina! Er was een tijd dat de doopnaam Joos-Joost over geheel Nederland verspreid was. Om maar bij Nederlandsche beroemdheden te blijven: Vondel en Harduijn, Damhoudere en Lipsius, Clictove en Ravesteyn, Lambrecht en Hondius droegen allen den doopnaam Joos. 't Was voor een Joos (den Gentschen wetheer Judocus Vyd) dat de gebroeders van Eyck hun *Lam Gods* schilderden. Alwie de geschiedenis in de bronnen nagaat, weet hoe de 15e, 16e en 17e eeuwen krioelen van voorbeeldige en booze Joos'en en Jossinen.

Slaat men nu een 'Modern Woordenboek' open, daar verneemt men dat Joost overeenstemt met het latijn *Justus* = de rechtvaardige. Lavalleye, in zijn geleerd werk over den schilder Justus van Gent, teekent aan dat Joos (doopnaam van den kunstenaar) een vlaamsche vertaling is van het latijn Justus(1). Zelfs Deken De Bo wist Joos niet thuis te wijzen en verklaart: 'Eigennaam zooveel als *Josephus*, en niet Justus'. Een Noord-Nederlandsch geleerde liep ten volle in den strik waar hij een levensbeschrijving van Justus Lipsius ontwikkelt als volgt: 'Als knaap van 13 jaar ging hij [Joos Lips] naar de Jezuietenschool te Keulen,... wilde zich aanvankelijk bij de Orde aansluiten en werd zelfs als 'Jodocus', *dus reeds met naamsverandering*, op de lijst der novieten geplaatst, die op 20 Dec. 1562 door den rector aan den generaal der Orde werd opgezonden'(2).

(1) 'Josse, Joos, Joes sont la traduction flamande du latin Justus.', J. Lavalleye. Juste de Gand, bl. 30 (Leuven, 1936: uitg. der Conferentie voor Geschiedenis en Philologie).

(2) H.T. Oberman in Nieuw Nederl. Biographisch Woordenboek, III. col. 776 (Leiden, 1914). - Te Overijsche, geboorteplaats van Lipsius, is op het gehucht Malaise de bidplaats aan Sint Joos toegewijd.

Hoe geraakte die beroemde doopnaam zoodanig verduisterd, dat velen tegenwoordig het spoor van zijn oorsprong en de herinnering aan zijn gedaante schijnen kwijt te zijn?

JOOS, JOOST is de nederlandsche vorm van den bretoenschen heiligennaam JUDOCUS. En de geschiedenis van Judocus zelf is van belang om de verspreiding van zijn naam in onze gewesten uit te leggen[1].

De geschiedenis van den H. Judocus voert ons naar de Noordkust van het huidige Bretanje, en vooral in het gebied dat door zijn keltische inwijkelingen Dumnonia (Domnonée) genoemd werd. Deze Kelten, uit hun moederland Brittannia door de Angelen verdreven, hadden in het begin der 6e eeuw Cornwall verlaten en een nieuw vorstendom op het naburige vasteland gesticht. Vorst Judhael heerschte aldaar tot rond het jaar 605 en wordt beschouwd als de stichter van het bisdom Aleth - later Saint-Malo. Judhael had talrijke zonen, waaronder Judicael, zijn opvolger, en Judoc: de heilige Judocus die ons bezighoudt.

De voornaamste bron voor de kennis van Judocus' leven is een naamlooze *Vita Judoci* uit de Karolingischen tijd, waarschijnlijk geschreven rond het jaar 800. Daarin wordt verhaald hoe Judoc zich aangetrokken voelde om God in de eenzaamheid te dienen; hij verliet het hof van zijn broeder en zijn geboorteland, trok in oostelijke richting en vestigde zich, na veel tijdelijk toeven, op de boorden van de Canche in het graafschap Ponthieu. Bij de monding van deze rivier stichtte hij een kluis of ‘ermitage’: hieruit ontstonden het klooster en de stad Saint-Josse-sur-Mer, in het huidige dep. Pas-de-Calais, arrond. Montreuil-sur-Mer[2]. Deze stichting mag met eenige waarschijnlijkheid in het jaar 665

(1) Wij volgen het werk van J. TRIER. *Der heilige Jodocus. Sein Leben und seine Verehrung*. Breslau, 1924 (in de reeks Germanistische Abhandlungen van Weinhold-Vogt).

(2) Deze *Vita* wordt door sommigen toegeschreven aan den beroemden ALCUIN, die vanaf 792, abt van Saint-Josse was

gesteld worden. Als sterfjaar van den H. Judocus wordt algemeen het jaar 669 aanvaard(1). Hij wordt in beeld voorgesteld als een pelgrim met een of drie kronen om zijn arm en den palster in de hand.

Het klooster van Saint Josse-sur-Mer is in onze Vlaamsche geschiedenis welbekend. De oude graven van vóór Karel den Goede schijnen in bijzondere betrekking tot de stichting te hebben gestaan. Een kroniek schenkt zelfs aan graaf Arnulfus († 965) den titel van abt van Saint-Josse.

Alleszins genoot 'Sente Joos an der zee' (ad sanctum Judocum supra mare) hier in Vlaanderen een groote vermaardheid als bedevaartsoord. De lijsten der straf bedevaarten laten deze plaats nooit onvernoemd. Graaf Philips van den Elzas, wiens broeder Mattheus te Saint-Josse begraven werd, liet in 1184 den weg te Maries ten voordeele der pelgrims herstellen.

De hertogen van Bourgondië betoonden een bijzondere vereering voor den heilige en zijn stichting. Philips de Goede schonk aan zijn tweede zoontje den naam Joos (1432). Het kind overleed, evenals het eerste zoontje Antoon, na enkele maanden. De hertog zond in 1433 giften naar het klooster, blijkbaar met verzoek van gebeden voor het behoud van zijn kind; in 1448 stichtte hij aldaar een mis en schonk een geldsom voor de reliekschrijn van Sint Joos. Het volgend jaar 1449 belastte hij zijn secretaris Jean Mielot met het opstellen van een werk: *Vie et miracles de Saint-Josse*; het onuitgegeven handschrift berust in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel. Philips' zoon, Karel, graaf van Charolais, vergezeld van zijn echtgenoote Isabella van Bourbon, bezocht het klooster van Saint-Josse in 1457 en kocht aldaar afbeeldingen van den heilige. Philips

(1) De feestdag van S. Joos wordt gevierd op 11 Juni. Daarenboven wordt te Saint-Josse zijn sterfdag (dies natalis) gevierd op 13 December. De groote bedevaartdag is H. Drievuldigheidszondag. - De relieken van den heilige berusten, sedert het verdwijnen van de abdij (1790), in de parochiekerk van Saint-Josse.

zelf bezocht de geliefde stichting den 26 Aug. 1463 op een reis van Hesdin naar Saint-Pol.

In Nederland zijn zeer weinig bidplaatsen aan Sint Joos toegewijd. De bekendste is zeker Sint-Joos-ten-Oode bij Brussel, die reeds in de 12e eeuw vermeld wordt. Overijsche (Malaise) bezit een kapel onder den naam van den heilige. In zijn geleerd werk wist Jost Trier voor het graafschap Vlaanderen geen enkele stichting onder de aanroeping van Sint Joos te vermelden. Vlaanderen, ofschoon karig bedeeld, is toch niet geheel uitgesloten.

Brugge bezit een Sint-Joosgasthuis in de Ezelstraat, in de 15e eeuw gesticht door Joos de Bul en in de volgende eeuw door kanunnik Joos Lambrecht hersteld. De kapel, waarvan het bouwwerk nog bewaard is, werd gebruikt door het ambacht der Buerdedragers(1).

Zoowel in de Sint-Janskerk (latere Sint-Baafs) als in de Sint-Niklaaskerk te Gent was er reeds in 1455 een altaar aan S. Judocus toegewijd(2).

De Kortrijksche Kapittelkerk (O.L. Vrouw) bezat eveneens vanaf de 15e eeuw een 'Sint-Jooscapelleken' gelegen 'op de noortzijde in den ommeganck'(3).

Is het waar dat, te Tielt, de wevers Sint Joos als patroon van hun ambacht vereerden?

En nu de geschiedenis van den naam zelf.

De germaansche en romaansche vormen Joos-Josse ontstonden rechtstreeks uit de latijnsche gedaante Jodóci, met den klemtoon op de tweede lettergreep(4). De

(1) Biekorf 1937, bl. 176. - De *Capella S. Judoci* met dagelijksche mis is reeds vermeld in 1455. J. Warichez. Etat bénéficial de la Fiandre, bl. 44. (Leuven, 1912).
(2) J. Warichez, a.w. bl. 49 en 59.
(3) J. Bethune. Epitaphes de la Fiandre, bl. 279.
(4) Zeer waarschijnlijk droeg de oorspronkelijke keltische vorm Judoc, Jodoc, den klemtoon op de tweede lettergreep; dus Jodóc. Immers de fransche vorm Ideuc (Saint Ideue, Illeet-Vilaine) veronderstelt Idóch, Idóchus, Jodócus; de uitleg van dezen vorm blijft echter onzeker. Zie J. Loth. Les noms de Saints bretons, in Revue Celtique, t. XXIX, 1908, bl. 306, 310.

uitspraak Djodotsi van rond 800 moest, in hare ontwikkeling. noodzakelijk uitloopen op *Joce*, naderhand *Josse*, welke ook de plaats van den klemtoon gewezen zij. De verlenging van de beklemtoonde o in nederl. *Joos* komt geheel met de regels der taalkunde overeen; in verschillende deelen van het germaansch taalgebied is een onorganische t bijgevoegd in de vormen *Jost, Joost*(1).

Den doopnaam *Joos* ontmoeten we alhier reeds in de 14e eeuw, vóór de opkomst van het Bourgondisch Huis; in de 15e eeuw komt hij veelvuldig voor, is echter overvloedig in de 16e en 17e eeuwen, handhaaft zich nog tot in de 18e eeuw, maar wordt dan steeds zeldzamer om in de laatste helft der 19e eeuw geheel uit te sterven. In deze laatste jaren laat een bewust gevoel voor ‘eigen schoon’ den naam *Joost* in jonge gezinnen alhier herleven. De geestelijke echter die een doopeling *Joost* in het latijnsche doopregister moet inschrijven, staat wel somtijds voor een onbekenden heilige en schrijft dien ‘nieuwen’ naam dan over in 't Latijn als Justus of Joseph! En nochtans, hoe wemelt het niet van *Judocus* in de oude doopregisters van onze Vlaamsche parochiën!

Daarom ook werd de heilige door onze oude meesters menigmaal kunstig afgebeeld als patroon der stichters van altaarstukken. Om maar in Brugge te blijven: Sint Joos staat op een drieluik (omstreeks 1490) van de O.L. Vrouwkerk geschonken door Joos van der Straete. Meester Pieter Pourbus schilderde een Sint Joos in 1556 bij den griffier Joos van Belle (drieluik in S. Jacobskerk), in 1565 bij Jossine Pardo, echtgenoote van Francisco de Salamanca (Museum der Potterie) en in 1574 bij Joos de Damhoudere (Aanbidding der Wijzen in O.L. Vrouwkerk).

Vroeger ontmoette men ook veel den vrouwelijken vorm Josine, Jossine, in de doopregisters *Judoca*.

Als geslachtsnaam bleef de naam steeds voortleven.

(1) A. Dassonville in Revue Bénédictine, 1925, bl. 137.

De familienaam *Joos* bestaat in Vlaanderen, maar is er zeldzaam. Men ontmoet hem veel menigvuldiger in de provinciën Antwerpen en Brabant, onder de vormen Joos, Joosen, Joossens, Joostens en zelfs Joestens.

Vroeger heeft men ook somtijds *Joos* met andere heiligen verward. Een treffende verwisseling gebeurde in Duitschland, namelijk in het bisdom Bamberg, waar, ten gevolge van een samentreffen van Jos met Jobs = Job, de vormen Jobs en Jobst voor Judocus ontstonden. Gelijktijdig met deze taalkundige verwisseling nam Judocus het patroonschap der melaatschen over, dat oorspronkelijk aan Job toekwam. Jobst = Judocus is sedert 1308 aldaar als leprozenpatroon vastgesteld.

Elders, in Duitschland vooral, werd Judocus in de vereering verward met Jacobus, den anderen grooten bedevaartheilige. Deze hagiographische verwarring heeft dan op sommige naamvormen ingewerkt. Van deze verwisseling hooren we een naklank in De Coster s *Légende d'Ulenspiegel* waar Joos Damman in ‘Monseigneur Saint Jacques’ zijn patroon erkent.

De humanisten hebben nevens Joos den nieuwen lat. vorm *Justus* gesteld; sommige verkozen *Jacobus* en de beroemde Joos Lambrecht van Gent schreef zijn naam als *Joas* op zijn Nederlandsche Spellijnghe van 1550.

In de volkstaal leven er nog talrijke appellatieven voort, die op de vroegere verspreiding van den naam wijzen. Een *Djoos* (De Bo, Teirlinck) is een sukkelaar, sul, onnoozelaar. ‘Nen djoos van ne vent. Ne simpelen, onnoozelen djoos. Ge kunt dien djoos alles wijsmaken. Geeft dien djoos een almoese.’ *Djooske* daarentegen is een troetelnaam voor kleine kinderen: ‘Moeder zegt altijd: mij' lief djooske!’ (Teirlinck). Doch: ‘O gij *Doka*!’ wordt in 't land van Waas tot een luie vrouw gezegd. ‘*Joos* heeft hem vast’ d.i. de armoede heeft hem te pakken (Schuermans): daarvan hooren we een weerklank in het tergrijmpje:

> Doken op zijn kromme beenen
> Was altijd uit om geld te leenen.

Sommige spreuken gewagen nog van onzen heilige. ‘Met diamanten behangen zijn lijk Sint Joos met schelpen’: daarom is hij eeuwen lang bedevaartheilige geweest. - ‘Dat mag Joost weten’ d.w.z. dat mag de drommel, de duivel weten. ‘Joost haalje’ de duivel haalje. ‘Iemand naar Joost zenden, iemand naar Joost wenschen’: naar den duivel wenschen.

Hollandsche geleerden zijn heel verre gaan zoeken om dien ‘duivel’ te verklaren en meenen hem gevonden te hebben in Oost-Indië. Joost zou de verdietsching zijn van het Chineesche *Tshoe tszé*, Japansch *Dsoe-si*, ook *Djoe-si* gespeld, eigenlijk een kistje waarin een houten beeldje van Boeddha geplaatst is, vervolgens een voorwerp van vereering; inzonderheid de duivel, die door de Chineezen vereerd wordt. Langs Java zou die benaming *Joosje* in het Nederlandsch overgekomen zijn. Dit blijkt wat al te verre gezocht; misschien is Joost in die zegswijzen niet anders dan een gemeenzame naam, waarmee de duivel genoemd werd, zooals anders nog Heintje Pik of Zwarte Piet(1). Opmerkelijk is dat deze spreuken met ‘Joos den duivel’ en Joosje, alleen in Noord-Nederland voorkomen, en niet hooger dan de 18e eeuw opklimmen. Wie weet of de echte Sint Joos met die spreuken eigenlijk iets te zien heeft, en of de uitleg nog niet elders moet gezocht worden? Misschien zal eensdaags een of andere jonge Joost dit vraagteeken en nog veel andere betreffende zijn patroon aantreffen, en het onderzoek met goed gevolg verder leiden.

A. VIAENE.

(1) F.A. Stoett. Nederlandsche Spreekwoorden, no 1032 (Zutphen, 1923). - Woordenboek der Nederl. Taal VII, col. 434-435.
Nota. - WINOC, de heilige abt van Wormhoudt, die zijn naam gaf aan de abdij van Bergen in Vlaanderen, stamde uit dezelfde vorstelijke familie en wordt zelfs als ‘broeder’ van den H. Judoc opgegeven. Daar wij den sterfdatum (717) van den H. Winoc kennen, is deze verwantschap met de chronologie moeilijk overeen te brengen.

Mengelmaren

Een Meestove te Nieupoort?

De rekening van de Duinenabdij over het jaar 1565 (Bourserie A, f. 3; archief Sem. Brug.) vermeldt ‘eene weede ghenaempt *de Meesthove* mitsgaders een schorre binnen de vryheyt van Nieupoort’. Dit goed wordt door de abdij verpacht voor een termijn van 9 jaren (vanaf 1558) aan Jan Van Damme tegen 28 pond par. met daarenboven een jaarlijksche last van een koppel vette kapoenen en drie pond was. Zou die plaatsnaam er niet op wijzen dat er daar vroeger een meestoof gestaan heeft? De meekrapteelt was inde 16^{e} eeuw in Westvlaanderen reeds zeer vervallen. Toch is de naam op sommige plaatsen (Veurne, Oostkerke; de Flou 10, 357) nog blijven voortleven.

A.V.

Wat is een kraaiaard?

In Biekorf 1939 bl. 54, spreekt J. De Langhe van een kraaiaard, en twijfelt of het de Schelpkoker of de Strandgaper is. Het is ongetwijfeld de zeeworm genaamd Schelpkoker, *Lanice Conchilega*, welken de visschers bedoelen met dit woord. Wanneer zij visschen, vinden zij soms geheele klissen zulke kokers in hunne netten, maar dan zijn ze ledig. Men vindt er ook dikwijls dergelijke aangespoeld op het strand in ontelbare hoeveelheid; zij vormen er, met andere zeedieren alsook met zeeplanten, hetgeen de visschers noemen *het vloeimerk*, dit is de eindelooze lijn aangespoelde voorwerpen van alle slach, die duidelijk ‘merkt’ tot waar de zee bij vloed gekomen is.

K. LOPPENS.

Gebakken haantjes.

Op de vraag hierboven bl. 56 gesteld, weet ik het volgende:

Op 9 Februari is in Leuven Sint-Apolloniakermis en *Pottekens markt*. Daar lagen, vóór den oorlog, tusschen veel vaatwerk, ook *geglazuurde haantjes* te koop (zijnde fluitjes en spaarpotten) die veel gekocht werden.

L.V. Leuven.

[Nummer 4]

De Sint Laurenskerk en het Kasteel van Nieupoort.

DE Sint Laurenskerk stond ten oosten van de stad, op de plaats waar nu nog de puinen van den toren te zien zijn. Pater de Waghenaere zegt in zijn handschrift, dat dagteekent van vóór 1662, dat deze kerk als parochiekerk ingericht wierd in 1281. Vermoedelijk bestond er reeds eene kapel op deze plaats vóór dat men de parochiekerk bouwde, die dagteekent van de tweede helft der XIIIe eeuw, volgens de overgebleven sporen van den bouwtrant. Op menige plaatsen vindt men in de muren, tusschen de brijken, natuurlijke steenen of bergsteenen, die ongetwijfeld voortkomen van een nog ouder afgebroken gebouw. Daarin vindt men harde zandsteenen alsook harde blauwe kalksteenen; ook nog een groote hoeveelheid gekapte witte kalksteenen; deze laatste werden meest gebruikt in den traptoren, langs den binnenkant.

De toren was in 1381 een derde hooger dan vóór 1914. Volgens de goede teekening van Vedastus Duplouich, uitgegeven in 1644, en ook volgens eene schilderij der XVIe eeuw, in het stadhuis van Nieupoort bewaard en toegekend aan Lanceloot Blondeel, waren er, in het bovengedeelte van den toren, aan eiken kant twee vensters met romaanschen boog, en daarboven drie cirkelvormige Openingen in horizontale lijn geplaatst.

Het dak van den toren is nergens afgebeeld; in 1820 lag er een schaliëndak op (Rybens kroniek). Volgens onze opzoekingen in den toren vóór 1914, en na dit jaar in de puinen, kunnen wij eene beschrijving geven van de oude kerk, die voldoende is om een gedacht te geven van het plan alsook van eenige afmetingen van het gebouw.

De toren, die vierkantig is, stond in het midden der vier beuken, die dus een kruisvormig plan gaven aan het gebouw. Op drie kanten van den toren zag men nog duidelijke sporen van de yerbinding van het dak met den toren. De vorst was 20,25 m. boven den grond. De muren der beuken waren 15 m. hoog. De toren stak nog 15,75 m. boven de vorst uit, zoodat de volledige hoogte 36 m. bereikte, zonder het dak.

De breedte van den toren is de volgende: de westen oostkant zijn elk 9,35 m.; de noord- en zuidkant elk 9,90 m. breed. De dikte der muren is voor den oostkant 2,02 m.; voor den westkant 1,50 m.; de zuidkant 1,30 m.; de noordkant 1,70 m.; dit is de dikte der muren in 1281. In 1820 werd er een ronde binnentoren in gebouwd, zoodat de dikte der muren vermeerderde van ongeveer 20 tot 25 centimeters. Aangezien de toren in het midden der vier beuken stond, kon men er onder doorgaan langs de vier kanten. De spitsbogen, waarvan er nu nog twee bewaard zijn, hadden hunne spits 12 m. boven de vloering; de kolommen die de boog ondersteunden, waren 7,60 m. hoog, en uit wit zandsteen gehouwen. De oostbeuk, die nog bestond in 1811 (kadastraal plan) was 20 m. lang, en breed 10,60 m. buiten gemeten. Twee onder-

gedeelten van kolommen, achtkantig gekapt, bestaan nog van dezen beuk; de doorsnede is één meter. Het feit dat deze kolommen rondom afgewerkt zijn, is een bewijs dat er daar nog zijbeuken moesten geweest zijn. De ruimte tusschen twee kolommen, dezelfde boog ondersteunende, is 4,40 m.

Verscheidene waarnemingen doen veronderstellen dat de vloering van den oostbeuk (hoogkoor) hooger lag dan in het overige gedeelte der kerk. Inderdaad, de drempel van de ingangdeur der klokluiders lag 71 centimeters lager dan de vloer van den oostbeuk, gemeten aan de basis der kolommen.

Langs den westkant van den toren is er nog een pilaar bewaard, waarvan de basis 28 centimeters lager ligt dan deze der pilaren in den oostbeuk.

De graven, die gewoonlijk alle op dezelfde diepte onder de vloering gelegen zijn, liggen 31 centimeters lager onder den toren, dan deze die in den oostbeuk liggen. Vermoedelijk lag de vloering van het hoogkoor twee trappen hooger dan in de andere gedeelten der kerk.

De grondmuren van den zuidbeuk bestaan nog, en geven voor dezen beuk dezelfde breedte als voor den oostbeuk, dat is 8,45 m. tusschen de muren. Langs den westkant werden er ook grondmuren ontdekt van den westbeuk; langs den noordkant alleen zijn alle sporen van de kerk verdwenen door de versterkingswerken in latere eeuwen op deze plaats uitgevoerd. Langs de vier kanten van den toren werden, op menige plaatsen, brijkevloeringen ontdekt. Deze laatste komen voort van oude woningen die daar gestaan hebben vóór dat de kerk gebouwd werd; zij hebben in alle geval niets te zien met de kerk, want alle liggen op verschillende diepten en merkelijk lager dan de basis der kolommen, die onbetwistbaar de hoogte van de kerkvloering opgeeft.

Na het beleg van 1383 door de Gentenaars en de Engelschen, was de kerk in zulken slechten staat, dat ze niet meer kon gebruikt worden. Nog in 1313 (register van eigendommen) is er sprake van de St. Lau-

renskerke: *de presbitie van Sinte Laurens; de papen van Sinte Laurens; Sinte Laurens brueghe*; *'t kerckhof van Sinte Laurens*. Na het beleg van 1383, is er integendeel geen sprake meer van St. Laurens als kerke, maar wel als versterkt kasteel. Het was Philips de Stoute die het gebouw inlijfde in de versterkingswerken der stad in 1387; de bewijsstukken bestaan daarvan heden nog in het archief van Nieupoort.

Er bestaat een perkamenten charter van 1387 (n^r 23), lang 35, en breed, tot aan de plooi, 17 centimeters, waar dit klaar vermeld wordt. Deze charter werd later afgeschreven, en is te lezen in een privilegieboek van 1502, folio 4 recto; maar, ongelukkig, de afschrijver heeft het fransch gemoderniseerd, en zelf hier en daar woorden bijgevoegd. Deze tekst werd uitgegeven te Nieupoort in 1867, in een klein brochuur, bij P.J. Kesteloot, onder de titel van 'N^0 3 der losse Bladjes of bijdragen tot de geschiedenis van de stad en haven van Nieuport', Deze brochuur was enkel op een klein aantal exemplaren gedrukt, zoodat ze nu bijna onvindbaar geworden is. Een tweede maal werd de kopie van 1502 uitgegeven, namelijk in 1901, door Gilliodts van Severen, in Coutumes de Nieuport, bl. 191, die ze insgelijks afschreef uit het privilegieboek.

Tot nu toe is de oude origineele tekst nog nooit uitgegeven geweest. Wij achten het dus van belang dezen tekst hier te laten volgen, zooals wij hem afgeschreven hebben van de oude charter, die reeds geschonden is door de muizen. Er zijn inderdaad twee groote gaten gevreten in het perkament. Eenige woorden zijn daardoor verdwenen, maar wij konden ze vinden in de kopie van 1502, die gemaakt werd vóór dat het stuk beschadigd werd. Wij zetten tusschen haakjes in modern fransch, de woorden die moeilijk zijn om verstaan, en den uitleg der verkortingen in oud fransch:

> 'Nous Jehans Sires de Ghisteles et de Harnes, et Colartz de Ie Clite
> Seigneur de Commines faisons savoir a tous, que par la virtu dune
> comission de nre (nostre) tres chier et redoubte seigneur mons.
> (monseigneur) de Bourgogne Comte de

Flandre dartois et de bourgogne a nos baillie par les bourgmaistres eschevins et consel de le ville de le Neefport contenans la maniere de le fortification de la dite ville et le grace que nre dit Seigneur de ce leur a fait et octroyet pour eaulx (eux) fremer et esforchier et aussi lez lrez (lettrez) de vint et chinq de francke dor de france quilz peuvent le sieptmaine taillier quellier (cueillir) sur les bourgois de le dite ville un an durant prochain venant. Et que quatre persones et ydones et deputez le rechveront ale dite fortification et fremure et non ailleurs de ce attendant bon compte, et que nous ordonnissames le dite fremete (fermeture) la quelle nous avons faict a nostre pouvoir et scens en la maniere que chi apres sensient. Assavoir que lez fossez de le ville aueront dix verges au plus de largeur dont la verge tient quatorze piets, et le profondeur al avenant. Et si auera la dite ville des tours environ cinq cents et dix verges et deux poortes et une posterne palis tours murs et garites la ou il appertendera. Et parmi ce ont cheaulx (ceux) de Neufport en convenant de baillier (donner) leurs aloeyer (allouer) Monseigneur susdit, que tantost qut (quand) ilz aueront faitz leur fosses ssditz (sussditz) de faire entour le chastiel telz et semblabies fosses comme lez leurs. Et aussy un ou il auera un pont en planke levit fremant et levant vers le chastiel. Dont li chastellain ou celuy qui en auera le garde auera les clefz pour venir en le ville et yssir a toutes hures quant bon lui samblera, ou cheaulx qui delui aueront cause et leur gens. Et aussi y seront et feront il deus espeyes ou le aigne de le mer entra et vuidera en les fosses de le ville qut. on vaulera, et pour ce que nous avons este a ces ordonnancez dessus dites faire et ordonier, en la fourme et maniere susdite par le commandement de Monseigneur si avons pendu nos seaulz a cez pntes lrez (presentes lettrez) en tesmoignage de verite. Que furent faites et donnees le quint jour du mois de jullet lan de grace mil trois cents quatre vint et siept.'

Men ziet dat er sprake is van het kasteel te versterken met grachten, muren en ophaalbrug. Er is geen twijfel dat er hier sprake is van de oude St. Laurenskerke die men in een versterkt kasteel herschapen heeft, want op het merkweerdig plan van Nieupoort door J. van Deventer, geteekend rond 1570, ziet men op deze plaats een groot gebouw, met hoogen toren, gansch omringd door cirkelvormige muren en grachten.

Men noemde het, 't fort van St. Laurenskerk (*l'ouvrage de la fortification de l'église St. Laurent a Neufport*) in de rekeningen van 1393 en 1397 (Rijksarchief Brussel) aangaande de uitgaven gedaan voor de versterkingswerken (Van de Putte, 1864, bl. 519). Het kasteel stond dan nog buiten de vestingen der stad, zooals men het kan zien op het bovengenoemde plan. Maar op het plan van Nieupoort van Vedastus Duplouich, uitgegeven door Sanderus in 1644, staat de toren reeds binnen de versterkingsmuren; groote muren staan nog recht tegen den toren langs den oostkant. Daar staat er te lezen: '*de oude kerck nu het casteel*'. De daken van den toren en van het gebouw zijn verdwenen. Langs den westkant van den toren, is het gebouw geheel verdwenen, terwijl het nog verbeeld staat op het plan van J. van Deventer.

Dit alles bewijst klaar dat, van 1387 af, het gebouw geen dienst meer gedaan heeft als kerk, maar deel miek van het kasteel van Philips den Stoute. In de rekeningen van 1469, spreekt men van het hospitaal der Grauwe Zusters dat gelegen was 'bezuden der strate die ten Casteelewaert strect'. Deze straat is de tegenwoordige Potterstraat, die inderdaad in de richting loopt waar nu de puinen staan van de St. Laurenskerk.

In de rekeningen van 1489, spreekt men van herstellingen aan den toren *in de casteeldriesch*. Een tekst van 1542 (archief Nieupoort) bewijst nog duidelijker dat de St. Laurenskerk door Philips den Stoute in een versterkt kasteel herschapen wierd: '...d'autre part est vray que au temps passe leglise de nostre dicte ville de Neufport estoit assise et situee en la place et au lieu ou est et siet nostre chastel dudit Neufport pour le present, et l'appelloit on lors leglise Saint Laurens; laquelle eglise, a la requeste de noz predecesseurs de bonne memoire, contes de Flandres, ceulx de nostre dicte ville de Neufport ottroyerent lors a jceulx nos predecesseurs pour en faire a leur plaisir; et lesquez noz predecesseurs en firent lors une belle forteresse et chastel qui y est de present'. - (Gilliodts v. S.,1901, bl.18.)

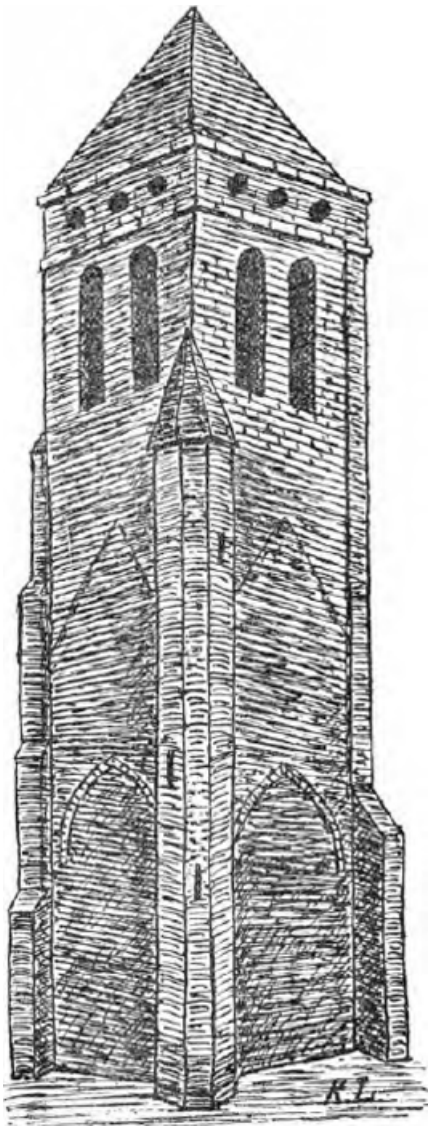

DE SINT LAURENSTOREN zooals hij nog was in 1820. Het ondergedeelte. tot op de twee derden der hoogte, teekenden wij ter plaats vóór 1914; het bovengedeelte, volgens eene schilderij uit de XVIe eeuw, toegekend aan Lanceloot Blondeel, en eene gravure van Vedastus Duplouich, uitgegeven in 1644. Het dak volgens beschrijving. Men ziet nog duidelijk de opgevulde spitsbogen, alsook de sporen van de verbinding van het dak met den toren.

Het kasteel werd in 1578 ten deele afgebroken, volgens de rekeningen van 1579: ‘Jan de Vinck cum suis es by der wet toegheleyt voor huerlieder goet debvoir ende diligentie ghedaen in demolieren ende afbreecken van den Casteele XII lb. p.’. Er is hier eigenlijk sprake van het afbreken der omheiningsmuren en het veranderen der grachten, om het kasteel binnen de vestingen der stad te brengen.

Verscheidene teksten uit een register, genaamd Camerboeck, van 1578, toonen inderdaad dat er belangrijke werken uitgevoerd werden rond en bij het kasteel.

> Fol. 17 verso: ‘Bestedinghe van een rampart up de zuutwestzyde van den Casteele.’
>
> Fol. 77 verso: ‘id. rampart int casteel beghinnende ande oostzyde van Tolmes dyck totte groote achterpoorte.’
>
> Fol. 193 verso: ‘id. een bollewerck voor tcasteel.’ (Gilliodts-v. S., 1901, bl. 370).

Nog in 1811, volgens kadastraal plan, bestond het gebouw dat ten oosten tegen den toren gelegen was, en waarvan het plan van 1644 eene afbeelding geeft. Dit gebouw was even breed als de toren, en 20 m. lang. In 1822 werd alles afgebroken, en de toren werd ingericht als buskruitmagazijn, nadat men het bovengedeelte afgebroken had. Vóór de afbraak, zooals de toren afgebeeld is door V. Duplouich, was de hoogte 36 m. zonder het dak; in 1822 verlaagde men den toren van 12 m., en de grond werd er rondom opgehoogd tot ongeveer 1,40 m. Gedurende de afbraak der muren, ondekte men in den zuidoosthoek, dicht bij den toren, een in steen gehouwen trap, alsook muurschilderingen in fresco, beschreven door professor Kesteloot (1844). Tegenwoordig bestaan er nog belangrijke puinen van den toren, alsook grondmuren voortkomende van de vroegere kerk, en van de versterkings muren van Philips den Stoute, alsook van de omheiningen gebouwd in de XVIIe, XVIIIe en XIXe eeuwen.

Alhoewel het kasteel reeds in puin lag op het

einde der XVIe eeuw, werd het land rondom de puinen, nog steeds genoemd *'t kasteelland*, zelfs tot in de XIXe eeuw, zoowel in de officieele stukken als in de volkstaal. In het vonnis van Janne Panne, de tooverheks, van 1650, staat er vermeld dat zij 's nachts ‘viermal van de duyvel door de lucht vertransporteert heeft gheweest tot op *'t Kasteelland*’. Dààr vergaderden de tooverheksen van Nieupoort en omliggenden, om te dansen, terwijl er een duivel de viool speelde! Men leest nagenoeg hetzelfde in het vonnis der tooverheks Tanneken de Potters, in 1652. De oude toren wordt sedertdien genoemd *de duveltorre*, later verbasterd tot duvetorre. Men vindt nog het Kasteelland vermeld als stadswijk, in de *Costumen ende usantiën der stede ende port van Nieuport*, uitgaaf van 1774. J.B. Rybens spreekt er ook van in zijne Kronyke in het jaar 1820.

De oude St. Laurenstoren wordt sedert de laatste eeuw, door de geschiedschrijvers genaamd *de tempelierstoren*. Nochtans vinden wij nergens bewijzen dat het daar de kerk der tempeliers was. In een register van eigendommen van 1313, spreekt men van *de timpelars* die een huis hadden te Nieupoort; waarschijnlijk eene refugie; van een belangrijk klooster is er nergens sprake. De orde was ten andere reeds ontbonden in 1312; waarschijnlijk hadden de tempelridders van Malta hunne goederen hier overgenomen, zooals in veel andere plaatsen.

Volgens de legende zijn de tempeliers schielijk vertrokken uit Nieupoort, binst den nacht, zonder van iemand gezien te zijn. Van daar de veronderstelling dat ze verdwenen waren langs eenen onderaardschen gang, die liep tot aan hunne commanderie van Slype, het Tempelhof, op 6 kilom. afstand van Nieupoort. Nu nog zegt men in Nieupoort van iemand die schielijk vertrekt zonder afscheid te nemen: *hij is vertrokken lijk de tempeliers*.

Sommige personen vertelden dat er een onderaardsche gang gelegen was bij den St. Laurenstoren, die vroeger aan de tempeliers zou behoord hebben.

Volgens professor Kesteloot, toen men in 1822 de versterkingwerken moderniseerde, deed de commandant der genie opzoekingen doen bij den toren, om dien wonderen onderaardschen gang te ontdekken, maar 't was al vruchteloos. De legende bleef nochtans voortleven, en putte zelf nieuwe krachten in deze laatste versterkingswerken. Inderdaad, langs de oostkant van den toren, op 3 m. afstand, miek men een sluipgang (poterne) met dubbele poort, om toe te laten met een kanon onder de vestingen door te rijden, en zoo aan de andere zijde te kunnen schieten zonder gezien te worden. Deze sluipgang was breed 1,85 m., hoog 2,66 m., en lang 9,35 m. (volgens kapitein Cambier 1842). Vijftig jaar later vertelde men dat dit de laatste sporen waren van den onderaardschen gang en ingangpoort der tempeliers! Deze poort en sluipgang hebben wij goed gekend; dit alles werd eerst afgebroken in 1886. De sluipgang was dan reeds ten deele ingestort.

Tijdens de opgravingen gedaan in en rond den St. Laurenstoren, van 1934 tot 1937, heeft men vastgesteld dat al de grafsteenen verdwenen waren, men vond zelfs geen spoor van de vloertegels. In de archieven van Nieupoort vindt men er den uitleg van, namelijk in de rekeningen van 1409 en 1410:

> ‘Simon waelkin ende zinen ghesellen vanden zarken te ladene als zy uten Castele gevoerd waren bet. iiij. l. - Louws den nicke ende Clays zwaen van sleepene de zarken van dachter porte van den Castele toten stegher portkine betaelt xxvj. l. vj. s.’.
> - Rekeningen van 1411 en 1412: ‘Item Piet vors. van xxij. voeder zarcsticken van den kerkhove ter sluus te voerne int fondement te legghene ij. s. tvoeder betaelt x.l. iiij. s. - Mich. puerdane van xv. voeder zarcsticken te voerne van den kerkhove ter sluus ij. s. van elken voeder betaelt xxx. s. - Pauwels boude van ij. repen de zarken meide needer te latene als men de sluus makede betaelt v.l. xj. s.’.
> - Rekeningen van 1413-1414: ‘Pieter vors. van xxxiij. voeder zarcstenen van den kerchove te voerne ten steigre omme te legghene in den wael voor tsluiseken ij. s. van elker voedre beloopt iij. l. vj. s.’.

Wij weten dus daardoor waar al die grafsteenen belonden zijn. Men was toen bezig met eene sluis te maken, ten noordwesten der kaai, om het water van de haven in de vestingsgrachten te kunnen trekken.

Deze sluis lag juist buiten het Steegerpoortje de versterkingstoren de Gapaert stond er nevens. Later werd deze sluis genaamd *het kattesas*. Men gebruikte dus de zerksteenen voor de grondmuren van de sluis, alsook voor de vloering in den wal, recht voor de sluis gelegen. De hoeveelheid zerksteenen moest groot geweest zijn, aangezien men, van 1411 tot 1414, spreekt van zeventig wagenvrechten, zonder deze die reeds weggevoerd en weggesleept wierden in 1409 en 1410. Er is hier sprake, volgens de teksten, van de zerksteenen der kerk en deze uit het kerkhof. Nochtans moet men zich herinneren, dat de kerk maar gedurende honderd jaar gebruikt wierd als parochiekerk, en dat er voorzeker vele graven niet voorzien waren van een zerksteen.

Tijdens de laatste opgravingen rond den toren, waarvan wij reeds gesproken hebben, werden er eenige stukken van grafsteenen gevonden, op weinig diepte. Sommige toonden duidelijk dat ze veel jonger waren dan de St. Laurenskerk; ze waren dus hier gebracht geweest, tijdens het uitvoeren der vestingswerken, als opvulling. Het is een bewijs dat men moet voorzichtig zijn, en niet al de gevonden voorwerpen aanzien als voortkomende van deze kerk, wanneer ze los in den grond gevonden worden. Eene zekere hoeveelheid gemoulureerde brijken, alsook gekapte stukken wit zandsteen voortkomende van gewelven, hebben waarschijnlijk aan deze kerk behoord. Onze beschrijving steunt nochtans uitsluitelijk op de nog bestaande puinen en grondmuren, die onbetwistbaar aan de kerk behoord hebben, en ons door hunne ligging het oude plan nog duidelijk aantoonen.

In 1914 was de toren nog gelijk hij ingericht geweest was in 1822 om te dienen als buskruitmagazijn. De volledige hoogte was nog slechts 22,60 m. Een ronde

toren van 6 m. diameter, en ongeveer 0,25 m. dik, was in den vierkanten toren gebouwd geweest. Twee nieuwe ingangen waren gekapt in de oude muren, een in den westgevel en een in den zuidgevel. Men had vier verdiepen gemaakt, van elkander afgescheiden door dikke balken belegd met planken als vloering. Een venster voor ieder verdiep was gehouwen in den westgevel. Men bereikte de verdiepen langs den trap, bij middel van vier doorgangen in den zuidmuur gehouwen, die toegang gaven tot de ronde kamers. Deze doorgangen waren ieder 4,25 lang, 2 m. hoog en 0,90 m. breed. Het vierde verdiep was gedekt met een koepelgewelf; daarboven was er een platform gebouwd, omgeven door de torenmuren tot op een meter boven de vloering. De tegenwoordige puinen, nog 14 m. hoog, laten nog toe sommige dezer schikkingen na te zien.

Jammer genoeg, deze belangrijke puinen, zullen langzaam verdwijnen, daar men niets doet om ze te bewaren! En nochtans, dit zijn nog de eenige oude muren van Nieupoort die ons de geschiedenis der stad vertellen door de eeuwen heen; geschiedenis vol droeve verhalen van barbaarsche vernieling en verwoesting tot in de XXe eeuw toe!

K. LOPPENS.

Geraadpleegde bronnen.

GILLIODTS - VAN SEVEREN, Coutumes de Nieuport, 1901, Bruxelles.

REGISTER VAN EIGENDOMMEN van Nieupoort, 1313. Rijksarchief Brussel, register n° 855.

J.L. KESTELOOT, Notice sur une ancienne peinture découverte à Nieuport. Mém. acad. Belgique, t. 17-1844.

VAN DE PUTTE, Nieuport, ses églises, sa halle etc. Bull. Commiss. art et archéol, t. 3-1864.

CAPITAINE LOUIS CAMBIER, Dictionnaire militaire de la place de Nieuport, 1842 (handschr.)

ARCHIEF VAN NIEUPOORT, Privilegieboek n° 398; charter n° 23; Registers van uitgaven; Atlas Cadastral de Nieuport par Dabencourt 1811; Atlas Cadastral de Nieuport par Bouwaert (rond 1820); Plan Cadastral de Nieuport par P.C. Popp (rond 1850).

Het door ons geteekend plan van den St. Laurenstoren, nog onuitgegeven.
Onze bijdrage: Het dorp Cnoc bij Nieupoort, Biekorf 1937, bl. 9.
(De teksten betreffende het wegvoeren der zerksteenen, werden ons vriendelijk medegedeeld door Dr L. Desnick van Nieupoort, volgens zijn persoonlijke nota's).

Koffiebal.

Op het koerken, in de zonne,
zaten, zeven in getal,
oude vrouwkens, rond èn tafel
t'hoope voor ne... koffiebal.

Smekkend, uit geblomde taskes,
dronken ze aan het geurig nat
en ze snoven uit hun doze
met verzilverd dekselblad.

't Oudste van de zeven zong dan,
opgetogen en verblijd,
dat het helmde alover 't koerke,
liedjes uit den jongen tijd.

De andere horkten bij dat zingen,
horkten nu met open mond,
binst dat z'al de mate sloegen
met hun kloefkens op den grond.

Kortrijk.
J. IMPE.

Klankwoorden. Verg. Biekorf 1937, bl. 256.

In 't zelfde geweste klonk nog 'n klankwoord tijdens de lotinge waarvan de zin mij maar in latere jaren te binnen viel; de lotelingen zongen ommers:

‘Hoe zouden wij?
‘Hoe zouden wij
‘En we zijn van Leo-pold, pol-pol’

Dit ‘Hoe zouden wij?’ 'n kan niet anders bedieden dan d'ommestellinge van den lotelingskreet bij de Walen ‘Aux armes!’.
G.P.B.

Cruyt-hof der kerck-cerimonien.
(*Vervolg van Biekorf 1935, bl. 109*).

Mey.

S. Philips ende S. Jacob. 1 Mey.

V. - Waerom schildertmen desen Sint Jacob [den minderen] met eenen volders-stock in sijne handt?

A. - Om dat hij te Jerusalem van den tempel afgheworpen zijnde, ende op beyde sijne knien biddende voor deghene die 't hem deden, wierdt met eenen volders-stock doodt gheslaghen, ende ter selver plaetse begraven.

Sint Job. 10 Mey.

V. Waerom stellen gherneynelick de soldaten ende krijchslieden op den tiensten Mey eenen Sint Job ten toone, met sulcke ongheschicktheydt?

A. - Het is als-dan S. Jobs-dach: maer sy vieren hem qualick, die hunnen spot soo daermede houden, als oft by van de selve sieckte met henlieden hadde besmet gheweest, hetwelck soo niet en was[1], dan alleenlick een pure beproevinghe van sijne patientie. Maer sy sullen 't eens beter verstaen, wat het is, met Godt ende sijne Heylighen spotten.

Julius

Sint Alexius. 17 Julij.

V. - Waerom seght men ende schildert men S. Alexius onder de trappen?

A. - Omdat hij, seventhien iaren in pelgrimagie gheweest hebbende, ende tot Roomen wederom t'huys komende, is onbekent, als eenen armen man, van sijne

(1) De soldaten aanriepen in de 16e en 17e eeuwen den heiligen man Job tegen de syphilis, waarmede zij veelal besmet waren.

eyghene ouders ontfangen gheweest, hy deselve wel kennende: ende men heeft hem in de voorsale laten woonen, by aventuren in een huysken gelijck men onder de steeghers oft trappen pleeght te maken, om den hoek ende hol af te stoppen: daer hy veel van de boden gheleden heeft, maer ghestorven zijnde, is hy door sijn gheschrift bekent gheworden.

Sinte Margriete. 20 Julij.

V. - Waerom schildert men Sinte Margriete uyt eenen draeck opstaende, met een kruysken in hare handt?

A. - Den boosen vijand t, als eenen grooten draeck, meynde-se in den kercker te verslinden; maer sy een kruys makende, is door den balch uytghebroken: ende daerom siet men-se uyt het lijf van den draeck opstaen; ende hare slippen noch in den muyl van den draeck, tot beter bediedt.

Sinte Jacob. 25 Julij.

V. - Wat beteeckenet, datmen S. Jacob, broeder van Sint Jan Evangelist, met eenen palster ende met schelpen schildert, als eenen pelgrim?

A. - Dat hy nae Spanien ghereyst is, om daer sijne Apostolische legatie te bedienen: ende tot Compostelle als Patroon is rustende, van waer de pelgrims sulcke schelpen ende palsters brengen.

Sint Anne. 26 Julij.

V. - Wat bediedet, dat Anna aen 't kindeken Jesum in sommige beelden een appelleen geeft, oft eenighe ander vrucht?

A. - Dat gheschiedt seer wel, tot een teecken dat Christus in alsulcks ons ghelijck geworden is, uytghenomen de sonde: maer gheeft oock te verstaen, dat Christus de ghebenedijdde vrucht is geworden, teghen dien vervloeckten appel, daer al ons quaedt uyt ghesproten is.

V. - Wat leert de druyve die 't kindeken Jesus somtijdts in de hand heeft?

A. - Dat hy die uytghelesen wijndruyve is, die aen 't houdt des kruys ghehanghen heeft, ende uytghe-

perst is gheweest, teghen de suerheyt van die bittere druyve der sonden, als wilden wijngaerdt.

Sinte Martha. 29, Julij.

V. - Waerom schildert men Sinte Martham, de suster van Maria Magdalena, met een visch-spaen, ende somtijdts met eenen quispel in de handt?

A. - Het visch-spaen beteeckent de sorghvuldicheyt die sy hadde, om onsen Heere wel te dienen, in 't koken ende andersins; ende den quispel, dat sy eenen grooten draeck met wijwater besproeyende, hem sijne felheyt benomen heeft, krachteloos ghemaeckt heeft, ende laten ter doodt brengen, tot verlossinge der aenwoonderen.

De oudste Nederlandsche nieuwsbladen.

NAAR aanleiding van de mededeeling, hierboven bl. 74, over een Nederlandsch nieuwsblad van 1593. was de Heer Emile Buysse van St. Kruis zoo vriendelijk een leemte in onze aanteekeningen met zijn documentatie aan te vullen. Het gaat namelijk over de ontdekking van oude Amsterdamsche nieuwsbladen in Zweden. Het Algemeen Handelsblad van Amsterdam gaf daarover in November 1938 (C.-347-II) een uitvoerig verslag.

Een jong Zweedsch geleerde, Dr. Folke Dahl uit Uppsala, ontdekte, in den loop van historische opzoekingen over den dertigjarigen oorlog, in de Koninklijke Bibliotheek te Stockholm, verschillende pakken Amsterdamsche couranten uit de eerste helft van de zeventiende eeuw. Deze thans bestudeerde verzameling omvat niet minder dan 1300 nummers van vijftien verschillende bladen van vóór 1665. Dr. Folke Dahl liet een uitvoerige studie over dit materiaal verschijnen in het Jaarboek ‘Lychnos’ van het Zweedsche genootschap

voor geschiedenis der wetenschappen (Lärdomshistoriska Samfundet; Almquist & Wicksell, Uppsala).

Het oudste nummer is een exemplaar van de ‘Courante uyt Italien, Duytslandt etc.’ van 14 Juni 1618, te Amsterdam gedrukt. Dit nummer, alsook de volgende nummers uit 1618, vermelden drukker noch uitgever. Het is mogelijk dat zij het werk zijn van den Amsterdamschen drukker Caspar van Hilten, die, volgens Dr. Dahl, mag beschouwd worden als ‘de eerste courantier van West-Europa’. Zijn zoon Jan zette het werk voort tot in 1655.

De voornaamste concurrent van de Van Hiltens was de Amsterdamsche drukker Broer Jansz. die, als tegenhanger van de ‘Courante’, zijn ‘Tijdinghen’ uitgaf.

Van Van Hilten's ‘Courante’ en Broer Jansz. ‘Tijdinghe’ zijn te zamen 693 nummers uit de jaren 1618-1664 door Dr. Dahl in de vermelde bibliotheek ontdekt geworden. Voor de geschiedenis van de Amsterdamsche couranten in het bijzonder en van de Nederlandsche nieuwsbladen in het algemeen, is deze ontdekking en studie van het allergrootste belang.

Toch mag het onderzoek op dit gebied met een ernstige kans op goeden uitslag voortgezet worden. Immers, zooals uit onze hierboven vermelde mededeeling blijkt, in 1593 las men te Ieper een gedrukte ‘tijdinge’ over een victorie op den Turk - en er liggen nog 25 jaren tusschen dit ‘Iepersch’ nieuwsblad en de oudste Amsterdamsche en Antwerpsche couranten.

A.V.

Jaarcongres van de Vinkeniers te Rumbeke op paaschdag 9 april 1939.

DE wielrenners joegen dien Paaschdag zooals t'elken jare van Parijs naar Roobeke, veldheeren waren aan 't veroveren van een Balkanstaat; - te Rumbeke werd de zate van de vinkeniers gehouden onder de leiding van den bezieler aller vinkeniers in 't Vlaamsche land, luitnant Verstraete.

Van 's morgens werd al gezeten in 't ‘Oud Stadhuis’ alwaar de heer G. Veys van Astene den dekenzetel hield en waar de Hoofdraad werd op touwe gezet. Deze hoofdraad zal in de toekomst de algemeene leiding nemen, de leden van 't gild met raad en daad bijstaan en uitspraak doen in geval van betwistingen en onverschil ter zettinge. Hij zal ook voorlichten in zake zang en kweek.

Op den middag werd een eetmaal aangeboden in 't aloude gasthof 't Schaak, waar 't beeld van Berten Rodenbach in eere wordt gesteld, want 't Schaak was in de jaren 80 't verkoren blauwvoetersnest.

Daar waren zeventig eters, alle vinkeniers van ouden stam en stake, eigenaars van beruchte kampioenen en van getemde vinken, alsmede de weldoeners van de vinkenliefhebberij: de heeren Hemeryk, burgemeester van Hooglede, een afgezant van den Eerweerden Pastoor van Meulebeke, Mevrouw Irma Pattyn van Zonnebeke, den West-Vlaamschen heer Karel Dupond van 't Natuur-historisch Museum van Laken, Dr. De Poorter van Sint-Kruis, oud gedegen vogelkenner, en andere te lang om te melden.

Na 't eten ging 't gezelschap naar de groote feestzale, waar meer dan duizend vinkeniers en gevrienden opgekomen waren. 't Gruisde van 't volk.

't Was 'n volksvergadering naar den ouden trampel: heeren, boeren, knechten, boschkanters, kortwoners, hun vrouwen en hun kinderen.

Hier was 't al vink dat de klokke sloeg. Groetenis werd gebracht aan de vlaggen van de bonden, oude, nieuwe, kleurige vendels komend tot van de Fransche grenze en uit 't Land van Gavere.

Daar wierd 'n koor gesnarig gezongen door de vinkenierskinderen van: De Motevink uit Werken, de Paradijsvogel uit Veurne, de Vereenigde Vrienden uit Lendeleê. Dat was de gezongen welkomgroet en luitnant Verstraete vond daarna 'n hertelijk en gespreekzaam woord. Hij las 'n draadmare verzendensgereed aan den Koning:

> ‘Duizende Vinkeniers in Congres vereenigd heden 9 April te Rumbeke bidden Zijne Majesteit hunne hulde te willen aanveerden alsmede de betuiging van hunne onverwoestbare trouw en hunne aanhankelijkheid aan 't Vorstenhuis. Ze brengen tevens hun vrome wenschen voor 't geluk van Zijne Majesteit en van Zijn Koningskinderen’.

Na 't gezongen gebed voor d'afgestorven leden, waren de

helden van den dag aan d'eere: de temmers, de kweekers en de weldoeners.

De meisjes zongen 'n lied dat 'n zane was aan 't herte en 't klonk:

> ‘'n klaag niet mijn vinkje en zing maar uw lied,
> 'k ken zijn bedied,
> 't klinkt suske-wiet!’

en ze vierden Sint Pieter, den patroon van de vinkeniers.

Nu komt weerom luitnant Verstraete 't woord voeren. Geen perloven, pernuttelen en wrongelen om niets te zeggen, maar klaar uiteenzetten wat er te doen en te laten valt bij 't kweeken in gevangenschap, hoe dat altemaal ineen zit met 't minneparen, 't tjokken, 't nestelen, 't broeden, 't azen, 't zaad eten en 't verspelen van de jongen. Hij vertelde hoe vijf en twintig verstandige en verduldige kweekers aan 't werk gingen om hun op den kweek toe te leggen, en hoe acht kweekers volkomen gelukt waren.

Het tweede bedrijf was toegewijd aan 't spel en den Vlaamschen zang en aan de werking van de vinkeniersbonden over geheel het land.

Het laatste deel ging over de werking naar buiten, het streven van ieder bond op zijn' gemeente, en ten slotte een woord over 't verspreiden van den ‘Vinkenier’, het lijfblad dat op zijn vijfde jaar aan 't groeien is, en zeker wel geroepen om een gezagdragend bondsblad voor algemeene vogelkunde te worden.

Laat Rumbeke maar berechten en bestellen!

Kort en goed bescheed.

Te Rumbeke werd aan de vinkenbeweging versche jacht gegeven.

De vinkeniers zijn goed op weg om, door 't kweeken, van 't vink den Vlaamschen huisvogel bij uitgelezenheid te winnen, den inlandschen weerdigen tegenhanger van den kanarievogel.

De vinkenier is 'n vreedzaam man die, liever dan al 't gerul en 't geronk van de woelige wereld, den dapperen suskewiet-slag beluistert in eigen keuken op eigen erve; - hij betrekt al zijn huisgenooten bij 't spel en den zang en bracht het al zoo verre dat 'n menigte blinde menschen hun gave zinnen verzetten met 't overstelpend gezang van den dappersten en den vierigsten van al de Vlaamsche zangvogels die de Schepper ons gaf.

Dit is de schoonste triomfe op 't barbaarsche blinden uit vroeger dagen.

De vogels zijn dierbare schepselen Gods, al is 't dat ze van

de menschen slachten in 't herrebekken en 't krakeelen en vechten kunnen, wroed en dul, dat de kraaien om de brokken komen. Maar solaas geven in 't droef bestaan van blinde menschen door afstammelingen van geblinde vogels dat 'n wordt zekers maar gewrocht in de vinkengariole!

Dat ophouden van dat blinden wordt nu beloond, - kontante vinke.

Hoort ze van de kodde geven tegen 500 slagen per ure beste helder zomergezang!

G.P. BAERT.

Mengelmaren

Als Sint-Pauwelsdag 'zijn kappe droge draagt'...

Een oude Rijmalmanak in een Handschrift uit de 15e eeuw (uitg. J.F. Willems, Belg. Museum, VI, bl. 308) vult de 26 tot 29 van Lauwmaand met de volgende rijmen:

> Dits Sente Pauwels dach, mi dinct.
> Als hi sine cappe droeghe brinct
> Soe hoepmen der goeder tijt.
> Tvolc es daer of zeer verblijt,
> Ende van eenen goede oexte in hopen.

Deze weerspreuk is op het einde der 16e eeuw nog niet uitgestorven, ofschoon de overlevering van dezen *dies criticus* begint te kwijnen. Getuige deze gelijktijdige aanteekening van den Ieperschen korenmeter Augustijn van Hernighem (Hs. VII, bl. 314):

> 'Op Sint Pauwels dach [25 Jan. 1595] zoo wast schoon claer zonneschyn ende hy drouch zyn cappe drooghe, want binnen dach niet en reynde. De oude lieden naemen hier voortyts hier an ghemerck, zegghende dat tnaervolghende jaer pleicht te wezen een goet coorne jaer. Godt gheve dat zoo zyn moet.'

A.V.

Een Brugsche gravure van 1620.

Een zeldzame, te weinig bekende gravure berust in de Brugsche Stadsboekerij. Zij meet ongeveer 38 bij 56 cm. De voorstelling, een (ten deele legendarische) genealogie van het Habsburgsche Huis, telt tachtig figuren van vorsten en prinsen. Het opschrift luidt: 'Maiestas originis principum Habsburgi-Austriacorum eorumque continua series ab anno ante nativi-

tatem Christi 440.' Onderaan staat het jaartal 1620 en links 'Opera et expensis AB. I. C.' Dit laatste is het monogram van den rechtgeleerde Adriaan Baltyn (of Baltin), wiens handschrift 'Nauwkeurige Beschryving van het Land van den Vryen...' op de Brugsche Stadsboekerij bewaard is. (A. De Poorter. Catalogue des Manuscrits, n. 433). De gravure is het werk van den Brugschen meester Franciscus Schelhaure, die samen met zijn zoon, de zegels der graven van Vlaanderen voor het bekende werk van Vredius (Sigilla Comitum Flandriae) gesneden heeft.

J.R.

Kazerne Leute.

't Is zeker elk-end een bekend dat de soldaat in de kazerne, bij 't luisteren naar den hoorn, de klanken overzet in woorden die hem de beteekenis geven van 't geblazen bevel. Aan den schacht wordt daar de raad gegeven om de woorden van buiten te leeren, om zoodoende beter het sein te onthouden en alzoo niet ontijdig te landen op de plaatse waar de hoorn hem roept.

Bij de lansiers ging het noengeschal dat 'eten' bediedt:

'Rotte patatten en stinkenden visch
'Eten de boeren als 't kerriemis is'.

Bij 't tweede karabiniers luidde het bij 't eten-blazen voor de officieren:

'En is mijn peere geen schoone officier?' (bis)

Bij 't aankomen van den briefdrager:

'Jef, daar is 'n brief voor joen,
'Maar daar zijn geen centen bij,
'Van. Mietje, van Mietje!'

Bij 't schallen om den kamer-wachter klonk het, en nu zeker nog:

'De garde-sjamber van onz' kamer
'Die heeft zijn voeten verbrand!'

't Inluiden van 't geschal duidt altijd het bedoelde regiment aan, wanneer verscheidene regimenten in één kazerne te gare gehuisd zitten of wanneer veel regimenten in 't kamp te zamen gelegerd liggen.

Voor 't eerste regiment karabiniers hoepelde 't kantig geschetter, rap en drooge, lijk 'n driebok:

'In den hoek, in den hoek, in den hoek!

Dat was omdat ''t eerste' in den uitersten uithoek van de kazerne lag.

En tijdens den oorloge bij 't scheên van de regimenten werd

de nieuwe inzet van 't geschal al seffens verklankt, verwoord en vercijferd tot 'n langgerekt en bedrukt:

> ‘Z'he'n van 't tweede 't vierde gemaakt!’

Er zijn er nog 'n toevele, en zeker is 't dat z'altemale het simpel gemoed verraden van den jongen uit 't volk die schielijk wordt verplant, en, van entwaar te lande - op 'n koelen morgen - tusschen d'hooge kazernemuren terechte komt om aldaar de wapens te hanteeren en den krijgstiele te leeren.

G.P.B.

Onverbiddelijkheid.

Wanneer de Vlaming onverbiddelijk op zijn stuk blijft staan en in geenen deele toegeven wil, zegt hij: ‘Nog om den duivel niet’.

In 't Kortrijksche zeggen ze: ‘Nog voor geen hondje-kloef’ en te Gent: ‘Nog voor geen houten hespe’.

Dat ‘hondje-kloef’ en die ‘houten hespe’ is noch voor Kortrijkzaan noch voor Gentenaar uit te leggen, maar verstaan doen ze.

Vermaan.

Wanneer de topper wil zijn top uitslaan en vreest dat, bij uitscheiden van de peze of bij haperinge van de peze aan de pinne, zijn uitschietenden top een van de toekijkers bezeeren kan, roept hij:

> ‘Scheenebeen!
> 'k en roepe maar één!’

Die kreet geeft den topper het recht op veilig uitslaan, want bij 't kwetsen van scheen of kop van een der ommestaanders pleit de kinderrechtspraak hem altijd volkomen vrij.

Beurze-Tale.

‘De Mossel doet de Visch afslaan’ is de simpele Vlaamsche uitspraak voor den zeer ingewikkelden stelregel die ter beurze geldt: gelijktijdige verhandeling van prima-waar en tweedeklaswaar beïnvloedt de prijsnoteering in 't nadeel van de eerste en ten bate van de tweede; - en

> Prijsstijging heeft toevloed van waren voor gevolg,
> Prijsdaling schept nieuwe vraag naar waren.
> 't Is zoo klaar of pompwater, maar met dien ‘mossel en
> dien visch’ is 't toch nog veel klaarder!

G.P.B.

Bij een Driekoningenliedje.

Het liedje medegedeeld in Biekorf 1938, bl. 312 (n. 4) hoorde ik steeds zingen aldus:

1. Daar kwamen drie koningen *met eene ster*,
2. Zij kwamen van *bij* en zij kwamen van ver.
3. Zij *zijn-d-er* den hoogen berg opgegaan,
4. Zij zagen de sterre *daar* stille staan.
5. *Wel*, sterre, gij moet er zoo stille niet staan,
6. Gij moet er met ons *al* naar Bethlehem gaan.
7. Naar Bethlehem, () die schoone stad,
8. Waar *dat* Maria met haar klein kindeke zat.
9. (?.....?)
10. (?) wierook en *mirre* é-én *fijn goud*.

1. *Met eene ster* zal wel beter zijn dan *van zoo ver*, dat een nutteloos dubbel maakt met het volgend vers.
2. *Van bij* staat, beter dan *van mee*, in tegenstelling met *van ver*.
3. Zij *zijn-d-er* klinkt meer volksch dan *zij kwanten*.
4. *Daar* of *zoo*? Vat zingt men het meest?
5. *Wel, starre*, is meer volksch dan *ach, sterre*.
6. *Al* naar B. gaan die spie, *al*, is er noodig voor de mate van vers en voois.
7. *Naar*, ten tweede male, is zeker niet oorspronkelijk: het breekt het rythme van vers en voois, en is overtollig.
8. *Waar dat* klinkt echter dan *waar* zonder meer.
9. ?.....? Wat wij daar zongen, ben ik niet meer wijs; mogelijk hetzelfde, maar het past toch niet met het 10^{e} vers: *zoen* rijmt niet met *goud*.
10. Wierook en *mirre*, is zeker oorspronkelijker dan *zilver*, waarvan het Evangelie niet spreekt. En *fijn goud* zal wel beter zijn dan *figoen*, dat zal ontstaan zijn uit het feit, dat het volk niet wel wist wat *fijn* goud was) en misschien een rijm noodig had op *zoen*, waarop het voorgaande (reeds bedorven?) vers eindigde. Ten andere wat is *figoen*? en wat: *roode* figoen?

A. VdH.

Leeg zijn is heilig... of hellig? *Een vraag*.

Mag het niet eens aan de lezers van Biekorf gevraagd worden, of inderdaad, in sommige plaatsen van West-Vlaanderen, de bekende spreuk:

> *Werken is zalig, leég zijn is heilig*,

met een kleine verandering zoo gezegd wordt:

> *Werken is zalig, leég zijn is hellig*?

Hellig staat zeker niet in onze woordenboeken; maar kan het niet een onspraakkundig woord zijn, dat aan den oorsprong ligt van deze gewone spreuk? De spreuk krijgt op die wijze een veel voldoender en redelijker uitzicht: *werken is zalig*,

d.i. leidt naar den hemel; maar *leeg zijn is 'hellig'*, d.i. leidt naar de hel. Zoo wordt het eene andere omschrijving van deze waarheid: de luiheid is het oorkussen van den duivel. - Onze gewone spreuk heeft maar een deerlijk uitzicht: wat beteekent, in een volksgezegde, de *tegenstelling* tusschen *zalig* en *heilig*? Toch zeker niet iets in den zin van de *zalig*- en *heilig*-verklaring der Kerk! Maar wat dan?

A. VdH.

Forestiers van Vlaanderen.

Is er over de Forestiers niets geschreven en uitgegeven tusschen de jaren 1830-1840? 't Zou me verwonderen, want in 1834 schreef de *Société des Antiquaires de la Morinie* te Saint-Omer een prijsvraag uit (gouden medalie van 200 fr.) voor een verhandeling over de Forestiers. Het werk moest echter gesteund zijn 'sur des actes authentiques et non sur le dire d'Oudegherst et autres chroniqueurs de Flandres du même genre'. (Messager des Sciences, II, 1834, blz. 109).

K.R. Harelbeke.

F. De Potter (Vlaamsche Bibliographie, blz. 641) vermeldt een '*Verhandeling over de Forestiers van Vlaenderen*. Naer het Fransch.' door D.B.F. Loys, Major der Belgische Gendarmerie. Het werkje, 27 bl. in-12, verscheen te Gent in 1837 bij D.J. Van der Haeghen. Zou dit misschien de vertaling zijn van een antwoord op de bovenvermelde prijsvraag?

B.

Zantekoorn.

UITGANGENEGE: een vrouw, vooral een kloosterzuster die de boodschappen doet. 'Zuster Melanie was de uitgangenege van het klooster'. Brugge.

EEN DRONKAARD is: 'crimineel, stoeldronke, poepzat, peerdezat, poereloere, steenzat, potdronke, sterrelazeruszat '.... en hoedanig elders nog? Brugge-Noord.

A.V.W.

[Nummer 5]

Uit een Vlaamsch Scheepsdagboek.
De bewogen reis van den driemaster ‘Prins Charles’ van de Witte Zee naar Oostende.
1769.

HET volgend stuk is een uittreksel van 'n scheepsdagboek ‘onderhouden’ op een koopvaardijschip dat, uitgereed te Oostende, ten jare 1769 op 16 Juli naar de Witte Zee zeilde achter hout voor de ‘Compagnie der Zaegmolens geoctroyeert in Vlaenderen’. Deze driemaster was te Oostende terug op 8 Februari 1770.

Zooals heden nog het geval is aan boord der zeeschepen, behelsde het dagboek, onder verantwoordelijkheid van gezagvoerder en officieren, een zakelijk en ambtelijk verslag naar tijdsorde opgesteld, over de verrichtingen en het wedervaren van 't schip.

Het stuk wierd me vroeger nog overhandigd door

Z.E.H.Dr Lodewijk De Wolf zaliger, hoofdopsteller van Biekorf. Het beslaat twee vel papier 16 × 20 cm., met (8 + 3) elf bladzijden druks in mediaeval letter. Papier en druk zijn dezelfde als die van de meeste boeken uit de laatste helft der 18^{e} eeuw. Naam en plaats van drukker en uitgever ontbreken.

Dat dit verslag te dien tijde ook afzonderlijk ver scheen, is niet te verwonderen, ingezien den uitzonderlijk bewogen aard van die zeereis.

Bij 't lezen van het stuk worden we getroffen door het weerstandsvermogen van die zeelieden, door hun werkkracht en niet het minst door hun godsdienstzin.

Degenen onder de lezers van Biekorf die thuis zijn in zeevaart en scheepstuig, zullen vaststellen dat de woordenschat van nu dezelfde of daaromtrent dezelfde gebleven is als die van toentertijd. Ze zullen ook best begrijpen wat het verlies van 't roer en een grondzee beteekent in den aangeduiden toestand.

Ten gerieve van de lezers die minder vertrouwd zijn met zeevaart, geven we bij wijze van aanteekeningen den noodigen uitleg.

Oostende.

Ernest de Spot.
Extrait

Uyt het Journael, onderhouden op het Fluyt-schip(1), *genaemt* PRINS CHARLES(2), *competeerende de Compagnie der Zaegmolens*(3) *geoctroyeert in Vlaenderen, gecommandeert ende bemant door de volgende Persoonen*.

1. ALEXANDER DE VOS, CAPITEYN.
2. Bernaerd de la Haye, *Stierman*.

(1) *Fluytschip*: Hollandsch zeeschip uit de 17^{e} en 18^{e} eeuw. De fluytschepen, ook Oostvaerders en Noordvaerders genoemd, waren ter koopvaerdij uitgereed, dus vrachtschepen.

(2) *Prins Charles*. 't Was ten tijde van den Oostenrijker. De naam van 't schip is allicht die van den landvoogd: prince Charles de Lorraine et de Bar, die toen in naam van Maria Theresia onze gewesten bestuurde.

(3) *Compagnie der Zaegmolens*. Gesticht in 1750 te Slijkens onder Breedene: de molens schonken den naam aan de nieuwe wijk *Molendorp*.

3. Joannes van Damme, *Oppertimmerman.*
4. Joannes van Hes, *Ondertimmerman.*
5. Fredryk Janssen, *Bootman.*
6. Gillis Cleenpoel, *Kok.*
7. Francis Kevers, } *Mattroosen*
8. Alexander Callens, } *Mattroosen*
9. Gillis Baecke, } *Mattroosen*
10. Pieter Morisse, } *Mattroosen*
11. Reyndert Jacobs, } *Mattroosen*
12. Laureins de Vriend, } *Mattroosen*
13. Henderyk Simmer, } *Mattroosen*
14. Martinus van den Berghe, } *Mattroosen*
15. Andries Visser } *Mattroosen*
16. Emanuël de Beche, *Oplooper*
17. Jacobus Roka, *Kokxmaet.*
18. Joannes Peperzeele, *grooten Jongen.*
19. Louis Morisse, *kleynen Jongen.*

's Avonts den 16. July 1769. zeylen wy van *Oostende* gedistineert naer *Onega*, om van aldaer naer *Oostende* wederom te brengen eene laedinge van Greinen(1), Balken ende andere hout-waeren, onder verscheyde goede ende contrarie winden, zyn (dank Godt) zonder de minste ongemakken op den 8. September 1769. op de reede van *Onega* gearriveert.

Den 11. dito voorzeyt begonnen te laeden, dog door de continueele stormen hebben maer op den 7. October ons volle last konnen bekomen.

Den 8. October het Schip zynde wel hecht(2), digt, zeer ruym gevictualieert ende van alles volgens zeemans gebruyk voorzien, zyn wy (onder Gods zegen) van de reede van *Onega*(3) met een Loots gezeylt in distinatie naar *Oostende in Vlaenderen*.

Den 11. wiert de Lootsboot met een swaere Z. Westenwint van ons schip geslaegen.

(1) *Greinen*, Greinenhout, deel. Noordsch dennenhout.
(2) *Hecht*, stevig en vast aaneengevoegd.
(3) *Onega*, aan de Witte Zee.

Op den 13. dito, hebben wy de aenboord zynde Loots aen land gekreegen.

Den 15. dito by het Kruys Eyland[1] met swaere Noorde-winden begonde het zoodanig te Vriezen, dat wy in den dag het Ys van den nagt aen het loopende-goed[2] met warm water moesten doen doyen, en met ballast schoppen van boord werpen.

Den 20. dito kregen wy een swaeren storm uyt den Noorden ende by continuatie swaere Vorst, waer door wy 50. à 60. mylen overstier[3] dreeven tot op de reede van Postslagt tusschen de caep van ende *Onega*.

Den 23. dito quamen ten Ankeren op de zelve reede van Postslagt twee mylen van de wal.

Op den 24. dito is by ons aen boord gekomen eene Jolle met 4. Man, van het Schip de *Dwina*, gevoert door *Jacob Hendrykx*, die voor de Compagnie der Zaegmolens ook in *Onega* hout gelaeden hadde, en naer verlies van zijn Roer aldaer gerelacheert was om te repareeren ende te overwinteren, liggende ter zelver plaetze nog een ander Schip van over dry jaeren.

Den 26. dito zagen wy het Ys liggen een halve myle van het land in zee, ende ons Schip was wel vier voeten dik van 't Ys aengewassen, 't gone wy met mokers, koevoeten en andere instrumenten moesten breeken ende afkappen, de water vaten tusschen dek waeren zoodaenig vervroozen dat die aenstukken sprongen, het Cabel waer voor wy ten ankeren lagen was tot een watervats dikte door 't Ys aengewassen, 't gone wy om binnen te winden ook al moesten afkappen.

Den 30. dito ligten wy ons Anker om onze reyze te ernemen, des snachts kreegen wy alwederom swaere Vorst met een felle Z. Oosten-wint, die ons veel water over onzen Scheepe wierp.

Den 31. dito vonden wy alle onze Tuygagie teenemael als Ysklompen met circa vier voeten dikte van

(1) *Kruys Eyland*, Soloweski.
(2) *Loopende goed*, schuivend touwwerk zooals taliën, schooten.
(3) *Overstier drijven*, achteruit drijven.

Ys op ons dek ende het tuyg zoodaenig vervroozen dat het niet meer gebruykelyk was om het Schip te doen draeyen ofte wenden.

Komende by den blauwen hoek genaemt Cantenoes[1] in de Witte-Zee, omtrent 2. mylen van de Loufwal, zeylden N.O. ten Oosten wel ontrent dry uren door het Ys.

Den 1. van November geraekten wy uyt de zelve Witte-Zee met schraele Weste-wint, continueerden onzen cours onder differente winden.

Den 11. dito waren wy bewesten de Noord-Caep ende zoo als vooren onze reys continueerende.

Den 7. December 1769. waeren wy op de breede van 62. ende lengde van 18. graeden[2] doen wy met een Westen wind, grooten storm en schroomelyke hooge Zee, het ongeluk hadden van ons Roer in twee stukken geslaegen te zyn, de hiele[3] van 't zelve met vier steekers te verliezen, het opperste stuk met dry steekers bleef hangen[4].

Den 8 dito wonden wy (niet tegenstaende den aenhoudenden storm) met zeer groot gevaer 't overblyvende stuk van het Roer[5] binnen ons boord, waer aen

(1) *Blauwen hoek Cantenoes*, Kaninkaap.

(2) Tusschen 11 November en 7 December tamelijk voorspoedige reis aangezien op lgn. datum het zeilschip ongeveer op de breedte van Fär Oer vaarde.

(3) *De hiele van 't roer*, uiteinde van de kiel waarop 't roer rust.

(4) Daarbij hangt het roer aan den roersteven met haken of stekers die door oogen of vingerlingen loopen.

(5) *Roer*. Voor 'n zeeschip, vooral 'n zeilvaartuig, is verlies of ontreddering van 't roer een tegenslag die bij slecht weêr een ramp kan worden. De lezer bedenke dat het, vooral in storm, uiterst moeilijk is een schip te sturen zonder roer, en ook dat in noodweder het vaartuig op den wind moet kunnen liggen. Een schip ligt op den wind als de voorsteven ongeveer tegen den wind in wijst. Welnu deze richting kan enkel door 't roer gegeven en gehouden worden. Zonder roer valt 'n zeilschip spoedig dweers voor de golven. Zijn dit nu stormgolven die 't vaartuig dweersscheeps aangrijpen, dan volgt dikwijls mastbreuk, kapseijzen, ondergang. Wat nu de 'Prins Charles' betreft, aangezien z'n lading bestond uit hout, zoo kon het schip - zoo goed als zeker - niet zinken. Zeelien zouden zeggen: het dreef op z'n hout. Niettemin wierd het oogenblikkelijk, (met 'n versleten uitdrukking gezeid) een speelbal van de golven, en dit met al de ellende die in 't verslag staat aangeduid. Het ging op drift 300 mijl achteruit (zeemijl = 1852 meter), 't Noorden in, hebbende aldaar "geduerig nagt"', en in bestendig gevaar van schipbreuk op klippen of op ijsbergen.

wy (dank Godt) nog dry steekers bevonden, waer van wy als hier naer goet gebruyk gemaekt hebben.

Van de dry vingerlingen onder water bevonden wy dat er twee gebrooken en een behouden was.

Den 9. dito beraemden middel om ons schip te konnen stieren, gebrukten (zoo als in den nood volgens Zeemans gebruyk nog wel gebeurt) een Cabel(1), waer naer 't Schip geenzints wilde luysteren, moesten het onder Gods genaede laeten slyngeren ende dryven met 't klein zeyl, daer en zoo als de winden draeyden, ontfangende by dien alle de harde Zeestooten die zig presenteerden, mits wy zonder Roer daer aen geen tegenweer konden bieden, 't goone ons in het alderuytterste gevaer bragte om door de overswaere Zeën en aenhoudende stormen al ons Masten ende Tuyg te verliezen, en ten laesten zig te zien dryven daer Godt ons brengen wilde; hebbende geduerende dien tyd aen God belooft op arrivement tot *Oostende* met ongedekten hoofde en barrevoets te gaen met de gansche Equipage, elken man opofferende twee pond wasch naer de Kerke van Lombaertzyde(2) drie mylen van *Oostende* om aldaer hun devotie te volbrengen en Godt te bedanken van zyn weldaet.

Den 11. dito zynde op de breede van 64. graden 44. minuten, ende op de lengde van 20. graden 40. minuten, resolveerden om ons uyt den prangenden

(1) *Cabel*. Over stuur slepende kabel dien men inhaalt en viert om een bepaalde richting aan 't vaartuig te geven, dus een noodroer (fr. gouvernail de fortune). Doch 't schip ‘wilde er niet naar luisteren’. (ook deze zegswijze is nog mondsgemeen bij onze vl. zeeliên).

(2) Nu nog is Lombardzijde een bedevaartplaats voor de zeevisschers. Zie Biekorf 1936. bl. 57.

nood te brengen (ziende dat wy zonder Roer abzoluytelyk noyt ten rechten konden geraeken als door een bezonder miraekel van Godt) van de Bazaenemast[1] te ontaekelen en uyt te zetten, om dan of een Roer te maeken, 't goone wy goet gevonden en ge executeert hebben, waer aen onder continueele stormen en swaere winden wy altyd aerbeyden, dryvende geduerende dien tyd tot op de breede van 68. graden 30. minuten, ende ter lengde van 22. graeden, hebbende geduerig nagt.

Den 20. dito ons Roer van de Bazaene mast, lang 35. voet, breed 4. voet met de dry geborgen steekers voltroken zynde, schooten wy het in 't water, maar door de continueele hooge Zeën konde het niet aenkrygen, wierden in het uytterste gevaer van 't zelve te ver liezen, zynde reets door gewelt van Zee twee stroppen gebrooken, het leste was in groot perykel, ander daer by tot borg vastgemaekt hebbende kreegen het Roer boven water.

Den 21. dito het Roer boven water dwaers voor het achterschip wel vast gemaekt zynde, hadde ons Schip aen bakboort zyde twee en half voeten slag[2], om het zelve te doen regten, resolveerden om 12. à 1300. twaelf voets deilen overboord te werpen, waer mede wy wederom ons schip circa regt kregen.

Den 24. dito waeren wy op de breede van 70. en ter lengde van 20. graden, zynde ontrent 300. mylen achter uyt gedreeven tot op 12. mylen van Jan Mayens Eyland[3], lieten ons als dan voor vast vooren staen dat indien wy

(1) *Bazaene-mast* of achtermast. De afgekapte en onttakelde mast dient nu als ander en beter noodroer. Daartoe wordt dit tuig dweers over den achtersteven met stekers vastgemaakt, en aan z'n beide uiteinden met loopende touwen aan stuur en bakboord van 't vaartuig verbonden. Met die touwen aan te halen of uit te vieren, regelt de stuurman den druk van 't water op dit slepend roer, en dus ook de richting van 't schip.

(2) *Twee en half voeten slag*, het schip helt. Bakboord blijft twee en half voet lager dan stuurboord.

(3) *Jan Mayens Eyland* zit als een spijker in de Noordelijke IJszee. Op dien tijd van 't jaar is 't er voortdurend donker.

ons Roer niet konden aenbrengen wy voor zekers zouden naer nieuw Groenland gedreven hebben, in 't Ys gebleven, jegens de klippen gestooten ofte aen 't strand van de onbewoonde Eylanden te geraeken, alwaer niet anders te vinden en zyn als Beiren en andere wilde dieren, ook niet anders voor oogen konden hebben als de dood ende door de dieren opgefreten te wezen, dog schoon dat Schip door de dieninge(1) der Zee 4. voet op en neer gonk, waer ontrent wy met geene Chalouppen konden geraeken, hadden eventwel het geluk (maer naer veel moeyte) van ons Roer te schieten(2), 't goone onder het Volk eene groote blydschap verwekte en nieuwen moet gaf.

Den. 5. Januarius 1770(3), zynde op de breede van 62. en lengde van 15. graden, zagen wy de voorenstaende blydschap over het aenbrengen van 't Roer eenigzints verdwynen, door het bevinden dat de Fokkemast(4) aen het dek by naer afgekrakt was, om den zelven te ontlasten, resolveerden wy de Voorsteinge(5) te cappen, die met zeylen en voorder toebehoorten over boord gevallen en verlooren is.

's Naermiddags in het vast maeken van het groot Zeyl hadde den Oppertimmerman *Joannes Dan Damme*, het ongeluk van over boord te vallen ende zyn leven te verliezen, wordende syne Ziele in de gebeden van den lezer dezer gerecommandeert.

's Naemiddernagts kreegen wy wederom eene zoo violente en schroomelyke Zee(6), de welke zoo zef-

(1) *Dieninge*, deining.
(2) *Roer schieten*, het roer tot gebruik klaar krijgen.
(3) 5 *Januarius*. Uit de aangeduide breedte blijkt het dat het schip in twaalf dagen tijd met behulp van zijn noodroer den verloren afstand had ingewonnen.
(4) *Fokke-mast*, voormast.
(5) *Voorsteinge*, bovenste deel van den fokkemast.
(6) *Violente en schroomelijke zee*, verder *quade zee*. Zee beteekent hier: baar, golf. Het verslag bedoelt duidelijk een grondzee (fr. lame de fond), Bij de aangerichte schade kan de lezer eenigszins begrijpen welke reusachtige kracht een grondzee met zich voert.

fens de Stierboord-zyde in sloeg boven zyn dek, ter lengde van 50. voeten, ende ter hoogte van 4. à. 5. voeten, de bouten van syne zyde onder half duym uytgevoert de ankers binnen boord, de op dek vast gewoelde[1] Boot en Jolle met 12. ringbouten uyt het dek over boord geslagen, een stroom touw van 10., een peerlynne van 7., en een van 6. duym liggende vast op het groot luyk gewoelt, zyn mede van daer met de woelinge over boord gespoelt; twee op malkanderen gespliste dagelykse touwen, dik 16. duim, liggende vast gewoelt[1] aan Bakboort-zyde, wierden met de woelingen opgeligt en circa 14. voet voor uyt gedreven, wanof 40. vaem over boord gespoelt, het pligtouw van 17. duym liggende aen Stier-boordzyde ook vast gewoelt, wiert inschelykx opgeligt en middel scheeps geslagen, waer van aen Stierboordzyde 30. vaem over boord was, de kruys met twee braem-steingen en 3. reen[2] over boord.

Ten aenkomen van deze quade Zee, was de Capiteyn met een Man aen 't Roer alleen op dek, hebbende het volk dat afgemat was, omleeg laeten gaen om wat te rusten, riep over al[3], boven komende wierden verbaest en met zoodanigen schrik bevangen, dat sy een-paerlyk en met luyder stemme den Capiteyn beriepen en verzogten tot een tweeden bedevaert van het Zas van Slickens, zonder koussen en schoenen aen de voeten, naer de Kerke van Assebroek boven Brugge[4]; om met het opofferen van hunne devotie andermael God te bedanken van hun behout, en hem te smeeken ten eynde van ter behouden haeven te geraeken.

Den 6. dito bevonden het Schip boven water teenemael ontzet de Potdekzels[5] van Bakboord zyde afge-

(1)

(1) *Gewoeld, gewoelt*. Woolen omwinden; vastwoelen vastbinden.
(2) *Reen* = ra's
(3) *Riep over al*. Over al roepen = uitporren, alleman aan dek roepen.
(4) Van Sas-Slijkens naar Assebroek barrevoets. Te vergelijken met de tegenwoordige bedevaarten.
(5) *Potdeksels*, onderkant van de reeling, reize met het dek.

rukt ter lengde van 40. voeten, was zoodanig water over en in den Scheepe gekomen, dat wy met twee pompen gedeurig aen den gank moesten blyven, om het lens[1] te krygen; maekten alles wederom dicht, en bragten 't Schip zooveel doenelyk wederom in order, continueer rende onze reyze.

Den 10. dito Zeylden met een felle Norden-wind met hooge en holle zee in den tregter tusschen Hitland[2] en Noorwegen, 't Schip mits het kleyn Roer wiert by gevoert, op de Ly[3] gesmeeten ende hadde geen stier meer door de swaere Zee, slyngerende zoodanig tusschen de Zeën, naem zoo veel water over dat ten lesten de Fokke-mast[4] tenemal afbraek ende over boord viel, en om hun van den slag der zelve te bevryden onder water, uyt vreeze van meerder schaede vonden ons genoodzaekt alles te kappen, en de Mast met toebehoorten te laeten weg dryven.

Den 14. dito door de continueele stormen, hooge ende holle zee slingerende als vooren viel de groote steinge[5] over boord met alle haere toebehoorten, die wy wederom om ons te redderen moesten kappen ende kerven; het schip ontzette zig zelven zoodaenig, dat wy al wederom aen het pompen moesten komen ende van tyd tot tyd ernemen om lens te houden, bleeven in benouwtheyd dat de groote Mast ook vallen zoude, dog (dank Godt) bleef staen.

Den 24. dito, mits de weste ende voor ons contrarie wind, lieten wy op 12. vaedemen ons Anker vallen voor Vriesland, dry mylen beoosten het Vlie ende twee mylen buyten het land.

Den 25. dito aerbeyden wy om ons Tuyg ten besten mogelyk wederom op order te brengen, zyn op diffe-

(1) *Lens*, ledig, waterledig. (Vgl. lenzen = ledigen).
(2) *Hitland*, Jutland.
(3) *Lij*, zijde van den wind afgekeerd, tegenovergestelde van loef.
(4) *Fokkemast* weg: van de drie masten bleef nog enkel de groote mast over.
(5) *Groote steinge*, bovenste deel van den grooten mast.

rente manieren reeds in den nood opgetuygt ende verandert geweest.

s' Naermiddernags ligten wy ons Anker, gongen onder zeyl tot bevoorderen onze Reyze.

Den 3. February kreegen wy diversche hollandsche Visschers in het gezichte, maekten signal, want het water begonde ons te ontbreeken, mits wy door de drooge ende dorre winden geen konden vangen; maer in plaetze van ons (die sy wel zagen in nood te zyn) ter hulpe te komen, maekten zeyl by, ende gongen hun gangen(1), ende wy vervolgden onse reyze tot dies wy op den

6. February kreegen eene extra-ordinaire swaere N. ende noord oost wind, zynde alsdan nog 40. mylen van *Oostende* met Jagt sneeuw, hooge ende nolle zee, zyn wy den

8. February op de Oostensche Reëde gearriveert ende ten Ankeren gekomen, gevende voor signal de Vlagge op den top van de groote Mast, ofte van 't gone voor zulks diende.

Op dit gezigte, die aen de wal tot *Oostende* waeren konden schatten dat wy het waeren, ende door den aenstel van ons Schip zien ende bemerken dat wy hulpe noodig hadden, waer op men ons des nagts aen boord gezonden heeft een Visschers Chalouppe met versterkinge van 15. Matroosen ende ververssinge van victualie, zoo in éten als in drinken met een Loots van de Stad, de Loots met volk aen boord komende, is de Visschers Chalouppe wederom naer Stad gekeert om voordere scheeps gereedschappen, Steingen, Reen, Blokken, Touwerk, Zeylen ende voordere victualie, die ons den volgenden nagt met nog een ander Visschers Chalouppe aen boord gezonden zyn, de welke by ons hebben gebleven den eenen tot hulpe in het stieren

(1) *Gongen hun gangen*. De hollandsche visschers weigeren hulp te bieden. Zulke afkeerigheid kunnen we in de geschiedenis der Zeevaart vaststellen als weerslag onder 't zeevolk van sommige staatkundige gebeurtenissen en vooral van oorlogen.

(schoon wy nog een Swalmsteert[1] aen de hiele van het Roer gemaekt hebben) ende den anderen om ons in te tuyen, zynde met deze zoo noodige hulpe ende dry à vier Jollen op den

11. February 1770 (Godt dank) gelukkig binnen de haven van *Oostende* aen het Plankier gearriveert, hebbende ten aenkomen van dit Plankier de Schacht van ons Thuy-anker gebroken.

12. February hebben wy in Godts Naeme onze eerste belofte volbragt, zynde 's morgens om 7. uren met twee der Eerw. Paters Capucynen[2] van *Oostende* naer *Lombaertzyde* vertrokken met ongedekten hoofde, barrevoets, ider een wassen keirsse van twee pond in d'hand, om die aen Godt en syne H. Moeder tot dankzegginge van hunne genote weldaeden op te offeren met de gewoonelyke Devotie.

Den 13. dito geklaert ende Uytgerust.

Den 14. dito Zig tot het lossen bereyd.

Den 15. ende voordere dagen bezig met lossen, ende naer het lossen zullen wy (onder Godts Zegen) ten eersten doenelyk solemneelyk aen de tweede Belofte voldoen.

Zynde dit Extrait andermael voor alle de Officieren ende Matroosen voorengelezen, die het zelve volkomentlyk geapprobeert hebben met byvoeginge dat men het zoodaenig als gepasseert is niet verhaelen, veel min beschryven kan.

(1) *Swalmsteert*, lasch van twee stukken hout in vorm van zwaluwsteert.

(2) De Paters Capucynen verdwenen uit Oostende met de Fransche Omwenteling. Hun kerk bleef bestaan en dient steeds voort als hulpkerk van St. Petrus- en Paulus-parochie; haar naam ook blijft: de Capucynenkerk.

De nieuwe snok[+].

> The factory was peopled by ordinary individuals - not nameless atoms in the amorphous molecule, Labour.
> MORRIS MARKEY.

MIJNHEER Polydoor zette zijn bril op, fronste zijn voorhoofd, stak zijn tong uit den rechter mondhoek en schreef 'n nieuwen vrachtbrief:

> *Messrs. Sal. Baruch & Co*
> *Loods 3, Kaai 4*,
> ANTWERPEN.
> Aard der verpakking: *olie-papier-houten kribben*.
> Aard van den inhoud: *kinderwagens*.

Hij hief zijn oogen van 't papier en wenkte gewichtig den Rosten Van den Driessche:

‘Medard, ga zeg aan Madam dat ik van den avond 'n koppel duivejongen wil en dat wij tóch naar den cinema gaan’.

- ‘Ja seffens, Mijnheer Polydoor, seffens zie, maar 'k moet eerst nog wat verf halen en mijnheer Arthur loopt op scheute[+]; - daar is hij!’.

- ‘Medard, haast U zeere om die honderd kilos kleur nummer I. Goert[+]!’.

- ‘Zit dat hier al met tweën om 'n vrachtbrief te schrijven?’ vraagt Mijnheer Arthur betsch[+]-ga-weg, ‘'t Is hier van te werken en niet van te staan babbelen!’ en hij wipt naar een anderen hoek van het werkhuis.

In de poort staan de autos, volgestouwd met kinderwagens, vertrekkensgereed.

+ Snok: rhytme.
+ OP SCHEUTE: op schot; op den loer.
+ GOERT: smadelijk roepwoord: scheer je weg!
+ BETSCH: ruw.

De schrijvers zitten in 't glazen kantoor dat uitgeeft op de fabriek, of loopen rond met 'n pen achter d'oore of 'n papketel in d'hand voor 't plakken van de verzendingsbriefjes op kisten en kribben.

Mijnheer Polydoor, de geldschieter met zijn schoon geschrifte, 'n mag niets anders doen dan vrachtbrieven schrijven en postwissels onderteekenen, want Mijnheer Arthur is de man van 't vak en de werker met den kop die samen met zijn zoons de zaken opdrijft en doet bloeien: aankoop van de grondstoffen, regelen van de fabricage en bestieren van den verkoop binnen- en buitenlands. 't Is elk zijn werk.

Vlak vóór 't glazen kantoor ligt de garnierzale waar vrouwen en meisjes met radde hand de kussens steppen, de wagenkappen naaien met de Meigemsche steke[+], en waar Madam Arthur ronddrentelt in zwart moesseline-kleed met een wild roosje op heur ingevallen borst.

Zij waakt omwille van 't mannevolk.

Verderop zitten de vergaarders van de wisselstukken.

Links liggen timmerij en zagerij en rechts zijn de schilders aan 't werk. G'heel t'endent, bij de riviere, staan de smeden bij 't vuur.

In den timmermanswinkel werken de mannen van de leege daghuur bij lint- en schijfzaag, schaaf- en schuurmachine; elk-end-een staat vuilbestoven tusschen de zagelingen en de schavelingen die naar buiten gezogen worden door den grooten stoofhouttrechter.

In 't schilderkot zijn de leerjongens doende; - 't werk bestaat in 't smijten van wielen in de verfbakken, uithalen met 'n boonpertse en rondzwieren op 'n spille om de verf af te zwaaien die er te veel aan hangt. Vuil labeur. Als 't 's noens twaalf fluit, stellen de vernissers hun schorte, stijf lijk 'n stok, rechte tegen den muur.

\+ MEIGEMSCHE STEKE: met de heete steke. Haastig naaien. Verg. De Bo: Zaterdagsteke.

De pistoolschilders zijn de slechtste; - al zoet in den mond van den verfdoom; - de tanden vallen uit in den eersten Winter die komt.

In de smidse 'n staan schier geen ander meer dan koude smeden: slijpen, wrijven, vemickelen, chromeeren, schuren van de stooters en lasschen van de wielen.

't Is al van haast u, haast u zeere, op de goeste van Amerika.

Als 't vijve schuifelt, snakken de sjouwers naar vest en muts, stormen naar de keete waar honderden velos in de rekken hangen en sprinten in zeven haasten naar huis, 't land in.

* * *

De gasten van den ‘binnen’ 'n kunnen die van den ‘buiten’ niet luchten, want d'eerste zijn vereenigd en d'ander 'n zijn dat niet, omdat ze de fabriek maar aanzien als 'n duiveslag en 's Zomers naar Vrankrijk trekken.

De binnensche maken ze uit voor loonbedervers en ratten.

De bazen weten wel dat er vele komen uitrusten in afwachting van 't werk op eigen koeplek, maar z'hebben ze noodig om de vereenigde steedsche te dreigen en hunnen wil te breken.

Vraagt 'n steedsche opslag, zoo zegt de baas: ‘Voor dien prijs heb ik drie koehouderszoons’. Krijgt de man van de steê geen verhooging of geraakt hij niet meer aanvaard na staking of onverschil, zoo trekt hij 't Fransch gat binnen.

De kortwoners nemen de plaats in en geraken allengerhand in de grepe van den nieuwen snok.

Dat was ook 't lot van Medard geweest en van al d'andere die van buiten naar binnen komen afgezakt om wat nader 't werk te wonen.

Je kent d'historie, 'k ben 't zeker. Twee jaar bloeien pronktijd. Soldaat zijn. Afzwaaien en weerom naar de fabriek. Trouwen. Kinderen krijgen en armoe, zeere en vele.

D'armoe was zoo zeker of den dag.

Want hier in stad is 't met de daghuur voort te doen, zonder eenig ander los inkomen. D'opbrengst van 'n nest konijnen, 't dekgeld van den brumstigen[+] geitenbok, 't sporen zetten van vechtershaans, hulpe bieden aan 'n Zondagsjager, uitgaan met den peurbak[+], visschen, vinken, 't was hier al met eens al verdonkerd en verbijsterd.

Hier in stad is 't acht uren werken en de reste van den dag gapen, geeuwen en verloren loopen. Na den vijven op 'n stoel zitten wikkelen, op de Knokke of op 't Hooge wat staan kallegaaien[+], daarna den pap gaan roeren en morgen weer de poorte binnen tot Zaterdag noene om den briefomslag met 't daghuur-geld; - 't kindergeld komt over den post, maar je kunt z'er moeilijk voor kweeken als je kort woont.

't Straatje waar Medard woont lutst van de vuiligheid.

Weegluizen vooral eischen den grooten oppas. 't Behendigste wijf van de wereld 'n weet daar geenen weg mee. ‘Kort kunt je z'houden’, zegt Medard, ‘maar de laatste willen pakken is verloren’.

Met tweeden Paaschdag, - als Paschen wat late komt, want anders is 't poreie planten op zijn schorte grond - is 't zoeken naar de neten in den beddebak en tusschen de plinten, Met tweeden Sinksendag is 't weer al 't ontschachten voor 't speuren naar d'eerste broeite, petrol smeren en peerdshoorn branden - de laatste remedie - en als d'haver in de belle staat, is 't hoog tijd om klopjacht te houden naar de moeren die weer aan 't leggen gaan. Zoudt ge niet scharten bij 't hooren vertellen alleene? Want hier wordt averechts gekweekt, man.

Dat 'n is al niets als 't werk maar 'n gaat, maar gister stond op 't bord: ‘Van n^{r} 101 tot 289 geen werk Maandag’.

+ BRUMSTIG: bronstig.
+ PEURBAK: bak om paling' te vangen.
+ KALLEGAAIEN: luid en veel babbelen.

Ieder schaap neemt zijn nummer uit 't telraam in de poorte om met 'n wenk te laten zien wie thuis zal blijven de weke die volgt.

Den Zondag gaat Medard nog eens naar d'oude parochie en heeft van broer iets hooren waaien van versch werk.

Hij trekt te sporre en te zweerde naar den schoolmeester om te spreken over den nieuwen post van waker op 't Fransch kerkhof. 'n Oud-strijder gaat voren, zegt de bazinne van den peerdenmeester+.

Medard 'n heeft het hem geen twee keers laten gezeggen, heeft lappen en leesten gepakt en is weer naar de parochie gekomen bij den Molenweg.

't Gebeurt anders lettel of nooit, van stad weerom naar 't dorp. Hij 'n heeft het niet kunnen gedroomen; aan en bij 't werk, 's noens aan tafel eten bij wijf en kinders en wonen op 'n schree van moeder's deur.

't Was juist in tijds, want Maandag laatst werd hij nog gevraagd om trombaldrager te worden in Mijnheer Polydoor zijn fanfare.

Was 't ginder geen eeuwig dingen misschien? Toe, zwijg mij van de fabriek waar meisjongens onnoozel en leelijk doen, 'k late varen de venten. Nooit 'n effen stuk te zien krijgen van alles waaraan je mee helpt werken. Van schof tot schof altijd 't zelfde latje hout of 't zelfde ijzerboutje staan bepootelen. Die van Ruiseleê komen alle dagen per velo en staan te schilderen bij 'n Waregemsche bende die lacht en gonfert+ met al dat brave en neerstig is, en ze 'n weten niet eens in welk timmerkot hun naaste gebuur van Ruiseleê staat te klauwieren.

Maar Medard heeft eindelijk alles in 'n goed gat kunnen slaan en is nu voor zoovele zijn eigen baas. Hij scheert d'hage van 't Fransch kerkhof, snoekt de boomen, kuischt de grachten, herschildert de witte kruisen van de begraven Fransooiskens en de gouden halve maan-

+ PEERDEMEESTER: veearts.
+ GONFEREN: schimpen.

tjes op 't graf van elken Marokkaan die bij de Leie sneuvelde...

* * *

In stad is alles eender gebleven. 'k Weet van hooren zeggen dat de sjouwers een kwartje frank opslag kregen met de nieuwe dierte. De stielmans zijn blijven stille staan. Dat 'n is ook niet juist. Ze schillen al niet bot vele meer en staan haast effen met de g'heel arme duivels.

Mijnheer Polydoor schrijft altijd maar voort zijn vrachtbrieven en zijn postwissels, of kijkt met 'n koppel fletsche bieroogen naar de Leie waar hij Medard vroeger stropjes deed zetten bij de konijnepijpen op den overkant.

De groote bazen breiden de zaken uit en koopen machienen in 't vreemde om met min volk te kunnen werken.

Mijnheer Arthur loopt rond gelijk 'n schapershond en Madam Arthur staat op scheute bij de vrouwmenschen. Baas zijn is lastig. De strijd om 't geld is al zoo hard als de strijd om 't leven.

De zoons werken om dood. Daar 'n is niets van te zeggen.

Wacht 'n keer. 't Doet! 'k Zou liegen.

De kakkernest van Mijnheer Arthur is 'n kind van de weelde geworden.

Hij moet entwaar diepe in Vrankrijk zitten; - opgesteken+ met 'n sloore uit de garnierzale!

G.P. BAERT.

Spotzeg over dorp en stee.

- Van waar is hij?

- Van Deerlijk.

- Och, ja, Deerlijk deure en bleek weere.

Alzoo hooren zeggen van iemand te Kortrijk bij 't hooren thuiswijzen van 'n Deerlijknaar die wat te veel in 't glas zat te kijken.

G.P.B.

+ OPSTEKEN: vluchten, wegijlen.

Westvlaamsche zanten.
(Vervolg van blz. 55)

KROTE - KROTTE.

1. Zegswijze te Poperinge: ‘een hond houden om de krotte van zijn huis te bassen’ d.w.z. om den tegenovergestelden indruk te wekken (krotte = armoede, ellende).
2. Te Knokke en op veel andere plaatsen: ‘*krotte met striepen*’ = groote ellende.
3. In Veurne-Ambacht: ‘*van krottegem zijn*’ = krotte hebben.
   Het w. krote, krotte komt van klotte, klodde (kluit, aardkluit).
4. *Krottedekksrtje*: zie verder onder kwijllap.
5. Een krote, krotte is in Veurne-Ambacht een haarwrong der vrouwen (zie hooger dodde, duts).
   Hier is krote een kluwen, vgl. vlaskrote.

KRUIPEN. Zegswijze te Knokke: hij ziet ze kruipen = hij lijdt groote pijne, hij verkeert in een zeer vervelenden toestand.

KRUISTEEKEN. Spotrijmpje op het kruisteeken te Dudzeele:

> In den naam de spaker,
> den koperen aker,
> den ijsderen pot,
> de palingschare,
> en den bezemstok.

Deze rijmpjes zijn wel 't verzamelen weerd, omdat zij soms eigenaardige woorden en wendingen bevatten.

Wat zou spaker kunnen zijn?

KRULLEKOPTJES. Zoo heet te Knokke een potplantje met veel dicht aaneengesloten kleine blaadjes, wel eenigszins aan een krullekop gelijkend. Het is de Nertera depressa, afkomstig uit Java en de Philippijnen. Te Westkapelle heet het *een baard*.

KUDDEN (Heist): anderwatten. (Zie Biek. 1937, bl. 227).

KUIPERTJES. Zoo heeten te Kortemark de gekweekte sleutelbloemen (Primula). Elders bakkertjes. De haagwinden zijn kuiperblommen te Asper, Huise en Singem(Paque). Kuipkens

zijn akeleien te Gaver en klokjes (Campanula) te Exaarde, Lokeren, Saffelare, Wetteren (Paque). Dus blijkbaar om den vorm der bloemen.

KUIPTJES (uitspr. kuuptjes) zijn in de kindertale te Dudzeele de eindjes schorseneelen die op tafel komen.

KURREMUL (Knokke). In kurremul geslegen. Ds patatten zijn in kurremul gekookt. De Bo geeft kurremurre. Waarschijnlijk komt kurremurre uit kurremul: kurre = korn, korrel, mul = meel, stof.

KWAKKEL. Hoe komt het dat de kwakkel geen steert en heeft? De veugels zaten in d'herberge. De kwakkel, den eeuwigen duts, moest het gelag betalen. Hij trachtte weg te flimpen maar wierd door den weerd bij den steert gepakt. Hij kost wegloopen maar moest zijn steert achterlaten (zoo vertellen de Kortemarkenaars).

Zijn roep:

't Spijt me dit,
't Spijt me dat.
De steert is uut me gat (Kortemark).

KWAWEERVEUGEL. (De Panne): zeevogel, ook *malefijt* genaamd (stormvogel). Zijn schreeuw voorspelt storm:

Ne malefijt,
Die regen of wind schijt.

KWENE. (Knokke): onvruchtbaar vrouwelijk konijn.

Elders onvruchtbare geit of schaap.

KWEZELTJE. Kinderspel te Westkapelle, door de meisjes gespeeld. Het kwezeltje is er aan. Het moet tegen een muur staan, 't gelaat naar den muur. Woord en wederwoord tusschen het kwezeltje en de andere meisjes:

Meisjes:
Meugen me meegaan naar de kerke?

Kwez.:
Jaag! He(b) je een schoon hemdetjen (a)an?

Meisjes:
Jaam! (= ja me, ja wij).

Kwez.:
He(b) je 'n schoon rokstjen (a)an?

Meisjes:
Jaam!

Kwez.:
He(b) je 'n schoon kleedjen (a)an?

Meisjes:

Jaam!

Enz. totdat de meisjes neem! (= neen wij) zeggen, dan moeten zij wegloopen, want het kwezeltje snakt beur omme en mag de meisjes achtervolgen. Wie er aan geslegen wordt moet kwezeltje zijn. Wanneer niemand neem! (neen wij) zegt, dan moeten allen op hun knieën zitten en doen alsof ze een schete laten:

Kwez.: Wat is dat? Meisjes: Een stoel die kra(a)kt! Kwez.: Wat is dat? Meisjes: Een cent die valt! Kwez.: Wat is dat! Meisjes: Een schitje (scheetje)!
Dan moeten zij wegspoeteren want het kwezeltje mag er een aan slaan. Wie er aan geslegen wordt, moet kwezeltje zijn,

KWIJLLAP. Men schrijft ons uit Poperinge: ‘De kinders dragen hier een kwijllap. Vroeger wierd den ouderlingen soms ook zoo iets voorgebonden. Vroeger meer dan heden droegen de mannen een kwijllap om de halsopening van hun onderveste te dekken.

Deze laatste kwijllap wordt ook soms genoemd een krooteof krottedekkertje (Fr. cache-misère).’

LAND VERRAAN. Kinderspel te Knokke. Zij moeten met velen in twee gelijke kampen (A en B) zijn. Tusschen de twee kampen moet er een zeker aantal stappen zijn (b.v. vijf, tien). De leider van A noemt de eerste letter van een dorp-, stad-, landnaam (naar overeenkomst). De spelers van B moeten raden. Raden zij juist, dan moeten zij de spelers van A achtervolgen. Wordt er een van A aangeslegen dan herbegint het spel, maar omgekeerd,

LANGE MACHIEL. Te Dudzeele zeggen de ouders tot de kinders die vies (grillig) zijn aan tafel en niet eten willen: ‘eet str... van Lange Machiel’.

(*'t vervolgt*)

JOZEF DE LANCHE.

Aartrijke herbevolkt na den Geuzentijd. 1592.

ELLENDIG was de toestand op het platteland in Vlaanderen na de Geuzenberoerten, alles lag platgebrand en verwoest, de akkers lagen braak, de bevolking was gevlucht, Vlaanderen was tot een woestenij geworden. De herstelling na de groote uitputting gebeurde dan ook heel traag. Kunnen we ons voorstellen b.v. dat in 1592, acht jaar na de ‘Recon-

ciliatie', een parochie zooals Aartrijke nog onbewoond was? Dit leeren we uit een verzoekschrift van den hoofdman en elf ingezetenen - er was ook een weduwe bij - die het moedig plan hadden opgevat naar de 'Heimat' terug te keeren en hun vroegere bedrijvigheid te hernemen.

We zeggen 'moedig plan'; want de streek werd nog doorkruist door vrijbuiters en plunderaars(1), en om zich tegen dat volkje te beveiligen zouden de 'supplianten' een soort versterkt kamp oprichten in de verwoeste priesteragie of pastorie en in een aanpalende hofstede, waar ze tusschen grachten en dijken zouden samenwonen. Van soortgelijke kampplaatsen hebben we gelezen in Jungleboeken en Plantersverhalen; we kunnen ons dat goed voorstellen in verre koloniën; maar in Vlaanderen, bij het uitgaan der zestiende eeuw! Wie had er zooiets durven denken?

Dus onze Aartrijkenaars droomden van niets minder dan van een soort fort; maar zoo'n inrichting 'op versterkten vredesvoet' kost geld, en ze waren straatarm. Ze waren uit hun dorp gejaagd geweest, alles in den brand latend, en ze waren nu sedert negen jaar op den dool, zonder gewin en levend van charitaten. Toch hadden ze iets bij hun vlucht kunnen redden, nl. een kostbare goudlaken koorkap. 't Was nog niet lang geleden, in den gulden tijd van vóór de troebelen, dat de parochianen dit kostbaar 'juweel' hadden aangekocht en aan hun kerk ten geschenke gegeven. Als ze vermelden dat de koorkap gekocht werd 'ten tyde van de revolte van Inghelandt', dan kunnen we wel als waarschijnlijk aannemen dat het gewaad een stuk gevlucht kerkegoed was van overzee.

Engeland in de late middeleeuwen het land van de bekwaamste borduurders ofte 'scilders metten naelde', in zoover dat een zeer fijne soort borduurwerk eenvoudig weg 'opus anglicanum' d.i. Engelsch

(1) Over de Vrijbuiters in Vlaanderen, zie Handelingen van den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Kortrijk. 1934, bl. 277 vv.

werk geheeten werd. Het gebeurde wel meer dat kostbare kerkgewaden uit Engeland naar Vlaanderen gevlucht werden. Het schoonste borduurwerk van Engeland, de beroemde Syon-cope, thans in het Victoria and Albert-Museum te Londen, werd juist in die dagen ook naar Vlaanderen gebracht. Het dan zeer waarschijnlijk dat de gouden koorkap van Aartrijke een Engelsch werk was, anders begrijpt men niet te best waarom onze eenvoudige landslieden den aankoop dateeren van ‘ten tyde vande revolte van Inghelant’. Een later stuk(1) zal spreken van een koorkap ‘ex panno aureo rubro’ d.i. van goud-roode stoffe; hiermede bedoeld een middeleeuwsch goudbrokaat waar het gouden weefsel afwisselt met rood fluweel.

Kerkegoed vervreemden altijd delikaat. Maar onze eenvoudige landslieden pleiten als gepatenteerde advocaten. Hadden ze dit kostbaar stuk niet met eigen penningen aangekocht? Nu de kerk toch geheel ‘gheruwineert’ was, kon de koorkap niet gebruikt. En later, eens dat het dorp floreert, zullen de parochianen wel, zooals vroeger, mildelijk bijdragen voor den heropbouw en het stoffeeren der kerk. En juist het geplande fort is een eerste poging opdat ons dorp opnieuw zou floreeren!

Het verzoekschrift is niet gedateerd, maar gericht aan de heeren Burgemeesters en Schepenen van het Vrije. Deze heeren hadden hun woord mee te spreken in parochiezaken - de parochie in die tijden zoowel de civiele als kerkelijke eenheid en de grenzen tusschen de twee rechtsgebieden waren niet altijd net afgelijnd. De heeren van 't Vrije lagen regelmatig in moeilijkheden met ‘Syne Eerweerdigheyt van Brugghe’, daar ze in betwiste of betwistbare zaken graag eigenmachtig de wet stelden; maar dezen keer vonden ze dat de beslissing aan den bisschop toekwam, en in hun apostille, gedateerd van 14 Maart 1592, verzonden ze de supplianten ‘an myn heere den Reverendissimus deser stede’. De bisschop op zijne beurt zond ze door aan het kapittel

(1) 1598, 7 Dec.; zie verder.

van Sint Donaas, dat het patronaat bezat op de kerk te Aartrijke. Hiermede het stuk terecht gekomen in het Archief van het kapittel.

De kapittelakten doorbladerend kunnen we nu 't vervolg van de geschiedenis opmaken.

Op 23 Maart 1592 bespreken de heeren het verzoekschrift en ze oordeelen dat de goudlaken koorkap eerst moet getoond worden vooraleer een beslissing kan vallen. Den 6 April nieuwe bijeenkomst: de koorkap wordt onderzocht en de aartsdiaken en 'fabricarius' Baeten moet een deskundige raadplegen ora een schatting te doen. Dan schijnt de zaak voor langen tijd gekelderd, maar de kostbare koorkap blijft in Sint Donaas... ter bewaring. Waarschijnlijk oordeelden de heeren het minder passend kerkegoed te verkoopen om... forten te bouwen. Eerst in 1598 wordt de zaak weerom te berde gebracht. Den 5 December richtten de notabelen van Aartrijke[1] een nieuw verzoekschrift tot den bisschop om de koorkap te mogen verkoopen[2]; den 7 December beslissen de kanunniken het stuk zelf aan te koopen en geven last aan den aartsdiaken dat te doen aan de voordeeligste voorwaarden[3].

De uiteindelijke toestemming wordt door den bisschop gegeven den 26 Februari 1599[4]: de prijs werd gesteld op 12 pond 10 schellingen, het geld echter moest gebruikt, niet om het fort te bouwen, maar 'ten prouffyte vande kercke' en moest in rekening gebracht. Het zal wel gebruikt zijn geweest voor de herstelling der parochiekerk, maar dat deze herstelling slechts langzaam vorderde kunnen wij besluiten uit het feit dat eerst op 30 Januari 1620 Aartrijke een resideerend priester kreeg, de deservitor en latere pastoor Jacob Galle[5].

M. ENGLISH.

(1) Drie van de onderteekenaars der suppliek van 1592 en een die daar niet vermeld was: Maarten Inghelbrecht.
(2) Acta Capituli.
(3) Ibid.; hier wordt de koorkap beschreven: ex panno aureo rubro.
(4) Acta Episc. Brug. V, 50^{v}.
(5) Ibid, XI, 164.

Bewijsstuk.

An edele weerde heeren Burchmeesters ende Scepenen slandts vanden Vryen. Supplieren ende vertooghen met alder reverentie Niclaeys Poels d'oude wylent upperhoofman vande prochie van Artryke, voorts Andries Inghelbrecht, Adriaen vande Weghe, Jooris Sisoy, Jan Matoen, Heindrick Permentier, Pieter Goemaere, Gillis Reyphin, de wedewe van Anthonis Lauwers, Adriaen Erreboudt, Jan van Hulle ende Mathys vande Weghe, alle aerme overbleven prochiaenen vande voors. prochie van Artrycke, hoe zy binde voorleden troubles alle huerlieder goedinghen ende middelen verlooren hebben ende uut de voors. prochie verjaecht syn gheweest van over bet dan neghen jaeren zonder dat zy daer sydert hebben connen ofte moghen verkeeren om de wille vanden viant ende vrybuters, hebbende zy supplianten binnen den zelven tyt in Brugghe ende elders huerlieder leven in groote aermoede gheleet. Ende zy gheirne zouden prouven om wederomme inde zelve prochie by een te wuenen, zo hebben zy gheadviseert daertoe huerlieder wuenplaetse te kiesen de priesteragie ende de hofstede daer wilent Jan van Hulle wuende, staende beeden byden anderen ontrent de kercke, dewelcke plaetsen zy daertoe gheirne zouden bedelven ende sterck maken om jeghens dexcurtien vande vributers ende andere quaetwilleghe persoonen bevrydt te zyne. Dan alzoo hemlieden daertoe van noode es eenighe somme van penninghen ora de zelve fortificatie te doene, en hebben nochte en weten daer toe eenighe middelen overmidts huerlieder voors. aermoede dan midts te vercoopen een goude laken coorcappe die zy tot noch toe bewaert hebben; ende hoewel de zelve coorcappe byde prochiaenen wilent becosticht ende ghecocht es gheweest ten tyde vande revolte van Inghelandt, en zouden de zelve coorcappe nochtans niet durfven ofte willen vercoopen zonder ulieden edele heeren authorisatie ende consent. Tzelve ghemerct, bidden dat ulieden edele believe hemlieden totte voorseyde vercoopinghe te authoriseeren ende by apostille up desen consent te verleenen om de penninghen te imploieren totte voors. fortificatie, secours ende hulpe vande zelve aerme overblevene prochianen. Daertoe naer rechte ooc zulcke abyten ende goedinghen vande kercke gheemploiert moghen werden, zonderlinghe ghemerct de zelve kercke vande voors. prochie gheheel gheruwineert ende verbrandt es, ende de zelve cappe daer by dien niet en can ghebruuct werden, ende dat de prochianen wederomme in toecommende tyden

tupmaken vande zelve kercke becostighen zullen met al dat daertoe dienen ende van nooden zal wesen, daertoe de voors. wuenste een beghinsel zal wesen van tupcommen vande zelve prochie, zo verre als zy daer mueghen blyven. Dit doende zult wel doen.

(Bisschoppelijk Archief, Brugge).

Een kamerspel te Ieper in 1594.

De Iepersche korenmeter Augustijn van Hernighem woonde op den Krake-zondag, 6 Maart 1594, een 'camerspel' bij, door een rondreizende troep gespeeld op het Schoehuys. In zijn dagboek(1) beschrijft hij nauwkeurig die vertooning, die zoo 'vreemd was om zien': nog nooit was er iets dergelijks in de stad vertoond geworden!

[6 Maart. *1594*, Crake zondag.]

'Myn heeren voocht ende schepenen hadden toe ghelaeten an eenighe vreemde gasten te camerspeelen naer dat myn heeren in huere ghemeene caemere ghezien hadden, te tooghen huerlieder conste voor de feeste(2) tot drie oft vier daghen, ende twas hemlieden gheconsenteert te ontfanghen eenen stuvers van elck mensche, ende twas weert datmen tzelve zach alzoo yck schryfvere dat ghetuughe. Ende het ghynck op deze maniere:

Speelende op tschoo huus hadden ghemaect een maniere van eenen tooch ende daer stont een tafel wat tweers vanghende nederwaert ende twas al behanghen met tapyts ende de spacie van twee voeten daer was een net vooren ghespannen. Ende als zy ghynghen tooghen huerlieder speel, slootmen het locht buuten ende men onstack daer binnen viij. brandende kersen, daer was eenen speilman, zoo wasser een vrauwe die voort hieschs, zoo quamer een manneken van hout ghemaect zeer amoereus ghecleet dansends zeere licht

(1) Dagboek Hs. VII, bl. 213-215.
(2) De Ypermarkt. Zie Biekorf 1939, bl. 51.

ende het haelde voor een joncvrau ende danste een gaillaerde[1] op die tafele binden nette, zoo tot vier mans ende vier vrauwen ende de lancde vande personnaigen waeren ontrent een vierendeel[2]. Ende als zy couranden[3] ghedaenst hadden zaten zy nedere ende bleefven zittende acht persoonaigen. Daer naer zoo riep de vrauwe zittende buuten in fransoysche taele 'compt ter eeren vande vrauwen ende jonckers ter jachte' zoo quamer uut een jaghere ende maecte gheluut met een trompe, weder ingaende quam met twee honden al naer advenante vande persoonen inde leyse; zoo quamer uut een wilt vercken met twee jonghen ende daer was een ander mans persoone met een lampe brandende ende met een roer ende schoot wilt vercken doot ende nament op ende droughent wech. Daer naer ghynghen jaghen eenen hert ende indecalf ende dat was oock gheschooten. Daer naer quaemer een hoonse een playsante waghen met twee perden roerende huerlieder voeten, bleef voor de joncvrauwen stille staende ende de jonckers zetten de vrauwen op de waghen ende reden duere. Daer naer wasser een battailge van ruuters carmonseerde[4] ende schooten menich pystollet af. Daer was oock een battaille van op tzee gallieren[5] naer tleven, ende tlaeste zoo dedemen tvolck plaetse maken ende daer was fraey ghespronghen ende net ghedanst van een jonck man van xxvj. jaer, Daer was oock een meysken van zeven jaer oudt ende een knechtien van ghelycke oude die oock van ghelycke deden naer huerlieder macht twelcke ghenougelyck was om zien, ende daer naer een faerse ende men liet elcken gaen. Dit hebbe yck wyllen hier by memorie stellen dat noyt man in Yper derghelycke en zach want wat vreemps was om zien.' A.V.

(1) Gaillarde: een Fransche, springdans in 3/4 maat, eischte groote behendigheid.
(2) Vierendeel: hier, het vierde deel van mausgrootte.
(3) Courante: eveneens een Fransche dans.
(4) fr. Escarmoucher.
(5) Galeien of galjoenen.

Boekennieuws

R.A. Parmentier. *Indices op de Brugsche Poorterboeken*. Brugge, 1938, twee deelen: LVI + 998 + (160) bl. - Geschiedkundige Publicatiën der stad Brugge, II., 1 en 2. = Fr. 725.

De conservator van het Brugsche stadsarchief heeft ons hier een prachtig werk geleverd, dat met veel zorg opgemaakt is en een waar voorbeeld mag heeten van wetenschappelijke nauwgezetheid.

Het geeft de alphabetische naamtafels van de zeven poorterboeken, die op het Brugsche stadsarchief bewaard worden, en die loopen over de jaren 1418 tot 1794.

In de inleiding behandelt de H. Parmentier de Brugsche wetgeving over het bekomen, het verliezen en het behouden van het Brugsche poorterschap, waarover hij, als bijlagen bij het tweede deel, tal van buitengewoon interessante excerpten overdrukt. Hij geeft ook inlichtingen over het houden van de poorterboeken, over het vermelden van de nieuw ingeschreven poorters in de stadsrekeningen en in de ferieboeken van de thesauriers, alsook over het exuerecht. Daarna krijgen we een nauwkeurige beschrijving van ieder poorterboek.

Voor de eerste zes poorterboeken, die loopen over de jaren 1418-1588, geven de tafels: de familie- en voornamen van elken nieuwen poorter, en meestal den naam van zijn vader, de geboorteplaats, de datum van inschrijving als poorter, alsook, voor zooveel dit in het register aangegeven is, het beroep. In het laatste poorterboek over de jaren 1588-1794, dat minder uitvoerig is, vinden we geen vermelding meer van het beroep.

Door de uitgaven van dit werk zijn de opzoekingen in de oorspronkelijke registers overbodig geworden.

De laatste bijlagen berekenen het aantal poorters, die ieder jaar in de poorterboeken opgeteekend staan. Een der drie platen betreft de inschrijving als poorter van den grooten schilder Hans Memling, wiens geboorteplaats, Seligenstadt op de Main nu met zekerheid vaststaat: iets waarvoor de kunsthistorici den H. Parmentier zeer dankbaar zullen zijn.

Over de geschiedkundige waarde van de poorterboeken schrijft de H. Parmentier in zijn inleiding: ‘Vooreerst laten zij de meeste personen kennen die, van het begin der 15e eeuw tot het einde der 18e, het burgerrecht te Brugge gewonnen hebben, zoodat de geregelde aangroei van het poortergenoot-

schap bij benadering kan worden bepaald Daarenboven verschaffen zij waardevolle inlichtingen omirent de herkomst, alsmede de economische en de sociale beteekenis van de nieuwaangenomen stedeburgers. Ook leveren zij bouwstoffen voor de beoefening van de genealogie en voor de studie van familie- en plaatsnamen'.

Het is spijtig dat het boek 725 fr. kost, wat verschrikkelijk duur is, omdat het slechts voor een beperkten kring zoekers van nut kan zijn, terwijl de negen lijvige kwartodeelen van het werk van den vroegeren stadsarchivaris L. Gilliodts van Severen, *Inventaire des Archives de la Ville de Bruges*, waar iedereen zijn gading kan vinden over de geschiedenis van de stad, van de XIIIe eeuw tot rond 1500, slechts duizend frank kost. Het verbeteren van de drukproeven van de *Indices* heeft drie jaar geduurd, en zooals de H. Parmentier zelf doet opmerken, zou het werk, zonder de medewerking van den H. Schouteet, vroeger klerk, en nu adjunct-conservator van het stadsarchief, voorzeker in afzienbaren tijd niet tot stand zijn gekomen, en zou het nog veel duurder gekost hebben. Als men van dichtbij gezien heeft wat het aandeel van deze medewerking geweest is in het voorbereiden van het onderhavig boek, staat men verwonderd dat de H. Parmentier er niet aan gedacht heeft, den H. Schouteet als medewerker op het titelblad te vermelden.

Wij hopen dat de H. Parmentier, samen met den H. Schouteet, ons nog verdere interessante bronnenpublicatiën zullen bezorgen, die door een ruinieren kring belangstellenden zullen kunnen gebruikt worden; zooveel te meer daar het stadsbestuur, sedert 1934 en op voorstel van den huidigen Burgemeester, den H. Van Hoestenberghe, een jaarlijksch krediet voorziet voor het drukken van de bronnen van de Brugsche geschiedenis. Ze zullen daarmede de traditie voortzetten van den vermaarden Brugschen stadsarchivaris en grootmeester van het oudvlaamsche recht, L. Gilliodts-van Severen, die het drukken van zijn grooten *Inventaire* heeft moeten stilleggen, bij gemis aan geldelijken steun van wege het toenmalig stadsbestuur.

JOS. DE SMET.

Th. Crampe. *Die flandrische Familie Crampe*. III. und letzter Teil, bis zum Hugenotten François. Naumburg-Saale, bij den schrijver (Lindenring, 48$_{I}$). 108 blz., ill. - Vgl. Biek. 1937, 53.

Zooeven ontvingen wij het derde deel van deze interessante familiegeschiedenis. In het eerste hoofdstuk wordt stamboom II uit het tweede deel bijgewerkt. In het tweede hoofdstuk wordt

de Brugsche tak der familie, uit de XVIe en XVIIe eeuw behandeld. Het derde hoofdstuk beschrijft den Henegouwschen tak, en het vierde en laatste hoofdstuk geeft de aansluiting van de Vlaamsche Crampe uit vroeger eeuwen met François en zijn vrouw Françoise Lampe, die samen met hun vier kinderen naar Pruisen moesten uitwijken in 1685, ten gevolge van het herroepen van het Edict van Nantes door Lodewijk XIV.

Het boekje bevat zeven en twintig Vlaamsche oorkonden, vvaarvan er slechts ééne reeds vroeger gedrukt werd. Bij iedere oorkonde is een vertaling gevoegd, voorzien van de noodige verklaringen.

De meest interessante oorkonde zijn wel de gelijktijdige aanteekeningen over den Brugschen tak der familie Crampe uit de jaren 1600 tot 1674, die geschreven staan op de witte bladzijden van een distilleerboekje van 1570. Al de groote familiegebeurtenissen staan er in vermeld. Zulke familiebescheiden zijn nogal zeldzaam.

De oorkonden n^{r} XXXIX en XL, toonen in welken nood de familie leefde in 1600. - Op het einde van zijn werk heeft de schrijver getracht een overzicht te geven van het leven van de vervolgde Protestanten in onze gewesten.

Het werk is zeer belangrijk omdat het de hoogten en de laagten schildert van een familie door de eeuwen heen, maar het valt te betreuren dat de oorkonden niet volledig bewaard werden, bij zoover dat voor enkele deelen het verband niet kan opgegeven worden. Hoe veel de schrijver ook moge gezocht hebben, toch kon hij niet met zekerheid de ouders terugvinden van zijn voorvader François Crampe die in 1685 uitweek.

Het boekje is smaakvol geïllustreerd met zichten van de O.L. Vrouwkerk te Kortrijk, het kasteel van Rupelmonde, en de plans van Kortrijk en Meenen volgens Sanderus, een uittreksel uit de kaart van Vlaanderen door Mercator, een bladzijde uit de aanteekeningen van het distilleerboekje en een akte geschreven door Zegher Crampe in 1491, alsook een reeks familieportretten.

J.D.S.

Mengelmaren

Een meestove te Nieupoort.

In Biekorf 1939, bl. 88, veronderstelt A.V. dat er vroeger een meestove geweest is in Nieupoort, volgens een tekst van 1565, waarin men spreekt van eene weide genaamd de meestove, die op het grondgebied van Nieupoort lag. Volgens de Flou, comm. Slype f. 12, is er een tekst van 1392 die zegt:

‘in der Nieupoort item de meetstove buter paeldyng brugghe, ende es buter veste’. Dit bewijst dat er alsdan een meestove bestond bij Nieupoort, gelegen een weinig verder dan de Palingbrug, buiten de vestingen.

Volgens een tekst uit de rekeningen van 1532 (archief van Nieupoort n° 3620) werd het gebouw, dat niet meer diende om meekrap te verwerken, gebruikt als pesthuis: ‘van een scamel knecht die bevaen was metter zieckte van de pestilencie met twee zusterkyns geleet inde meetstove ende daer bewaert, voor zijn onderhoudt ende costen betaeld VII L. II S.’

In 1565 was de meestove dus reeds verdwenen, maar de weide waar zij vroeger stond, had nog den naam bewaard.

- De tekst van 1532 werd ons vriendelijk medegedeeld door Dr L. Desnick, archivaris der stad Nieupoort.

K. LOPPENS.

KNIEDEUNTJES. - Vgl. Biek. 1939, bl. 70.

Een modern vooisje, herinnering aan den oorlog, wordt ook nog, in 't ronde van Brugge, als knieliedje gezongen:

He' je hem niet gezien
' t Was zoo 'n streusche kerel
He' je hem niet gezien Anton?
En achter d'hooge bergen
Daar was er een kanon
Kanon van dikke Bertha
En we schieten naar het front.

He' je hem niet gezien
Mijn nonkel Peer
Dat is een man
Je komt er van zoo verre
En als hij mij ziet
Dan roept hij achter mij
Hei! Pier! steekt een beetje
Van achter aan mijn karre.

Nog een kniedeuntje, dat dolgraag door de kinderen gezongen wordt als staplied in de koude winterdagen:

Patottertje ging gaan visschen
En hij leidde zijn hondje mee
En hij zei: Wat arm beestje
Waarom gaat 't altijd mee?
Klein patottertje,
Tiere, liere lotje
Klein patottertje, teene

Klein patottertje
Tiere, liere lotje
Klein patottertje tam
En hij gaat naar de markt
En hij brengt wat mee
Drie blauwe schorten
En een voor mij
En voor joun
En een voor Madame Laporte
En een man van complaisance
En hij roert zijn pap
En hij douwt zijn kind
En hij laat zijn wijvetje dansen.

M.C.

Zalig en heilig.

Hierboven bladzijde 111 vraagt A. VdH. of de bekende spreuk: Werken is *zalig*, leêg zijn is *heilig*', in sommige plaatsen niet uitgesproken wordt:

'Werken is *zalig*, leêg zijn is *hellig*', en of het volksgezegde de tegenstelling tusschen *zalig* en *heilig* kan bedoelen zooals in den zin van *zalig*- en *heilig*-verklaring der Kerk?

Het antwoord op de eerste vraag luidt: neen.

Het antwoord op de tweede vraag luidt: ja.

Dat 't volk 't verschil niet 'n zou kennen tusschen zalig en heilig: je zijt er wel mee!

Het bewijs ligt bij der hand en de bewijsvoering nog een van die kwelspreuken waarvan 'Biekorf' er al 'n toevele ten besten gaf.

VRAAG: Wat zijt je liever: zalig of heilig?

ANTWOORD: Heilig.

WEDERWOORD: Ik niet; ik zalig, want als je heilig zijt, ze stellen je in de kerke met 'n kramme in je gat.

Daarom is 't klaar dat het volk heel goed het onderscheid maakt tusschen zalig en heilig zooals bedoeld in kerkelijke aangelegenheden.

G.P.B.

[Nummer 6]

Oudersche Jongmans.

Sit mihi fas audita loqui -
VERG.

'T WAREN twee jongmans in de kleine stad en ze geraakten om den duivel niet getrouwd. Had er één van de twee 't herte gevoerd, de tweede had 't hem nagedaan; - één moest beginnen maar ze wisten niet dewelke.

Ze lagen gekoord en gebonden; - vastgeklonken aan de kalseisteenen van de markt, in de stad waar ze gewonnen en geboren waren. Ze pasten met de plaatsen waar ze rondwandelden, gelijk de kerk, de school, het klooster en 't stadhuis bij het stadsbeeld passen.

In 'n ander plek 'n konden ze niet gedroomd worden, omdat ze daar allicht geen garde-civiek zouden gespeeld hebben, geen koffiehandel gedreven, geen tooveressebrood[+] 'n zouden trekken in d'omliggende meerschen en ook geen boogschutter 'n zouden zijn.

+ *Tooveressebrood*: paddestoelen.

Ze werden met den vinger gewezen aan wien voor 't eerst in de stad kwam. Hier staat de schoone kerk bij de Leie, daar ligt het klooster met zijn rijke kapel, ginder is de gaaipertse van 't Sint Sebastiaansgild en nevens d'Oude Dekenij wonen de twee jongmans.

Remi en Adhemar Goethals waren altijd in hun vaderstad gebleven. Ze hadden wel ter schole gelegen te Tielt om hun Fransch te leeren, waren wel 'n keer bij oom en tante in vacantie geweest of later eenige dagen uit den huize - op storm - zooals 't elk end een gebeuren kan in zijn berenjaren, maar ze 'n vonden het nievers zoo goed van passe als thuis onder de schaduw van de kerk van Gampelare.

Bij elken uitstap, naar den Eiffeltorre van Parijs, de bedevaart naar Roomen, bij den trek naar den Rijn en andere leerrijke reizen waren ze weergekomen al zuchtend: ‘Oost West, thuis best’, want heel de reize hadden ze hert en ziele in hun geboortestad gelaten en kwam hun zuchtend lijf alleen weerom te Gampelare.

Remi Goethals was 'n heele sport ouder dan zijn broer.

Adhemar was vijf en veertig; dat weet ik nog van op de schoolbanken.

Ze woonden in 'n schoon oud heerenhuis met inrijpoort, nevens d'oude dekenij met-de-trappen-op, en hielden 'n maarte van ver in de vijftig, 'n ronde knol van 'n vrouwmensch, 'n knots, - de weduwe van den kantonnier - Febronie was de name. Ze had vroeger altijd bij rijk volk gediend en kende de keuken gelijk geene.

Remi was verreweg de raalste[+] van de twee broers; - de man gegoten om tusschen kerk en dekenij te wonen. Moest j'hem nu nog tegenkomen je zoudt algauwe zeggen: ‘Dat is verdraaid Remi!’ en je zoudt niet wachten hem op één rote te stellen met d'andere heeren die je in de stad gekend hebt in uw jongde.

Van Remi 'n kon je maar moeilijk zeggen hoe oud

+ *Raal*: vreemd, eigenaardig.

hij was, omdat niemand 'n wist of hij zijn haar en zijnen knevel zwartte of niet. Hij zat goed in zijn vleesch en was zelfs wat overbalgd; - hij ging min of meer al knoezelvoetend en keek 'n beetje dom. Dat dom kijken 'n was aan d'oogen niet gelegen maar kwam eigenlijk voort van 'n zenuwschokje, en daarmee was 't dat hij niet al te wel 'n wist wat gedaan met zijnen mond. Was 't zake dat hij lachen moest, trok de mond scheef naar den rechter hoek, en was 't dat hij in de pijne zat of aan 't dubben over de koffieprijzen, trok de linker hoek, die scheef stond van zijn eigen, nog entwat scheever.

Maar hertelijk en luide 'n kon hij niet lachen, want 't was of zijn dubbele kin zijn kwabbekaken tegenhield om hem 't lachen te beletten.

Fijn gekleed ging hij ook en droeg elk jaar den eersten stroo-hoed van de stad. Hij geneerde hem met den handboge den Donderdag, den Zondag en den Maandag - van Paschen tot Bamesse[+] -, met 't vergaren van postzegels, ook met de plantenkunde - want hij had den ouden boek van Rembert Dodoens - en voorts was hij gelukkig in 't bijzijn van zijn broeder Adhemar.

's Avonds ging Remi 'n luchtje scheppen tot aan den ‘end’, speekelde 'n keer in de vaart van op de brugge en kwam weer langs de breede straat naar de statie. Na 't drinken van 'n glazetje in 't ‘Hof van Commercie’ trok hij weerom langs de Nieuwe Brug, sloeg 't Kalkhof in en ging recht naar huis om bij den radio te luisteren tot 't eten gereed was.

Adhemar was 'n geheel ander man: lang en rilde met roode kaken en vurige kijkers in den kop; kon lachen dat d'herberg daverde, reed per velo de dorpen af, prees de koffie en de peper en was bij 't feesten overal 't haantje van de bende. Hij was lid van het Sinte Barbara-genootschap en 'n beste lijnvisscher. Hij

+ *Bamesse*: Baafmis. De feestdag van den H. Bavo, zijnde 1 October.

had twee boeken die hij geregeld opensloeg: de gedichten van Vader Cats, schoon in leder gebonden en met kopergravuren van binnen, en ook nog den ‘Annuaire des Vins de France’. Bovendien was hij muzikant en speelde in 't tooneelorkest op de moerviole+.

Heel de Leiestreek kende Mijnheer Adhemar die den Zondag namiddag kon aangereden komen al lachend, achterwaarts-over in zijnen tilbury, met 'n bleeke sportmuts op en 'n witte roos in 't krage-gat.

Hoe was 't Gods mogelijk dat twee broers zoovele verschillen konden. De menschen zeiden 't allemaal maar ze 'n wisten niet hoe dikwijls Remi getracht had zijn broer's gelijke te worden.

Wanneer Adhemar op 't hof liep en 't werkvolk gade sloeg, liep alles van stapel met korte, hertelijke woorden. In de zoutkeete hielp hij mee, bij 't koffiebranden gaf hij goeden raad en bij 't inspannen van de peerden hield hij 't kordeel tot de wagen buiten de poorte was. Dat 'n kon Remi hem met den besten wil van de wereld niet achterdoen. Hoe vriendelijk hij taterde, 'n kon zijn stemme - lijk van 'n pimpelmeeze - hem bij 't volk op 't hof niet doen ontzien. Het was alsof hij beschaamd liep en d'oudersche jonge dochters - sommige daarvan woonden in 't gebuurte - wisten te vertellen dat hij altijd de bloodste jongen van de parochie was geweest.

Remi schiep plezier in de geestige doening van Adhemar en Adhemar kende zijn broer op 'n draad.

‘Ah-ah, onze Remi, - zeid' hij, - dat is 'n brave djool. Hij blinkt van deugden. Maar hij neemt 't leven te zwaar op. Je moet hem aan 't werk zien bij de gaaipertse; hoe hij 'n bogen van twintig kilo trekt, op zijn lippen bijt en standvastig nevens de kalle schiet. 't Braafste schaap van de wereld, maar hij heeft oude wijfsmanieren.’

Ook Remi kende Adhemar op zijnen duim. Hij

+ *Moerviole*: groote bas-viool.

stond in stille bewondering voor broeder's gladdigheid en voor zijn perten.

Remi was benauwd van iedereen en in hoofdzake van 't vrouwvolk, uitgenomen van d'oude, in den zin van Febronie. Geheel zijn leven had hij hem van de vrouwmenschen gezwicht omdat hij zijn jongeren broer Adhemar niet 'n wilde alleen laten. Wat zou Adhemar doen zonder Remi?

Daarom wachtte hij van trouwen tot Adhemar zou schuite van kant steken.

Want 't mag gezeid zijn; Adhemar kón met 't vrouwvolk ommegaan: vriendelijk lachen en snateren, zottebollen en gekscheren in eer en in deugd, 'n traag ritje doen in gezelschap van 'n juffrouw, per velo langs de kasteeldreef en weeromkeeren - voor d'aardigheid 'n keer om ter traagst - langs den peerdekouter naar huis. Al dingen die 'n mannemensch de wekedaagsche beslommeringe doen vergeten. En hoe dikwijls heeft Remi hem in 't gebuurte niet laten vragen en talen: ‘Of 't waar was dat Mijnheer Adhemar kennis had en in 't korte trouwen zou?’

Remi zuchtte dan omdat hij vreesde zijn broer kwijt te geraken, maar gelukkig was 't telken keer 'n beel geworden, en van den trouw van Adhemar 'n kwam nooit iets terechte, God zij geloofd.

't Was Winter aan 't worden. Remi stond bij 't venster in de voorplaats nevens den winkel, te wachten op Adhemar. Hij keek door 't raam naar buiten. De klok van Onze Lieve Vrouwtorre klepte droef en traag. Paula Vereeke stapte 't kerkportaal binnen en daar trippelde Mejuffer Constance langs den kerkwegel. Het lof ging aan den gang. Remi keerde hem om en mijmerde over de verloopen jaren, zijn schoon heerenhuis, zijn kamer met familiestukken, 't groot portret met de leden bij 't zeshonderdjarig bestaan van 't Sint Sebastiaansgild, den welriekenden damp van den uitgeschonken koffie de tikkende horlogie met opschrift: ‘*Fugit irreparabile tempus*’ en over het broederlijk samen-

wonen onder één dak, van Adhemar en hemzelven.

De deur gaat open. Broer is daar, zet gezwind zijn gerief op de ronde tafel en zegt: ‘Remi, jongen, je moogt mij proficiat wenschen. 'k Heb mijn gedacht gesteld op juffer Valcke. 't Zal voor in 't korte zijn’.

Dit was voor Remi de godsklop. 't Nieuws was zoo erg dat hij zijn ooren niet 'n kon gelooven en de weken die volgden brachten dagen en nachten van foltering en van opgekropt verdriet.

Jacqueline Valcke - 'n pront en pertig kwikkelgat van iets gewillig drie maal zeven - 'n was nog geen zes maand te Gampelare. Haar vader, de nieuwe toeziener van d'erfenisrechten, 'n vroede visscher, kwam bijna iederen dag over de zulle, bracht zijn dochter mee en was 'n dikke vriend van Adhemar aan 't worden.

Jacqueline bracht vader's boodschappen: de ‘Pêche Sportive’, 'n mandje druiven of 'n blikken doosje met versche maantjes+ voor 't aas van de visschen. Ze leerde den open en den toe kennen, liep 't huis rond, in de keuken bij Febronie, in de verandah bij de bloemen en de cactussen, en in den winkel om 'n handje toe te steken. Ze maakte heur Febronie tot vijand en Adhemar tot vriend omdat ze hem zoo eeuwig plagen kon. Ze zette hem heur klein hoedje op, vernestelde zijn haar of danste en sprong gelijk 'n hinde.

Nieuw licht en nieuw leven bij de Goethalzen. De klanten werden 't ook gewaar maar ze 'n repten geen woord. In 't gebuurte ging de ronk: ‘Mijnheer Remi is meest te beklagen; hij zit naasten zomer alleene’.

Paula Vereeke en juffrouw Constance herknabbelden 't nieuws alle dagen na 't lof.

Remi deed wat hij vroeger plag te doen hoewel hij, vóór hem, al den afgrond van d'eenzaamheid aan 't gapen zag. Hij deed zijn dagelijksch wandelingje van de vaart naar de statie, ging de winterzittingen van

+ *Maantjes:* Mane-made. Larve van de meivlieg.

de gilde bijwonen en stelde voort zijnen album met postzegels effen.

Wat kon hij anders doen? Zijn beele leven had hij voor Adhemar te pande gesteld, over hem gewaakt, hem in den rechten weg gehouden, raad gegeven en bijgestaan, verwonderd naar zijn visch-histories geluisterd, hem zijn nederlagen doen vergeten, en nu was 't zijn triomfe mee te vieren.

Maar Remi 'n kon nog zoo gereedelijk niet aannemen dat Adhemar voor goed ‘verloren’ was. Hij twijfelde of Mejuffer Jacqueline wel de geschikte vrouw was om zijn broer's leven te deelen, omdat ze te vele van zegs was, en alzoo doorstond hij angstige dagen en nachten.

Wat hem nog meest begon te nijpen was 't feit dat zijn broer Adhemar 'n geheel onhandige vrijer was: den eenen dag te zot en den anderen dag te bot. En dat verschil van ouderdom dan. Dat was potten en pateelen binden. Zou Adhemar dat ooit gewoon worden? Zou hij 't hem later nooit beklagen? Was hij niet te vrank van postuur en te veel aan zijn vrijheid verslaafd om, op den achternoene van 't leven, Jacqueline Valcke's gezelschap nog te worden?

Adhemar was gevraagd om met Mijnheer Valcke mee te gaan naar 't buitengoed en daar voor eenige dagen te verblijven tusschen Kerstdag en Nieuwjaar. Mijnheer Valcke was van zin, in den komenden Zomer, 'n vijver te doen delven en daarin visch te kweeken bij d'Oude Leie, en had hierom Adhemar's raad vandoen.

Remi zag zijn broer nood weggaan. Het was jaren geleden - sedert Vluchters-Maandag - dat hij zijn broer verlaten had voor meer dan een dag, en nu eerst zou hij ondervinden wat het beteekent alleen te staan Op de wereld. Febronie, de maarte, troostte Mijnheer Remi en miek voor hem 't beste 't eerst gereed, want Mijnheer Adhemar had hem vroeger altijd in de keuken baas geschoren en nu was 't met hem uit en amen. Ze wist hoe goed en hoe braaf Mijnheer Remi was, en

hoe dikwijls Mijnheer Adhemar te laat was gekomen om t'eten en hoe ze na de vischvangst nog speciaal Leievisch moest kuischen en in zeven haasten wat kleinen pruts van brasem, bliek of tinken+ - 't schrepen niet weerd - in de panne moest slaan om hem te helpen gelooven dat de vangste bijzonder wel was. Mijnheer Adhemar was gelijk al 't mannevolk. Dat boert maar door, trekt op marode+ en laat zijn broer alleen met al zijn chagrijn. En daarbij, die trouw met die onnoozele drilkouse, juffer Zachliene, wel God den Heere, dat 'n is zeker maar 'n flauw bescheed; den end is er aan verloren, maar getrouwd 'n is ze nog in lange niet, die zotte trunte. 'k Zegge wel.

Febronie diende van nu voorts heuren eenigen meester uit der mate. De steenen waren te koud waarop hij liep. Mijnheer Remi treurde en 'n kon niet verstaan: hoe onvriendelijk hij vroeger toch kon zijn bij 't vrouwvolk, hoe hij gemeend had van te moeten jongman blijven, hoe 't kwam dat hij hem weer zoo jong voelde als twintig jaar geleden.

In stilte verkropte hij al zijn verdriet. Zijn linker mondhoek trok heel scheef, zoodat zijn aanzichte deerlijk was om zien.

De dagen van Adhemar's wegzijn waren omme. Hij zou binnenkomen met den laatsten autobus, had hij toch stellig beloofd.

De deur vliegt open.

- ‘Remi, 'k ben gebeeld!’
- ‘Hoe zoo? En waarom? En hoedat? Adhemar?
- ‘Ze 'n wil mij niet!’
- ‘Maar Adhemar toch, jongen, hoe is 't mogelijk op de wereld van God?’
- ‘Remi, laat mijn hoofd gerust. 't Is àl voorbij en verzwonden in 'n rook. 't Is dat 't geschreven stond.

+ *Tinke*: riviervisch. Zeelt of louw. Beide laatste woorden zijn in de Leiestreek, van Gent tot Meenen, onbekend.
+ *Marode*: marotte, Fr. marauder. Op strooptocht gaan.

'k Ben content dat 'k weer thuis ben. Febronie! Febronie! haal 'n keer 'n flesch, wil-je, 'n flesch in den kelder - onder den trap naast de vleeschkroone - en warmt ze 'n beetje.'

- 'Kom, broere, 'k ben oprecht content. Wij zijn weerom bijéén en vrij man. Ja maar ja. En waar zijn. Teure zeg 'n keer aan Febronie dat ze heur 'n beetje haast en maakt dat 't Château Montrose is van 't jaar '23'.

Remi trekt in de keuken.

Adhemar draait aan den knop van den radio en schuift hem op Marokko.

Al seffens hoort hij zachtjes den Muzelmaanschen koster van ding-daar, met zijn koorknapen, aan den avondzang. Ze 'n klagen niet, ze 'n juichen niet. Ze zingen zachte, oud en jong door-één, 'n soorte van 'n koekoek-éénzang, en toch - hurkt goed - 't is wel in zes stemmen om doene en met gebroken mate. Ze knuppelen op den gong lijk in den verren Oost. G'hoort bescheedelijk 't moerevel aan de trommels plakken bij 't opheffen van de stokken en zingen doen de Mooren ginder ver in de woestijne, zonder bot geweld, zonder leute, zonder verdriet, het herte verheven tot God...

Adhemar luistert in den zetel en wacht. Remi is op zoek naar den 'Château Montrose'.

G.P. BAERT.

Lombardsijde.

HET ontstaan van Lombardie[1] is tot hiertoe een zeer verwarde geschiedenis geweest. Veel schrijvers hebben inderdaad niet vermoed dat Lombardie meer dan eens - en wel op verschillende plaatsen - ontstaan is.

Over het eerste Lombardie zijn wij enkel ingelicht

(1) Voor het gemak bezigen wij in onzen tekst de oude benaming 'Lombardie'. De huidige benaming - met yde - ontstond maar vanaf 1408.

door de overleveringen. Het was een zeer oude stad - schrijft Reynoudt in de 'Chronycke van Nieuwpoort' (1681), - in dewelke 'groote negotie geschiedde, sonderlinghe in den visch ende harinck'. De stad zou ten onder gegaan zijn door de tempeesten van het begin der XIIe eeuw, en een deel der bevolking zou naar Nieuwpoort gevlucht zijn, alsdan gekend als Sandeshoved, en daar den handel hebben aangewakkerd.

Schrijvers die de overleveringen opgeteekend hebben, geven verschillende jaartallen aan. 1111, 1115, 1116 en 1134 worden het meest vernoemd. Vermoedelijk beleefde men in die jaren de 'ergste' rampen, maar de tijdspanne dezer beproevingen zal wel omvangrijker geweest zijn. Elke ramp zal hetzelfde uitwerksel gehad hebben: gedeeltelijke schade en gedeeltelijke verhuizing, tot dat er eindelijk van dit eerste Lombardie niets meer overbleef.

Waar trok de bevolking naartoe?

De ondervinding van 1914 heeft bewezen dat geteisterden zich in drie klassen verdeden: degene die de streek verlaten, andere die een onderdak zoeken in het gebuurte, en eindelijk zij die tot den laatsten stond zich aan huis en erve blijven vastklampen.

Wij kunnen gereedelijk aannemen dat er talrijke Lombardienaars zullen geweest zijn onder de Vlamingen die zich alsdan in Zuid-Wales gevestigd hebben[(1)]. Onder de vluchtelingen die zich in het gebuurte neergezet hebben, treffen wij deze aan die - volgens de overlevering - naar Sandeshoved trokken.

De overlevering schijnt hier bevestigd te worden door een Nota die wij overnemen van Generaal Wauwermans

(1) 'Flandrenses, tempore Regis Henrici primi.., ad occidentalem Walliae partem, apud Haverford, sunt translati'. (Higden's Chronicle, apud Gale, Scriptores. Boek III, bl. 210). Verscheidene plaatsnamen in dit gewest worden aan Vlaamschen oorsprong toegeschreven. Of wij 'Lambston' en 'Lambeth' aldaar, aan uitgeweken Lombardienaren mogen toeschrijven laten wij onbesproken.

uit de rubriek ‘Nieuwpoort’ van zijn ‘Atlas des villes de Belgique’.

Te Sandeshoved - zegt hij - bestond er een kapel bediend door een priester afhankelijk van den pastoor van Lombardie. Hij beschrijft ze als de kapel die later overging naar de Grauwe Zusters der Hoogstraat. Wauwermans geeft geen bronnen aan, doch hij schijnt op vasten grond te zijn. Wij vinden deze kapel inderdaad beschreven als de bidplaats van O.L. Vrouw, in 1313 (Boec vander hofsteden lande vander Nieuwerport), en wij weten dat de parochie van Lombardie steeds onder de aanroeping van O.L. Vrouw gestaan heeft. Maar belangrijker nog is de ontdekking die wij deden, dat er zich binnen het kloosterdomein der Hoogstraat een plaats bevond die men in 1786 heette ‘de plaetse eertijds genaemt Lombardie’[(1)].

Gezegde kapel zal wel ten behoeve gestaan hebben van gevluchte Lombardienaars. En dat er dus werkelijk een zeer oud Lombardie bestaan heeft - zooals de overleveringen het beweren - kunnen wij moeilijk in twijfel trekken.

Sandeshoved was nochtans het nieuw middelpunt niet der geteisterde parochie. De bedienaar was enkel een afgevaardigde van den pastoor. De parochie zelf - met een ander deel der bevolking - moeten wij dus elders opzoeken.

Hierover leeren de overleveringen ons het volgende[(2)]. Reeds vóór 1115 zou de oude parochiekerk, geheel van voren in de duinen gelegen, ten onder gegaan zijn. Een kapel - op de verste palen van Lombardie - toegewijd aan O.L. Vrouw, nam dan den parochiedienst over. Op hare beurt werd zij beschadigd door de tempeesten van 1115-16, doch naderhand hersteld.

Het middelpunt der parochie had zich dus reeds vóór 1115 geheel naar 't binnenland verplaatst. Deze nieuwe plaats was reeds bewoond. Haar kapel was

(1) Verkoopakte van het klooster. 1786.
(2) Edm. Croissant. ‘La Flandre’. 1872-73.

immers geen eenvoudige bidplaats, maar integendeel groot genoeg om als parochiekerk gebruikt te worden toen haar bevolking aangedikt werd met gevluchte Lombardienaars.

Kunnen wij deze plaats nog vereenzelvigen, en aldus verdere bevestiging vinden van de waarde der overleveringen?

Welnu, wij kennen een plaats die beantwoordt aan de verstrekte ligging. Onder den naam van Lammekinscnoc of Lammekins(1) begrensde zij in 1111 - en later - zekere gronden van het klooster van Broekburg gelegen bij Nieuwpoort langs beide zijden van den IJzer. Dit leidt ons tot een plaats in het Oosten van Nieuwpoort(2).

Insgelijks bij Nieuwpoort - en ook aan den oostkant - vinden wij in 1248 de plaats genaamd CNOC(3). Het zal dus wel een en dezelfde plaats geweest zijn. En dat de Lombardienaars daar werkelijk woonden bewijst de Keure van Cnoc (1248) die de melding draagt 'Littera communitatis de Lombardie'.

Men merke op dat de vroegste melding van Broekburg's bezit op Lammekinscnoc het jaar 1111 draagt, overeenstemmend met de eerste ramp van Lombardie door de overleveringen opgegeven. Wellicht moeten wij verstaan dat de ramp van 1111 de eerste was die Lombardienaren verdreef naar Cnoc - het nieuwe Lombardie. Was het soms om wille van de noodige werkkrachten onder de vluchtelingen te Cnoc aangetroffen, dat het afgelegen Broekburg zich met polderwerk kon gelasten? Was het mogelijks om dezelfde reden dat men korte jaren te voren grond aanvaard had te Sandeshoved, alwaar insgelijks Lombardienaren heengevlucht waren?

(1) Zie de Flou. 'Toponymie'.
(2) Nog in 1578-79 bezat Broekburg een hofstede tusschen Nieuwpoort en de gewezen Oostsluis. 'Camerboeken' van Nieuwpoort. 1578-81.
(3) Zie behandeling van 'Cnoc' door K. Loppens in Biekorf 1937, bl. 9-13.

Zoo onze vermoedens gegrond zijn, dan leed Lombardie reeds in 1107 - het jaar dat Broekburg grond verworf te Sandeshoved - en trokken de eerste - en wellicht wel de voornaamste - uitwijkelingen naar Sandeshoved, zooals de overleveringen het inderdaad beweren.

Het tweede Lombardie - te Cnoc, oost van Nieuwpoort - stond onder toezicht van den Baljuw van Veurne-Ambacht, zooals blijkt uit de Keure van 1248. Het was dus in Veurne-Ambacht gelegen, en diensvolgens links van den IJzer.

Men was dus op denzelfden kant als Nieuwpoort, en er dicht bij. Valt het dan te verwonderen dat er oneenigheden bestonden tusschen de twee, des te meer als wij weten - volgens een oorkonde van 1269 - dat Lombardie zich, zooals Nieuwpoort, toelegde op de haringvisscherij. In 1269 werd Lombardie dan ook onder de voogdij geplaatst van Nieuwpoort.

De visschershaven van Lombardie zal mogelijks niets anders geweest zijn dan een schorregeleed aan den IJzer. De oude benaming ‘Lammekinscnoc’ geeft ons ten andere de beteekenis van een ‘hoogte bij het Lammetje.’, wijl ‘Lam’ of ‘Lom’ de gedachte weergeven van een luie, kronkelende waterloop(1). Bovendien, vermits de benaming ‘Lombardie’ maar eerst in 1252 te voorschijn komt - toen men te Cnoc gevestigd was - kan men zich afvragen of deze benaming haar oorsprong niet te danken heeft aan het ‘Lammetje’ van Cnoc(2).

Eindelijk, het blijkt uit een oorkonde van 1274 dat het tweede Lombardie insgelijks aan overstroomingen blootgesteld was en dat er naar een nieuwe verhuizing moest uitgezien worden. Hierin voorzag de Gravin met

(1) Zie A. Carnoy. Origine des Noms de Lieux... bl. 165.
(2) Zoo de benaming werkelijk te Cnoc ontstaan is, dan is de oudere benaming te loor gegaan, en is alle herinnering aan het vroegere gekoppeld geworden met de nieuwe benaming.

in 1274 een uitgestrekt grondgebied af te staan, gelegen waar het huidige - het derde - Lombardie thans ligt.

Men was verhuisd naar het Brugsche Vrije, maar Nieuwpoort bleef voogd.

R. DUMON.

Volksspelen en feestrefreintjes te Brugge.

DE volkskwartieren van de stad blijven nog trouw aan het volksfeest, met zijn versierde gevels en groene meitakken, zijn kleurige papieren waaierbanden, die de oude straatjes in grillige bogen overwelven en tot feestelijke stemming uitnoodigen.

Vast en zeker blijft ‘Sint-Anna’ niet ten achteren in het uitbundig vieren van zoo'n traditioneel volksfeest. We hoeven maar eens rond te wandelen door de volkrijke straatjes als ze Sint Annetje vieren of bij elk andere feestgelegenheid.

Tot de meest bekende spelen behooren:

1. *Eitje slaan.*

Voor de herberg ‘het groot Kanon’ of bij den Blauwen ‘In de groote pinte’ in de Vuldersstraat, is er een koord dwars over de straat gespannen. In 't midden, aan een touwtje, hangt een patat of een ei in een zakje te bengelen. Heel gewichtig, met klinkende stem, telt de vrouw-mededingster in hoeveel stappen ze het ei kan raken. Daarna wordt ze geblinddoekt. Gewapend met schuimspaan of pollepel gaat ze er dapper en gemeten op los: één, twee, drie... ‘do zi, 'k en hem gedakt’. Ze slaat nochtans 't meest in 't wilde, tot groote vroolijkheid van de omstaanders.

2 *Lepeltje pap.*

Dit spel heeft ook veel bijval. De pappot staat te midden van de straat op tafel. Twee geblinddoekte

vrouwen komen er naast zitten. De eene moet de andere zooveel lepels pap te eten geven, zonder haar te bevuilen. Ge ziet van hier hoe de andere met pap besmeerd is, soms tot in haar ooren.

3. *Appeltje-bijt.*

Hier ziet de speelster er al even belachelijk gepateeld uit. Een appel in de ‘saroppe gedopt’ aan een beweegbaar touwtje. De speelster moet in den appel bijten zonder hem met de handen te raken. Ge kunt u inbeelden hoeveel grimatsen en allerlei gebaren ze hierbij maken: zelfs komen ze op de teenen te staan om toch maar den appel baas te zijn.

4. *Eierloopen.*

Dit spel vergt meer handigheid en evenwicht. Al de vrouwen staan loopens gereed met een lepel in den mond waarin een uitgezogen ei ligt. In deze houding moeten ze kunnen een paar straten rondloopen zonder het ei te laten vallen.

5. *Troe-madam.*

Het alomgekende ‘troe madam’ is ook een meer gezapig en beredeneerd spel. Ze bollen binnen in de herberg ‘Prins Boudewijn’ of elders. Ieder vrouw krijgt drie houten bollen, die ze moeten trachten te rollen door een van de genummerde openingen. Wie de hoogste tel bolt, heeft prijs.

6. *Keerstje loopen.*

Het laatst van al komt ‘*kestje loopen*’ dat een buitengewonen bijval geniet en heel het kwartier van de Vuldersstraat, Balsenboomstraat, Duvelshoek, Krom zottestraatje rond den avond te beene brengt. De vrouwen hebben zich in 't wit verkleed en dragen de wit gepijpte muts van mimmee of een kakemutsje van 't kleinste kind: 't komt er niet op aan, hoe zotter, hoe liever. Met het brandende ‘kestje’ in de ‘kessepanne’ moeten ze een paar straatjes rondloopen. De wijze vrouwen hebben een dozetje ‘surfeltjes’ mee tegen dat 't vlammetje zou uitgaan. Het spreekt van zelf dat de populairste vrouwen, zooals een ‘Klimme

de Wullok' hier aan meedoen en heel de straat aan 't schetteren brengen.

* * *

De volksspelen voor mannen zijn natuurlijk ruwer en meer gedurfd.

Iedereen weet hoe de zeer gekende

1. '*Mastklemminge*' nog immer de volksgunst geniet. De broekzakken met zand gevuld, klimmen ze, met veel moeite, de met zeep gladgestreken stake op. Hun eenig verweer is nu en dan een greep zand om de perse steger te krijgen. Ginder boven hangen de prijzen te bengelen. Dat is nu ietwat gemoderniseerd: men hangt er genummerde briefjes.
2. Voor *kloefje water* ligt er een wipplank over de straat. Op het eene uiteinde staat een kloef gevuld met water. De speler, die zich voor de omstandigheid slordig gekleed heeft, springt op het ander uiteinde. De kloef vliegt de hoogte in zoodat de speler, die hem vangen moet, de heele lading over zijn lijf krijgt. De toeschouwers mogen ook telkens uit den weg spijten; als ze van die zegening niet willen meêdeelen.
3. Wie *kuiptje water* speelt, is al even nat en doorweekt. De kuip met water hangt dwars over de straat. De speler op een steekkarre gevoerd, moet al rijdende met zijn stok de kuip omverhalen. Hoe harder zijn kameraad aan de karre steekt, hoe minder water hij op zijn hals krijgt.
4. *De valiezekoers* blijft ook een gevierd nummertje van het volksfeest. Al de leute hangt af van de goesting van de loopers om zich te verkleeden. Want op verkleeden zijn ze nu eenmaal verzot, van klein tot groot. Ze halen het al uit, om zich maar om ter raarst aan te troetelen en belachelijk te, maken.
5. Zonder '*zakloopinge*' zou het geen feeste zijn. 't Gebeurt meer dan eens dat zelfs vrouwen ook afzonderlijk meêdoen aan zakloopingen. Deze hebben de kneep weg om te zeuren; 't is te zeggen, ze

trekken gaten in den zak om het loopen te vergemakkelijken.

6. '*Sarop lekken*' wordt reeds minder gespeeld. De geldstukken worden in een 'saroppepot' geduwd. Zoodra een speler, na veel moeite, een geldstuk uit de sirooppot heeft gevischt met tong en lippen, wordt hij met geweld met de kleverige kin in een pluimmand geduwd. Telkens er zoo 'n pluimbaard uit de mand opduikt, weergalmt de heele straat van 't schateren.

* * *

Er blijven natuurlijk nog veel spelen onvernoemd zooals: appeltje water, wit en zwart. Dan nog allerlei koersen: eierkoers, petattekoers, pintekoers, tunnekoers en wat weet ik al(1).

Het spreekt van zelf dat er op zulke feestelijke dagen met de 'sosseteit' rondgereden wordt in de 'fateuire' en daarbij veel gedronken en gezongen wordt.

Vooral als 't muziek in de buurt verschijnt, gaan ze aller aan 't wippen. Wie heeft ze nog niet gezien: dansend en heupwringend wippen ze gearmd in lange rijen de muziekspelers achterna. De moderne schlagers daargelaten, zijn het meestal onsamendhangende refreintjes, die ze, uit gewoonte, nog al dikwijls in dezelfde volgorde zingen.

1) Sint Anne die de krone legt
Sint Gilles die zoo geren vecht
Viva Sint Annetje, Sint Annetje
Sint Annetje
Viva Sint Annetje, Sint Annetje!

2) En ge ziet aan onzen trein)
Dat we van Sint Anne zijn) bis

(1) In den buiten rond de stad spelen ze ook wel eens 'Mei vellen' bij de opening van een nieuwe herberg. Voor de herberg staat een 'Meiboom' stevig in den grond geplant. Verkleede mannen moeten om de beurt met zeer slecht alaam, zooals houten spaden enz. probeeren om den meiboom te vellen. Hoe dommer en onhandiger ze doen, hoe meer bijval ze oog sten en hoe meer er gedronken wordt.

3) Laat ons, laat ons vreugde maken)
   En niet gaan slapen) bis

4) En voor een keer dat Laura trouwt)
   Dat Laura trouwt, dat Laura trouwt.) bis

5) Vivat Sint Annebloed, Sint Annebloed
   Sint Annebloed.
   Vivat Sint Annebloed, Sint Annebloed
   is goed.

6) En je moet daar niet zitten lijk eene bagijn
   Den drank die moet geschonken zijn.
   Schinkt den drank, schinkt den drank,
   Dat we rollen, dat we rollen,
   Schinkt den klant zijnen drank
   Dat we rollen onder de bank.

7) Zoo lange of dat de glazen
   Op de tafel blijven staan
   Gaan we naar huis niet gaan
   Gaan we naar huis niet gaan.

8) Wij zijn bijeen en we trekken naar Sint Annetje
   En we gaan op zoek al achter een ander mannetje.

9) Miete Katoen,
   Kom morgen noen
   We zullen een pintje drinken,
   Miete Katoen,
   Kom morgen noen
   We zullen een pintje doen.
   Oja, ja! petatten met pekelharing
   Oja, ja! petatten met pekeljan[1].

10) Verkleede kinderen spelen in een ronde:
   - Mijn moeder kocht een haring
   Een haring zonder kop
   Ze lei hem voor de veister
   't Was niemand die hem kocht.
   D'er kwamen twee agenten
   Ze deên den haring mee
   Mijn moeder begost te schreemen
   En den haring schreemde mee.

(1) Het volk houdt nog heel veel van een souper van kazakken met pekelharing bij een of ander feestgelegenheid; zelfs vieren ze zoo nieuwjaaravond.

Antoinetje, Antoinetje
Violetje
't Schoonste meistje van de stad.

11) Mannen met hooge hoeden op, dragen een pop rond op een laken en zingen:

- De mannen met hun hoeden
Ze kwamen aangegaan
Ze vroegen om te groeten
En bleven allen staan
En laat hem toch niet vallen)
Al met zijn neus in 't slijk) bis
Al gelijk
Van één, van twee, van drie.

(De pop wordt de hoogte in geworpen en op het laken gevangen).

Die in de ‘fateuire’ rondrijden houden er een eigen repertorium op na.

1) En madam wij gaan hier doore)
   En je weet toch niet waar vore)
   Omdat je pintjes zijn te klein) bis
   We gaan waar dat er grooter zijn)
2) Rijd op koetsier, rijd op koetsier
   Recht naar de visschemarkt, recht naar de visschemarkt
   Rijd op koetsier, rijd op koetsier
   Recht naar de visschemarkt, daar is er veel plezier.
3) En we rijen, en we rijen
   en we rijen
   Op een karre zonder wielen.
4) 'k Moeste laatst gaan loten
   'k Trok nummer zeventien
   Mijn moeder kwam geloopen
   Al met een frank of vier
   We rijen in een voture
   Ik en mijn kameraad
   We rijen in een voture
   Al aan een frank per uur
   Rijen, rijen en dat is plezant
   En we rijen in een vigilant.

MAGDA CAFMEYER.

De Geuzenschuur te Ieper. 1566-1567.

DE Hervormden bezetten de parochiekerk van O.L. Vrouw ten Brielen op 15 Augustus 1566, daags voor de beeldbraak in Ieper zelf; zij predikten in de uitgeplunderde kerk totdat de graaf van Egmond hun het gebouw liet ontzeggen (18 September). De graaf ging op 21 September persoonlijk naar het Magdalenakerkhof om aldaar aan de Nieuwgezinden een plaats toe te kennen waar ze mochten prediken en een eigen tempel oprichten. De Calvinisten gingen dapper aan het werk en tegen Allerheiligen was hun 'schuur' gereed. 't Was in die Geuzenschuur op het Magdalenakerkhof dat Pieter Daten (Datenus) op Allerheiligen en op Allerzielen 1566 predikte[1].

Egmond trad einde Januari 1567 krachtdadiger tegen de Hervormden op. Hij schorste het preeken en verbood het dragen van wapens. Nog eenmaal, op O.L. Vrouw Lichtmis, werd er in de Geuzenschuur gepredikt, doch doopen durfde men niet meer.

Op Zondag 9 Februari zouden de Hervormden het nog eens wagen, doch zij hadden geen predikant 'die eet hadde die stede ghedaen'[2]. 't Gerucht liep dat er, bij gemis aan een beëedigd dienaar, toch zou gepredikt worden... Doch de hoogbaljuw 'ghynck naer de scheure met 50 soudaten...' en dien Zondag werd er niet gepredikt[3].

(1) Westvlaamsch Archief 1939, bl. 27-31.
(2) De predikant Karel Ryckewaert (Theophilus) durfde niet verschijnen en de wetheeren weigerden Mahieu Loysier van Steenwerk te aanvaarden, aangezien zij Theophilus en Dathenus als beëedigde dienaars erkend hadden. Diegerick, Documents, I, bl. 123.
(3) Dagboek van Aug. van Hernighem I, bl. 61. - Vgl. Diegerick a.w. bl. 125.

De vergaderingen duurden nog voort, doch de Hervormden werden steeds behoedzamer, vooral toen op 19 Februari de wapens aan de Katholieken werden teruggegeven. Op 24 Februari teekent Augustijn van Hernighem het volgende aan: ‘Ende van diemaels voort zoo ghingkt wel zoetelyck, want de guesen vergaerden wel ende zonghen in de schuere, maer en lazen noch en dorsten niet preken...’[(1)].

Op Beloken Paschen werd de Geuzenschuur door de soldaten afgebroken. Wij laten onzen Ieperschen korenmeter aan het woord, die uitvoerig dit gebeuren, waarvan hij ooggetuige was, in zijn Dagboek aanteekende[(2)].

> ‘Op den 5 dach van april, twelcke was op den saterdach van beloken Paschen, twelke was int jaer 1567, zoo was die predicatie ende alle vergaderinghe verboden van de guesen ende van alle secten op het levende lyf, ende ooc alle predicanten waren ghestelt te ghelde, ende ooc mede te singhen de pshalmen die welcke qualyck overstek zyn. Ende myn heeren vander wet ghinghen naer de schuere ende hebben die toe ghesegghelt, maer die soudaten naemen de stoelen ende lieper mede achter strate ende hebber sommighe vercocht, twelcke die guesen niet behaecht en hebben dat het zoo ghebuerde.
> Op den 6 dach twelcke was op den beloken passchen tsnuchtens ontrent de 9 uren zoo ghinghen sommighe soudaten naer de scheure ende creghen een venster open ende ghinghen in ende naemen de reste van de stoelen ende braken den preickstoel. Den capyteyn, veraverteert zynde, ghinck daerewaert ende die soudaten lietent als hy quam ende ziende heeft hij die laeten ghewerden zoo hebbe die capiteynen noch ghegaen, die soudaten hebben doen die glasen uut ghedaen ende hebbense in die stede ghebrocht, ende hebbent alle ghebroken ende ontsteicken ghesmeten, want zy waerender wel 200 ofte meer, ende ghinghen in die pachters huusen ende die pachters quaemen met huerlieden waghens ende hebbent alle het houdt in die stede ghebrocht, want ontrent de 4 uren zoo wast dat zy die zoo gheroert hadden datse viel; ende meest alle het volck vander stede

(1) Dagboek I, bl, 63. - Vgl. Diegerick a.w. bl. 126.
(2) Dagboek I, bl. 65-66. - Vgl. Diegerick a.w. bl. 128.

ghinck meest alle wandelen om te sien breken ende vele guesen oock, maer niemant en zeide niet.
Het incarnation van desen.
De gueze schuere up tmagdelen kerchof ghestelt den zesten in april op den beloken passchen ghevelt.
Op den 7 dach van april zoo haelden die soudaten die reste vanden houte ende alle het strooy van de schuere ende leydent houdt op die maert in drie ofte vier plaetsen by pelloryn, by de speghel ende by de clierstraete, ende vercochten dat by hoopen ofte elck zyn gheryf, ende gaven goeden coop ende dat om tghelt te ghecryghen'.

Acht dagen later trok kapitein Simon Uutenhove van Ieper naar Poperinge om de Geuzenschuur op het Rekhof aldaar af te breken.

A. VIAENE.

Mengelmaren

Forestiers van Vlaanderen.

Op de vraag hierboven bl. 112 gesteld kan ik nu het volgende toevoegen:

Do *Verhandeling* van Majoor Loys is inderdaad de vertaling van een fransch opstel door den schrijver op de vermelde prijsvraag van de *Société des Antiquaires de la Morinie* ingezonden. Ziehier de juiste opgave van dit schriftje, dat een overdruk moet zijn uit de *Gazette van Gent* (1837), naar de 'Voorrede' laat vermoeden.

'Verhandeling over de Forestiers van Vlaenderen, door den heer D.B.F. Loys, Ridder van het Legioen van Eer, Majoor der Nationale Belgische Gendarmerie. Gend, D.J. Vander Haeghen-Hulin, Onderstraet, n° 18.' z.d.

De *Verhandeling* zelf (met de aanhangsels) beslaat 24 bladzijden druks, 8° formaat op smallen bladspiegel; titelblad en 'Voorrede' beslaan 6 ongenummerde bladzijden.

De eigenlijke Verhandeling over de Forestiers eindigt op bl. 16. Dan volgen twee aanhangsels over den 'Oorsprong van het woord Vlaenderen' en de 'Grensbepaling van het oude Vlaenderen' - en eindelijk nog een korte nota over het 'Gezag der Forestiers'.

De Voorrede (gedateerd 1837) leert ons dat M. Loys zijn fransche verhandeling bij de *Société des Antiquaires* een dag te

laat heeft ingediend. Toch werd zijn opstel op de vergadering der Maatschappij den 6 Maart 1835 voorgelezen. Men besloot zijn werk in het tweede deel der *Mémoires* (1834) te drukken en benoemde hem tot eere-lid van de Maatschappij. Is dit fransche opstel werkelijk in de *Mémoires* verschenen? M. Loys zelf bevestigt dit in zijn Voorrede niet, en ik kon het vermelde deel van de *Mémoires* niet bereiken.

In zijn Verhandeling tracht de schrijver te bewijzen dat de titel Forestier niet vreemd is aan onze geschiedenis; dat de oorsprong van deze waardigheid niets vernederends bevat - en daarom ontleedt hij 'taalkundig' het woord *Forestier*; dat het bestaan der Forestiers met de historische chronologie kan overeengebracht worden. Zijn betoog is gericht tegen De Bast: hij beroept zich op Despars (Handschrift), Sanderus en Vredius, alsook op een oorkonde bij Kluyt.

Sedert de Verhandeling van M. Loys werd er zeer veel over de Forestiers geschreven: daarvan geeft P. Allossery in zijn Boekenschouw I, n. 1671-1672 (Brugge, 1912; een uitstekend overzicht.

A.V.

Spotzeg over dorp en stee *(Vgl. Biek. 1935, bl. 252)*.

De kwelspreuken, de zeispreuken en de spotzeg over dorp en stee zijn steeds onuitputbare bronnen, noodig tot de kennis van het volksgemoed.

Hier zijn er nog een paar uit het Land van Nevele. Ik hoorde ze dezer dagen van een man uit Vinkt, maar ze zijn ook gekend te Kanegem, W.Vl.:

Vinkt stinkt
Nevele blinkt
En Meigem is een roskot.

Vgl. Cornelissen, Ned. Volkshumor II, bl. 42.

ROSKOT. Verg. De Bo ORSEKOT: (uitspraak *ossekot*, even als *osbare* bij N. Despars voor Orsbare, rosbaar). Een gebouw waarin molensteenen om graan te malen, of heiblokken om olie te slaan, bewogen worden, niet door zeilen die in den wind draaien maar door een peerd dat in eenen cirkel gedurig rondgaat; ook anders nog ROSSEKOT of PEERDEKOT geheeten.

- Wanneer een vreemde jongen naar een der dorpen van de streek komt, roepen de inboorlingen:

Jongen
van Drongen
Met een eitje in zijn gat
Wat jongen is dat?

Vgl. Biekorf 1935, bl. 250.

G.P.B.

Koopmanstale of Volks-Economie.

't Zijn al de groote woorden die ons doen vernesteld geraken in de simpelste dingen.
'n Uitspraak ontleend aan de tale van den veekoopman:

> ‘Te vele, geëten en te letter gescheten’

hoorde ik dezer dagen toepassen op geheel iets anders dan de hoornbeesten, namelijk op de jaarbalans van een nijverheidsgesticht.

De man wilde daarmee niets anders zeggen dan dat ‘de achtereenvolgende verbouwingen van de fabriek en het afschrijven van de verbouwingskosten wel in de opeenvolgende jaren tot delging waren gebracht in de boekhouding en dat de zaak op stevigen grondslag was gevestigd, maar dat daarom de onderneming nog tot geen winstuitkeering kon overgaan’.

Toen het lid van den Raad van Beheer met de geijkte ‘terminologie van den economist’ den aandeelhouders wilde aan 't verstand brengen hoe het kwam dat nog geen dividend kon worden uitgekeerd, wist ik al lang bescheed door mijnen zegsman-beheerder die mij den toestand van de fabriek met zes woorden in de oude koopmanstale dietsch had gemaakt.

Over groote Staatslieden.

Van 'n vrouwmensch uit Wakken over den politieken toestand in Europa: ‘Je moet toch eeuwig deugniet zijn en van den duvel bezeten om alzoo geheel de wereld in astrabantie te zetten!’

In den Bommeltrein.

Van 't zelfde vrouwmensch in den bommeltrein die zoo dikkels stille stond: ‘Kamielke slacht van den slachter. Hij klopt aan alle deuren’.

G.P.B.

Een dronkaard.

Van een dronkaard hoorde ik verleden week: hij is *olieblind*. (vgl. hierboven bl. 112).

B.

Ik ben stijf..., dat is *sleteka* worden! = oud worden, slete op het lijf gevoelen.
Vlissegem.

A.V.W.

[Nummer 7-8]

Een ‘docteur van te lande’ in den goeden ouden tijd.

IN de middeleeuwen werd de geneeskunde en vooral de heelkunde, bijna uitsluitend uitgeoefend door de barbiers. Geneesheeren die aan een hoogeschool gestudeerd hadden, waren uiterst zeldzaam. Deze toestand bleef lang voortduren. Zelfs onze beroemde meester Jan Palfijn, geboren te Kortrijk op 28 November 1650. leerde het ambacht van heelmeester-barbier bij zijn vader; later, nadat hij te Parijs gestudeerd had, kwam hij zich in 1675 als heelmeester-barbier te Kortrijk vestigen.

Om de genees- en heelkunde te bevorderen, richtten de meeste steden in den loop van de XVIIe eeuw, een *Collegium Medicum* op, waar er voor een grondiger vorming van genees- en heelmeesters gezorgd werd. Wie de genees- en heelkunde in de stad wilde uitoefenen, moest voor het College der Medicijnen een examen afleggen.

Op het platteland bleef de geneeskunde in handen van de barbiers, die meestal weinig geleerd waren, en ten hoogste over een paar receptenboeken beschikten. Ze bezaten veelal niets meer dan een notaboekje, waarin ze een keur van recepten en medicijnen aanteekenden, die ze aanvulden door wat ze van andere barbiers vernamen.

Zoo vond mijn ambtgenoot H. Cam. Mostrey, in het archief van de stad Harelbeke, een klein boekje van veertig folios, dat toebehoord heeft aan de barbiers Laurens en Adriaan Ovyn te Harelbeke, rond het jaar 1700(1). Het bevat afrekeningen van barbieren en talrijke recepten.

Het boekje begint aldus: ‘Desen bock behort tot aen Lauwens Ovyn tot Haerlebeck anno 1698. Remijbouck (remedieboek) ende respter (recepten) om salven te macken om alle sorten van aeccderen (accidenten) te ghenesen ende quetsueren door mij onderschreven, desen 30^{en} 8^{ber} 1701. A. Ovyn, 1701.’

Het laatste blad draagt: ‘Anbock van Adriaenus Ovyn den 16 maerte 1700. Rien san Dieu.’

Tusschen de recepten staan er rekeningen van barbieren; het moest voorzeker een goede barbier zijn, want hij telde de pastoors en kapelanen van Harelbeke en ommelands onder zijn klanten:

‘d'Heer Pieter Vanden Berge, hooballu (hoogbaljuw) js eerst ghesacoren xiiij 9br 1705.

...op den xxi Juli 1718 js den nuiewen saumeestere (sasmeester) acort voor jaer barbierens voor de som acht promess. schelli (permessie schellingen): v. lb xij. s.

...op den 20^{en} 8^{ber} 1701 heeft eerst gheschoren mijn heere Vyes onderpastor van Arelbeke.

...op den 18 xber 1705 js eerst ghebarbiert gheweest den eere pastoor van Cueren voor de somme vj. lb.

...op den 22 ferywarie 1707 js den heer pastur van Deerlick acort voor een jaer barbierens: twee patacaus promesie (patacons permissiegeld).’

(1) *Rijksarchief te Brugge*. Fonds Harelbeke, n^{r} 120.

Wij vinden ook eenige rekeningen van geneeskundige zorgen:

‘Om Malou een latynghe en noch een medesine. Ick hebber tot xviij kieren verbonden met een medesyne en voor eene stuver besquet tot de huysvrauwe van Antone de Mol xj 7bre, een medesyne om Madeliene 't dochtere: iiij 8.’

Soms werd de barbier-heelmeester *in natura* betaald;

‘Om Myllecam eeft xx mal verbonden, daer op ontfaen eene pot hollens (Hollandsche) geniver en 2 potten elanschen (inlandschen) geniver. Item noch andermael verbo(n)den viij mael tot heden: xiiij p(ont) botere.’

‘Jtem, om Jowana de maerte, een seppostore (suppositoire) en een pryse, daschordi (accordé) om 25 7bre.’

Waarschijnlijk had hij ergens iemand mismeesterd, want hij teekent aan in zijn boekje: ‘'s na(v)ens thussen 12 ende een huere sijn mijn glaseviesters jn stucken ghesleghen, te weeten den 3 Aogst 1722.’

Ziehier nu enkele remediën zooals ze in het handboekje van den ‘Meester’ geschreven staan.

‘Om het *fledersyn* te ghenesen, dat van coude comt, op 24 hueren tyt: Een pont wite van eyren, een pont seepe, een sout asyn al linkens in ghedaen ende wel 2 hueren lanck ghekolpt (geklopt), in 't leste moet men wel 2 potten asyn in miengelen, dan in een panne wat uijt ghep(r)est, wat warme ghemaeckt, de do(e)cken daer in ghesteken, een wienghen (weinig) uyt ghedouwen op 't fledersyn gheliet, alle huere verniuet dach ende nacht; dese resepte en mach niet sieden, als waerme ghemaect.’

‘Een tisane om een *cantieren* in borst. Nemt 2 onsen geste, 2 onsen en alf rosyn, een onse caliese, sijtde (ziede) in drie potten water tot op 2 potten, passiert door eenen do(e)ck, geeft daer van den si(e)cken waerme te dri(n)cken.’

‘Een remeedie om de *uyt teerynghe* : Geeste blomme in een saecken gedaen ende dat angen in een mermijte met waeter, ende dat laeten sijden, tot dat

het aert wort, met een cleen vijrken, daer van een broot ghebaecken in den oven ende daer van pap ghemaeck, ende dat den siecken geven te heeten is seer goet.'

'Om een *seere keele* te ghenesen binnen vierentwintich hooeren. Nimdt ghepruepard salpeeper (geprepareerde salpeter), ende doet dat in wat waetere, goorgeit daer mede de cheele, ofte nimdt een pryse in den mondt, ende laet dat smeldten, gheneest seer wel.'

'Remedie om die *cort van aasme syn*, moet men nemen fijghen ende die in brandewijn geleyt ende die nuchtere geëten js seer goet.'

'Remede om den *camergaen*. Nemt een pente wynasyn, mackt den asyn heel heet, nemt eenen douck verdoppele, licht den douck op het fondament, laet den sicken daer op setten.'

'Om de *speene* te ghenesen. Nemt wielde vliendere, bevoet (artemisia = St. Janskruid), barnotenblaeren ende porhet, sta(m)pt te samen ende sijde tsam, dan set den sicken daerover dat die heette door een nouwe gat comme jn 't fondement, doet dat drie a vier keiren naer een, alledaghen, 't sal genesen en Godt belieft.'

'Jtem, om *'t watere* te genesen. Nemt maegtde creucht (maagdenkruid) een groote quanttitent, brant 't al jn aassche tot een schotele vol, nemt dan drie portiën cleen bier, siede tot twee potten, laet 't liecken (leken) door eene fynen dock, doet daer jn een pont maegde seem, geft daer van den siecken een glaest.'

'Om den *langhdurigh cors* (koorts) te ghenesen. Men sal nemen een half note muschaet en sooveel wit mostaert saet te samen ghepoedert en in ghedroncken met een warme croes wijns als die huyveringhe begint te commen, ende laet hem warm toedecken om te sweeten, ende soo 't in een reys niet over en gaet, soo moet men 't wederom doen, ende nemen purgatie ende doen (bloed) laten.'

'Om *'t sijiatica* te ghenesen. Nemt een vierdeel speck ofte bacavlies (bakenvleesch), steckent vol cla-

vergranenen laet 't soo branden ende lecken jn olye van de lyve (olijfolie), mackkt daer van een salve, strick daer mede 't seer.'

'Remedene om den *caergahien* (krauwagie) t'genesen. Nemt voor onse olije van de lijve, fijnne caiele (kanneel), canariesuickere, note meschte (note muscade), 't wijte van een ey, slaet dat sament, geft dat den siecken.'

'Om de *verbranthijt* te genesen. Een aant vol lijsaet ende een aant vol fijnne grie, laet siede jn 2 potten watere op ene pot, tot liemt, doet daer jn soo dat ge van 't vier set, de groote een ockernote ongeblust kal(k), jn leght drie mals daghe een fijn dockken daer jn, gevent emet eene compres(s)e oock daer jn (ge)dopt, 't sal seer aast genesen.'

'Om de *roose* te genesen sonder blaeren te trecken, soo moet men nemen rute (wijnruit) ende waeter, ende dat saemen gesoden ende met compressen daer op gheleijt ende eens warme ouden.'

'Remedene om de *apolicsier* (apoplexie = beroerdheid). Soo den siecken valt, licht hem voor 't vier, strickt sterck met eenen rouwen do(e)ck, eest an den nicke, ruege, aarme ende aldaer de qualle (kwale) js; als hy wel gherieven (gewreven) js, strick daer naer met warme brandewyn, het piep (?) seer wel.'

'Remedene om eymant die eengen *rebben ofte eenge lent* (leden) *ghebrocken ofte verworgen* js. Nemt een alf o(n)s meycraeppe (meekrap), sijt (ziedt) dat jn drie potten, hout olie van 't houtte dat ghy connt viende, geft daer van den siecken te driecken een biergals (bierglas), 't sal daerme(e) genesen en Godt belieft.'

De twee volgende recepten leeren hoe gevaarlijk onze barbier was, wanneer hij vergift gebruikte, aangezien hij geen hoeveelheid aangeeft.

'Remedene om een *verstopte moeder*. Nemt wat savelboom (juniperus sabina), salge (salie) met wat anissaet, siede in waerme melck, geeft dat de siecke te driecken.'

'Pouder om te gheven an een vrauwe die in den

aereheyt is; soo dat sy dat in nemen soo woort sij verlost. Voor eerst nemt le sauw van eenen aese, dat is een cleen beenten, ende den steen van eenen carpel die woort ghevonden in het hooft, ende nemt een swoort graen dat in den roogge groudt 't welcke eer alven vynger lanck is (secale cornutum), ende pulvereseert (pulveriseert) dat al samen, geeft daervan in de quantiteyt van twee vijngerhoet.'

Aldus geeft ons dit versleten handboekje een trouwen kijk op de doening van een 'docteur van te lande' in den verlichten tijd van Maria-Theresia!

J.D.S.

Kinderleute.

> L'art n'est qu'un inventaire, mais choisi et transcrit avec dévotion. Il n'y a point de créateurs chez les artistes, il n'y a que des fidèles.
> CHARDONNE.

'T **J**ONG geweld en de kinderleute dat 'n komt ons maar weer te binnen op den achternoene van 't leven.

't Is alzoo dat ik somtemets aan 't peinzen ga op de vervlogen kinderjaren en lijk in 'n spiegel zien kan wat er in dien tijd met ons zoo al omme ging.

De schooldagen waren altijd eender. De vacantiedagen brachten de leute.

Boodschappen doen voor onz' gebuurs dat was ons eerste en ons gereedste. Keernemelk halen in de groote kanne en onder weg melk zuigen met de stroopijpe; om maïs rijden met den kordewagen om bij den aardmarktjan wat duivenboonen te krijgen om te poefen; 't koeitje laten ween in den elskant bachten thuis of den koffie gaan warmen voor Steefnie Wieme die altijd op wake stond aan de bareele van de bane van Tielt, op wake met den trompet onder den arm.

Want Stefanie 'n lei den trompet maar neere om,

tusschen twee treins, in 't ‘Nieuws van den Dag’ wat te snaren. Dat moet 't lezen weerd geweest zijn voor de wijze menschen, want de baas van 't blad, Jan Huyghe zaliger, lag ommers in schismaal met den ouden Hoste. 't Was geestig om lezen, zei vader. Zoowel in Huyghe's of in Hostens' gazette was 't alle dagen kakelinge. 't Liep van de schippe.

Voorts was 't helpen in den lochting. Vroege eer'-appels kappen, de stalling witten of d'hage scheren. Daarna was 't den Oostkouter op of naar de Kattebeke. Wij liepen barrevoets over den bareelweg waar de zoons van Mijnheer den docteur ons beteuterd stonden te bekijken met hun aanzichte tegen de staven van 't ijzeren hekken geplakt, gelijk gevangen leeuwejongen. De zoon van Mijnheer de controleur zat op den terras van 't huis daarneven met zijn bijziende oogen in de boeken te snuisteren.

Op den Oostkouter stond het leven te stralen. Voorbij den Driesch was 't koorn aan 't rijpen, de krekels aan 't gaan en de koornlawerke zingend aan 't stijgen, hooge de blauwe lucht in. We waren welgezind want daar 'n was geen ijlte rondom ons. 't Stond al te rijpen of te groenen of te bloeien.

Hier 'n waren geen groote menschen meer te zien noch jong vrouwvolk dat ons in den ‘binnen’ dierf naarspreken en ‘blaaskop’ riep omdat ons hoofd nog wat te groot was voor ons teêr lijf.

We trokken naar den boschkant om flieflodders te vangen voor Jan den Barbier die daarvan alle soorten thuis hangen had, op 'n spelde gestoken, in 'n lijste onder glas. Hij had bovendien nog serpenten en opgevulde vogels van derhande kleuren. Dat was daar voor ons 'n droomland en 'n tooverbedrijf en daarmee was 't dat we moeder t'elken seizoene ten halze lagen om ons haar te laten snijden bij Jan.

Onze veldtochten waren leerrijk.

Wij leerden daar alles wat we niet 'n konden te zien krijgen in de schoolboeken en ons herte sloeg

kadul omdat wij altijd in d'hope liepen van 'n kever mee te kunnen brengen voor Jan den Barbier.

Op die uitstappen leerden wij onz' verbeelding verrijken en 't avontuur beleven.

Niets 'n was heldhaftiger, wreeder en bloediger dan te mogen aan- en bijstaan bij 't open doen van 't rattenkasteel van den ouden Kozijns uit de Kerkstrate, toen wij, bij 't uitschuiven van 't scheers, Juul mochten helpen de ratten doodslaan - wroed en dul - de ratten die uit de valle wilden vluchten naar den Brasput. Geen eene die 't gat veilig kreeg.

Vandaar drentelden wij bij 't vallen van den avond naar de Kattebeke omdat we wisten dat 't leven daar wakker schiet als de zonne aan 't ondergaan is.

Daar is Mijnheer de notaris die van 'n verkoopinge komt met den landmeter. Oogen lijk kogels, al zwemmend met d'arms, scherrelend stijve stappen al pakkend, alle twee peerde.[+]

Onz' bende trok naar de beke om visseltjes te vangen. 'k Hoor den ouden Dhuyvetter, die zei: ‘Wat gaat je daarmee doen dan, jongens. In de panne slaan?’

Wat zou'n we, in de panne slaan? Wij zaten bij de beke niet om visch te vangen in d'hope van hem thuis in de panne te smijten. Wij speelden en vischten voor de leute.

Wij keken naar den visch en naar de schrijvertjes die over 't water schoren, naar de akkernaalden die daar hingen over end weer te lutsen, om met hun zijden vleertjes vol teere kleuren in d'avondzonne te schetteren; - somtemets hielden ze stille al was 't of ze te droomen hingen.

Toen keken wij naar de schoone doorschijnende wiekjes en naar de pekzwarte oogjes die in hun oogkassen stonden te wikkelen lijk karbonkels op 'n panen tapijtje.

Wij vingen in de gauwte nog 'n lompe of 'n tinke

+ *Peerde* = volksche verkorting oor pewdedronken.

en 'n poote kranenbliek[+] en trokken blijgemoed naar moeder.

's Anderendaags lagen lompe, tinke en kranenbliek boven te drijven met 't buikje omhooge en moeder goot al dien bucht in den aalput.

G.P. BAERT.

Jacht op lotelingen te Reningelst. 1810-1812

VANAF 1808 hebben de Franschen alhier een ware klopjacht gehouden op de lotelingen die voor Napoleon niet wilden optrekken. De opgeroepen jongens bleven weggestoken en hun familie moest het ontgelden Hun ouders immers kregen de ‘arme jantjes’ d.z. de wetteboden of *garnisaires*, in hun huis. Die mannen bleven daar eten en drinken en slapen op de kosten van den eigenaar ofwel, indien deze onvermogend was, op de kosten van de parochie.

Maar de lotelingen bleven ‘refractair’ en hun familie spande mee. Daarom zochten de Franschen naar nijpender middelen. Zij hielden familieleden aan: vader of moeder, broeders en vooral de zusters en zelf het zoetelief van den weerspannigen loteling. Tegen het mannevolk waren ze wreed, ze sloegen en mishandelden vader en broeder, zetten de duimschroeven aan. Het vrouwvolk trachtten ze vooral in de gevangenis moe te maken en alzoo hun tong te pellen en de schuilplaatsen der conscrits te achterhalen.

Roerend is de geest van trouw aan eigen bloed, van liefde voor eigen heerd, van koppig verweer tegen den gehaten dwingeland, bij die eenvoudige menschen van Reningelst - zooals zij in het dagboek van hun koster beschreven staan.

+ *Kranenbliek*= de menschen zeggen kraaienbliek, Verg. kranekraanvogel. (Loquela).

‘Den 25 9bre (1810) is gepubliceert geweest dat alle ouders, broeders ende vrienden vande deurgeloopen en gedoken conscrin, de selve zullen inleveren op pene van aen het rigeur van alle de wetten overgelevert te worden, garnizairen in hunne woonsten en op de prochien geleyd te worden.

.....

Den 16en dito (December) is nog eens gepubliceert geweest het streng bevel om de gedoken conscrin te doen uytkomen en over te leveren. Daer waeren troupen in 't land gekomen ten dien eynde, en men begonst executie te leggen.

.....

Den 30 xbre is Pieter Nevejans en zyne huysvrauwe opgeleyt geweest, de weduwe Franchoys Victoor, en eene arme weduwe Plets, om hun te praemen hunne kynders te doen uytkomen naer den militairen dienst.

Den 2en dito (Januari 1811) heeft men geligt de weduwe van Franchoys Victoor met haere dogter Francisca; tot Poperinghe was de gevangenisse vol zulcke ongeluckige menschen. Men haelde koeyen en meubels af.

Den 3en dito heeft men Pieter Nevejans en zyne vrauwe uytgelaeten, om dat hunnen zoone sig overgelevert hadde. Den zoone van Franchoys Willemet insgelicks sig overgegeven.

De weduwe de Crock met haere dogter in vangenisse gehaelt. Men heeft haer oorlof verleent voor twee daegen om den zoone op te zoeken, en naer deze nog eens ingehaelt; middelertyd heeft de voorseyde weduwe alles weg gesteken, het koren gedosschen, het stroey, meubels, koeyen etca, en het huys ydel gemaeckt.

Den 11 dito zyn op de prochie gekomen 8 soldaeten, groot volck, van d'elite van Napoleon, om d'executie uyt te voeren van de weduwe Victoor, en de weduwe de Crock.

Vier soldaeten zyn gaen vernagten ten huyse van dito vidua Victoor, hebben aldaer geeten en gedroncken

ter discretie, sig vullende met saucyssen ende carbonaden, zoo oock de twee champeters, en elk man twee bottels rooden wyn. De gonne gezonden naer de weduwe de Crock, vyndende het huys ydel, zyn weergekeert en hebben t'haeren coste, hunne carbonaeden elders gaen braeden.

Den 12 dito, heeft men dry susters afgehaelt vanden verdoken Eugenius Victoor, wiens moeder nog tot Poperinghe in gevangenisse was, jtem Basilius zynen broeder, hem de duymerlingen aengevesen dat het vleesch als gemorselt van de beenen ginck, desen broeder en dry susters gesteken op eene earner in d'herberge vande Valcke, zonder vier, te water en te broode.

Ten selven dage, hebbense naer Poperinghe uyt de gevangenisse gaen haelen Joannes Beuns, aldaer woonende. maer zynen gedoken zoone alhier getrocken hebbende, hem ook d'yzers aengedaen. Naer vele vraegen hebben zy vreidelik geslaegen met eenen stock dat de omstaenders daer af gruwelden: hy hadde jevers eene pyp-kasse in zyne sacken, die was door slaegen in ses a seven stucken geslaegen, alles om te weten waer zynen zoone gedoken was. Men haelde naer Westoultre Franchoys Beuns, broeder van Joannes, ook zyne huysvrauwe, om kennisse te hebben vande gedoken; maer dese heeft men geen leed gedaen. Den selven Franchoys welwetende dat den vader wel wiste waer synen zoon was, en mogeliks ook vreesende zyne beurte te gaen hebben naer zynen broeder, riep dat men hem nog meer moeste geven.

Men praemde alhier eenige borgers om de gevlugte beesten te gaen zoeken: men pynigde den werkman, die bekende dese te wesen tot sekeren Vitse aldaer in 't gebeurte; hebben de selve aldaer gevonden en medegebragt met den selven Vitse en ook zyne beesten; jtem de onlangs getrauwde dogter vidua de Crock met haeren man Bouteca! 't Was als eene vlugt vande opkommende beesten met eenen hoop soldaeten, champeters, etc[a].

In den agternoen men vermaende dry waegens om

hun al naer Poperinghe te voeren. Men begon nog eens hun te pynigen met vysen, slaen en smyten, bezonderlick op 't manne-volck. Eene zuster van Victoor ziende den overlast aen hunnen broeder aengedaen, presenteerde haeren gedoken broeder te gaen haelen: men gaf haer oorlof en tyd vanden 3 uren naer middag tot ses uren: de yzers wierden aen den gevangen broeder afgedaen, den montre op taefel geleyd, om naer verloop van tyd nog eens de tragedie te gaen beginnen, en de duymen by malkander te praemen.

Ondertusschen, mogelicks om tyd-passeringe te hebben, sy leyden Beuns op eene taefel om met stocken te slaen, gaeven hem vyftig harde slaegen, was daer mede nog niet gereet van zynen zoone te ontdecken; maer eenen zoone van de vidua de Crock, ziende alle die groote mishandelingen die men dien ongeluckigen vader aendede, en wetende waer den gedoken schuylde, is hem gaen vertellen wat men om zynen 't wille zynen vader aendede, en is medegekomen en sig in handen gelevert. De saeke ginck self zoo verre dat men naer alle die slaegen uytriep: steekt hem dood, steekt hem dood!

Ten negen uren 's avonds arriveerde oock den zoone vande weduwe Victoor. Men slaeckte alle dese persoonen en dit droevig treurspel nam een eynde. In den agternoen van alle deze ellenden, hadde men waegens toegestiert naer d'huyzen vande geseyde weduwen om het koorne op te laeten; maer dit en is niet vervoert geweest.

Voor dat dese gedoken sig vertoonden, men sprack selve van nog veel andere persoonen op te haelen, jae selfs de gebeurs om hun te pynigen en te doen declareren waer de gedoken goederen waeren. De soldaeten en champeters die 't huys wagteden mieken zoo daenig vier dat het selve gedeurig ter schauwe uytvloog, waer door de gebeuren zeer veel vreese van afgebrand te worden: hetwelke zy oock misschien zouden gedaen hebben, hadden zy niet uytgekomen. Niemant durfde gaen slaepen.

Den 13 dito vertrocken dese heeren naer de prochie van Westoultre, ten tyde van d'hoogmisse. Hunnen luutenant was genaemt Henri: zyne journée was van ses croonen daegs; de andere ses a seven soldaeten elk twee, met den mond-kost voor hun ende hunne peerden; twelk een grooten onkost maeckte voor gheel de gemeente, die wy daer naer al hebben moeten betaelen.

.....

In 't leste vande maend octobre (1811) zyn alhier aengekomen vier soldaeten vande guarde vanden prefect, ten coste van alle de jnwoonders, a vyf francs daegs jder en hunnen mond-kost, aengaende de desertie vanden zoone van Joannes Beuns, die nog in handen had geweest en zoo qualik gehandelt ter oorzaeke van desen zynen zoone. Naer eenige dagen zynder twee soldaeten gelost geweest.

Men heeft ook de kleederen en meubels van dito Beuns gaen afhaelen naar Poperinghe, zoo ook syne hemdens, alle het welk is alhier verkogt geweest. Beun en syne huysvrauwe hadden te Poperinghe hunne woonste verlaeten en waeren gevlugt. Zekeren Lebbe van Poperinghe was alhier gekomen om eenige effecten te coopen voor die ongeluckige; de champeters en soldaeten nemen daer op suspicie, gaen in den nagt naer het huys vanden geseyden Lebbe, vynden aldaer Beuns en leyden hem in de gevangenisse.

.....

Den 20 dito (Januari 1812) zyn vertrocken de twee garnisairen, die alhier gelegen hadden den tyd van dry maenden ten laste van 't gemeente, om den deurgeloopen zoone van Joannes Beuns. Dese gasten waeren zeer bedroeft van de prochie te moeten verlaeten; de droefheyd was gheel van hunnen cant, daer was weynig getraen van den cant van d'inwoonders.'

Uit het handschrift van den koster van Reningelst.

Weerspreuken over heel het jaar.

EZE verzameling omvat alleen die zegswijzen die we rondom ons konden afluisteren in gewone gesprekken. We beluisterden vooral buitenmenschen die niet gewoon zijn in boeken te snuisteren, maar dien taalschat overerfden van ouder tot ouder. Zoo kunnen we ons overtuigen dat ons Vlaamsche volk zijn oude spreuken en zegswijzen nog niet heelemaal vergeten is.

Het is onze overtuiging, dat er tweemaal en nog zooveel op te teekenen valt voor een wakkeren zanter, die zich in breederen kring zou bewegen.

Na den langen Winter verzuchten de menschen naar de eerste deugddoende lentedagen. Ze zijn er nog schaars en daarom worden ze zoo zorgvuldig opgeteld.

> Februari moet vier zomersene dagen geven
> Maarte moet er twaalf geven
> Geeft hij ze niet, April staat er borg voor.

Een variante:

> Sprokkel is nooit zoo fel
> Of hij geeft zijn drie zomersche dagen wel.

Vooruitziende huisvrouwen beweren:

> De groote waschte drogen op St Jozefsdag:
> 't Is altijd schoon weder.

Men moet het lichaam stilletjes aan gewennen aan deze vernieuwde stijgende warmte. Opgepast om geen ongewenschte verkoudheden op te doen:

> Dat 't alle weêr is dat 't wil,
> Ontkleed u niet voor half Maarte of April.

't Is zelfs gevaarlijk lang in den wind te staan:

> Je moet hier lange staan eer dat ge zweet
> Ge zult u moeten verwarmen met beven.

We onthouden om eventjes uit te rusten na een lentewandeling:

Maarte staat een beetje
April zet je een beetje
Meie leg je een beetje.

Ook de koekoek is die meening toegedaan, en hij roept:

Dat 't alle weêr is dat 't wil
'k En roepe niet voor half April.

Met een kleine wijziging:

Roept al dat je wil
'k En kome niet voor half April.

Buitenkinderen wachten ongeduldig naar dien roep om hun kousen en sokken uit te doen. Ze roepen hem na:

Koe-koek!
Bar-re-voet!

Die eerste lentemaanden zijn gekend om hun vieze kuren:

Maarte die vuile taarte
April met zijn vrieze grillen.

Algemeen bekend zijn:

Maartsche buien en Aprilsche grillen.

1^{n} April wordt als verzendertjesdag goed in eere gehouden:

Op 1^{n} April
zendt men de zotten
waar men wil.

Iedereen is op zijn hoede en vraagt wantrouwend:

Ja maar, is 't geen Aprilvisch?

Hagel- en sneeuwbuien komen ons verrassen. Zoo zegt men, bij vergelijking, van een onverwacht gebeuren:

't Komt op gelijk den hagel.

Van jong fruit dat zeere en vele afvalt:

Ze vallen gelijk den hagel.

Van mager, droog weder zegt men:

't Is goêweke weêr.

Vooral landbouwers, bekommerd om hun vruchten, houden zich geerne bezig met allerlei weerverschijnselen. 't Schijnt dat boeren en molenaars weerwijs zijn. Ze zeggen nochtans:

Je moet drie keeren zot geweest zijn
Eer dat ge weerwijs zijt.

Het is overbekend:

Een droge Maarte en een natten April
Is alle boeren hunnen gril.

Andere zeggen:

Is een heele boerescheure vul.

Ze zijn benieuwd om te weten waar de wind liggen gaat met paaschavond, want:

Waar de wind paaschavond slapen gaat
Hij zit er te Sinksen nog.

En jammer genoeg als het in 't Noord-Oosten is. Sommige voegen er spottend aan toe:

Hij ligt er met jongen.

Men moet niet al te veel rekenen op schoon weder rond Sinksen. Doelend op het te wijden water:

Er moet nog Sinksenwater vallen!

De landbouwer is ook nog al wantrouwend voor de eerste Meidagen met lichten nachtvorst:

De vriesheiligen moeten nog komen.

Ze verkiezen het groeizaam regentje:

Een Meiregen
Is een met zegen.

Klagen ze over het weder, dan blijven er nog altijd optimisten die zich zelf troosten:

Ja, ja, is er te meiavond geen gars (gras)
't Is er te meidag!

Nochtans wordt regenachtig weder in Mei geprezen;

De Meie koel en wak
Is koren in den zak.

De groei van 't koren wordt bijzonder nagegaan en bij gewenscht weder moet het zoo zijn:

In April knopen en auwen
In Mei bloesem en graan
En zes weken later de pik er in slaan.

Heeft het koren een goeden bloei gehad:

Het staat op een goede belofte.

't Is erger als 't regent binst de H. Sacramentsprocessie:

't Wordt een slechten oogst.

En als het regent op Sinte Godelieve:

't Zal zes weken lang regenen.

Op Sint Jan midzomer en Sint Thomas, in de kortste winterdagen, past deze luimige zegswijze:

Sint Jan en wilde niet slapen gaan
Sint Thomas en wilde niet opstaan.

't Wordt ook wel platter gezegd:

Sint Jan wilde zijn broek niet afdoen
Sint Thomas wilde hem niet aandoen.

Als ge van d'eene mizerie in d'andere sukkelt:

'k Geloof dat we in de hondsdagen zijn.

d.i. ongeluksdagen. Het volk beweert dat er gedurende die heete zomerdagen veel ongelukken gebeuren (van onweer en vooral van razende honden)!
We zijn dan

In 't hertje van den zomer,

En het is:

Zoo heet dat de kraaien gapen.

In den oogst zijn de boeren zoodanig verlaân dat er van noenedutje (oestomme) geen sprake meer is. Vandaar:

De noenestond is in den eersten schoof gebonden.

Geen wonder dat er groote vreugde is, als alles kant en klaar is op het veld. De mei wordt op het laatste voer geplant en de boer trakteert het werkvolk.

Krijgen ze niets: ze pakken den haan. Van nu voortaan zijn ook de schoonste zomerdagen voorbij:

De oogst geschoren
De Winter geboren.

We hebben nog altijd zekere verwachting op:

St. Michiels-zomertje (begin October).

Veel eikels en veel okkernoten voorspellen een strengen Winter.

‘Met [1]n Oktober op Sint Baafsmesse’ valt de pacht. We geraken in het achterjaar en 't is regenen en buischen: 't Is echt bamesse weêr!

Najaardraden hangen overal wit bepareld tusschen hekken en hagen. Bijgeloovig wordt er gezegd:

's Morgens geluk
's Middags druk
's Avonds mint
Dat 't kobbetje spint.

Van dien blijvenden hangenden smoor weet men soms niet wat gezegd:

De smoor is de moere van alle keere weer.

't Kan ook een dikke smoor zijn:

Ge zoudt hem snijden met messen.

En van een vuile smoor:

't Smoort dat 't stinkt.

We naderen de gezellige winteravonden met allerlei kinder- en familiefeesten. Met Sinte Maartenavond smijten ze: Sinte Maarten-appeltjes.

En kort daarop peperbollen. De kinderen juichen:

Sint Niklaas heeft zijn sterretje geroerd!

Op Sinte Elooifeeste, 1 December, gaan de boeren:

Naar de fooie bij smeden en wagemakers.

De smidsknechten zingen:

En Sint Elooi is nog niet dood
En hij komt maar eenen keer op een jaar
Allewee Santee
Allewee Santee!

We ko men in de lange winteravonden:

De dagen hebben niets meer aan.

of

De dagen gaan maar meer open en toe.

Drie weken vóór en drie weken na Kerstdag zijn:

De zes donkere weken.

Al dat vóór Kerstdag vriest is geen afslag, 't Kan ook:

Een kwâweer vorst zijn

die in regen vergaat. Ook de vriezeganzen voorspellen vorst.
Andere beweren het tegenovergestelde; als het te vroeg vriest:

De Winter eet zijn zelven op.

Dat is zooveel als:

't Zal een slappe Winter zijn.

In onze Noorderstreken eischt de Kerststemming wit besneeuwde wegen en daken.
't Is soms wel anders:

Groene Kerstdag - Witte Paschen.

Of zijn dubbelganger:

Kerstdag op straat, te Paschen in huis.

‘Oud jaar uit en nieuw jaar in’ wordt nog altijd met een dolle vreugde gevierd.
Op Dertiendag gaan de drie koningen rond met de ster; en

Als 't op Dertiendag vriest,
't Vriest dertien weken lang.

Want het schijnt dat nu eerst de strengste winterdagen aangebroken zijn. We komen

In 't putje van den Winter

en 't is geweten:

Van Sint Antoon (17 Jan.) tot Sint Amand (6 Febr.)
Doet de Winter al wat hij kan.

De menschen loopen ineengekrompen en bibberend van de koude:
- 't Vriest hard, zulle.
Antw. - 't En heeft nog nooit zochte gevrozen.

Iedereen houdt er een uitdrukking op na:

- De wind snijdt door merg en beenen.
- 't Is bijtende koud.
- 't Vriest dat 't kraakt.
- 't Vriest kegels.

De kinderen vinden overal ijskegels, ‘lokketetten’ om aan te likken; ze halen de slede en het ijsstoeltje uit. De schaverdijnders halen hun hart op den Damschen vaart. Ze rijden naar Sluis

de wind op kop

om zaligmakers en Jan Hagel en zijn maat (kruidkoek). Bij den terugreis hebben ze 't beter. Ze vliegen over 't ijs

met den wind in 't gat.

Opgepast voor bommen in 't ijs:

Bomijs is 't slechtste
Kraakijs is 't beste.

Zwartkijkers beweren dat het een gevaarlijk sport is:

Die gaat van d'eerde op het ijs
En is niet wijs.

Zich uitbreidend over ander sport:

Hooge klemmers
Diepe zwemmers
En gaanders op het ijs
En zijn niet wijs.

Hoe rapper dat het dooit, hoe liever:

Een dooi die komt zonder wind
Is niet weerd dat hij begint.

Ook nog:

Een koude dooi
Is een goê dooi.

De menschen leven weder op hoop van de komende Lentedagen:

Op Lichtmesse en is er geen vrouwtje zoo arm
Of het maakt de koekepanne warm.
Vandaar de oude O.L. Vrouwe schuddepanne.

De landbouwers vinden overal kenteekens om een vruchtbaar jaar te voorspellen:

Als op Lichtmesse de druppels aan
De doornhage hangen (dauw)
't Zal een goed vlasjaar zijn.

En:

Als de zonne door den boomgaard schijnt
't Zal een goed fruitjaar zijn.

Ook nog gehoord:

Geeft Lichtmis zonneschijn
't Zal late Winter zijn.

't Schijnt dat het veel waait rond H. Blasius (3 Februari). Waarschijnlijk omdat de naam aan blazen doet denken. Als ge dan iemand ontmoet bij windig weder:

Zeg, 't is waaiende wind

Antw. 't Kan niet missen, 't is Blasius.

Om nu maar met weer en wind voort te doen:

Loopende wind
Staande weêr.

Bij windstilte, als er geen blaadje of loof verroert:

Er is geen loovertje wind.

Het is dan goed weder om lijnzaad te zaaien. Dit wordt ook in figuurlijken zin gezegd. B. v. Als het gesprek niet vlot; veel stille tusschenpoozen:

Zeg, 't ware hier goed om lijnzaad te zaaien.

Als integendeel iemand heel vlug handelt en spreekt:

Zoo rap als de blaren die waaien.

Als er ergens gekibbeld of getwist wordt:

't Is stille waar dat 't nooit en waait,

is zooveel te zeggen als:

't Is overal een keer een toontje hooger of lager.

Overbekend is de zedenspreuk:

Die wind zaait, zal onweer maaien.

Kinderen loopen graag in den wind. Ze nemen de toppen van hun voorschot op, zoodat de wind langs weerskanten er in blaast. - Boerinnetje spelen:

Ze gaan met boter en eieren naar de markt.

Als men iemands gezelschap beu is:

Salut en de kost en de wind van achter.

Of kortweg:

Schoon' hielen!

Of:

Jen hielen blinken.

Wie gaarne met iedereen goed staat en uit alles munt wil slaan, moet:

Zijn hoedje naar den wind zetten.

Men zegt ook nog:

Hij slacht het haantje van den toren
Hij draait naar alle winden.

In heete stille zomerdagen als er schielijk een wervelwind opkomt, niet lang noch breed, maar snel, die hagen en boomen geweldig schudt op zijn doortocht:

De varende vrouwe is daar.

Wordt ook figuurlijk gezegd van een opgesmukte vrouw met veel lawaai:

't Is gelijk de varende vrouwe die aankomt.

Het volk gebruikt ook veel spreuken en zegswijzen om regen en regenachtig weder aan te duiden. Om er maar eenige op te noemen:

Rood voor zonne
Is regen voor avond.
's Avonds rood
's Morgens water in de sloot.

of nog anders gerijmd:

Wind in den nacht
Water in den gracht.

Ook nog figuurlijk toegepast voor:

Een droeve morgen is een blijde dag.
Een pronkenden morgen
Is een mooie dag,

zegt de Hollander.
Als het voortdurend regenachtig ziet:

't Weer is in een weeke ronde.

Of:

Ze zijn bezig met laân.

Als de wolken dreigen:

't Zal kattejongen spuwen.

Als het integendeel moeilijk regenen kan:

De regen hangt hooge.

Als het regent en de zonne schijnt:

't Is een blek
Voor een lek
- 't Is kerremesse in d'helle.

En om iemand te troosten:

Na lijden komt verblijden
Na regen komt zonneschijn.

Kinderharten nemen het zeer vroolijk op en zingen:

't Regent
En 't zegent
En 't zonnetje schijnt
In den pastor zijn lochting!

Nog een variante:

't Regent
En 't zegent
En 't mannetje gaat naar de biechte
Met zijn parasoltje!

Ze zingen even opbeurend:

't Regent
En 't zegent
't Zal overgaan
't Heeft 't nog gedaan!

We hoorden ook nog een grover variante:

Als 't regent en de zonne schijnt
De wolven en sch...ten op deerde niet.

Vr. Waar sch...ten ze dan?

Antw. Op een klakspaan
Om in jen tanden te slaan.

Er bestaan ook veel voorteekens voor regenachtig weder:

Als de puiden kwaken; 't gaat regenen.

Antw Als 't maar niet tegen versterking is.

Tegen regen vliegt de zwaluw laag tegen den grond

De merelaar schuifelt naar regen.

En iedereen klaagt over een arm of been, een schouder of een heup die verandering van weder voorspelt.

Vergeten we niet: Mijn eksterooge stekt, 't zal regenen. - Het zijn al zooveel levende barometers.

Blijft dan nog af te rekenen met het spottend volksgezegde:

'k Heb een bulte gezien
't Zal alleszins regenen.

Wie de baan gewoon is, verschiet in geen beetje regen; 't moet met emmers gieten eer dat ze schuilen gaan:

't Is zeerot, zei de vent
En hij spoelde van zijn karre.

Veel eenvoudige lieden houden staande:

Als 't regent binst d'hoogemesse
't Is een weertje voor heel den dag.

Of nog erger:

Als 't regent binst d'hoogemesse
't Regent d'andere dagen alle zesse.

't Zondagweder hangt af van den Vrijdag:

Zulk een Vrijdag
Zulk een Zondag.

Als ge dringend schoon weder verlangt: ge belooft 13 eieren aan Sinte Clara, patrones van 't schoon weder.

In den Winter regent het bij weken
In den Zomer bij streken.

Er wordt wel ook eens platweg gezegd om te beteekenen dat er regen zal van komen:

't Weer gaat zijn gat wasschen.

Of als 't wankelbaar weder is:

't Weer zit op zijn gat te peinzen wat het zal doen.

Een weerrijmpje door alle buitenlieden gekend:

Als de rook in d'eerde slaat
't Is teeken van kwâ weêre
En als de boer zijn eerpels stampt (aardappels)
Zijn gat gaat op en neêre
En als de boerinne vlooien vangt
Ze springen weg en weêre.

Na groote droogte is elke droppel van waarde:

't Regent vijffrankstukken

of:

't Regent, God geeft dat 't water is.

Donder en bliksem worden het meest gevreesd. Wie weerwijs is, leest de dondertorren in de lucht. Iedereen voelt het onweder naderen, en de kinderen niet het minst. Moeder heeft goed kijven:

'k Geloof dat ge 't weêr in hebt.
Ge zijt van de duivels bezeten.

Als het dondert zegt men tegen de kleintjes:

Hork! Onze Lieven Heertje kijft!

Na een harden donderslag:

Was mij dat een ketteren!

Er wordt wijwater met een palmtakje gesprenkeld om den donder af te weren. Godvruchtige zielen bidden 't Evangelie van S. Jan of den Angelus of 't gebed van 30 dagen. Sommige lichtgeloovigen beweren, als ge luide roept:

En het Woord is vleesch geworden
En Het heeft onder ons gewoond,

zoo ver als het gehoord wordt, kan de donder niet vallen.

Van een gezegde dat groote ontroering te weeg brengt;

't Was lijk een donderslag.

Van een opvallend leelijk mensch:

Te leelijk om te helpen donderen.

Een vlugge beweging: Rap als de weerlicht.

Iemand die zenuwachtig knipoogt: Hij zit te weerlichten.

Als gij iemand moe zijt:

Och, loop naar den weerlicht.

Variante:

Loop naar den duivel.
Loop naar de mane,
Ge zult de zonne tegenkomen.

Overdrachtelijk zegt men van een zenuwachtig, bitsig mensch:

't Ziet zwart, zulle.
De barometer staat op storm.
Hij broeit onweêr.

MAGDA CAFMEYER.

Westvlaamsche zanten.
(Vervolg van blz. 133)

KORRETJIET en KARRETJIET (Dudzeele en omstreken): rietmusch. In Holland: karkiet.
Zijn roep te Dudzeele:

korre, korre tjiet, tjiet, tjiet,
mijn nestje zit in 't riet,
en o (= als) je 't ga(at), gaan zoeken
je vindt het niet,

KNUDDEL (Dudz.): kluwen. Een knuddel in 't haar. De Bo geeft dit woord met de beteekenis van ‘deegbal van meel en krenten in water of melk gekookt’.

KONGEL (Heist): zeepaling, uit Fr. congre, Lat. conger. Ook als lapnaam gebruikt (zie Biek. 1928, bl. 191).

LANGSTEERT (Moorslede): rietmusch.

LAPPER (Dudzeele): domme, onhandige jongens of mannen worden voor lappers uitgemaakt. Ook een jongen, die kwaad heeft uitgericht, wordt door zijn ouders voor lapper verweten.

LARTARZE en LATARZE (Dudzeele, Knokke) in de uitdrukking: lartarge geven = kardjas geven, snoer geven, geweld gebruiken.

LARUS (Knokke): lorkeboom, Lat. larix.

LATTE. Uitdrukking te Knokke: ‘van zijn latte geven’ bet. geweld gebruiken, lament geven.

LEEGAARD (Knokke): een soort hefboom dienend om de wagens op te heffen, waarvan de assen moeten gesmeerd worden. Zie De Bo.

LEERTJE. Uitdrukking te Dudzeele en omstreken: ‘leertje steken’ bet. een ruzie aan den gang steken, het vuur aan de lont steken (fig.). Een leertjesteker is een heimelijke ruziestoker. (Leertje: uitspraak lirtje).

LEEUWERKE. Te Kortemark is een *enkele leeuwerke* de gewone veldleeuwerik en een *dobbele leeuwerke* de kuifleeuwerik.

LEKKELIERE. Te Knokke spotwoord onder de kinders. Om entwien voor den aap te houden wrijven zij de twee wijsvingers over elkaar en zingen:

> Lekke, lekkeliere
> De beuter is zoo diere
> 't Smout is zoo zochte!

LELIETJES. In de kindertale te Knokke (ten minste toch in mijn jonge jaren) de naam van een klein bevallig duineplantje: de vleugeltjesbloem (Polygala Vulgaris).

LESTJE (Knokke): een oogenblik. Eigenlijk letstje (bij De Bo: letje en letsken = beetje). Verwant met letter (weinig, luttel). Verg. Eng. little.

LICHTEMESSE. Wanneer te Dudzeele op Onze Vrouwe Lichtemesse 't zunnetje in den boogaard schingt, gaan d'er vele appels zijn!

LIEGEN. Te Knokke, Westkapelle en Heist: liegen da(t) jen gat gloeit.

LIEVEL OL (Handzame, klemtoon op vel): al ievenwel, al evenwel, bet. niettemin, toch. Bv. 'k hen lievel ol dadde gedaan.

LOOPERS (Veurne, Westkapelle en omstreken): jonge zwijntjes van 35-40 Kg, tegen dat zij gaan opgestoken worden om te vetten.

LOOVETJE. In de uitdrukking te Dudzeele: geen loovetje wind = geen bladje wind, het is zoo windstille dat er geen blad beweegt. Loovetje = bladje, een veroud woord, verg. loover, Eng. leave.

LUUS.

1. Uitdrukking te Dudzeele: zoo t'enden of een luus, bet. dood afgemat.
2. Zegswijze te Knokke wanneer de dagen al een klein beetje gelangd zijn: de dagen zijn al gelangd een sprong van een vlooie of een wrong van een luus (ook: een tuumelette van een luus).
3. Te Dudzeele: beter een luus in de pot of geen vet, bet. beter weinig dan niets.

4. Spreuk te Heist: eerst met de luuzen en ton (= dan) met de neten, bet. eerst heeft men voor zijn eigen kinders te zorgen en later voor de kleinkinders.

LUUZEN (ww.) Te Knokke: entwien d'rin luuzen, bet. iemand er in zetten, iemand in moeilijkheden brengen.

LUUZENETEN. Spreuk te Heist: de luuzeneten kommen al eten, bet. al doende leert men.

LUTTE. overal in W.Vl.: sukkelachtige vrouw, sloore en onhandige, domme vrouw. Te Dudzeele zegt men: *een lutte bezijds*. Verg. te Gulleghem: *een trijne bezijds*.

(*'t vervolgt*)

JOZEF DE LANGHE.

De Fransche inval in Spanje en de eerste bezetting van Madrid. 1808.

IN den winter van 1807-1808, besloot Napoleon de bijzonderste vestingen van het noorden van Spanje, alsook de hoofdstad Madrid onverwachts en zonder oorlogsgeweld te bezetten.

Zijn generaals kregen bevel overal zeer voorkomend op te treden. Ze moesten trachten den Spaanschen koning en zijn familie in handen te krijgen en ze met de noodigen eerbied behandelen en naar Frankrijk overbrengen.

Later, in April, zou de koning van Spanje te Bayonne afstand doen van zijn troon, en op 6 Juni zou Napoleon zijn broeder Joseph Bonaparte, die tot dan toe koning van Napels geweest was, als koning van Spanje aanstellen.

Dezen inval in Spanje en de eerste bezetting van Madrid worden ons verhaald door soldaat Frans Titeca uit Torhout.

Brief van Frans Titeca.

Madery in Spayen den twalfsten meye 1808.
Monsieur Franciscus Titeca,
Seer beminde moeder, susters ende broeders... daerom en

kan jck niet naelaeten van ulieden de wetenschap te laeten hoe dat jck al gevaeren ben op mijne rerjze.
Ick ben 13 van novembre (1897) uijt Maijnce vertrocken naer Orleans wy hebben daer twee-entwijntigh dagen stille gelegen by de boeren, wy hadden daer het wildig leven, wy dronken daer den wijn voor drie stuij(vers) de stop, wy zijn den tweeden van januare vertrocken naer Bourdou (Bordeaux) en van daer naer Bajon en van Baion naer Victorya in Spaijen, wy hebben daer 18 dagen stille gelegen, wy leeden daer veele armoe geleden van beddinge een heten, wij en hadden daer maer eenen stroyen zak, wy trocken daer geen pree, den 8 van maerte ben jck vertrocken nae de stat Bourgous, wy wierden daer in een kereke geleyt, wy dochten dat wy daer eenigen tyt zouden stille gelegen hebben, maer neen wy mosten sanderdags vertrecken, wy kregen daer voor vier dagen brood en vlesch, en onse mermijten dat mosten wy op ons rugge draegen en marseeren van smorgens tot savons, een als wy den geelen dag gegaen hadden, wierden wy in een bos gedreven gelyck de schaepen, en daer mosten wy slaepen en ons soepe koken, elck die liep met messen en saevels om bomen af te cappen om ons soepe te koken, een alzoo zyn wy voort getrocken voort voort in Spayen, en als wy in een stat quaemen zy gaeven ons daer altyt voor vier daegen proviande en zoo hebben wij altijt moeten byuten slaepen; zoo den lasten dag dat wy marsseerden hebben wy gegaen van smorgens ten vyfen tot sanderdags ten drieen, dat wy quamen by noch een deel troepen die daer ock in een bos gelosiert hadden, zoo wij sogten seffens wat houd om ons soepe te koken, zooals ons soepe gekocht was, den trommel wiert geslaegen en wy mosten seffens vertrecken en wy mosten ons soepe laeten staen en marsceren, zoo als wy drie huren gegaen hadden quaemen wy yn een waerande daer noch velle soldaeten laegen, zoo wy mosten seffen ons ordenantiekleederen aandoen en vertrecken, zoo wy een alf hure buyten de waerande quaemen, wy quaemen op den steenweg om naer de hogstat van Spaijen te gaen, zoo dat waeren al soldaeten een hure voor ons en een hure achter ons, wy en wisten niet water stont te gebuyren, zoo wy zyn in de stat gegaen (23 Maart 1808) en de Spayaers en hebben hulder niet durven roeren, zoo wy liggen nu een hure buyten de stat gecampeert in linwaeten tenten, den derden van meye heft de burgerie op gestaen tegen de Fransche, en wij hebben gevochten, daer zijn weel driehondert Spayaers al burgerij en en paepen gebleven, daer zyn omtrent vertigh van ons volck

gebleven en twee mammelookers (mamelukken), en wy mosten seffens al naar de stat gaen met drie devisions, zoo wij hebben daar een geelen nacht en dag in gelegen, en dat is nu gesust, de sneuw die ligt daer noch manne dichte op de bergen hoger als drie torren....
En gij moet schrijven naer het elfste regement proviseor eerste companie derde patolion, ten is nu niet meer 85 regement want wij zijn verandert, jck ben int derde deviseion van de armeye, en gy moet het adres int frans setten... het ongeluijckigste van al is dat den tuyback zoo diere is, hij geelt vyfthien frans het pont... jck rekene dat jck vyf hondert huren van myn huys been, het broodt is er dier, de fijgen en rezynen, apelsinaen, dat is er goeden cop, en de coplymenten aen monsieur de meire Frays dat hy my eenen goeden dienst aengeleevert heeft; ist dat dit ulieden weel zal behaegen, jck versoeke dringelt zonder vraegen, waer mede blijve ulieden dienaer Franciscus Titeca, Tourhoud.
Adres [N^{0} 3. Port-Payé. Arm. d'Observ. des Côtes de l'Océan] A Vewe Titeca au Tourhout departiment de la Lijs, arrondisement de Brugge, canton Tourhout, cito, cito. [Déb. 93 Turnhout] Bruges.

Rijksarchief Brugge, Modern Archief, 2e reeks, pak n^{r} 8116.

Boekennieuws

J. Lavalleye. *Hans Memling*. Brugge, Gidsenbond, 1939. 80 bl., 34 ill. 7 fr. Er bestaat ook een Fransche uitgave.

Ter gelegenheid van de groote Memlingtentoonstelling te Brugge, werd de aandacht gevestigd op dezen echt Brugschen meester van Duitschen oorsprong. Over hem bestaan lijvige geleerde werken. Niet iedereen heeft den tijd en de gelegenheid deze werken te lezen; daarom gaf de Gidsenbond een uiterst interessant werkje uit, van de hand van een vakman Dr J. Lavalleye, lector aan de Universiteit te Leuven en conservator bij de Koninklijke Musea voor Schoone Kunsten te Brussel. Al het hoofdzakelijke en belangwekkende over Memling en zijn kunst is er in samengevat. Het boekje is onderverdeeld in negen hoofdstukken: een korte levensschets, zijn jeugdwerk, zijn werk voor Brugge en voor den vreemde, zijn Madonnas, zijn portretten, de italiaansche invloed op Memling, Memling's kunst en zijn invloed.

Tot slot hebben we een korte boekenschouw, die den weg wijst voor verdere studie.

Alwie met vrucht de tentoonstelling wil bezoeken, mag niet nalaten eerst dit boekje te lezen.

J.D.S.

C. Loontiens. *Les derniers moulins à vent dans l'arrondissement d'Ostende*. Oostende, 1939, 68 blz. met 7 linos van R. Buys.

Windmolens en zeilschepen, die sedert eeuwen de goedkoopste krachtbron gebruikten, zijn aan het verdwijnen. Het snelle tempo van het moderne leven verdringt deze oude, maar trage overblijfsels uit het verleden, die zooveel bijdroegen tot de schoonheid van het landschap en van de zee.

De verdienstelijke stadsbibliothecaris van Oostende heeft, in zijn arrondissement, een onderzoek ingesteld naar de nog bestaande windmolens. Hij heeft er nog twee en twintig gevonden waarvan er nog vijftien draaien; daaronder zijn er twee die nieuwe wieken hebben van het verbeterd model uitgevonden door den Nederlandschen ingenieur Dekker, waardoor ze met veel zwakker wind kunnen draaien dan tot nog toe het geval was.

Overal heeft Schrijver inlichtingen ingewonnen bij molenaars over den toestand in het molenbedrijf.

Vele molens hebben geen wind genoeg omdat er te dicht gebouwd werd. Maar de grootste oorzaak van de verdwijning is de mededinging van de groote maalderijen; bijna al de molenaars zagen zich verplicht een motor te koopen om ook te kunnen malen bij windstilte: wanneer nu de windmolen groote herstellingen vraagt, schrikt men terug voor de hooge kosten, met de motor alleen wordt voortgewerkt en de windmolen vervalt en verdwijnt.

Dit kort werkje is een zeer gedocumenteerde bijdrage tot het treurig windmolenvraagstuk in onze gewesten.

J.D.S.

Mengelmaren

Barbierspraat.

In de Leiestreek, bij Deinze, hangt bij den boschkant op de zandvleuge aan den gevel van een hoekhuis bewoond door een barbier en herbergier van te lande een uitsteekberd dat 't zien weerd is.

Het berd is wat vervuild en doet peinzen op 'en verschoten voermansveste. Men ziet er duidelijk op verbeeld 'n zwierige dragonder - met langen baard en roode broek - die boven den rammelenden ‘scheerbek’ aan 't stormen gaat met den blooten savel in de vuist.

Het opschrift luidt:

> In den ouden Dragonder,
> Bij--,
> Blaast men de baarden af.

In 't zelfde geweste hangt bij een barbier boven den spiegel in den scheerwinkel, tusschen een reke nieuwe scheerzen en een loftuiten op Amerikaansche scheerzeepe, 't volgende kort vermaan:

> Voor het snijden van het haar,
> Laat als 't U belieft den Zondag daar.
> Uw dienaar moet dan vroeg ontwaken
> Om met de baarden klaar te geraken,

waaruit blijkt dat ook de Vlaamsche barbier de alom-bekende faam van tateraar en man van geestige redenatie nog ten volle verdient.

G.P.B.

Wiegeliedjes en knifdeuntjes.

I. *Paailiedjes*. - Bij 't bovenhalen van kniedeuntjes komt mij te binnen dat in de Leiestreke alzoo gezongen wordt door moeder:

> 'k Make mijn beddeke
> 'k Schudde mijn strooitje
> Wat bijt er mij daar?
> 'n Klee', klee' vlooitje! (kittelen).

II. Van een uitbundige moeder al spelend met haar kind dat spertelbeent, hoort men:

> Kletse de gaai, de kwik, de bijzer,
> Spertelee-voe met de beenen in de lucht!

III. En nog een tellied uit de kinderjaren waarvan ik wel den kop maar den steert niet meer 'n vind:

> Onder de brugge
> Zat er 'n mugge
> Met heur muile wijd open...

G.P.B.

IN ONZEN BLOK en voor Biekorf:

*JC. Omdat Biekorf op zijn vijftigste gaat. 20 fr. - PM. Wanneer zullen onze groote gazetten een beetje minder stadhuiswoorden verkoopen? 10.

> ...Als ze weer met één oore uitliggen
> en naar eigen zegging luisteren...
> Wel bedankt.

A. VIAENE, Noordzandstraat, 63, Brugge

Beschikrekening: **2335.37**

Gedr. en uitgeg. bij A. Van Poelvoorde, Beenhouwersstr, 39, Brugge.

[Nummer 9]

Vlaamsche Wandtapijten in het Koninklijk Paleis te Madrid.

IN het Musée d'Art et d'Histoire te Geneve waren, in Juni-Augustus laatstleden, de schatten van het Prado-Museum tentoongesteld, 174 schilderstukken, uitgelezen uit den overvloed der meesterwerken die tot deze Spaansche verzameling behooren. Nevens de Spaansche meesters, Velasquez, Greco, Goya, schitterden de Vlamingen in hun volle glorie: van der Weyden, Bouts, Patinir, Rubens en Van Dyck. Niet minder bewondering wekten de twintig uitgelezen Vlaamsche wandtapijten uit het koninklijk paleis van Madrid.

Deze Vlaamsche schilderijen en wandtapijten wijzen er op, hoe Spanje in de 16^{e} eeuw een ware schatkamer van Vlaamsche kunst geworden is. In den loop der vorige eeuw is deze schatkamer weliswaar armer geworden, want talrijke schilderijen werden alsdan verkocht en vervreemd: het is bekend dat de

uitstekende stukken van onze Vlaamsche meesters die heden over geheel de wereld in musea en verzamelingen verspreid zijn, uit Spanje komen. Hoe rijk aan Vlaamsche schilderijen dit land ook heden moge gebleven zijn, toch is het nog ontzaglijk rijker aan Vlaamsche wandtapijten: hier bezit Madrid waarlijk het puik van de meesterwerken.

De Europeesche wandtapijtkunst kende haar eersten bloei te Parijs in de tweede helft der 14e eeuw: aldaar zijn toen de negentig stukken van de beroemde Apocalypsis voor de kathedraal van Angers geweven geworden. Parijs werd rond 1400 door Atrecht opgevolgd, omstreeks 1450 nam Doornik de leiding en op het einde der 15e eeuw veroverde Brussel de eerste plaats, die het gedurende meer dan een eeuw zou behouden.

Wandtapijten uit dezen tijd en deze werkhuizen vindt men, in grooten getale, in de verzamelingen te Parijs, Brussel, Londen, Weenen, in het Vaticaan en in Amerika. Toch is het Spanje dat de onbetwiste meesterwerken van iedere der gemelde perioden bezit.

Een wandtapijt te Saragossa met geheel het Passieverhaal vanaf de Kruisdraging tot de Verrijzenis, 4 meter hoog en 8 meter breed, teekent het hoogtepunt van de tapijtkunst te Atrecht rond 1420. Van gelijke afmetingen is een tapijt te Zamora met de geschiedenis van Tarquinius Priscus, dat het hoogste kunnen van de weverij te Doornik rond 1470 weergeeft. Deze beide tapijten zijn in de kathedralen van de gemelde steden veelal weggeborgen en daarom te weinig bekend.

De tapijtencollectie te Madrid, uit dewelke de tentoongestelde stukken te Geneve genomen waren, is, samen met de Weenensche verzameling, de rijkste der wereld. Ja, zij overtreft Weenen om meer dan één reden: de meeste en schoonste tapijten uit de Brusselsche ‘gouden eeuw’ zijn te Madrid, terwijl Weenen eerst naar voren treedt met de wandtapijten in 1525-1530 naar van Orley's ontwerpen uitgevoerd. Daarenboven zijn de tapijten te Madrid uitstekend bewaard gebleven. Aan

de beroemde droge lucht van Madrid is het te wijten, dat weefsel en kleuren meestal in zulk een voortreffelijken toestand verkeeren: men zou denken, dat de tapijten versch van den weefstoel komen.

De vier wandtapijten met de tafereelen uit het leven van Maria te Geneve tentoongesteld, zijn tegelijk de oudste en schoonste gobelins van Madrid. Naar men vermoedt, zijn ze het werk van den beroemden Brusselschen tapijtwever Pieter van Aelst, dezelfde die later Raffaël's Handelingen der Apostelen geweven heeft. Onze vorst Philips de Schoone, aan wien Pieter van Aelst in 1502 de vier tapijten leverde, heeft de kunstwerken al vroeg naar Spanje overgebracht.

Het weefsel is uit wol, zijde, zilver en goud samengesteld. De gouddraad is er zoo overvloedig gebruikt, dat over geheel de oppervlakte een doffe goudtoon ligt, waarop de stille tonen van figuren en gewaad teeder uitkomen.

De vier tapijten stellen in de groote middelruimte voor: de uitzending van den Engel Gabriël, de Boodschap des Engels aan Maria, de Geboorte van Christus en de Kroning van Maria. In vier kleinere ruimten daarrond worden telkens de voorafbeeldingen uit het Oude Testament vertoond.

Uitermate schoon is het wandtapijt met de Boodschap. In het midden Maria; om haar heen de edele gestalten der Deugden met hun attributen, en verder, op den achtergrond, haar voorouders. De engel overhandigt aan Maria den brief met Gods boodschap: teeder en beschroomd nadert hij tot de Maagd, den arm en het gelaat naar haar toegewend. Aan den schoot van Maria geleund, troont vóór haar de Christus, met kroon en schepter, de ‘praeexistente’ Christus: hij, de Komende, om wien het in deze Boodschap gaat, is het middelpunt van deze *Annuntiatio*.

Van bijna geen der bewaarde Vlaamsche en Fransche tapijten van vóór 1500 zijn ons de teekenaars bekend. Deze mannen zijn in 't algemeen noch paneelschilders,

noch miniaturisten geweest, maar kunstenaars van eigen stempel: tapijtontwerpers. Toch schijnen de grootste tapijtwerken aan dezen regel te ontsnappen. Kunstkenners vermoeden dat niemand minder dan de Antwerpsche meester Quentin Massys de modellen voor deze vier tapijten ontworpen heeft.

De wandtapijten der 14e eeuw ondergingen den invloed van de boekverluchting van hun tijd en in de volgende eeuw traden zij in 't spoor van de paneelschilderkunst. Vandaar een verstarring, een waar gemis aan oorspronkelijkheid omstreeks 1500. Alsdan echter heeft Massys nieuwe wegen gebaand: hij verstond het eigen wezen van het wandtapijt, dat noch een geweven schilderij, noch een vergroote miniatuur moet zijn. De groote Brusselsche ‘gouden eeuw’ is door Massys' kunst bezield. Tot in het midden der 16e eeuw verstond Brussel dat de tapijtkunst haar eigene wetten had. Een schitterend bewijs daarvan leverde Bernard van Orley in zijn groote Apocalypsis-tapijten, eveneens nu te Madrid bewaard. Deze waren te Geneve niet tentoongesteld, wel echter nog twee andere prachtige Brusselsche tapijten uit het begin der 16e eeuw, waarin de stijl van Massys eveneens erkenbaar is: een Geboorte en een Opdracht van Christus in den Tempel.(1)

Is het te verwonderen dat Keizer Karel juist deze onovertroffen wandtapijten, door zijn vader Philips aangeworven, na zijn troonafstand liet overbrengen in het klooster van Yuste waar hij zijn laatste levensjaren doorbracht? Het betaamde dat onze glorierijke ‘Vlaamsche Keizer’ de zon over zijn bewogen leven zag ondergaan, omgeven door den teeren en milden gloed van het Marialeven, dat uit deze heerlijkste Vlaamsche wandtapijten nog heden tot ons spreekt.

A. VAN BLASENBERG.

(1) In den officiëelen *Catalogue* van de Tentoonstelling staan deze beide tapijten onder n. 179-180; de vier uitvoerig besproken stukken zijnde nn. 175-178.

Oudersche jonge dochters.

‘Te Meigem, te Meigem,
Daar wonen twee zottinnen.
D'eene bijt heur klosse in stik
En d'andre 'n wil niet spinnen.’

IRMA en Zulma Van Puymbroeck woonden te gare, 'n beetje inneweerds, langs den binnenweg bij 't Lulleke.

Dat was 'n kleine half uur gaans van de naaste herberg 't ‘Kruiske’ en gildig+ dobbel zoo verre van de kerke.

Dat is nu veranderd, want sedert 't komen van de Paters Passionisten is daar 'n nieuwe parochie ontstaan.

Daar stond 'n tweewoonst, maar 't een huis was grooter dan 't andere. Vader Van Puymbroeck, zaliger gedachtenisse, had dat één huis doen optrekken toen hij in t kweeken van de kinders zat.

't Grootste huis van de twee was bewoond door de zusters Van Puymbroeck; ze waren daarin gewonnen en geboren, en leefden daar stil en tevreden.

't Kleinste huis stond al wepel sedert jaren want 't en geraakte niet verpacht. Taelmantje had daar lang in gewoond maar was er uit gegroeid met zijn groote bende jongens; k geloof dat 't veertiene was, als ik mij niet 'n bedriege.

Irma was vooren aan in de vijftig en Zulma 'n was de vijftig nog niet toe.

Irma had heur altijd bazinne geschoren. Ze was goed ter hand en goed ter tale en was ook d'oudste. Zulma was 'n profetebeze+, altijd in de zelfde doeninge.

+ *Gildig:* groot, ruim.
+ *Profetebeze:* schertsend gezeid van een zindelijk gekleed vrouwmensch.

't Was Irma die 't hof bestierde en de markt deed en Zulma die de kiekens vet lei, alles gade sloeg in huis, wasschen, plasschen, koken en stoppen en naaien. 'k Heb ze nog weten den naaistiele leeren ten onzent, jaren geleên.

‘Nooit van zijn leven! Nooit van zijn leven! 'n oudersche jonkman op onz' erve!’ riep Zulma, toen heur zuster van de markt kwam en zei dat 't huizetje ging verpacht zijn allichte.

‘Laat mij maar betijen,’ zei Irma; - ‘Waarom niet? Geloof mij vrij. 't Is wel een man van Overleie, maar 't is 'n gezette vent; 't is Camiel Wittewrongel van Vijve. Hij werkt 's Zomers in 't Fransche en 's Winters zwingelt hij te Klerkies; hij is gesyndikeerd en kan doppen als 't werk verbijstert en hij betaalt veertig frank te maande, alle maanden goed. Daarbij hij stuikt morgen binnen met heel zijnen boedel.

Zulma stond verslagen.

‘Maar onz' Irma toch! Een oudersche jonkman, een van Overleie en wij hier moeder-ziel-alleene!’

‘Steek het uit uw hoofd, Zulma. 't Is 'n staande man van bij de zestig, En daarbij te Klerkies kennen z'hem als danig brave en neerstig. Hij 'n zou geen vliege kwaad doen bij dat 'k overal hoore.’

‘En j'en hebt hem zelve nooit gezien?’

‘Ja 'k doe.’

‘Doe' je?’

‘Eergister kwam hij hier langst met Miel van 't ‘Kruiske’ en zei goeden dag. 't Is Miel van 't Kruiske die hem van de woonste sprak; zoo 'k zag hem op de markt bij Miel en 't kwam weerom te passe en 'k heb toegeslagen tegen veertig frank te maande.’

Zulma stond in beraad:

‘Kwestie 'n zal hij ons de kiekens niet helpen pakken en de keuns niet helpen dooddoen als we 't hem vragen, want dat 'n heb ik nooit met mijn goeste gedaan’ zei ze alzoo.

‘Daar is Camiel, zie, met 't peerd en de karre van Taelmantjes’, riep Irma 's anderendaags, terwijl ze tusschen de geraniums door 't venster keek, in de deemstering van den winter-valavond.

En waar zijn. Camiel begon af te laden: 'n beddebak, 'n stoel, 'n tafel, 'n kleerkoffer en nog wat stulbul met 'n koorde in een opgerolden kafzak gebonden.

‘Wel God den Heere!’ riep Irma, ‘is mij dat 'n armoedje. 'k En zie geen lakens en 'k en zie geen keukengerief. Hoe bot! Hoe bot! 't Spijt mij dat 'k zijn veertig frank aanveerd heb. Nu weet ik hoe zwaar hij weegt van ends tot ends.’

‘Ach, dien armen djool!’ zei Zulma. ‘'k Ben blij dat 'k dat oud duivelstoofje gezet heb en alles gereed geleid om vuur te maken. 'n Mensch op zijn jaren zonder vuur doen zitten, 'k en kon het in mijn herte niet gevinden.’

‘Kom laat ons eten. Hij zal wel zijn plan trekken’, meende Irma.

Na 't eten en den afwasch zaten de twee zusters 'n letje bij de stoof, tot ze al met eens 'n klopje hoorden, en nog 'n klopje en zoo twee keers te reke.

‘'t Is Camiel die zijn pijp uitklopt’, zei Irma.

‘Hij zal 'n pijpje rooken vóór 't slapen gaan gelijk onz' vader dat placht te doene’, zei Zulma.

Zij hoorden alle soorten van nieuwe geruchten in 't huisje van den nieuwen huurder. Ze hoorden hem koteren en rakelen. Z'hoorden hem zijn kele ruimen, z'hoorden hem den grendel op de deur schuiven en 'n kort deuntje schuifelen, en ze vonden dat de tijd zoo gauw voorbijvloog want 't was al negen op d'horlogie en Zulma zei dat 't ‘precies 'n nieuw gezelschap was in huis’.

Ze trokken naar boven en babbelden nog wat om te vragen en te talen, elk naar de meening van d'andere: of hij warm genoeg zou hebben, of hij 'n koffiekan had en 'n moor, of er misschien potten en pannen in de kleerkoffer zaten, potten om 't eten gereed te doen.

Daags nadien zagen ze Camiel naar 't werk gaan en ze keken hem achterna bij 't inslaan langs den wegeling naar 't Kruise.

‘Dat hij nog zoovele niet 'n stuipt+ of 'k peinsde’, meende Irma.

‘Dat 'k zijnen binnennest 'n keer zou willen zien’, zei Zulma.

Ze gingen en vonden de voordeur gegrendeld. Ze kwamen langs d'achterdeur die open was. Ze zagen 'n koffiekan op tafel staan en zagen 'n broodkant liggen. Daar lagen broodkruimels op den verschgeschuurden vloer en 'n verfrommelde pampieren tipzak.

‘Zou hij niet kwaad zijn dat we zijn bedde mieken’? zei Zulma.

‘Kwaad of blij, dat moet hier allemaal opgeruimd worden. Wij gaan zijn bedde maken, 'n gordijntje hangen, dat hier allemaal wat opvagen, hem 'n tas en 'n telloore en 't een en 't ander brengen’, zei d'oudste, en ze zetten haar neerstig aan 't werk, kuischten en wreven en Zulma bracht 'n bloempot die ze in 't huis daarneven te veel hadden staan.

's Avonds kwam Wittewrongel thuis en 'n stond niet weinig verwonderd over 't geen hij te zien kreeg.

Hij kwam seffens buiten en klopte zachtjes op de deur van de twee jonge dochters.

‘Wel bedankt’, zei Camiel, ‘maar dat is te veel. 'k En heb dat niet verdiend, menschen, wij zullen dat moeten effen maken, peins' je’.

‘'n Laat ons daar niet af klappen, Wittewrongel, 'k heb 't daar juist gezeid aan Zulma dat 't wel zal effen geraken, vent. Je kunt misschien - w'hadden 't alzoo te gare gepeinsd - 'n beetje helpen aan ons zwaarste werk, als 't nood doet, en wij zouden van onzen kant uw eten gereed maken en den opkuisch wat doen’.

‘Al wat je wilt, maar je doet, me dunkt, te vele,

+ *Stuipen:* gebogen gaan.

juffrouwe', hakkelde Camiel, zei goe'n avond en trok beteuterd naar zijn nieuw convent.+

Irma's voorstel was op voorhand aanveerd. Camiel kwam alle dagen thuis rond den zessen en vond de tafel gedekt. Bij 't lengen van de dagen - na 't werk te Klerkies - begon hij 't land omme te spitten en in den lochting te wroeten tot 't vallen van den avond. De zusters riepen hem dan binnen, lieten hem zijn handen wasschen met zeepe, vroegen hem om bij te zitten, 'n potje warme melk te drinken met wat kamille, wat salie of wat ander kruid daarin voor de gezondheid..

Ze kaartten al 'n boomje of vertelden entwat: Irma van den prijs van d'eiers en de vette kiekens, Wittewrongel over 't Fransche en over zijn zuster, die sloore die zoo wel gedaan had met hem en die verleden jaar te Vijve gestorven was; en over zijn tjolen in zijn jonge jaren, en Zulma zat te luisteren met de kat op heuren schoot.

Daar 'n bestond geen beter overeenkomste uren in 't ronde, geen gedoeviger+ en deftiger gezelschap in de streke dan dat van Wittewrongel en de Puymbroek's en dat duurde nu al maanden aan 'n stuk.

't Was Zomer aan 't worden en daar kwam al met eens de groote dondervlage.

't Was op 'n Donderdagavond en Camiel kwam kloppen op d'achterdeur die toegegrendeld was. Hij prutselde wat aan de klink, tot Irma riep:

'Camiel, jongen, je zult niet binnen geraken. Je moet voort gaan. 't Is te wreed! 't Is te wreed!'

'Wat is er te wreed?' vroeg Camiel. ''k Wil weg, maar 'k moet eerst weten wat er hier wreed is. Zeg maar vrank en vrij, en doe maar de deur open'.

'Neen Camiel, we zouden je in 't kalk van d'oogen niet durven bezien, want 't is al te schabouwelijk'.

+ *Convent:* kluis.
+ *Gedoevig:* gedoogzaam, zachtmoedig.

‘Trek de grendel uit en spreek maar helder op’, zei Camiel.

De deur ging open op 'n gerre.

‘Ach, Camiel, jongen, ze spreken van ons’.

‘Hoe dat, van o n s ? O n s wie is dat o n s ?’

‘De mare loopt en daar 'n is geen houden meer aan. Wij 'n hebben 't nooit kwalijk gemeend, maar 't is eendelijk 't gonne ze zeggen’.

‘Wat zeggen ze?’

‘Ze zeggen dat w'u trachten te krijgen!’.

Zuchtend keken de zusters naar malkaar.

‘Dat is al oud vuil’, zei Camiel. ‘'k Hoorde de ronk al meer dan 'n maand geleên; 't was anders gezeid maar 't kwam op 't zelfde neere’.

‘Hoe was 't gezeid en waarop kwam het neere?’

‘Dat 't ik ben die een van de twee tracht te lijmen’.

‘Wel God den Heere toch, en wij die niets anders 'n dochten dan 'n stuivertje te sparen en ons werk wat te verlichten met uw eten gereed te doen!’

‘Laat ons daar 'n kom-af van maken en zien wat morgen brengt en 'n maakt geen zwarigheid. Elk 'n goe'n avond’.

Wittewrongel 'n was maar zoo zaan 't deurgat buiten, of ze riepen hem weerom.

‘Camiel, 't is misschien te veel gevraagd, maar onders ons, zeg 'n keer wie van de twee was 't, die z' u wilden doen lijmen?’ vroeg Irma wat verlegen.

‘'k En zal 't nog niemand niet klappen’, zei Camiel. ‘Je moet dat onder malkander trachten uit te vechten. Irma is goed geweest voor mij en Zulma kookt verre van slecht, maar wij 'n kunnen toch geen lotje trekken of kop of munte slaan om te weten wie 'k liefst zie’.

De oudersche jonge dochters bloosden en keken naar de roodgeschuurde vloertegels, Irma scheurde reepjes van 't ‘Nieuws van den Dag’ en Zulma streelde den kater.

‘Laat ons dat goed overpeinzen,’ zei Camiel

‘en 'n dag of acht uitstellen. 'k Wensch elk z'n goe'n avond’.

Dien avond waren de zusters in gedachten verzonken. Ze zwegen, en hoe langer ze zwegen hoe lastiger het werd om de stilte te breken. Voor d'eerste keer in haar leven kwam 'n dikke donkere wolk over 't landelijk huisje drijven, 'n deemstering die 't al verkerven en vermooschen ging, te wege. Ze bezagen malkaar met 'n stuursch aanzichte en d'eene scheen te willen vragen wat d'andere aan 't peinzen was. Geen woord 'n wierd er gerept van Wittewrongel. Op 't hof was 't al gedaan. 't Werk 'n schoof niet meer vooruit en 't bleef al ten halvelinge staan: d'eiers 'n wierden niet meer geroofd en d'hennen die broedziekte liepen 'n wierden niet meer gezet; d'erweten 'n wierden niet gerijzeld en de boonen niet geperst. en eergister was 't pronkinge geweest omdat Irma zoo late weg was gebleven van de markt bij zoo verre en zoo vele dat 't bovendien in 'n felle kakelinge vergaan was, en ze bleven brongen en blekken lijk 'n stoppelstier.

Zulma ging aan 't schreemen snot en kwijl. 't Was te verre gegaan.

Irma troostte heur en zei dat ‘Wrongel’ misschien al zijn keuze gedaan had.

‘Twee oude domme slooren die we zijn,’ zei Irma.

't Achterhekken klakte toe.

‘Irma daar is Camiel en hij heeft zijn kofferkleers aan’, zei Zulma. ‘'n Laat ons niets zeggen en zien wat hij in 't zin heeft’.

‘Laat mij maar gewerden, Zulma, jonk. Je zijt te zachte met 't mansvolk. We moeten hier bot zijn en korte metten maken of we geraken hem nooit kwijt. Dag, Camiel, en hoe is 't al?’

Inderdaad daar stond Camiel in zijn beste kleers, met 'n bolhoedje van op zuster's begraving en 'n blommeke op de veste. Hij keek naar d'hespen aan den zolderbalke, naar de witte zandkrullen op de

roode tegels, naar de voutedeur die openstond, maar hij 'n vond geen woorden.

‘Irma en Zulma 'k en vind er geenen rechten kant aan, kinders. D'acht dagen zijn omme en 'k wacht naar bescheed.’

‘'n Laat ons daar niet over beginnen,’ zei Irma, ‘'t is gelijk wie ge vraagt, 't zou neen zijn. Camiel, je moet 't geval verstaan, Gij zijt alleene en wij zijn getweên’.

‘Camiel, verstaat dat wel’, beaamde Zulma al zuchtend.

Camiel was 't herte in, snokte zijn krage rechte, streek zijn haar plat, trok zenuwachtig 't rekkertje over zijnen bolhoed, haalde 't blommeke uit zijn knoopsgat, en lei 't op tafel. 't Was zeker bestemd voor de verkorene jonkvrouwe, maar hij 'n kon niet zeggen dewelke, want zijn lippen beefden te vele.

‘Is 't zeker dat 'k hier geen schuld meer 'n heb?’ vroeg Camiel eindelijk.

‘Laat ons zwijgen van schuld, Camiel, en wel vare de reste’.

‘Dan is 't hoog tijd dat 'k voort ga. Elk 'n goe'n dag en tot ziens’.

Camiel Wittewrongel zette zijn bolhoedje op en trok met gebogen rugge en den kop omleege 't deurgat uit. Z'hoorden 't houten hekken toevallen en 'n eendelijke stilte dreef over heel 't gedoe.

Irma en Zulma Van Puymbroeck bekeken malkaar en ze bekeken 't blommeke dat op tafel lag, tot Irma 't vaste nam en 't in de stove smeet. 't Siste 'n keer en 't verzwond.

‘Kom laat ons werken en zeere voort doen’, zei d'oudste. ‘'t Is al vergeten, 't Is 'n kwade droom geweest. 't Is nog tijd voor de bakte. 'k Ga om den trog. Zet maar de melk op en sla maar d'eiers. Kom zeere. 't Is morgen Zondag’.

G.P. Baert.

Westvlaamsche zanten.
(Vervolg van blz. 196)

KALLEMOEIE. Spreuk te Uitkerke: ‘Dat is zoo oud of Kallemoeiens puppe, en zij was van Claerhout!’

KRIFFELEN (Lissewege, Uitkerke): intensief van krevelen. Een kind dat over den vloer kriffelt. D'er kriffelt een beestje op mijn hand.

KRUWEEZEN (Uitkerke, Zuienkerke): luid en overdreven schreien.

LUTSEKLOOTEN (Uitkerke): lui en loom langs de wereld gaan en de beenen uitsmijten, in tegenstelling met *vlechtebeenen*.

MAALVLIEGJES (Koksijde): zwarte bladluizen (Aphis Fabae) die op de paardeboonen zitten en de *malieziekte* of vlekziekte veroorzaken.

MALIEZIEKTE, in Veurne Ambacht een ziekte der paardeboonen, boven Brugge 't *miljoen* genaamd. (Aldus gehoord te Westkapelle). Ned. meeldauw.

Hier moeten eigenlijk verschillende ziekten onderscheiden worden waarvan de namen dooreenloopen.

De eerste wordt veroorzaakt door een zwam, die op de bladeren witte schimmelachtige vlekken doet ontstaan.

Bruine en zwarte vlekken worden teweeggebracht door een roestzwam (Uromyces Fabae).

De bladluizen (maalvliegjes) zijn zeer schadelijk voor de paardeboonen. Zij zuigen zooveel sappen uit de bladeren, dat de plant *verslokert* (verwelkt) en sterft. Die sappen worden door de bladluizen als suikerhoudende druppeltjes afgescheiden, waardoor de bladeren als het ware gevernist worden. Dit noemt men honingdauw of meeldauw (meel= honing, verg. Lat. mel).

Dus veroorzaken de zwammen de maal- of vlekziekte (maal, malie = vlek) en de bladluizen de meeldauw. Maar deze namen loopen door elkaar.

De Bo geeft de namen meruwe, meerwe, merwe voor een ‘geelachtig of roestachtig stof dat somwijlen de bladeren en

de stengels der planten bedekt en in 't fr. rouille geheeten wordt'. Meruwe komt blijkbaar uit meluwe, dat van meel (= honing) afgeleid is.

Ons *miljoen* is niet anders dan het Fransch mildion, dat zelf ontleend is aan het Eng. mildew (=: meeldauw).

MANTEN TEGEN KALLE SLAAN (Knokke): in 't gaan de knoesels tegen malkaar slaan.

MARKT MAKEN (Dudzeele): alles overende (overhoop) zetten.

MAST. Laten drogen aan de mast (Dudzeele).

Iemand die zich na wasschen niet afdroogt, laat zich drogen aan de mast.

MEEHEDEN. Te Knokke zegt men van iets dat zijn voor en zijn tegen heeft: ''t heeft zijn meeheden en zijn tegenheden'.

MERELARE: merel. Het lied van den merelare te Dudzeele:

Drinkt het uut
en tapt een nieuw!
koeken en broodjes!
koeken en broodjes!

en ook:

Jantje Faveer
waa(r) weun ie da? (da = ondervragen-de uitroep).

en nog:

Populierenhout
Goe lepelhout!

De Bo geeft dezen laatsten roep voor den weduwaal (wielewaal).

Te Moorslede:
Sinte Maartens koeketieuw (wat is tieuw?)
Drink 'et uut en tapt een nieuw!

Volgens de volksweerkunde te Dudzeele: Als de merelare schuifelt achter zonsondergang gaat 't slecht weere worden.

MELKKEVER. Volgens een boer te Westkapelle worden er melkkevers uitgesmeten bij 't aardappelrooien. Zij kunnen zoo dik worden als een duim, zijn geelachtig, liggen ineengekruld en hebben kleine pootjes op het eene einde van het lijf.

't Zijn de larven van den eenen of anderen kever, niet van den meikever of meulenare, wiens larven wit zijn en ook niet een duim dikke worden, maar zeer waarschijnlijk van den grooten prachtigen duinekees (Polyphylla fullo, zie onze bijdrage in Biek. 1926, bl. 232). Deze larven zitten veel in 't duinzand waar zij aan de wortels der grassen eten, doch Ie-

ven ook in 't z.g. licht land, dat zijn de zandige plekken in de polders.

Maar hoe komt het volk aan den naam melkkever??

MEULENARE. Zeispreuk te Uitkerke: Dat is ander zaad, zei de meulenare, en hij beet in een muizestront.

MEZAALTJES (Gulleghem): Warempel, 't Is mezaaltjes al weer al 't zelfste! Samentrekking van *mijn zaligheid*. Te Knokke en Westkapelle zegt men *mezinke* (scherpe i) als vervorming van *mijn ziele*.

MEMORIE. Te Dudzeele: een memorie lik een keunesteertje, is een korte memorie!

MENSCHENGLERE (Knokke, Dudzeele: uitspraak met zachtlange e): uitroep van verwondering. Men zegt ook *godglere* en *menschentijd*.

MIST. De Heistsche visschers kennen twee soorten van mist of smoor: *dijzige of smokkige mist* = natte mist, geeft slecht en vliegend (windig) weere; en *zware mist* = droge mist, die blijft hangen bij windloos weere.

(*'t vervolgt*)

JOZEF DE LANGHE.

Van een Brugschen pruikenmaker.

'T **I**S al lange, lange geleden, dat er te Brugge een pruikenmaker woonde, Baert met name, die overal voor een eersten stielman bekend was, om het opmaken van zijne schoone pruiken. Alhoewel hij met vier knechten wrocht, toch kon hij moeilijk zijne bestellingen afgedaan krijgen.

Nu, op een zekeren dag kwam er een rijke koopman uit stad om eene nieuwe pruike te bestellen, en zei:

'Meester, mijn moeie is overleden en wordt morgen begraven, ik moet naar den dienst, past me eens een nieuwe pruike op'.

Jammer genoeg, er was geen enkele pruike die hem paste.

'Hewel, zei de koopman, ge moet me kost wat kost

tegen morgen voor den negenen eene nieuwe pruike thuis doen bestellen.'

'Wat? morgen? morgen! zei de pruikenman, dat is onmogelijk.'

'En ik moet er een hebben, zeg ik u, wedervoer de andere, ik ben een oude klant van 't huis en ge moet me vooruit en vooral dienen.'

'Dat is onmogelijk.'

'Als het alzoo is, dan ga ik op een ander' en daarop wilde de koopman vertrekken.

Toen is er een der knechten recht gesprongen en zeide tegen den baas:

'Ik wil het aangaan om tegen morgen ten achten, de schoonste pruike van de wereld te maken!'

'Ge zijt zot!' zei de baas.

'Man, sprak de koopman tot den knecht, als ge dat kunt, geef ik u eene kroon drinkgeld en aan uw baas het dubbele van de weerde.'

'Nu, sprak de baas, als gij toch naar de mane wilt reiken, gij kunt het probeeren.'

'Goed, zei de knecht, geef mij maar het alaam en het haar, een kamertje waar dat ik alleen werken zal, en dat er mij maar niemand kome storen.'

De baas sloeg toe en de koopman vertrok.

De knecht trok naar boven, sloot zijne kamer en van den geheelen dag en zag noch en hoorde men hem niet.

Het schijnt dat de vrouwen niet nieuwsgierig en zijn! maar het wijf van de pruikenmaker die was van een andere soorte. De werkwinkel was juist boven hare kamer, en dat was daar nu zoo stille, en z' en hoorde daar niet 't minste geruchte, en ze kon dat nu niet uitzweeten. Maar, zegt ze tegen Baert, haren man:

'We moeten toch een keer gaan zien, want 't is er stille lijk de dood.'

'Wacht, 'k ga een keer gaan inspecteeren,' zei Baert, en hij ging de trappen op.

'Geen geruchte maken, zei het wijf, doe uwe schoenen af en kijkt voorzichtig door 't slotergatje.'

Pas was hij boven, of hij was weer beneden:

‘Jemenis, jemenis, 'k ben dood, 'k en kan 't u niet zeggen, gaat zelve gaan kijken.’

Maar pas was 't vrouwmensch boven, of ze was ook weere beneên en stond daar geheel verschuwd. 't Werkvolk sprong bij en vroeg wat er gebeurde.

‘Gaat zelf gaan zien,’ kreunde ze.

De meesterknecht liep eerst, maar was even rap weer, evenals de andere knechten, en de maarte ook die van haren sis viel. Zij hadden hun maat gezapig vinden slapen, een honderd kaboutermannetjes liepen rond den pruikenstoel, de eene om de haartjes vast te zetten, de andere om te krullen en te poeieren. Ge kunt denken hoe dat al kop over eersgat stond bij den pruikenier!

‘God beware me van zoo 'n duivel in mijn huis, 'k ga de politie halen en den pastor doen komen om dat kwaad uit mijn huis te doen lezen!’

‘En doet dat niet, zei 't wijf, geheel de stad zal 't weten en ons huis zou op een slechten naam komen.’

‘'k Ga me een dag overpeinzen’, zei de baas.

Niemand die een oog kon slapen, ze zagen een duivel met hoorns en een peerdesteert, en honderd kaboutermannetjes die er rond dansten, als het twaalf ure op den torre sloeg.

's Anderendaags waren ze allen aan 't koffiedrinken, de deure ging open en de knecht stond daar met de pruik in de hand. Iedereen miek zijn kruis zonder hem te bezien.

‘Hier is de pruik, meester, zeide hij, het is een echt meesterstuk, kijkt maar!’.

‘k Geloove het wel, zei Baert, al zijn kruis makende, loop ze maar zeere naar den koopman dragen.’

‘Goed, ik zal ze hem dragen,’ en weg was hij.

‘God zij gedankt dat die tooverij uit mijn huis is, zei Baert met een verzuchting. Als hij weer komt krijgt hij zijnen pak.’

Intusschen miek hij de rekening op van zijn kwaden knecht, die daar al seffens weer was.

‘Baas, sprak hij, hier is de dubbele weerde van de pruike en daarbij kreeg ik nog een schoone kroone toe. Dat is tenminste een groote daghuur, he'?’

‘'t Is goed, 't is goed, zei de baas, steek maar al dit geld in uwen zak, dat heb ik niet van doen.’

‘Stille, stille, om de liefde Gods’, vezelde zijn wijf.

‘Ja, ja, zakt het maar, ge werkt goed, maar 'k en heb geen werk meer om u te gebruiken, en 't is daarom dat ik afdank.’

‘Maar zwijg toch’, vezelde het wijf met den angst op het lijf.

‘Ja, ja, ga nu maar voort en dat den hemel u zegene!’

‘'t Is goed’, zei de werkman met een spotlach, ‘maar ge zult het later duur betalen.’ Hij sloeg zijn muts op zijn kop en vertrok.

De endsklokke lood en de koopman met zijn pruik aan, nam hoed en stok en ging ter kerk. Maar kijk, nauwelijks heeft hij wijwater genomen en aan zijn voorhoofd gebracht, of, o wonder, al de haartjes van zijne pruik vielen een na een eruit, en hij stond daar klets, met de grijsde voering op zijn kop. De menschen in de kerke en konden het niet uithouden, en 't was een kijken en lachen dat het een oneere was. en de straatjongens liepen hem achterna in stad al lachen en schimpen. De koopman kwam meer dood dan levend thuis, hij schreef een aanklacht naar het gerecht en beschuldigde den pruikmaker van tooverij, eischende dat Baert en zijn knecht streng zouden gestraft worden.

Zij kwamen voor het gerecht. De pruikemaker kon zijn onschuld bewijzen, maar de knecht wierd gestraft.

Wat Baert ook al deed, de pruikenwinkel werd toch door de klanten verlaten.

De baas en zijn vrouw waren zeer benauwd om de dreigementen van hun boozen knecht en spanden alle middels in om hem terug te vinden. Maar 't is al verloren moeite geweest, ze hebben hem nooit meer gehoord noch gezien.

A. VERWAETERMEULEN.

De ‘kwaden hoop’ in 't Westkwartier. Het einde van Jan Camerlynck en zijn Bende.
Ieper 1568.

VAN Jan Camerlynck en zijn bende, van hun moorden en rooftochten in het Houtland, tusschen Belle en Hondschoote, vertellen al de kroniekschrijvers uit den Geuzentijd. En uit het onderzoek der oorkonden bleek genoeg, dat Camerlynck werkelijk het hoofd was van een moordenaarsbende, van den ‘*Quaden Hoop*’ zooals de Ieperlingen ze noemden.

Die geduchte bende Boschgeuzen van 't Westkwaitier schijnt in samenstelling en aantal zeer veranderlijk geweest te zijn. Enkele malen waren zij met veertig man te zamen. Bij de aanhouding waren veertien man bijeen, ‘werkende’ leden, die van buiten ‘ghesustineert’ werden door herbergiers, rijke koopmans en geussche edellieden.

In Januari 1568 pleegde Camerlynck de beruchte moord op de parochiepriesters van Reningelst. In zijn Jepersch Dagboek teekent Augustijn van Hernighem daarover het volgende aan.

Moord op de parochiepriesters van Reningelst.

> ‘Op den 12 dach [Januari 1568] zoo hebben zy die drie priesters alle van Reneghels tsnachts ontrent de x. uren gaen doen disputeeren want zy hadden twee menisters meede, en naer veele woorder (sic) die zy onder elcander hadden ende veele versmaetheit die zy hem lieden an deden zoo hebben zy gheseit *Wel an ghy papen ghy moeter an, bereet u ter doot want ghy moet sterven ten es dat ghy u lieder ghelove af ghaen wilt*; ende baden om respyt van een coorten tydt ende ghavent hem lieden, ende daer naer zoo hebbense zeer jammerlyck ghetracteert ende meenden hem lieden den hals af te slaen maer en hebbent niet connen doen, ende hebbense de ooren af ghesneden de nuese ende menighe steke ghegheven

> tot der doot, ende hebben den pastor van Dernouter alleene leven ghehouden die bin drie daghen daer naer heeft hy hem zelven met gods hulpe ontmaect, ende men heeft dat feyt niet gheweten voor dat den pastor van Dernouter dat uut ghebrocht heeft ende bin vyf daghen daer naer die zelve dooden alle drie ghevonden op een halve mille naer Belle ende zyn te Belle ghebrocht die welcke van menich mensche zeer bitterlyck beclacht waeren, ende van Belle zoo waeren zy ghebrocht tot Reneghelts ende daer begraven'[1].

Rond denzelfden tijd werden de priesters van Houtkerke, Oostcappel, Hondschoote en Rexpoede vermoord. Camerlynck was telkens aan het hoofd van de bende. Hij was ook kapitein bij 't vermoorden der zes soldaten van den baljuw van Bergen (St. Winox) in de herberg Sint-Joris te Roesbrugge.

In de eerste helft van 't jaar 1568 werden de kerken van Reningelst, Westouter, Loker, Dranouter, Kemmel, Nieuwkerke en Niepkerke door mannen van den 'Quaden Hoop' bestormd.

Te Ieper werden in Juli 1568 nieuwe maatregelen betreffende den Quaden Hoop afgeroepen. Op elke medeplichtigheid stond voortaan de doodstraf. Op het hoofd van ieder booswicht werd een premie van 50 gulden gesteld. Aan de overloopers uit de bende werd genade en een gelijke premie toegezegd.

> 'Noch zoo wasser [27 Juli 1568] een placaet gheroupen ter causen vanden quaeden hoop die welcke daghelyckx veel quaet deden niet en cesserden maer van lanckx te meer perservereerden, zoo wasser gheroupen indiender hem yemaent sustineerden van eenighe zaken op het levende lyf, noch indiender eenighe persoonen consten ghecryghen ofte gevanghen eenighe vanden quaden hoop zouden hebben van elcken mensche 50 guldens ende zouden hemlieden indient noot waere moeghen doot smyten zonder mesdoen ende een yeghelyck was vangher ghemaect, noch boven dien om dies wille datmen zoude moeghen den hoop mynderen zoo was gheoordoneert indiender eenighe vanden quaeden hoop leetschap hadde,

(1) Dagboek I, bl. 99-100. - Daarover leze men het onderzoek van E.H.G. Lamerant in Biekorf 1923, bl. 121 vv. en Annales de la Soc. d'Emulation 1909, bl. 226 vv.

eenighe van zyn complysen brochte ghevanghen, zoude gratie hebben de anbringher ende noch 50 guldens daer toe.'[1]

Jan Camerlynck moet werkelijk een 'kapitein' geweest zijn. Nu en dan vallen er van zijn mannen in de handen van het gerecht, doch steeds weet hij een bende samen te houden. Opmerkelijk is, dat de bende waarmede hij in Februari 1568 rond Hondschoote werkte, geheel anders samengesteld was dan degene waarmede hij acht maanden later nabij Belle in de val liep[2].

Op Bamisavond, in den donkeren, 'ontrent de 9 hueren' kwam het konvooi van den Quaden Hoop binnen Ieper. Twee wagens, waarop twaalf mannen lagen 'ghebonden zeer sterck'; en met een sterke wacht van dertig soldaten.

Het was de stadhouder van den hoogbaljuw, Joris van Hallen, die met een troep gewapende landslieden de kwade bende overvallen had en gevangen genomen 'in een busch by Castere' (Caestre). Dit gebeurde op Sint-Michielsavond (28 September). De moordenaars, waarvan er verscheidene zwaar gekwetst waren, werden naar Belle overgebracht. Op Sint-Michielsdag kwam de voogd van Ieper met zijn soldaten om de vangst aldaar af te halen. Twee gevangenen verkeerden echter in stervensgevaar: daarom kwam de beul van Ieper 's anderendaags haastig naar Belle om er de twee stervende misdadigers te halsrechten. Na deze terechtstelling vertrok het konvooi met de twaalf gevangenen naar Ieper. Van Hernighem, die steeds de zaken van justicie nauwkeurig aanteekent, vermeldt hun namen en herkomst als volgt (Dagboek I, bl. 124):

'Jan Camerlynck van Hondtschote, heurlieder hooft.
Jan van Penen, van Ruusschuere.
Ryckaert Inghelsman.

(1) Dagboek I, bl. 117.
(2) Men vergelijke met de volgende lijst, de opgave van den Stadhouder-hoogbaljuw in Februari 1568, bij De Coussemaker, Troubles religieux, IV, bl. 339.

Marten Ghysel, van Steenvoorde.
Joos Winnebroot, van Castere.
Claeis van Hems, van Moorbeke.
Pieter de Buussere, van Moorbeke.
Hercules Notzette, van Antwerpen.
Jan Coppe, van Woormhoudt.
Jan de Codts, van Killem.
Pieter Dammen, van Ruubrouck.
Mahieu Verbliet, van Ruubrouck.'

De eerste van de bende die 't schavot opging, was Pieter de Buussere, 'in de wandelynghe *hooghe van zette*'. Hij was 'zeere gequest in zyn hant geschoten int vanghen': dit was misschien de reden waarom men geen tijd met hem verloor.

Onze Iepersche korenmeter heeft nieuwsgierig alles gade geslagen en nauwkeurig aangeteekend. Den 6 October werd het schavot opgetrokken 'in de middel van de maert, ende daer was een Sinte Andries cruus op ghebrocht, ende daer was een stake ghestelt op eenen houck vanden schavote, ende men brochte een slee met een vlake daer op...'. Om acht uur 's morgens werd Buussere naar de vierschaar geleid om er zijn vonnis te hooren. Iedereen was er toe gelaten en Van Hernighem was er bij; het vonnis dat hij den griffier hoorde voorlezen was echter zoo lang, dat hij in zijn Dagboek aanteekende: 'ende men hadde noyt gheloft dat een mensche zoo veele quaet ghedaen zoude hebben, want hy hadde in meest alle quaede feyten gheweist, die welcke den quaden hoop ghedaen hadden vant het beghinsel, want hi hadde wel 15. moorden ghedaen ende helpen doen, de kercke van Oudtkercke verbrant, prochiepape vermoort, twelcke te lanck zoude vallen te schryven'. De strafuitvoering heeft hij weerom volledig beschreven.

'[Eerst op de vlaak rondgevoerd; daarna werd hij] by den officier ghegheselt in de vier houcken vander maert, ende hy cresch zeere om gratie int gheselen, ende de maert en was niet af ghestelt. Aldus ghebrocht zynde op het schavodt naect, zoo beghonste hy te gaen synghen een psalm

> ende den officier verboot hem dat, ende hy liet. Zoo waeren zyn ooghen verbonden, ende gheleyt op het cruusse zoo zyn voeten ende handen uut ghereckt zynde, zoo heeft de officier zyn beenen ende zyn aermen met het ysere in stucken ghebrooken, ende daer naer van dat cruus ghedaen, omme ghekeert met den buuck nederwaert op het schavodt ende 2 slaghen met dat ysere op zyn Iendenen ghesleghen ende levende ghestelt op dat wiel, dat datmen noyt derelycker zake en zach int op stellen van het wiel. Ende hy sprack noch zeer vroom, begherende an Joorys van Hallen datmen zyn pynen coorten zoude, roupen[de] altyts met luuder stemme, ende den souveraeyn ontboot den officier op de halle ende laste hem dat hy zoude gaen op het schavodt ende noch eenen slach gheven op zyn roupere van zyn kele, ende daer mede verloos hy zyn taele, ende coorts daer naer zoo staerf hy, ende was ghevoort buuten ende gherecht' (Dagboek I, bl. 127).

Een paar weken later (22 Oct.) volgden een zevental andere leden van den Quaden Hoop.

Jan Winnebroot, samen met een gezel, onderging dezelfde straf als Pieter de Buussere. Vóór het radbraken werden hem echter eerst de ooren afgesneden 'want hy hadde [een] prister de ooren af ghesneden'.

Twee andere, waaronder de Antwerpenaar, werden geradbraakt en daarna als ketters levend verbrand; zij werden te zamen op het schavot gebracht 'met brielen in huerlieder mont, omdat zy niet afgaen en wilden huerlieder opinie'.

Een vijfde werd gestraft 'metter coorde... an de crycke voor het Besant, het welcke groote gratie was voor hem, maer hy en hadde met den quaen hoop niet meer dan 5. ofte 6. daghen gheloopen, ende gheen bloet ghestoort'.

's Anderendaags ondergingen nog twee mannen, waaronder Jan de Codts, dezelfde strafuitvoering als de Buussere. Te laatster stonde spraken zij hun biecht, daartoe bewogen door den bekeerden predikant Pieter Haze, die denzelfden dag onthoofd werd.

Jan Camerlynck werd door den hoogbaljuw op de Halle onderhoord drie dagen lang. En telkens omtrent den heelen dag. Op 2 October, vier uren lang; den

Zondag 3 October van 8 uur 's morgens tot 7 uur 's avonds ‘twelcke noyt niet veele ghesien en was’; en den Maandag weerom van 's morgens tot 's avonds ‘ende altyts wasser volck ter maert om hem te ziene [bij het buitenleiden] ende hy was zeere ghequest in zyn beenen, zoo was hy gheschoten met zaet, zoo dat hy quaelyck gaen conste’.

Eerst op 20 November werd Jan Camerlynckop de Markt te Ieper terechtgesteld. Zoo hij zes weken langer dan zijn mannen in leven gehouden werd, dan was het, omdat men hem, als kapitein van de bende, wilde uithooren over de plannen van een inval, die de gevluchte Geuzen in Engeland tegen onze gewesten beraamden.

In het Iepersch Dagboek lezen we een uitgebreid verhaal van de wreede strafuitvoering, door onzen ooggetuige eigenhandig geschreven.

Strafuitvoering van Jan Camerlynck.

‘Op den 20. dach van novembre [1568] twelcke was op eenen saterdach ontrent de noene, zoo wasser een schavodt ghemaect voor de Halle, zoo op ander tyden ende in de zelve plecke in de middel van de maert, ende daer was een peck tonne ghestelt op een stake ende terre daer in ghedaen ende drie ketens an de stake ende erde op het schavodt om dat met den brande niet bernen en zoude. Ende ontrent de 2 hueren zoo was Camerlynck boven ghebrocht met veele dienaers ende daer stonden voor de Halle zoo menich mensche dat wonder was. Ende daer naer was hy in vierschaere ghebrocht ende alle zyn delycten daer ghelesen ende daer naer sententie gheuut alzoo hier naer volcht.

Ontrent de 3 hueren en half was hy ghebrocht van de Halle naect, ende recht voor de stegher van de Halle zoo was hem zyn ooren af ghesneden, ende daer naer ghebonden op een vlake, ende daer stondt op de hurte een groote tele met gloeyende coelen ende een gloeyende tanghe daer in ligghende, zoo was hy ghevoert duer de aelstrate ende over de leet voor de cloester poorte was hy met de gloeyende tanghe zyn boeseme ghenepen, duer welcke pyne hy zeer creesch, ende ter zelve plecke met roeden ghegheselt ende alzoo ghevoert over de zuvel maert voor den roozen hoet deur de dixsmuustrate op allen houcken van de straeten met de gloeyende tanghe ghenepen ende ghegheselt ende in de vier houcken

> vander maert ghelyckmen ghedaen hadde op de houcken vander straten. Daer naer ghestelt op het schavodt zeer roupende tot God, ende den bichvaer altyts hem vermanende tot patientie, zoo was hy ghebonden met drie ketens an de stake, altyts roupende ende God biddende ghenade, es hy met een pecktonne boven zyn hooft met terre met een cleen vier ghebrandt (twelcke was een compassiuese zake om te anziene) ende het vier was in de tonne ghesteken ende begonste al bernende te truppen op zy lyf, maer het vier was hem naer, zoo dat hy ter stonde vanden brant verwonnen was; daer naer gherecht. Ende het was een man van ontrent de 43 oft 44 jaeren'[1].

Naderhand moesten nog enkele medeplichtigen boeten. Op Kerstavond was het de beurt van Joris de Codts, van Killem 'een zeer rycke man, ende hadde den quaen hoop ghesustineert, ende was ghehanghen voor het Bezandt an de crycke de welcke daer gherecht stondt, ende als hy drie hueren daer ghehanghen hadde, zoo was hy afghedaen ende begraven tot de predicaeren' (Dagboek I, bl. 134).

De Engelschman Ryckaert was de gelukkigste. Op 1 Februari 1569 werd hij 'ant perloryn' met een strop aan den hals tentoongesteld, gegeeseld en verbannen 'twelck was een groot gheluck voor hem, maer alle dander van den quaen hoop hadden voor hem ghesproken dat hy gheen groot schuit van het quaet dat zy ghedaen hadden, dat hy onnosel daer af was'.

Nog liepen er enkele mannen uit den Quaden Hoop op vrije voeten om jaren later, zooals Pieter Waels, in de handen van den hoogbaljuw te vallen[2]. Het einde van Jan Camerlynck was echter tegelijk het einde van de beruchte bende boschgeuzen van het Westkwartier.

A. VIAENE.

(1) Dagboek I, Hs. bl. 131-132. - Vgl. De Coussernaker, Troubles religieux, IV, bl. 44. Wynckius blijkt wel van Hernighem's Dagboek benuttigd te hebben.

(2) J. Opdedrinck. Poperinghe tijdens de Godsdienstberoerten, bl. 84 (Brugge, 1898).

Engelsche landing op Walcheren. 1809

EINDE Juli 1809, toen Napoleon met zijn legers inOostenrijk stond, waar hij juist den slag bij Wagram gewonnen had, kwam een Engelsche vloot voor de beide Scheldemondingen liggen en zette er 12 tot 15.000 man aan wal.

De Fransche vloot op de Schelde week naar Antwerpen. De Engelschen achtervolgden haar niet, zij stelden zich tevreden met het bezetten van Walcheren en Zuid-Beveland, en belegerden de Fransche vesting Vlissingen.

Er ontstond een ware paniek in onze gewesten. Hier te lande waren er bijna geen Fransche troepen. Overal werd de 'garde nationale' opgeroepen; het Leiedepartement leverde 1500 man, doch met deze ongeoefende en slecht uitgeruste mannen kon men niets ondernemen[1].

Pieter Cuvelier, de koster van Reningelst, vertelt daarover in zijn Memoriael: bij hem hooren we den weerklank van de gebeurtenissen te Reningelst en wat men in de parochie wist te vertellen.

> 'Den 31 Juli en den l^en^ Augst (1809) zyn de Engelsche ontscheept by Flissinge in 't eyland van Walcheren.
> Ontrent half Augst heeft men moeten loten om twaelf mobilen van 20 tot vyftig jaeren, die men met waegens naer Brugge heeft moeten voeren, 't Is in geen boeken te schryven den overlast die sommige hebben aengedaen geweest van hunne gekogte mannen.
> Door de komste van de Engelsche voor Flissinge in Walcheren, wiert geheel het land in de waepens gestelt. De Fransche, wiens troupen nog in Duydsland

(1) Zie *Biekorf*, 1930, bl. 218.

waeren, hebben seffens gaurden national en mobilen gevraegt, 20 van dese commune, zulks dat het eene merkelicke somme maekte om te betaelen: men gaf hun dry a vier francs daegs; maer naer een maend of twee, men schattede alle persoenen oud en jonck, jae boven de zestig jaeren en het vrauw-volk. Ontrent de maend November men danckter twaelf af, maer zonder profyt. Veel mobilen stierven aldaer van ongernacken, sommige quaemen af en stierven alhier.
Men hadde tot Brugge noyt deirlicker bende by malkander gezien, met wonderlicke kleedinge, stocken en pinnen voor waepens, lynwaerden kulders, etc[a], daer by zoo martiael dat zy zouden geloopen hebben voor het grollen van eenen catrol. Men beval dese felle mobilen eens buyten stad eene patrouillie te doen in den nagt, om te zien of er geen Engelsche geland en waeren: zy gingen met een benauwt gat ter poorten uyt, en uyt voorsigtigheyd men slootse agter hun toe: zy aldus gestelt zynde, en geen wegen kennende, vraegden jevers buyten eenen leydsman met eenen lanteirne; sy liepen altyd confuselik en in hoopen en geraekten zonder wete aen den Comp (= Kom) alwaer ordinairelick altyd schepen liggen. In den selven nagt het regende, en eenen schipper hadde vergeten zyn schip toe te leggen, hy was opgestaen om de luyken toe te doen, en om claer te zien, hy hadde synen lanterne aen den mast gehangen; d'een en d'ander begonden dit licht te zien, sommige sagen dat het schip was, men sag de masten, etc[a]; de benauwtheyd begint soodaenig in die stoute soldaeten te comen, seggende dat het engelsche schepen, dat elk sig omme keerde en riep: sauve qui peut! In dien benauwden oogenblick, den schipper laet eene luyke toevallen die groot gerugt maekte, bezonderlik by nagte, men peysde dat het engelsen canon was, men smyt alles weg, fusyken, habersacs, etc[a], en men loopt zoo verwert. dat eenige de bayonnetten van hunne cameraeden in d'oogen kreegen, en altyd agter ziende of de engelsche schepen niet door 't land agter en quaemen: men conde gheele

voers weg gesmeten waepens vergaederen. Aen de poorte comende verdobbelde hunne benauwtheyd, vreesende dat se te laet zoude open gegaen hebben; 't gelukte nog, de Engelsche waren nog ver van hun. Zy liepen binnen, altyd roepende: d'Engelsche comen, d'Engelsche comen! Eenen professeur van de Centrale Schole buyten aen de deure staende, en al het volk zoo versiegen ziende, begon met hun te spotten, en te zeggen dat zy vadde menschen waeren, dat het onmogelik was dat d'Ingelsche aldaer waeren; hy ziet er inkomen met het hoofd verbonden, hy loopt binnen aenkondigen dat men de prys-deelinge, die op dien dag gestelt was, moeste uytstellen, dat d'Engelsche aen de poorte waeren.
De meest gegoede en treffelickste jonckheden van Poperinghe en elders, waeren verpligt te dienen als officieren, en hadden veel verdriet en ongemack en veel armoede met geld in de borse, moesten verantwoorden voor hunne mannen en hunne equipage; wierden daar over in 't kot gedraeyen tot dat zij voldaen hadden, by nagte patrouille doen met den bek op zee.'

Uit het handschrift van den koster van Reningelst.

Boekennieuws

J.E. De Langhe. *De Oorsprong der Vlaamsche Kustvlakte*. Kuokke, 1939. 158 blz. gebonden = Fr. 25.

Dit werk behandelt eigenlijk het ontstaan van het *oostetijk* kustland aan deze zijde van het Zwin. Zeer klaar en methodisch zijn al de beschikbare geologische en topographische gegevens tot een geheel verwerkt. Schr. laat dit 'bijzondere' en oorspronkelijk deel van zijn boek door een verdienstelijke schets van de geologische ontwikkeling van het kustland voorafgaan. Deze algemeene studie is grondig, helder en volledig: de leeraars in het middelbaar onderwijs zullen hun 'cursus' over dit onderwerp nergens beter voorbereiden dan in de eerste zeventig bladzijden van dit boek, dat hun daarom zonder voorbehoud aanbevolen wordt.

Betreffende het ‘speciale’ deel mogen we gerust getuigen dat alléén Ing. De Langhe zulke goede hoofdstukken over het oostelijk kustland kon schrijven. Lange jaren onderzoek ter plaatse en op de kaarten, in de oorkonden en de bestaande literatuur hebben dit werk voorbereid. Zijn streng methodische werkwijze liet den Schr. verscheidene vraagstukken oplossen of ophelderen, maar tevens nieuwe vraagteekens stellen. Hiermede bezit dan de, oostelijke kustvlakte voor de kennis van hare wordingsgeschiedenis een inventaris en een programma. Moge Schrijver, die zijn streek zoo grondig en naar alle zijden - planten, dieren en woordenschat - onderzoekt, eenmaal het volledige werk voltooien waarvan deze hoofdstukken de inleiding zijn.

A.V.

Juul Filliaert. *Tijl's oog op den puinhoop*. In 8°, 174 bl. Nieupoort, bij dan Schrijver (Kokstraat, 7) = Fr. 25.

Die puinhoop was Nieupoort in 1918. Tijl beschrijft hier met hart en ziel de barakkenjaren 1920-1922 zooals hij, kind van Nieupoort, deze medeleefde. Geheel de doening buiten, het bouwbedrijf in hout en steen dat den puinhoop verdringt, de menschen, die, met hun schoone en kleine kanten, eeuwig dezelfde blijven. Tijl's oog is scherp, zijn gemoed soms bitter, zijn overdadige taal wordt soms een pleidooi. Maar steeds weer komt zijn hart door zijn oog kijken en dan schrijft ‘Tijl’ bladzijden, zooals het grootsche tooneel op het kerkhof (bl. 135 vv.), sobere bladzijden die onvergetelijk blijven.

Juul Filliaert. *De compagnie van Vischvaert te Nieupoort*. 1727-1737. In 8°, 134 blz. Nieupoort, bij den Schrijver (Kokstraat, 7) = Fr. 12.

Die ‘Compagnie’ was een poging die in Nieupoort de haringvangst en de visscherij op IJsland wilde inburgeren. Kortstondig was haar bestaan, pijnlijk haar doodstrijd. Zij liet lijvige bundels archiefstukken na, acten en contracten en processen. Daaruit heeft Sch. de stof voor zijn boek bovengehaald. Het geheel is historisch goed ingeraamd. De belangwekkendste oorkonden zijn ingelascht in 't verhaal dat zeer vlot geschreven is en op vele bladzijden waarlijk boeiend wordt.

A.V.

***Deinze en het Land aan Laie en Schelde*. Lees en Reisboek uitgegeven door den Kunst- en Oudheidkundigen Kring, Deinze, 1939. Ter gelegenheid van zijn tienjarig bestaan. 136 blz. met veel prenten.**

Een keurige uitgave vol leerrijke en boeiende, bijdragen. A. Cassiman teekent een uitstekend beeld van de streek. Kan.

Maere bespreekt de oude monumenten, J. De Coster had wat langer mogen uitweiden over de Schilder- en Beeldhouwkunst, doch de Letterkunde wordt naar, verdienste behandeld door F. Pauwels. Zeer belangwekkend beschrijft H. Van den Abeele den handel en de nijverheden in hun opkomst en ontwikkeling. G.P. Baert deelt een eigenaardige vondst mede: het Dagboek van een Deinschen bedevaarder, 1905-1938; terecht wordt de oorspronkelijke tekst in deze uitgave van taalfouten gezuiverd, doch van dit kostbaar boeren-dagboek had wel een bladzijde ter oorkonde mogen afgebeeld zijn? J. Vermeulen begeleidt ons op een wandeling van Deinze naar Gent langs het Cyriel Buyssepad en wij danken hem voor zijn aangenaam en onderhoudend gezelschap, te zamen met al de medewerkers van dit gezond en gemoedelijk lees- en reisboek.

B.

Mengelmaren

Zeispreuken. Verg. 'Biekorf', 1933, blz. 47-53.

Van den Wind. (Om te lachen met de weervoorspelders):

Als de wind uit dan Noorden komt is 't altijd koud,
Hij mag nog uit den Zuiden komen, zei Lammertyn.

'Sociale' wetgeving. (Gehoord van iemand van Sint-Michiels):

't Is beter van de kerke of van den Disch, zei Kletsebille, en hij ging naar den dop.

KWELSPREUK. (Van kwajongens om te spotten met 'en tragen velorijder):

Baaske! Baaske!
- en als 't ommekijkt -
Steekt 'en pluimtje in je gat,
Je zult vliegen lijk 'en haaske!

ONHEILSBODE.

Mijn achterste jeukt; -
Daar ligt 'en hoer op sterven.

SINT ELOOI'S -TAFEL.

De gang van 't vleesch op Boeren Sint-Elooi wordt alzoo uiteengedaan, om ter wille van 't vele vleesch eten op zulke bijeenkomsten: uiteengedaan, om ter wille van 't vele vleesch eten op zulke bijeenkomsten:

Eén' schelle in den mond,
Eén' in 't pateel,
En twee in d'oogen.

Bij 't opengespen van den broekriem zeggen ze dan heel gewichtig en met overtuiging:

't Is beter geëten,
Dan 't bedde versleten.

BEWIJS VAN HERKOMSTE.

Toen ik kleene was en aan 't spelen bij 'en nieuw op te trekken huis, en ik rook aan de schelfers van 'en verschgekapte arduinzulle die tot mijn verwondering onaangenaam geurden, vroeg Bruintje Knots, 'en oude metserdiener, mij al met eens:

- Jongentje, weet je gij waarom hij alzoo stinkt?
- Neen ik.
- Omdat er de Walen in .... zei Bruintje.

POKZIEKTE.

Op 't pas dat Bruintje om zijn plat gezegde lachte, wierd ik geware hoe deerlijk hij geschonden was van de pokken. Dat sprong in d'oogen omdat 't vel van zijn kaken niet te wel 'n rekte met die, diepe pokkeputten daarin en dat 't vel rond de putranden stropte.

Toen Bruintje 't groenselwijf Liene Slock zag, die ook uit de pokziekte kwam, zeid' hij: ‘Dag Liene, wanneer gaan we nu 'en keer te gare wafels bakken, dan?’

Dat was 'en zinspeling op malkaars pokkeputten en Liene verstond de meeninge, want ze riep weere: ‘Als we van den Winter 'en keer goed gezeten zitten, Bruno!’

KLODDERSPANEN EN VALHOEDEN.

Toen vader zag of hoorde dat er miserie aan den gang was met een plat kind, zong hij altijd 'en liedje dat ging:

> En koopt dat kind 'en valhoedje,
> Voor als 't valt dat 't hem geen zeer 'n doet.

of:

> En koopt dat kind 'en klodderspaan,
> Klavers die is troef.
> Het zal ter eer alleene gaan
> En op den trommel zal 't slaan, doef, doef!

KINDERNAMEN.

- Hoe heet dat kind?
- Telesfoor.
- 't Hoore nog liever, ‘djak-over-thuis of oordjesdief’.

KLERKENLEED.

Hier is nog een versch uit den mond:

Een jonge klerk - die zijn dunkens ten onrechte - een berisping kreeg, verdedigde zijn' stelling alzoo:

Ze moeten alzoo niet barabassen in Brussel, Mijnheere, want we zijn hier in Brugge de piero van 't land! - (met den klemtoon op *pier*.)

Barabassen: streng en luide berispen.

Piero: het puik. Sprekende van personen of zaken. Niemand kan het hem afdoen: hij is de piero. Voor de verschillende beteekenissen, verg. DeBo.

Langs de groote baan van Brugge op Kortrijk, in rechten hoek kijkend op de kerke van Swevezeele staat 'en landelijke herberg met uitsteekberd: ‘In de piro’ bij Lisabeth, Koopman.

G.P. BAERT.

VINGERRIJMKES.

'k Vergaarde de volgende rijmkes, waarin er sprake is van een pluim. Vgl.: De Cock-Teirlinck, Kinderspel III, blz. 175.

1. In mijn hof staat er een perzikje
   Een perzikje gelijk een pluim
   Pluim, pluim, pluim
   Pieken hanepluim
   Hier staat mijn vinger
   En daar staat mijn duim.
2. In mijn hof staat er een parpluimken
   Een parpluimken, gelijk mijn duim
   Duim, duim, duim
   Mijnen armen duim
   Hier staat mijn vinger
   en daar staat mijn duim.
3. Op den toren van de kerk
   Staat er een haan met een pluim
   Pluim, pluim, mijnen hanepluim
   Hier is mijn vinger en daar is mijn duim.
4. In de wei staat een pargeitje
   Een pargeitje lijk een haneduim
   Duim, duim, pieken haneduim
   Hier staat mijn vinger
   En daar staat mijn duim.

Brugge.

M.C.

IN ONZEN BLOK en voor Biekorf:

PL. Waar blijft. Eduard De Dene en zijn Testament? 20 fr. - * 't Is den tijd om van Duimke en Scharmenteka te vertellen! 10.

Vertellen en vergaat nooit!
En Biekorf is nooit uitverteld.
Wel bedankt.

A. VIAENE, Noordzandstraat, 63, Brugge.

Beschikrekening: **2335.37**

Gedr. en uitgeg. bij A. Van Poelvoorde, Beenhouwersstr. 39, Brugge.

[Nummer 10]

De Predikheeren te Brugge.

Quoniam placuerunt servis tuis lapides ejus. Ps. 101.

Een stukje historie.

DE eerste gebouwen van het klooster der ‘Predikbroeders’ te Brugge, waarvan de stichting te danken is aan gravin Joanna van Vlaanderen (genaamd: van Constantinopel), dateeren van het jaar 1234.

Het jaar te voren, was graaf Fernand gestorven; het stichtingsdiploma werd te Rijsel door gravin Joanna onderteekend in Januari van ditzelfde jaar: zij maakt het eigendom, vrij van alle lasten, over aan den provincialen Overste der Orde, frater Conrardus bijgenaamd Teutonicus. Klooster en kerk zouden opgericht worden, zegt de fundatie-akte, ‘ter eere van God, van de H. Maagd en van den H. Apostel Paulus’. Graaf Fernand van Vlaanderen had bij testament eene geldsom bestemd voor deze stichting: daarmee kon de

gravin een huis afkoopen van Arnolf Voet, dicht bij '*d'oudemeulen*'. Aldaar namen eenige Dominicanen hun intrek den 8 Mei 1234; zij werden er plechtig binnengeleid door het Brugsche Magistraat.

Tien jaren later, nadat gravin Joanna zelf eveneens overleden was, werd de nieuwe gravin Margareta, Joanna's zuster, als 't ware 'de tweede stichteres' van 't klooster: tot aan haar dood, in 1279, dit is 36 jaar lang, droeg zij op alle mogelijke wijzen bij tot vergrooting van het eigendom en tot verbetering der gebouwen. Deze hebben ook later nog, vooral in de 17e eeuw, nieuwe uitbreiding gekregen.

Tijdens de eerste tachtig jaren, hadden de kloosterlingen een heel eenvoudige bidplaats. Eene groote kerk zou weldra die nederige kapel vervangen; ze werd gebouwd met drie beuken, en plechtig ingewijd in Juli 1311.

Merkwaardige kunststukken kwamen mettertijd dit gebouw versieren. De menigvuldige schilderijen van beroemde meesters daargelaten, bewonderde men er den predikstoel en het koorgestoelte, om hun kunstig gebeiteld houtwerk.

In 't begin der 18e eeuw, telde men in deze ruime bidplaats niet minder dan 33 grafzerken van edellieden en voorname burgers, waaronder b.v. de tombe van kardinaal Joannes-Alphonsus van Portugal (± 1444); deze van Mgr Simon de Laude, dominicaan en hulpbisschop van Atrecht (hij werd eigenlijk begraven te Dowaai, maar het hart van dezen prelaat berustte in de Dominicanenkerk van Brugge); de tombe van Mgr Joannes de Witte, dominicaan, geboren Bruggeling, die bisschop werd te Cuba; hij kwam zijn laatste levensjaren doorbrengen in zijne geboortestad en bewoonde er een huis, nabij 't klooster, in de Eeckhoutstraat gelegen, sektie 17, Nr 48. Aldaar stierf hij in 1540. Hij heeft te Brugge een theologische cursus opgericht, later genoemd 'de stadsles'; zijn wapenschild was: in sabel een keper van goud, vergezeld van drie parels, twee en een.

Beproeving en Vernieling.

Een aanzienlijk deel van het gebouwencomplex werd in 1459 door brand vernield. Ruim een eeuw later, in 1581, werd ten gevolge der godsdienstwoelingen, de kloosterkerk, gedurende omtrent vier jaar, ten gebruike der 'hervormde leer' gesteld; toen werden ook de overige gebouwen ofwel verhuurd aan vreemdelingen, ofwel afgebroken. In 1751, werd het eigendom ietwat verkleind door gedwongen verkoop van eene lange strook grond om het nieuw kanaal, 'de coupure' genaamd, te graven, waar de huidige Predikheerenrei gelegen is. Eindelijk in 1796, kwam het laatste maar ook het zwaarste wee dit klooster treffen: de Fransche Omwenteling deed verdwijnen wat Vlaanderens graven hadden gesticht en wat de liefde der Bruggelingen, gedurende meer dan vijf eeuwen, aan S. Dominicus' zonen had geschonken.

Overblijfselen.

Van een stichting welke in de 17e eeuw een der bijzonderste was van de Belgische Dominicanen, kan nog wel een en ander overgebleven zijn... Toch maar weinig... Wat we daarvan kennen, stippen we hier aan.

Een mooi deel der gewelfde *kapittelzaal*. Tot eerbiedig aandenken aan hetgeen eens dit kloostergebouw was, heeft de heer Verriest deze zaal met piëteit en kunstsmaak hersteld en ingelijfd bij zijn eigendom der Langestraat, het zoo rustig en luchtig Gasthof 'De Abdij' dat, zoowel om den verzorgden dienst als om zijn wijden binnentuin, een der meest bezochte hotels is van Brugge. Dit uitgestrekte eigendom ligt grootendeels op den grond van het voormalige klooster.

Ditzelfde gasthof bezit ook den ouden *kloostertrap*, gansch in eik, en waarvan de paal, met half-verheven beeldwerk, het *wapenschild* draagt der Dominicanenorde. In het benedendeel: de hond met de brandende toorts in de muil, en daarnevens de aardbol; in het bovendeel: een ster. Het eerste motief wijst op het eigen-

aardig nachtvizioen van S. Dominicus' moeder, Joanna de Aza, die bij de aanstaande geboorte van haar zoon, aldus te verstaan kreeg dat deze eens, door zijn predikatie, de wereld verlichten en tot vurige liefde Gods aanzetten zou. Het tweede - de ster, - herinnert aan het feit, door sommige geschiedschrijvers vermeld, dat Dominicus een zacht en aangenaam licht op 't voorhoofd, tusschen de wenkbrauwen droeg, waardoor hij aan zijn toehoorders als de bekoorlijkste der predikanten voorkwam.

* * *

Tijdens het Fransche Schrikbewind, werden de kostbare en talrijke *Relieken* der Brugsche Dominicanenkerk aan den bisschop van Gent geschonken.

De *schilderwerken*, die konden gered worden, vindt men nog te Brugge: enkele - een of twee - in de kerken van S. Gillis, S. Jacobs (hoofdaltaar) en S. Salvator (kathedraal: zijbeuk, noordkant). Het grootste getal dezer kunstgewrochten is in O.L. Vrouwkerk (vijf) en vooral in S. Walburgis (21). In den schat dezer laatste kerk vindt men ook twee oude kelken die van de Dominicanen voortkomen. In laatst genoemde parochie werd eveneens de alomvermaarde Broederschap van den H. Rozenkrans overgebracht. Het beeld zelf van de Rozenkrans-Lieve-Vrouw, dat door een der verjaagde paters in het geheim werd gegeven aan een schoenmaker, Jozef D'Hulst, is later, in 1869, door zijn zoon Baldwijn geschonken geworden aan de Zusters-Dominicanessen van Engelendale te Brugge.

In het Gruuthuse-museum (zijzaaltje, op 't gelijkvloers) staat een oude schouw in 17^{e} eeuwsch-faïence uit het Dominicaansch klooster voortkomende; het is een werk van den befaamden Brugschen meester-gleiswerker Pulincx.

Op de voorkoer van hetzelfde musee, rechts, de tweede in de rij, staat een overgroote blauwsteenen grafzerk afkomstig uit hetzelfde klooster. Hij werd, een tiental jaren geleden, gevonden door den heer Em.

De Graeve, handelaar in bouwstoffen op de Predikheerenrei, in zijn eigendom aldaar, op een diepte van 1.20 M. Het Oudheidkundig Genootschap van Brugge zorgde voor de overbrenging naar Gruuthuse. Uit het Latijnsch randschrift, is op te maken dat we hier vóór een zeer oude tombe staan: heel duidelijk leest men er het jaartal 1277.

In nog andere eigendommen der Predikheerenrei, vindt men Dominicaansche gedenkstukken of deelen van ruïnen: in het huis van den heer Van Caeneghem, een gewelfde zaal, een grafzerk; in het Rijkswachtgebouw, oude cellen welke in het klooster tot het gastenkwartier behoorden...

En wellicht liggen hier en daar, verborgen of vergeten, in kelder of op zolder, nog andere overblijfselen.

En op diezelfde Predikheerenrei, staan als verdorde tronken, in den muur gemetseld, doch heel goed zichtbaar, drie afgeknotte zuilen in grijzen steen... Hier was het kerkportaal...

S. Amandsberg (Gent)
17 Oktober 1939.
P. PIUS MEULEPAS dominicaan.

Een Leuvensch rijm van 1568.

Augustijn van Hernighem schreef op het voorblad L van zijn handschrift, 1e deel, het volgende rijm met den uitleg er bij. Kan er iemand nader zeggen wie deze Brusselsche proost was, die kort na Egmont en Hoorne wegens verboden spel het schavot moest beklimmen?

> ‘Quaelyc ghespeelt ende hooghe gheleert
> als de gouden ketene in den bast verkeert.

Dit was ghestelt alser in den tyt van den ducke d'Alfve was provost tot Brussele een edel man die speele hildt, die den grave van Egghemont ende Hoorne dede onthalzen by laste van zynne Majesteyt, ende desen speller was om composicie naermaels tot Brussele ghehanghen ende venvrocht (verworcht) ende die van Lovene stelden dese ryeme naer dat trecht ghedaen was, 1568.’

Rondedansen in het Brugsche.

DE zonnige dagen en de lange zomeravonden zijn bijzonder geschikt om in een ronde te spelen. Heldere kinderstemmetjes zingen onvermoeid de overgeleverde oude wijsjes, tot vervelens toe. Want dit is het rondedanslied eigen, dat het soms veel te lang gerokken is. En toch is het meer dan eenig ander kinderdeuntje over heel Vlaanderen algemeen verspreid: we hoeven maar eventjes ‘Kinderspel en Kinderlust’ te doorbladeren, om dit vast te stellen.

Hier volgen al de rondedansliederen die we heden nog in en rond Brugge kunnen hooren. Ik nam echter geen nota van de ‘Reidansen’, die door organisatie (K.A.J.) hier en daar verspreid zijn. De kinderen zingen ze wel eens, doch over het algemeen zijn ze er niet verzot op, ze klinken te stijf en kunnen nog de speelplaats niet veroveren.

1e Groep.

Eenvoudige rondedans: de kinderen geven elkander de hand in een ronde en zingen:

1. In een ronde.

In een ronde,
't En is geen zonde,
Zeven jaar
't En is geen waar.

2. Ouden ezel.

Ouden, ouden ezel,
Zijn ooren zijn zoo lang;
Wat gaan w'hem geven t'etene
Voor heel zijn leven lang?
Hooi en strooi,
't Peerd en kan niet voort.
't Dochtertje moet afgaan
Mijn karre kan niet voort.
Ju-u-u-u ! (vlug rondloopen)

Te Sinte-Kruis wordt het knieliedje ‘Uit de Blauwe Zale’ (hierboven bl. 69) ook als rondedans gezongen.

3. Mol, -waar zit je?

Mol, mol, waar zit je?
De mol zit in zijn pitje,
Molletje, heb-je geen strooi van doen?
‘Ba, neen ik’, zei de mol.
Van een, van twee, van drie ! (neerhurken)

4. Klein Alicetje.

Klein Alicetje, wat doe'je al in den hof?
Je trekt er al de blommetjes af.
Mama ga kijven, papa ga slaan,
Klein Alicetje moet in 't hoeksje staan.
(of nog) Klein Alicetje moet naar schole gaan.

5. Ik en mijn lief.

Ik en mijn lief en mijn hondetje,
We dansen te gaar in een rondetje.

6. Ron, ron.

In de ronde worden er ook van die misvormde Fransche teksten gezongen; maar veel minder dan in de ‘koorde’.

Ron, Ron, macaron.
Qu'est-ce que ci à la maison?
Qu'est-ce que ci? qu'est-ce que là?
Un deux trois! (neerhurken).

2e Groep.

Waarbij de armen gekruist worden, of dat het meisje zich omdraait.

1. Keere, keere.

Keere, keere, wie wille wie keeren
Wie zal er onze keere zijn?
Het zal zijn
Alle Maryn
Het zal juffrouw N... zijn.

(zij moet den rug naar de ronde keeren).

2. Wille, wille, kruise.

Op dezelfde wijs ongeveer zingen ze ook:

Wille, wille, wille kruise
Wie zal er onze kruise zijn?
Alla Marine
Alla Sozine
En 't zal juffrouw N... zijn.
('t meisje moet hier de armen kruisen).

Wanneer al de kinderen de armen gekruist hebben is 't slotrefrein:

3.

Azijn, azijn
Azijn, azijn, azijn
Een halve klute rapen
Azijn, azijn
Azijn, azijn, azijn.

4. Al omme.

Al omme, al omme
N... keert heur omme
N... heeft heur omgekeerd
Zij heeft van heel den dag niet geleerd
Al omme, al omme
N... keert heur omme.

Wanneer al de kinderen omgekeerd zijn, zingen ze, na n^{r} 1 en n^{r} 4:

5.

Averechts kavaantje
Averechts kavafafa
Averechts kavaantje
Averechts ka va.

6. En Je boom.

Onder de armen doorloopen; blijven staan, gearmd over de berst.

En de boom, en de boom

En de goddelijke boom
En de boom die staat in d'eerde
En een mannetje rijdt te peerde.

(Het slotrefrein is hier ook: ‘Azijn,...’).

Hoe het komt, weet ik niet, maar de kinderen voegen er

geen enkel stroofje meer aan toe. Het is zelfs vreemd als men daarbij ‘Kinderspel en Kinderlust’ (II, bl. 95, 158, 168) vergelijkt, die niet minder dan negen varianten opgeeft, elk uit verschillende stroofjes samengesteld. Dit feit werd reeds vastgesteld door Lootens en Feys, onder n^{r} 144.

3^{e} Groep

In het refrein wordt er herhaalde malen met de voetjes gestampt.

1. Daar komt hij met zijn stok.

Daar komt hij met zijn stok,
Een ure slaat de klok,
En hij smijt zijn veisters open,
En die handjes gaan van klak, klak, klak.
En die voetjes gaan van stamp, stamp, stamp,
En het was een man van jaren,
Hij wist van geenen tijd.
Twee uren slaat de klok, enz. (tot twaalf uren
hetzelfde stroofje herhalen).

2. 'k. Moet malen.

De rhythmische bewegingen worden hier in den tekst zeer goed aangeduid.

'k Moet malen, 'k moet malen,
Langs bergen en langs dalen
Dan komt de kleine spiere-wiere-wiet
Stampen met de voetjes
Zwaaien met de rokjes
Zwaaien met de stokjes
En dan moet men dansen gaan
Dansen gaan en blijven staan.

3. In Holland staat een huis.

Van dezen rondedans bestaan er twee varianten: te St. Kruis zingen ze aldus: zingen ze aldus:

In Holland staat een huis,
In Holland staat een huis,
In Holland staat een singelingen huis
Hoepsasa, singelingela (met de voeten stampen)

In Holland staat een huis.

V.
Wie woont daar in dat huis? enz. enz.

A.
Daar woont een heer daarin, enz.

V.
Wat doet die heer daarin? enz.

A.
Hij houdt daar eene meid, enz.

V.
Wat doet hij met die meid? enz.

A.
Die meid houdt eene koe, enz.

V.
Wat doet zij met die koe? enz.

A.
Zij melkte daar de koe, enz.

V.
Wat doet zij met die melk? enz.

A.
Zij maakt er boter van, enz.

V.
Wat doet zij met die boter? enz.

A.
Zij gaat er naar de markt, enz.

V.
Wat doet zij op de markt? enz.

A.
Zij krijgt daar voren geld, enz.

V.
Wat doet zij met dat geld? enz.

A.
Zij koopt er kinders mee, enz.

V.
Wat doet zij met die kinders? enz.

A.
Ze steekt ze naar de school, enz.

V.
Wat leeren zij op de school? enz.

A.

Zij leeren er het A.B.C. enz.
En steken 't huis in brand.

(al de kinderen komen naar het midden geloopen).

Te Brugge wordt de rondedans meer ingewikkeld. De eerste uitgekozene kiest medespeelsters uit den kring en ze vormen samen een kleinen kring. Merk ook op dat de handelingen elkaar opvolgen, zonder voorafgaande vraag:

In Holland staat een huis, enz.
Wie woont daar in dat huis? enz.
Daar woont er eenen boer, enz.
Wat doet die boer daarin? enz.
Die boer koopt eene vrouw, enz.
Die vrouw koopt eenen knecht, enz.
Die knecht koopt eene meid, enz.
Die meid koopt eene pop, enz.
Nu gaat de boer al weg, enz.
(De uitgekozene verlaat den kring).
Nu gaat de vrouw al weg, enz.
Nu gaat de knecht al weg, enz.
Nu staat de pop alleen, enz.
Nu raapt men stokjes op (buigen), enz.
Nu steekt men 't huis in brand, enz.
(Allen dansen naar de pop toe).
Nu gaat de pop al weg, enz.
(De pop wordt op de handen gedragen).

4. Mijn vader vaart op zee.

Hier volgt nog een vragenreeks die, voor wat den vorm betreft, op de voorgaande gelijkt:

Mijn vader vaart op zee,
Mijn vader vaart op de mosselzee.

Refrein:
Van de ramplan plan, (met de voeten stampen).
De mosselman.
Mijn vader vaart op zee (bis).

V.
Wat doet hij daar op zee? enz.

A.
Hij vangt daar eenen visch, enz.

V.
Wat doet hij met die visch? enz.

A.
Hij stropt hem af zijn vel, enz.

V.
Wat doet hij met dat vel? enz.

A.
Hij maakt daarvan een beurs, enz.

V.
Wat doet hij met die beurs? enz.

A.
Hij spaart daarin zijn geld, enz.

V.
Wat doet hij met dat geld? enz.

A.
Hij koopt daarmee een kind, enz.

V.
Wat doet hij met dat kind? enz.

A.
Hij steekt dat kind op school, enz.

V.
Wat leert dat kind op school? enz.

A.
A. B. C.

4e Groep.

Rondedans met nabootsende bewegingen.

1. Alzoo doet de boer.

V.
Hoe gaat de boer naar de kerke, kerke, kerke?
Hoe gaat de boer naar de kerke?

A.
Alzoo gaat de boer naar de kerke, enz. enz.

V.
Hoe leest de boer in zijn kerke, kerke, kerkeboek? enz.

A.
Zoo leest de boer, enz.

V.
Hoe doet de boer zijn mutse af? enz. enz.

V.
Hoe doet de boer zijn veste af? enz. enz.

V.
Hoe doet de boer zijn leerzen af? enz. enz.

V.
Hoe drinkt de boer zijn druppel? enz. enz.

V.
Hoe slaat de boer zijn vrouwe?
Alzoo slaat de boer.

(Hier wordt de kring gebroken door het slagen naar elkaar).

Te St. Kruis dansen ze ook van den boer, maar de inhoud verschilt; ook de melodie is veel zangeriger. De rondedans

verhaalt de geschiedenis van de graankorrel. Zelfs zijn er scholen waar die rondedans op prenten aanschouwelijk wordt voorgesteld.

A.
'k Weet wel hoe de boerendans
Zijn korentje, korentje, korentje,
'k Weet wel hoe de boerendans
Zijn korentje, korentje zaait.

B.
Alzoo zaait de boer zijn korentje,
Alzoo zaait de boer zijn korentje,
Alzoo zaait de boer zijn korentje zoet.

A.
'k Weet wel hoe de boerendans, enz.
Zijn korentje, korentje pikt.

B.
Alzoo pikt de boer zijn korentje, enz.

A.
'k Weet wel hoe de boerendans, enz.
Zijn korentje, korentje bindt.

B.
Alzoo bindt de boer zijn korentje, enz.

A.
'k Weet wel hoe de boerendans, enz.
Zijn korentje, korentje haalt.

B.
Alzoo haalt de boer zijn korentje, enz.

A.
'k Weet wel hoe de boerendans, enz.
Zijn korentje, korentje derscht.

B.
Alzoo derscht de boer zijn korentje, enz.

A.
'k Weet wel hoe de boerendans, enz.
Zijn korentje, korentje draait.

B.
Alzoo draait de boer zijn korentje, enz.

A.
'k Weet wel hoe de boerendans, enz.
Zijn korentje, korentje kneedt.

B.
Alzoo kneedt de boer zijn korentje, enz.

A.
'k Weet wel hoe de boerendans, enz.
Zijn korentje, korentje bakt.

B.
Alzoo bakt de boer zijn korentje, enz.

A.
'k Weet wel hoe de boerendans, enz.
Zijn korentje, korentje eet.

B.
Alzoo eet de boer zijn korentje (bis)
Alzoo eet de boer zijn korentje zoet.

2. Ze deden van zulke.

Ieder opgenoemde persoon of dier moet, met een kenschetsende beweging, houding of geluid, nagebootst worden.

Refrein:
't Laatste van Wiezetje van Wiesaleine
't Laatste van Wiezetje van Wiesalom.

D'er kwamen daar twee nunnetjes) bis
Twee nunnetjes, twee nunnetjes)
Die nunnetjes deden van zulke) bis
Van zulke, van zulke)
D'er kwamen daar twee paters, enz.
Die paters deden van zulke, enz.
D'er kwamen daar twee heeren, enz,
D'er kwamen daar twee juffrouwen, enz.
D'er kwamen daar twee boeren, enz.
D'er kwamen daar twee beenhouwers, enz.
D'er kwamen daar twee schoemakers, enz.
D'er kwamen daar twee schapen, enz.
D'er kwamen daar twee geiten, enz.
D'er kwamen daar twee honden, enz.
D'er kwamen daar twee katten, enz.
D'er kwamen daar twee koeien, enz.
D'er kwamen daar twee ezels, enz.
D'er kwamen daar twee peerden, enz.

(Bij dit laatste refreintje springen de kinderen hoog op en wordt de ronde gebroken).

3. 'k. Heb daar een lammetje.

De uitverkorene meisjes loopen in slang rond den kring.

Wagen, wagen, rijd maar door
'k Hebbe daar een lammetje
Zoo heel klein lammetje zooals 't behoort
Waar zal ik zoeken
Hier in al die hoeken
Hier en daar
Je weet wel waar.
'k Heb het al gevonden
Maar ik ben het al voorbij
Kom hier mijn liefste lammetje
(Ook wel: kindje of N.)
Kom achter mij.

4. Ziet daar komt zij.

Op één beentje hinken.

Ziet daar komt zij aangeloopen
Mietje op haar eenen been
't Ander been is niet gebroken
O neen, neen, dat is niet waar (bis).

(*'t vervolgt*)
MAGDA CAFMEYER.

Plaatsnamen langs de Vlaamsche kust.

IN ons boek 'La Région des Dunes' 1932, hebben wij voor elke gemeente der kust de plaatsnamen der duinen aangegeven, met eene topographische beschrijving om deze plaatsnamen te kunnen terug vinden. Sedertdien hebben wij nog eenige nieuwe namen gevonden, die wij hier zullen beschrijven. A. Verwaetermeulen gaf reeds een lijst plaatsnamen in Biekorf 1893, bijblad bl. X. Dit werk kenden wij nog niet, toen wij ons boek schreven; alhoewel zeer belangrijk, is het nochtans jammer dat de schrijver enkel de gemeente aangeeft der plaatsnamen, zonder de topographische ligging ervan nader te omschrijven. Dit is zooveel te meer te betreuren daar er heden reeds menige dezer namen in de volkstaal verloren zijn, zoodat het ons nu onmogelijk is te weten waar deze plaatsnamen juist gelegen waren. In het vermelde werk van A, Verwaetermeulen (dat wij verder aanhalen met de afkorting: V.) zijn er ook menige onjuiste beschrijvingen, voortkomende van inlichtingen genomen bij personen die de streek niet ten volle kenden. Wij oordeelen het nuttig hier deze fouten te verbeteren.

DE KARTHUYSERDUINEN waren gelegen in de duinen van Groenendijk, ten Westen van de macadam loopende van den steenweg van Nieupoort naar Oostduinkerke, tot aan Groenendijk Baden. In het Zuidergedeelte dezer duinen stond het *Rood huis*, hofstede bestaande uit drie gebouwen en toebehoorende aan de karthuizers van Nieupoort (kaart van België door Vandermaelen 1850).

DE BROEDERSDUIN was gelegen bij de Karthuizersduinen, en staat nog afgebeeld op eene kaart van het Cartographisch Instituut van Brussel van 1862. Deze duin ligt op 1.500 m. ten Westen van de Ysermonding, en op

korten afstand van het strand; geheel waarschijnlijk behoorde deze duin ook aan de karthuizers.

Ten Westen van Nieupoort waren de oude duinen, ten Zuiden van den Groenendijk, vroeger genaamd WAETERSDUYNEN, omdat zij behoorden aan de familie Vandewaeter van Nieupoort.

Te Westende is er een duin genaamd DEN HAECK, gelegen juist ten Noord-Westen van de kerk en dicht bij het strand. Deze duin is reeds geteekend op een plan van 1681, bij de Oude vuurtoren van Lombardie (archief van Nieupoort).

HET PRINCEVELD ligt ook op Westende, ten Oosten van den steenweg Nieupoort-Lombardie; het vormt het zuid-westelijk gedeelte der oude binnenduinen genaamd *het veld*. Het Prinseveld is geheel door den landbouw in akkers herschapen.

Op het grondgebied Clemskerke vormen *de hooge duinen* een groep gelegen ten Oosten bij de scheiding Breedene-Clemskerke. Ten Zuiden van deze duinen ligt de SPANJAARSHIL, tegen de bovengenoemde grenslijn, en ten Noorden tegen de Koninklijke baan.

DE WATERPANNE van Breedene, ligt ten Noord-Westen van de Spanjaarshil, ten Westen tegen het grondgebied Clemskerke.

DE DOOMANSPANNE (genaamd de Santvloghe in de XVIIe eeuw) ligt op Clemskerke, ten Zuiden van de Koninklijke baan en ten Noorden van de tramlijn. Deze panne begint van 925 m. ten Noord-Oosten van den Vosseslag, juist rechtover de tramstatie de Golf, en strekt zich uit 400 m. naar het Oosten. Het uiteinde ligt 900 m. ten Zuid-Westen van de tramstatie Den Haan. *De Zeepanne*, grond van Vlisseghem, vormt een driehoek tusschen de Koninklijke baan en de tramlijn, op 800 m. ten Noord-Oosten van de statie Den Haan. *De Hooge duinen* liggen ten Oosten van de Zeepanne.

DE ZANDPANNE, grond Vlisseghem, ligt ten Zuiden van de grenslijn Vlisseghem-Nieuwmunster, en ten Noorden der even genoemde Hooge Duinen. *De Voorpanne*, grond van Nieuwmunster, ligt ten Noorden van

de tramlijn, en ten Zuiden van de Koninklijke baan, Zuid-West van de grenslijn met Wenduyne, en ten Noord-Oosten van de reeds vermelde Zandpanne. *De Kerkepanne* van Wenduyne, ligt ten Oosten van de Voorpanne. *De Paalsteenpanne*, grond van Vlisseghem, is reeds vermeld in de XVIIE eeuw; zij ligt juist rechtover de Vosseslag, ten Noord-Westen van dezen weg. *De Vosseslag* begint aan het einde der kustduinen, op 1.200 m. ten Noord-Oosten der grenslijn Clemskerke Breedene. Deze weg loopt naar het Zuiden voort door de oude binnenduinen of de Heie (heide) in de richting van het dorp.

Opmerkingen.

Bij de Oordnamen der Westol. kust (*Biekorf* 1893).

Bl. XI. HIL is een kleene heuvel, zegt V. Het woord hil wordt integendeel gebruikt voor duinen van alle grootte, maar altijd voor afzonderlijke heuvels, voorafgegaan van een bijzondere naam, als *Groenhille, Zwartehille* enz. Soms ook voor groepen van twee of drie duinen, als de *Tryphillen* te Coxyde. Spreekt men van de duinen in het algemeen, het woord *hil* wordt nooit gebruikt; men zegt ook het duinevolk en niet het hillevolk. Groepen duinen van groote uitgestrektheid worden nooit hillen genoemd; zoo de *Voorduinen* en de *Hooge duinen* op Oostduinkerke.

Eene panne is eene leegte tusschen twee duinen. zegt V. Het is eigenlijk eene leegte omsloten door verscheidene duinketens.

Op bl. XII vindt men melding van *Bredanes* voor *Braydunes* (Frankrijk). Deze naam kan niet veranderd worden, want hij komt voort van een familienaam; het is immers de heer Bray, rijke eigenaar, die het dorp Braydunes gesticht heeft. Wij dachten vroeger dat het eene verbastering was van Breêduine.

De Persenhil op Adinkerke, was vroeger beplant met persen of sparren, volgens V. Dit is mis, daar zijn nooit geen sparren geplant geweest. De naam komt hiervan, dat de visschers, wanneer zij aanlandden met hunne

boot, op dien hil klommen en een ledige korf opstaken op eene perse, als signaal, om dezen die te huis waren te verwittigen dat het tijd was om de visch of de garnalen af te halen.

Aangaande de wijken van De Panne, geeft V. St Josephsdorp. Dit is de Duinhoek (oostzijde) en Kerkepanne, die onder keizer Joseph de IIe de naam kreeg van Josephsdorp; deze naam bleef echter niet in gebruik, want de oude volksnamen bleven voortleven.

Voor Coxyde vindt men, volgens V., onder de hillen het *Pekhol*. Dit was geen hil, maar eene geule tusschen de duinen, waardoor men naar de zee kon gaan; het Pekhol bestaat niet meer. Nog volgens V. wordt de *Katrynhille* ook genoemd *Katrynesgat*. Dit is natuurlijk mis, de eerste naam is gegeven aan een hil, en de tweede aan eene geule tusschen twee duinen, zooals de namen het klaar aanduiden. Voor *'t Schipgat* zegt V. zoo noemt men eenen langen oever duinen. Dit is nog eens een geule tusschen de duinen, maar geen duinenketen.

Voor Oostduinkerke vinden wij in de reeks pannen, *De Witte Burg* en de *Plaatsburg*; dit zijn geen pannen maar integendeel twee hooge duinen, genaamd *de Witte Buik* en de *Plaatshoever*. Op dezelfde bladzijde is *het Vloeimerk* vermeld, als zijnde het strand van tegen de duinen tot waar de zee bij hoog tij gevloeid komt. Het Vloeimerk is eigenlijk de eindelooze rij aangespoelde zeeplanten en dieren, die duidelijk merkt tot waar de zee bij vloed gekomen is.

Voor Nieupoort zegt V. van den *Groenendyk*: een weerdijk die eertijds een gedeelte was van den 's Graven Jansdijk. De Groenendijk is nooit geen weerdijk geweest; nooit zijn er zulke dijken moeten gemaakt worden langs de kust tusschen Nieupoort en Duinkerke, om reden dat de duinen machtig genoeg waren, en nog zijn, om de zee tegen te houden.

De Groenendijk is eigenlijk gemaakt geweest om schorren te winnen in de breede monding van den Yser, ten Westen van Nieupoort. Deze dijk werd

gemaakt ten deele door Gwyde van Dampierre in 1280, ten deele door Jan van Namen, zijn zoon, vóór 1311, en ten deele door Jehan de Baillieul, rijke eigenaar, rond dezelfde tijd (archief van Nieupoort).

Bij Lombartsyde vindt men Bassevelde, volgens V.; de ware naam is Basseville; deze wijk ligt tegen het dorp, langs het Noord-Oosten.

Voor Middelkerke staat er bl. XX: De kleene Blekker; deze blekker staat op Mijnheershil. Maar een blekker kan natuurlijk op geen hil staan!

Voor Heist geeft V. de pasteurs panne; dit is eene verbastering van *pasturepanne*, een oud fransch woord dat vroeger veel gebruikt werd om eene grasrijke panne aan te duiden. Te Coxyde zijn er oude visschers die nog dit woord gebruiken; vroeger mocht men in deze pannen de koeien en de ezels laten grazen, mits jaarlijks de som van drie of vijf frank te betalen. Dit was de prijs voor *de pasturage*, zeggen nog de oude visschers.

Dezelfde bemerking geldt voor de *pastorpanne* van Knocke. Onder de hillen haalt V. ook aan *'t Magerschorre* en *de Zoute Schorre (?)*. Schorren kunnen nochtans niet verward worden met hillen.

Coxyde, September 1939.

K. LOPPENS.

Drie soldatenbrieven uit Duitschland.
Juli-Oogst 1813.

IN 1812 leed Napoleon de nederlaag in Rusland en moest in vollen winter den terugtocht aanvaarden.

Op 3 Februari 1813 verklaarde Pruisen hem den oorlog; wat er van het Fransche leger overbleef moest zich op de Elbe terugtrekken.

De zevende coalitie werd gesloten tusschen Engeland, Rusland, Pruisen en Zweden.

Napoleon had een nieuw leger van 300.000 jonge conscrits op de been gebracht.

Van 1 tot 22 Mei, versloeg hij de Russen en Pruisen te Lützen en Bautzen in Saksen. Ze werden tot op den Oder teruggejaagd.

Zonder Oostenrijk konden de verbondenen niet overwinnen, maar Oostenrijk was niet gereed. Om tijd te winnen werd op 4 Juni een wapenstilstand gesloten, en te Praag kwam van 5 Juli tot 10 Oogst een congres bijeen om over den vrede te onderhandelen.

Toen Oostenrijk gereed was, werden de onderhandelingen afgebroken.

Napoleon behaalde een gedeeltelijke zege te Dresden op 26-27 Oogst, maar hij moest zich terugtrekken naar Leipzig, waar hij voor goed verslagen werd op 16-19 October.

De drie volgende brieven zijn geschreven gedurende den vermelden wapenstilstand.

De twee eersten zijn van een conscrit die met zijn regiment op 5 Juni uit Parijs vertrokken is en in zeven weken over Verdun, Champagne, Lorreinen en Mainz naar Dresden (hoofdstad van Saksen) getrokken is.

Vlaamsche en Fransche soldaten kwamen niet te best overeen. De tucht en de militaire opleiding lieten veel te wenschen over.

De derde brief komt van een soldaat uit de artillerie, die reeds het eerste deel van den veldtocht medegemaakt had, en die met het leger op de Elbe lag rechtover de Russen binst den wapenstilstand.

J.D.S.

I.

Soilgenstad, den 1 Julius 1813. Duijtsland.

Zeer Beminden Noncle ende Tante, ik laete ui. weten als dat ik nog in volle gezonheyhd ben en dat ik ul. brief ontfangen hebbe op de baene in de stad Verdan. Want wy zyn uyt Paris gekomen Sinxenavond [5 Juni] en wy hebben door de landen van Sapantien en door Laurein, en nu marceren wy in Duytsland. En wy hebben over den Rhijn gepasserd als wy uyt de stad Meyaense quaemen daer wij peysenden

te mogen blijven, maer wy hebben daer maer twee dagen mogen blyven. En ik hebbe gepeyst Hendericus Princier te vinden in Meyaense maer hy was al vertrokken, en wy hebben op bergen en rotsen geweest die twee uren hoeg waeren. En als wy over den Rhijn zijn gekomen in Duijtsland, dan en hebben wij niet meer van ons capiteins, nog brod nog vlesch nog geld, dan zyn het de borgers die ons moeten alles geven, het gene wij noodig hebben, anders wij mogen het geweire presanteren als wanner zij tegenstand zouden doen. En het en is niet peyselyk nog zeggelijk dat er zoo veel volk met ons op de baene is, ik peyse wel dat er niet veel jongheijd meer in ons land en is, maer wij peysen al te samen wel dat wij al stillekens naer de grotte armeye gaen om ons te gaen defanderen tegen de Kazakken. En ik hebbe dezen brief geschreven in mijn logement 's avonds met haeste om dat gy misschien zoud verwonderd zyn dat ik niet en schrijve. Waer mede ik blijve ui. getrouwen dienaer en de complementen aen moeder, susters ende zwagere ende familie.

Emanuel Beert.

Adres: [Allemagne par Mayence]. A Monsiur Monsiur Fracoi Prinsier-Beert, rue de Parike à Courtrai, departement de la Lys, sito, sito.

II.

Dres, Dresde, dezen 29 Julius 1813.

Zeer beminden Noncle ende Tante.

..... En ik ben nu in Duytsland in Sakcen Polen, daer leggen wy bij de boeren tot met 60 mannen in een logement. En wij hebben revue gepassert voor den Lenpruer den 25 Julius, en wij moeten nog de revue passeren den 31 der zelve maend, en wy zullen dan zeker weten waer dat wy zullen voeren. En wy hebben 7 weken gemarsert zonder ophouden. En aengaende het eten het heeft nog altyds tusschen tween gegaen, maer nu het gaet maer slecht, want wij leggen nu percis gelijk in den kamp, maer wij leggen met dertig Vlamingen bij een, maer wij kregen nog altyds wat meer als de Fransen, en als zy niet content en zijn de Fransen, wij gevense wat kloppen op ulder mule. En onder ons regement zijnder drij voor den kop geschoten geweest voor het vermoorden van haer zijn cameraete en de ander twee over het vermoorden van twee boeren, dat is voor een exempel voor ons allegader, daer wy hebben moeten presenst zijn en zien voor den kop schieten. En God lof wy

konnen al wel exerceren, want wij en moeten maer thien uren dags exerceren 's morgens om vyf uren tot thien uren en van twalf uren tot twee uren en van 4 uren tot 7 uren naer middags....

En ik peyse nog wel van kermis Cortryk nog te komen dansen maer het zal moeten in jaer 14 wezen....

Emanuel Beert.

III.

Op den eersten van Hosmand 1813.

Zeer beminden oom en geheel de famelie.

Naer ul. van herten gegroet te hebben, dezen dint om ul. te laeten weten den staedt van myne gezontheyd die welke nocht geheel goet is, en ik hope dat gyliden al te samen zyt in goede gezontheyd. Ik hebbe al verscheyde briven geschreven en noyt geen antwordde kregen, gy goede vrinden wat hebbe ik al eens wat mesdreven ofte qualyk gedaen om dat gy my niet en wielt wederom schryven, ik en schryve om geen geld want ik hebbe geld genog, Godt zy gelof, voor nu tegenwordig. Nu laete ik ui. weten het nieus, al hir is er wynig nieus, ik hebbe gepyst dat het vrede zoude gewest in, maer het is maer eenen stelstand gewest van acht weken. Op den 16 van Hausmand zal den slagt begonnen tegen de Rusensche en die Pruzen te samen, wy legen met onze canoen tegen het water en de Ruschensche op den anderen kand, wy zinze alle dage daer wandelen ende wachten maeken voor ons, en wy legen daer zoo met twee duyzen manen aan dat water zoo twalf uren wyd de ganssche groote ermeyhe. En ik hope nocht naer hus te komen, ik ben wel van de voorposten maer tog ik peyze zoo ik hebbe wel zoo menigen dag in het vier gewest en nocht daer uyt geragt, en dat de ballen rondom myne hooren vlogen, en den portemantau van achter myne ruge geschoten gewest heft van eenen canon bal, myn pird en ik die niet geblesert gewest heft. Nu laete ik ui. weten als ik niet dood en blyve, zal ik ul. schryven naer Alderhyligen.

De complementen an alle myne vrinden ende goede kenesse dat gy zaut willen een gebed lezen voor myn geluk, ik don van gelyck en pyze op Godt, waer mede ik ul. blyve ul. dinaer ende vrind.

Pierre Fransois de Clercq, soldat a 11 Batailon bis du train d'artillerie, 2 compagie, 2 corp d'armye a la grand darmy (repons de suet als het a blift).

Ok zyt zoo goet van de complementen te done an den

vader van Joseph Yzenbard tot Heestert, ik hebbe er tegegen gesproken, wy liggen niet verre van mallecanderen maer 2-3 uren, en geheel de familie, hy is in het twalfste batailon du train d'artillerie, hy is van het zelve corp d'armye; als hem gezin hebbe ik en conde niet spreken nocht hy ook niet, zynde altyd gaude camoraden gewest te samen.

Petrus de Clercq tot Heestert ende Joseph Yzenbard, daer zal tog eenen van ons weder kommen.

Adres: [N° 55, Grande Armée]. A Monsieur Delrue, marechal ferrant à Mo[e]n, Departement de la Lee, arrondissement Coutre, conton d'Avalgem post à Cortry, à Mon.

Staatsarchief te Brugge, Modern Archief, bundels, 3e reeks, n^{r} 1081.

Boekennieuws

M. VAN COPPENOLLE. *Langs Brugsche Reitjes*. Gidsenbond Brugge, 80 blz., 1 plan, 39 zichten. - 6 fr.

De beroerde tijden die we beleven, hebben voor de meeste menschen het reizen onmogelijk gemaakt. Wie graag op ontdekking trok naar den vreemde, moet nu thuis blijven.

Het twintigste boekje van de Gidsenbond komt aan deze menschen, alsook aan de vele Bruggelingen die weinig van hun stad afweten, een gepast hulpmiddel geven om in hun eigen stad op ontdekking uit te gaan.

De schrijver heeft voor hen alles uitgepluisd en verzameld, wat er rondom onze wereldberoemde reitjes te zien en te leeren valt, alsook de talrijke legenden die er hun ontstaan aan danken.

Het handig formaat, de mooie, meestal oorspronkelijke illustratie, en de lage prijs, brengen het boekje in het bereik van iedereen, en iedereen zal er ook zijn gading in vinden.

J.D.S.

Mengelmaren

De onschuldige dief.

Geen blomme 'n staat er ten hove
Noch elder entwaar in het veld,
't Zij groote, 't zij kleene of grove
Of ze wordt door een bietje gekweld.

Geen ééne 'n laat ze daar stille
Geen ééne ontwijkt er heur straal.
Toch 'n boort ze, om beters wille
Alhier en aldaar maar een staal.

Ze peurt er zoo fijn ter zake
En weet zoo goed wat ze kiest,
Dat de blomme nog reuke noch smake
Noch iets van heur schoonheid verliest.
De worm knaagt kost'lijker ate
Want 't puik van den hof eet hij op;
De mussche rooft 't zaad buitenmate,
Nog liever dan blomme of pop.

Maar de bie met heur vinnige prieme
Verwerkt zóó verpasse heur prooi,
Dat de chemist het hem zou ontziene
Iets te stoken van beter allooi.

'n Misjont daarom heuren buit niet;
Voor dief noch voor schurk haar 'n scheld,
Want stal ze niet al wat ze ziet
Noch het zeem noch het was golden geld!

WILLIAM COOPER (1731-1800)
metrische vertaling
G.P.B.

BIJ DE BEETENSTEKKEKS.

Achter Bamesse trokken er hier nog meer dan honderd mannen naar Vrankrijk om de beeten te oogsten. Het is wat laat op het seizoen vanwege de moeilijkheden bij 't overbrengen naar de grenzen en het niet tijdig toekomen van de contracten.

Ziehier wat ik zoo al hoorde; het is misschien een korte mengelmare weerd:

ALLITERATIE van een beetenstekker. (Uit Veldegem)

‘Je peinst toch zeker niet dat we kunnen naar 't Fransche trekken om beeten te steken voor str... en strooi’,

De man wilde uitleg geven over het zakken van den Franschen frank.

Van een anderen beetenoogster.

‘'k Trekke liever naar d'Vonne want in de Somme he'n de Polakken te Meie de beeten zoo gruisdikke gezet of 'en suikerij-reetje, gunter. 'k Wille wel weerekomen met 'en

bulte maar 'k moet de maanden naardien mijnen winterkost weerd zijn’.

Scheren en zeepen.

Een beetensteker die gewezen wordt op zijn verantwoordelijkheid bij 't opzeggen van zijn accoord bij 't beetenzetten in de Meimaand en die niet wil gaan steken, wil zeggen dat men ‘den puid niet vlaân 'n kan’.

Hij zegt dat alzoo:

> ‘Wie zoud' er ons willen scheren?
> We zijn 't zeepen niet weerd!’

Een zaakwaarnemer dat is bij de beetenstekers van Aartrijke een ‘Advokaat Kwa'raad’.

G.P.B.

Zantekoorn.

UITBEENDEREN. - Bij beenhouwers, het vleesch van de beenderen ontdoen, fr. désosser. Beteekent ook: Zich niet laten uitbaten. - ‘Ge 'n moet niet gelooven dat ik mij door Sanders zal laten uitbeenderen’. Brugge.

De nijper op de steert zetten: een zaak vastberaden, krachtdadig aanpakken, doorwerken; zooveel als: De stier bij de horens pakken. Iseghem.

Van een kwaad wijf: ‘Zwijg van Triene, ze zou *zeven duivels doen dansen’*. Vlisseghem.

Bakte op zolder hebben: goeden voorraad hebben. ‘'k En zal geen honger lijden, 'k heb nog bakte op zolder’. Brugge.

Drank of druppels verkoopen *achter den handdoek*, dat is in 't duikertje jenever scheuken. Brugge.

De steert opgedaan zijn: vermoeid zijn, een tegenslag hebben: 'k Ben zóó moe, dat ik er de steert van opgedaan ben. Houttave.

Den steert afkappen: beet hebben, op zijn plaats zetten: Frans peisde van ons een slimmen toer te spelen, maar we hebben hem den steert afgekapt. Hoogstade.

A.V.W.

[Nummer 11]

De Inteekeningen hernieuwen voor het Jaar O.H. 1940.

'T **Z**IJN onzekere tijden en de toekomst is vol zorgen. Eigen heerd is nu meer dan goud weerd, hij is bloed weerd... De weerde der dingen ziet er met een slag anders uit. Want het herte spreekt luider, in ernstige en bange stonden. Spreekt luider voor eigen stam en eigen bloed, voor eigen erve en vadergrond. Derven kan men, veel ontberen, veel zien stille vallen en teleurgaan, - alleen het herte klopt luider en wil niet stillestaan. Wat men liefheeft, mint men eerst ten volle, wanneer het dreigt ons te ontvallen. Bangheid en vreeze verdiepen den hertegrond en de klank van het woord ‘dierbaar’ wordt dan zoo warm en rijk en heilig, dat de mond hem nauwelijks durft uitbrengen.

Voor 't behoud en bevorderen van onze dierbare, eigene en levende taal, van den eigen Vlaamschen

aard en de vereering van ons dierbaar Verleden werd Biekorf gesticht, 't is nu vijftig jaar geleden. In wel en wee heeft hij het zijne gedaan, om al het ons zoo dierbare te bewaren, en bekend en bemind te maken. Eén dingen is zeker, t is dat er geen blad hier t'onzent steeds met zooveel herte geschreven en gelezen is geweest, en nog geschreven en gelezen wordt. En daarom wil Biekorf in dezen bangen tijd stille voortdoen, hier in zijnen hoek, sparen en vergaren, zoeken en zanten, tateren en vertellen, zonder groot geruchte, zooals 't onder vrienden past - en in peis en vrede, zoo het Hem belieft die geeft, dat 't al leeft.

'T BEREK.

[Bladvulling]

Van twee die je nooit verscheen en ziet: ‘'t Zijn *lijk twee vliegen op 't zelfde laptje*’. Poperinge.

Een moeder was bij de Zwartemutsen (St Michielsgesticht) haar dochtertje komen bezoeken: ‘Als ze wegging, 't was al *piepen* en kussen dat ze dei’. Poperinge.

Wanneer iemand aan 't vertellen is zonder ende of grond: ‘Hij stond daar te babbelen, *'t was è reke lijk è klijthage’*.

Poperinge.

Er zijn soms van die vrouwen die peinzen dat ze heel de strate in pacht hebben om hunnen roeper te laten gelden. Dan zeggen ze te Poperinge: ‘*Ze stond te tieren en te bajieren lijk è butter hoere*’.

De Bo geeft s.v. Banieren de uitdrukking: Tieren en bahieren, en voegt er bij dat men ook *Bajieren* mag schrijven, met de j uitgesproken op zijn vlaamsch.

L.D.V.

Het Duivemelken en de Duivekeeten van 't verleden.

GELIJK de verweerde windmolens, zoo staan de duivekeeten in het Vlaamsche landschap als stomme getuigen van de grondige wijziging die de landbouw in den loop onzer geschiedenis onderging.

In het Land van Nevele, op het oude leen van Mere te Vosselare, staat een sierlijke duivekeet omringd met water. Te Astene in de Parijsstraat verheft zich een duivekeet in torenvorm, evenals te Asper, waar een ronde Romaansche duivetoren op een hoeve prijkt.

In het Brugsche staan duivekeeten te Assebroek, te Oostkamp-Campveld op de hofstede van Edward Van Hee; in 't Meetjesland te Bellem langs den weg van Bellem naar Hansbeke, kruiskalsijde Ursel, te Aalter in 't Vogelpark, en elders.

Sommige inrijpoorten van hofsteden dragen nog een duifhuis, zooals t'Overmeersch te Machelen bij de Leie.

Maar een der grootste en merkwaardigste duivetorens van het land is de Duivetoren van Loo.

De duiven waren inderdaad, van de XIIIe tot de XVIIIe eeuw, samen met het wild gevogelte, een belangrijk onderdeel van de nationale voedselvoorziening.(1)

Het vlug kweeken en het feit dat ze haar voedsel vonden op akker- en kouterland, maakten van de duif een zeer winstgevende belegging.

Het duifhuis of duivekeet, zooals wij ze kennen uit de thans nog bewaard gebleven gebouwen, was opgetrokken om er 200 tot 1200 koppels te laten in nesten, broeden en kweeken.

Wanneer wij het aantal duivekeeten in het Graaf-

(1) Verg. Biekorf 1931, blz. 335-39. J. Claeys. De Brugsche Vogelmarkt, 1490.

schap Vlaanderen op ongeveer 2000 schatten, en weten dat elk dier gebouwen een gemiddelde van 600 hokken bevatte waarin een koppel duiven was gehuisvest, dan mag de duivestapel in de XVIe eeuw op ruim 2.400.000 stuks beraamd worden. Indien ieder van de 517 leenen van het Prinselijk Leenhof van den Burg van Brugge één duivekeet bezat, dan vlogen in het Brugsche Vrije nagenoeg 620.000 duiven rond en kan men zich

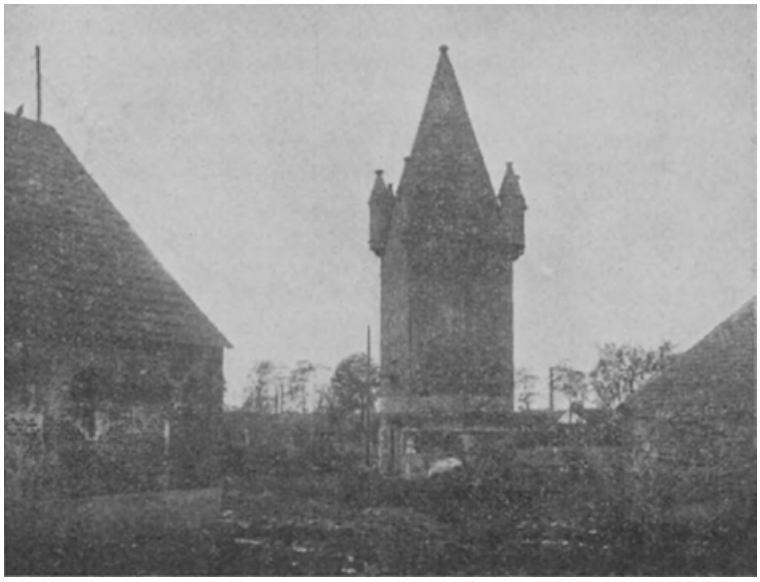

DE ZEVENTORRETJES, ASSEBROEK.
Foto P. Muylle, Brugge.

voorstellen met welke kwade duiveplaag de Vlaamsche boer in vroeger dagen te kampen had.

Het duivemelken naar oude wijze is echter aan het kwijnen gegaan om staathuishoudkundige redenen, wanneer het vast stond dat de bate van de duiven niet in verhouding bleek tot het verlies dat aan graan en aan zaad werd berokkend.

De duif is een vogel die steeds in ruime mate de belangstelling van den mensch heeft gaande gemaakt en het duivemelken is dan ook een teelt die tot de oudste tijden behoorde.

'Columbarum amore insaniunt multi,' schreef

Plinius[1]; de Middeleeuwen deelden die meening met hem en ook tot op onze dagen worden onze prijsduivenmelkers met de naam van duivezot bestempeld.

In het Oosten was de duif het zinnebeeld van het water bij de Schepping. In het Zondvloed-verhaal vertegenwoordigt de duif de temme vogels, terwijl de rave voor de wilde vogels optreedt. De Joden hingen duivevlerken als geluksteekenen aan den huisgevel. Wegens haar bevalligheid en haar vruchtbaarheid werd ze, bij de Grieken, de vogel van Aphrodite (Venus). In de Christelijke kunst was ze het zinnebeeld van de ziel, later van de Apostelen, van den H. Geest, voorts van de echtelijke liefde en de eendracht, en ze diende ook als attribuut van sommige heiligen.

De geleerden der Oudheid stellen ongemeen belang in het leven der duiven.

Aristoteles zegt dat ze een krop heeft waarin ze den verschen kost bewaart, en Galenos vertelt dat ze geen galblaas heeft. Hij onderscheidt de zachte stem der duivin van het zwaar gekor van den duiver, en zegt dat ze bij 't paren de bekken samenbrengen en dat de oude, bij 't paren, altijd beginnen met te trekkebekken.

Varro meldt dat ze om de dertig of veertig dagen ontvangen, leggen, broeden en kweeken,[2] en dat te zijnen tijde duivekeeten (columbaria) met een bevolking van 5.000 stuks bestonden.

In de letterkunde wordt de duif bezongen op even duchtige wijze als nachtegaal en zwaluw.

De duivekweek met winstbejag dateert uit de tijden van Rome, want zoo Terentius Varro in zijn ‘De Re Rustica’, in de I^{e} eeuw, een kapittel schreef over ‘Duiven voor plezier en voor profijt’, bewees hij een

(1) ‘Velen zijn verzot op duiven’. Historia Naturalis. 10 B.C. 37.

(2) Varro. De Re Rustica. B. 3. - Vgl. over de duif in de Oudheid: O. Schrader, Reallexikon der Indo-germanischen Altertumskunde, s.v. Taube, bl. 853 vv. (Straatsburg, 1901).

voortreffelijk duivemelker te zijn, die zijn stiel door en door kende.

Op het Noordeinde van de Kharga Oasis in Egypte staat thans nog een Romeinsch columbarium dat bewijst hoe dit land - nu een woestenij - weleer, vóór twee duizend jaar, een centrum van akkerbouw geweest is[1].

Vele schrijvers roemen de duif wegens de snelheid van haar vlucht en haar trouw tot haar woning.

T'allen tijde werd ze daarom tot bode gebruikt en in den wereldoorlog 1914-18 werden hare diensten zeer op prijs gesteld.

In Whitehall te Londen staat in het 'United Service Museum' de roemvolle duif van Meenen die in October 1917 een bericht moest dragen van de vechtlijn naar het hoofdkwartier om 3 uur namiddag. Een kogel trof haar, brak haar een poot en dreef het briefbuisje in haar lijf. Ze kwam laat in den avond thuis, gaf haar bericht af en stierf om elf uur van den daarop volgenden morgen.

De Engelsche oorlogsduif 'Cher Ami' staat in een Museum te Washington, om hare diensten bewezen in 1918 aan het 'omsingelde' Amerikaansche bataljon in het Argonnenwoud.

Hoewel de duiven dikwijls brieven brachten uit de vooruitgeschoven stellingen op de vuurlijn, toch droegen ze 95 ten honderd van de haar toevertrouwde tijdingen naar de plaats van bestemming[2].

De Franschen schonken de veteranen-duivenbrief-dragers van Verdun gouden pootringen en richtten een gedenkteeken op tot hulde aan de gevleugelde helden van den wereldoorlog.

Overal wordt de oorlogspostduif in eere gehouden en ook ons land, waar nagenoeg in elk dorp een of meer duivebonden bestaan, heeft zijn duivestandbeeld.

En nog heden wordt, in ons leger, de duivenpostdienst naar waarde geschat.

(1) Major C.S. Jarvis. Pigeon-cotes of the Past. Observer London 3.9.39.
(2) Major W.H. Osman, uitgever van 'The Racing Pigeon', Obs. 28.5.39.

Het duivespel der prijsvluchten, is in het Vlaamsche land, het volksche spel bij uitnemendheid, en dat vroede duivepieten hun drift tot dit spel maar niet konden dooven, moge blijken uit het oude volksliedje: land, het volksche spel bij uitnemendheid, en dat vroede duivepieten hun drift tot dit spel maar niet konden dooven, moge blijken uit het oude volksliedje:

'...en om zijn duiven te doen vliegen,
dierf hij wel zijn wijf bedriegen;
al om dat duivespel,' (3 maal).

Een even hatelijke als barbaarsche tijdverpoozing - niet volksch en ook niet Vlaamsch - is het duiveschieten te Spa, door de rijke badhuisgasten aldaar nog t'elken seizoene beoefend, ten koste van het leven der oude duiven...

Het hoeft geen betoog dat het gebruik der duiven als voedsel in alle tijden hoog gewaardeerd werd.

Zij worden door Hippocrates tegen de leverziekte geprezen en tegen het verzwakken der krachten na een langdurige ziekte.

Die van Pegu, zegt Dr. Grausius in zijn 'Beschrijving van de Natuur der Vogelen'(1) zijn er zoo op verlekkerd dat ze die '*den vreemdeling somtijds niet verkoopen en willen*'.

De wilde duiven, gekookt zijnde, zijn krachtiger dan de tamme gebraden; de jonge worden beter geacht dan de oude. Die van de Lente beter dan die van den Zomer en van den Herfst, hoewel deze beter graan eten. Zoo beweert Dr. Grausius.

Varro zegt dat ze te zijnen tijde tweehonderd penningen het koppel golden, en als ze schoon waren, voor duizend sestertiën verkocht werden.

De keukenrekeningen van den adel wijzen, vanaf de XIIIe eeuw, op een ruim gebruik van duiven in de keuken; zij bezetten een eereplaats op de dagelijksche gerechten.

Vooral de jonge duiven worden geprezen, en heden ten dage is het bij den eerlijken poeldenier regel dat het jong niet ouder mag zijn dan zes weken om onder

(1) Dr. Grausius. Amsterdam. I.I. Schipper 1660. - Blz. 72.

de jongen geteld te worden, omdat de pennen van den vederslag nog niet ver gegroeid zitten: zoodat de duif, voor jong verkocht, nog niet mag uitgevlogen hebben.

Indien het voor eenieder van zelf spreekt, dat de duif als smakelijk en krachtig voedsel in aanzien stond, is het nochtans minder bekend dat ze in de geneeskunde onzer voorouders een gewichtige rol speelde.

Van haar gebruik als geneesmiddel worden dan ook velerlei dingen verhaald, maar wij laten hier liever voorgenoemden Dr. Grausius aan het woord:

> ‘Omdat ze heet van maag zijn, breken zij, geëten zijnde, den steen.
> Cardanus verhaalt dat de paarlen er in gesmolten worden. Wij hebben uit de geheimnissen van de Egyptenaren verstaan, dat die gestadig van haar vleesch eten om met geen pestige ziekten bevangen worden. De reuk van de wilde in de lucht uitgeasemd, belet de lammigheid en de vallende ziekte, indien wij Villanovanus en Abenzoar gelooven. Dat de hersenen kracht hebben om blindheid te verwekken, vrees ik of 't niet valsch is. Haar bloed belet het bloed dat uit de hersenvliezen vloeit en is goed voor het star der oogen. Tot de lepe oogen wordt het wel gebruikt. In de mannetjes is het krachtiger. Hierocles mengt hetzelve in een geneesmiddel tegen de koude pis der paarden. Het wordt geprezen tegen de scherpe pis. De jonge vederen met brandnetels geroosterd, verzachten de pijn van 't voet-evel.
> De harde gezwellen van den aars worden met de eieren gestoofd, maar de zieke moet eerst in 't water zitten daar ijzerkruid in gekookt is.
> Haar drek is zoo hitsig dat ze dikwijls in brand geraakt. Met gerstemeel of azijn gemengd doet zij de kropzweren verdwijnen. Gedroogd en met kerszaad gestooten, geneest zij de verouderde pijn van de heupen, nek en lendenen.
> In azijn geweekt is zij goed voor het graveel als zij doorgeschud gedronken wordt, of zeven dagen in azijn geweekt zijnde en als rooswater overgehaald en alzoo ingegeven wordt.
> Een plaaster uit dezelve met sterken azijn gemaakt, wordt zeer vorderlijk op het gezwel van aars, Ficus of Vijg genaamd, gelegd; maar de drek van de tamme duif is slapper’.

* * *

Zoo de duif in alle tijden en in alle gewesten een

DE DUIVETOREN VAN ASPER.
Schilderij van Jules Boulez, Kunstschilder, Oudenaarde.

geliefkoosde vogel is geweest, was hij, ook in Vlaanderen, een vogel bestemd voor den kweek.

In de Middeleeuwen behoorde het houden van duiven tot de heerlijke rechten voortvloeiend uit het bezit van de heerlijkheid, d.z. de heerlijke rechten die met het leen medegingen, zooals het marktrecht, het jachtrecht, het vischrecht, de ‘vogelrie’, de ‘zwanerie’ en andere rechten meer.

De duivekeet of duifhuis (Kiliaan), (lat. Columbarium) was een rond of vierkant gebouw, met gaten op geheel de hoogte, opgericht tot schuil- en kweekplaats van duiven.

De duivekeeten in Vlaanderen hebben verschillende vormen, van de Romaansche ronde, de Gothische vierkante tot de XVIIe eeuwsche zes- en achthoekige, maar het principe blijft overal het zelfde: een toren met kleine gaten bij de spits, een sterke voordeur tegen diefstal, en de binnenruimte voorzien van tal van boven- en neven elkaar gemetselde hokken voor het plaatsen van de nesten.

Een merkwaardig voorbeeld van duivekeet is de reeds gemelde Duivetoren van Loo, gebouwd in 1710 in achthoekigen vorm en in twee verdiepingen verdeeld. Het gelijkvloers is twee meter hoog en de plaats voorbehouden tot het kweeken van duiven is 6 M. 87 hoog. Er bevinden zich in den toren 1170 duivenesten van 20 cm. hoogte, 16 cm. breedte en 34 cm. diepte. Rond een paal draaien ladders waarmede de nesten te bereiken waren door den duivemelker, hetzij om toezicht te houden, hetzij om de jongen te rooven.(1)

Een andere duivetoren van belang is de Gothische toren van 's Heer Boudewijnsburg ‘De Zeventorretjes’ te Assebroek, die 800 nesten bevatten kon.(2)

De 59 thans nog bestaande duivekeeten in het

(1) Toerisme. 1.10.29. N^{r} 19. 8^{e} Jg. R. Maerten-Lissnyder.

(2) Dr. Jos, De Smet, Brugge. Het Bestuur van het Graafschap Vlaanderen, blz. 17.

Graafschap Essex bevatten plaats telkens voor 200 tot 1500 nesten[1].

Door haar verhevenheid was de duivekeet een teeken van grootheid en van superioriteit[2].

Het stoffelijk voordeel bestond in het houden van duiven die gevoederd werden tot schade van de omliggende akkers.

De heer kon echter den pachter, mits wederdienst zijnerzijds, het bouwen van een duifhuis vergunnen.

Sommige arresten meenen dat dit recht gemeen was aan heer en vazal.

Anderen zijn van oordeel dat de heer het oprichten van duivekeeten iederen hoorigen verhinderen kon.

De gemeene man, zonder heerlijkheid noch rechtsmacht, mocht geen duivekeet houden of bouwen, hetzij in torenvorm, of met kanteelen, windwijzers en weerhanen of andere heerlijke teekenen daarop.

Als een aloud voorrecht behoorde het bezit van een duifhuis alleen de geestelijkheid en den adel.

Nochtans wordt tegenstrijdig beding in de pachtakte voorzien, die het houden van een duivekeet bepaalt en er de bate van regelt tusschen heer en boer, van af het begin der XVe eeuw:

> '*...ende van de haten van den duufhuuse sal Jan de heelt hebben ende de pachter dander heelt, dies sal de pachter de duven voeden ende coernen*' (koorn geven)[3].

Te Scheldevelde bij Gent heeft de pachter '*d'heelft van den jongen duven ende den almoesenier* (van Sint Pieters) *dander heelft, dies moetse de pachter coerne in den winter*'.

Te Eeke wordt overeengekomen dat de pachter recht

(1) Donald Smith. History of Pigeon Keeping. Pigeon cots and dove-houses of Essex. Simpkin, Marshall. 1931.

(2) Cout. de Paris. Art. 69. - Verg. Gilliodts van Severen. Recueil des Anciennes Coutumes de Belgique. Coutumes des pays et Comté de Flandre. Coutumes du Bourg de Bruges. 1883.

(3) Rijksarchief Gent. Jaarreg. 1410/12.
Ibid., Jaarreg. 1430/32.
Ibid., Jaarreg. 1404/06.
Ibid., Jaarreg. 1450/52.

heeft op de helft der jongen omdat hij immers al den duivenmest kosteloos in zijn bezit krijgt, '*...dheelft der jonghe duven die jaerlicx in 't duufhuus Vallen ende de pachters behouden dmes gheel, daeromme moeten sy se voeden*'.

Te Deurle zijn de heeren vrijgeviger dan in het bijliggende Eeke: '*...dies so sal hy* (de pachter) *hebben de bate van de duven*', maar toen de eigenaar op het goed terug was, kreeg hij de helft.

In 1590 was te Loochristy het neerhof gepacht door Pieter van Loo, '*mits 16 pond gr., een vet kalf, en de heelft van de duven op de keete, elck jaer*.'(1)

Duivetorens stonden op de hoeven der abdijen en der kloostergemeenten.

In Engeland waren tot rond het einde der XVIe eeuw duivekeeten ingericht op de torens der kerken. Thans nog huizen talrijke duiven in de torens der Londensche kerken.

De proost van de Sint Pietersabdij hield een duifhuis op een der Gentsche stadspoorten(2).

Te Melle stond een duifhuis op de nevengebouwen van een zomerhuis: '*...een casteelken ofte huys van playsance, met syn gemetst circuit, consisterende in twee steenen duyvekeeten, remisen van coetsen*, enz,'(3). Te Doornzeele stond het duifhuis van het klooster op een geschikte plaats, namelijk in 'het heluyck van het clooster, binnen de wallen, met een woonhuys, poorte, schuere ende duyvekeete daerop staende(4).

Dat naar Vlaamsche geplogendheid het duifhuis den leene behoorde en het volgde, blijkt uit tal van bescheiden(5):

> 'Die poorte metter dueren, also si gestaen es en het duufhuus, ende de duven die uute ende in vlieghende; maer

(1) De Potter en Broeckaert. - Loochristy. 13.
(2) Dierickx. Mém. sur Gand. T. II. Blz. 374. Nota 3.
(3) De P. en Br. Melle 6. (1739).
(4) Dezelfde. Evergem. II.
(5) Wielant C. 20. - Le Beau Traicté: '*Réservé la porie et coulonbiers, avec coulons estans dedens*'.

> waeren er jongen in die niet en consten vlieghen die waeren catheile.'[1]

Evenzoo in het Land van Waas:

> 'd'oudste neemt ende behout t'hemwaerts van de voorseyde hooft-leenen 't opperhuus, mette wal-brugghe, poorte, ende duyvekeete, oft daer geen wal-brugghe en is, het beste roockhuys metter poorte ende duyvekeete mitsgaders den schauboom.'[2]

Elke heer had zijn duivekeet en overal werd het houden van duiven een geesel die bittere klachten deed oprijzen, zoodat beperkingsmaatregelen niet konden uitblijven.

Daarom werd het bouwen van duifhuizen geregeld en werd verordend dat de overtollige keeten zouden verdwijnen.

De ordonnancie van 24 December 1612 gebood: '...aen alle deghone die niet en besitten 20 bunderen lands deselve coten binnen veertien daghen naer de publicatie af te breken en te weren'[3].

In Bretanje was verbod uitgevaardigd duivekeeten te houden indien deze niet van overouds waren opgericht, indien geen leen van minstens 300 dagwand het woonhuis omringde; - en niemand had het recht voortaan nog een duifhuis te bouwen, zelfs op voornoemde uitgestrektheid gronds, indien hij niet tot den adel behoorde[4].

Dit voorbeeld werd weldra in Vlaanderen gevolgd.

Blijkbaar had de maatregel, strekkende tot het doen afbreken van de overtollige duivekeeten in 't jaar voordien, weinig uitslag opgeleverd en waren weinigen tot het slopen ervan overgegaan, want het volgende jaar luidde het: '*..ende om datter daghelicx verscheiden clachten vallen, ter oorsaecke van de duyffcoten*

(1) 'Over Willem Speerweers doufhuys, metten boghaerde.' Diest 1345. Stallaert, Glossarium s.v. Duifhuis.
(2) Cost. Land van Waas II., 19. - Cost. Tielt 1545. III, 9.
(3) Plac. v. Vl. III. 428. - Stallaert a.w.
(4) Coat. de Bretagne. art. 389.

wy hebhen verboden dat niemand duyffcoten oft veldtcladden en houwe, tensy hy drie bunderen winnende landt ter vooren hehhe in eygendom oft in huerynghe.. ten waere hy door immemoriale possessie recht vercreghen hadde van een duyffcot te stellen'[1].

De ordonnancie van 31 Augusti 1613 verbood het houden van duivekeeten indien geen 3 bunder zaailand in eigendom of in pacht waren.

Te leper werd bedongen dat 'niemand voirdan duufhuusen houden sal, hy ne hebbe veertigh ghemeten sayende land; op boete van X ponden par.[2] En naderhand werd in dezelfde stad besloten dat wie 40 gemeten land bezat in pacht of in eigendom, maar recht had op het houden van 3 koppels.

Te Cassel gaven 20 gemet recht op het houden van 12 koppels.[3]

De politieke ordonnancie van het Brugsche Vrije schrijft 30 gemet voor.[4]

Al vroeg was het den molenaars, om gemakkelijk te gissen redenen, verboden duiven te houden want '*noch eest voerwoerde dat die moldere egeen duven noch wilde duven, noch wilde noch tamme, houden en zal mogen in geender manieren*', zegt een schepenakte van Beerse in 1555.[5]

In Duitschland wordt ook bepaald wie duiven mag houden en hoeveel duiven, en 't oordeel luidt; '*so manch Pferd so einer hat an dem Acker gehen, als viel paar tuben mag einer halten, helt aber einer tuben, der kein Pferd hat, der ste sein ebenture, als (oh es) die herrn liden*'.[6]

(1) Ordonnantie van 1613, Tweeden Placcaet-Bouck van Vlaenderen, bl. 404-405.
(2) Cost. Ieper. A. 97.
(3) Cost. Cassel. A. 166.
(4) Cost, van het Vrije. B.I.b. 801. Arch. v.h. Vrije. Resolutiebouc 1555-79. F^{o} 229.
(5) R. Arch. Antw. Beerse. Schepenakte 1555. O.S. Pacht molen Alyt die Beevere aan Pieter Janssoen verleend.
(6) 'Iemand mag zooveel paar duiven houden, als hij paarden houdt om het land te bewerken; wie geen paard heeft en toch duiven houdt, moet zien of de hoeren dit laten gebeuren'. Deutsche Rechtsalterthümer. Jac. Grinm. Leipzig 1899. Band II. blz. 135.

Tevens wordt bevestigd dat wie duiven houden mocht, deze ook het daaruit voortvloeiende recht had een duivekeet te bouwen, echter zonder '*Schlingen, Schleiffen oder Rückbreter*'.[1]

De ordonnancie van 1613 verbood duiven te vangen met netten of duiven te schieten met bussen of eenig ander schiettuig, en het edict betreffende het dragen van wapens behelst het dragen van '*hussen, cleene roerkens ofte pistoletten die men noemt in 't fransoys, bidets ofte muchoirs. ende andere vierstocken*'.[2]

De verordeningen werden toegespitst maar de twistvragen duurden voort, eenerzijds uitgelokt door de klachten van de boeren en anderzijds vanwege de middelen die de bevoorrechten beraamden om hun duiven te beschermen tegen de netten en de vuurwapens van den pachter, op wiens land de 'heerlyke' duiven zooveel schade toebrachten.

Als gevolg van de uitbeelding der droeve werkelijkheid vervat in de '*cahiers*' welke de afgevaardigden van de Fransche Staten-generaal naar voren brachten om ze aan de welwillende aandacht van den koning te onderwerpen, en naar aanleiding van den 'boerenterreur', schafte het decreet van 4 Augusti 1789 het voorrecht der 'veldtcladden' en duivekeeten af[3], namelijk in de nachtzitting van de Constituante van 4 op 5 Augusti - de Nacht der Privilegiën - toen de Fransche boeren van deze middeleeuwsche hoorigheid werden bevrijd.

Het Belgische Wetboek regelt den eigendom der duiven wanneer zij onroerend zijn (art. 524) en bepaalt aan wien de duiven, die naar een andere keet overgaan, toebehooren (art. 564).

(1) Müller. Diss, de jui. Columbar. - en Lenichen Progr. de Columbar. WIESAND. Juristisches Handbuch 1762. blz. 1053.
(2) Edict van 31.1. 1614. Pl. v. Vl. II. blz. 710.
(3) Dalloz. Rép. t. XXXVIII blz. 332. - Merlin Rép. t. II. Blz. 455.;

Het duivemelken naar oude wijze is uitgestorven en de boeren zijn er zonder twijfel dankbaar om.

De beker der ellende was boordevol bij 't afschaffen van de duivekeeten, want toen de boer een duivekeet van den heer te onderhouden had - naast al de andere te duchten dienstbaarheden - werd hem het leven zeker ondraaglijk, daar het geheim van een voormaligen bloei der duivekeeten alleen ligt in het feit dat de duiven van den heer niet gevoederd werden te zijnen laste, maar ze haar eten op den akker zochten des zomers en ze ‘gekoornd’ werden in den winter, in beide gevallen ten koste van anderen.

G.P. BAERT.

Vraag.

Zijn er onder de lezers van ‘Biekorf” die, elders nog dan in bovenaangehaalde plaatsen, duivekeeten, duifhuizen of duivetorens weten staan?

Dank voor opgave.

G.P.B.

Simmerik.

't Was maar een *simmerikske* van een ventje = een duts, die met zichzelven geen weg en weet. Stavele.

De Bo geeft aan: sim = dwaas, onverstandig. Van sim = aap?

Kiebig,

Van iemand die een frisch, gezond uitzicht heeft, en tevens niet te zwaar of te licht is: ‘'t is een *kiebigen* heere’.

Poperinge.

Visscherstaal. - *Een vraag*.

Een visscher uit St. Idesbaldus zag ik naar zee gaan: hij had een eigenaardig vischnet mee, bestaande uit drie stalen draden die aaneengebonden zijn; aan de uiteinden van ieder der draden hing een fakke duingras. Dat ging hij planten, vooraan in zee. Heel het net noemde hij *kerde*, 't duingras *holme*. Weten K. Loppens en J. De Langhe daar niets meer over te vertellen?

Ferden Romboudt.

'T**H**AD wederom geregend dat 't kletste; geregend dat je er niet deure 'n zaagt! De duwieren[+] 'n konnen 't niet slikken. Geen huis in Brugge of daar was een dakgote versluisd en 't water stroelde langs de muren. Tot bij de weduwe Cabbooters toe, kwam er in heur slaapkamer van boven naar beneden een slekstje water gezijpeld!... en 't moest daar vooren gestroomd hebben, want in g'heel dat huis 'n was er geen nageltje te kort of te lang. 't Moest 'et al-ze'-leven entwaar entwat schillen aan de bakgote... enja een nagelgaatje is al genoeg.

De vrouwe stond er drukkelijk op te zien, en heur meise Octavietje, aleven netjes, nauwgezet en zotzinnelijk als heur meesteresse, Octavietje sloeg heur twee handen te gare van den eendelijken grooten spijt.

- Wel-wel-wel! jen herte breekt da'-je 't ziet;... en dat schoon papiertje versch nieuwe geplakt, bezie' me dat...

- En gaat 't nu allichte beginnen stoppen met vlagen? snauwde Madamtje een beetje met nijdigheid. Alleszins morgen-uchtend-vroeg naar Ferden Romboudt den loodgieter! niet uitstellen!

- O, zeker! neen-neen niet uitstellen! riep Octavietje, en 't kniktje van ja en van neen om heur hoofd te verliezen.

Den dag der achter was 't uitgeregend; van 's nuchtends vroeg kwam Makken, de zunne, uit z'n bedde gekropen, en 't laaide van d'hitte - 't was hertezomer ommers, - en de eerde, de kalsijden en d'huizen rookten...

Octavietje gratemager en Madamtje Cabbooters, lijk moeder Abdesse-goed-voor-zesse, bollerond en frisch,

+ *Duwieren*, en te Brugge *druwieren* = riolen.

kwamen arm en arm van de vroegemesse van Sint-Salvators; en blije dat ze waren dat alles zoo zeere droogde.

- Me moeten der gauw van profeteeren, zei Madam. En in de Beenhouwersstrate, twee huizen voorbij 't Spikkelboorstraatje, trokken ze binnen bij Ferden's. De snetsebelle+ ging, en 't wijf kwam vooren.

- Och, vrouwe, smeekte Madamtje, lijk een fraaie, vraagt toch als 't u belieft aan Ferden dat hij zeerezeere komt kijken! Daar moet entwat kapot zijn aan de dakgote; met nog zoo'en sturtvlage mijn huis is een slijkstrate tewege van up-toe-nêre. En nu dat 't zoo schoone droogt...

- Je meugt er staat op maken, Madamtje Cabbooters, riep Ferden van uit zijn keuken, k ben hier aan mijn kaffie bezig zi', en 'k kome toen afgedosschen; is 't vòòr den noene niet, dan alleszins flakke der achter. We zijn een beetje overlaên van 't werk, 'k moete hier effenup: naar ieffrouw Vercruysse's en iffrouwtje Ziljots, Tseppen Maertens en Roozetje Van Hove's... al de gotegaten deure gaan steken. 't Is daar entwat te zeggen van achter... een zee van water! Maar 't gaat toen ten eerste werke bij joen zijn.

- Och ja lijk een fraaien, zuchtte Madam en Octavietje zuchtte meê.

Wederom gearmd trokken ze al 't Sin' Tuderostretje+ naar de veste en naar huis.

't Was spokend heet g'heel den voornoene.

- Hij 'n gaat ons toch met laten staan schilderen zeker dien Ferden? zei de vrouwe; zoo 'en gewenscht weertje.

De noene kwam, de beê klipte, en die niet omme 'n zag... was Ferden. De twee vrouwen zaten overmalkaar aan tafel op hun stoel te draaien en te wikkelen van ongeduld. Ze 'n hadden geen deugd van 't eten. Vrouwe Cabbooters leefde op heur goed en zat warm in de beurze; ze 'n steegerde nooit in 't betalen,

+ *Snetsebelle*, bel die aan een vloer hangt en belt en blijft bellen, aleven nijdig als een wijf dat snatert zonder einde.

+ *'t Sin' Tuderostretje* = Brugsche uitspraak van 't Sint-Trudostraatje.

maar ze wilde daarom ook rap en deugdelijk gediend zijn.

- Zwijg' van Brugsche werklieden! rulde ze... Beloven... al da'-je wilt, en meer of da'-je wenscht,... maar doen?! ... ja-jaa-je! tavon'-noene me'-je!

...Tingelingelingeling! nè, 'j is daar! jubelden ze getwee'n; en Octavie naar de voordeur!...

- Aaa! wien da' me dààr hebben; Madam, 't is 't 'et hij!

- Wel! 'k zijn zoo blije, riep Madam tegen, en ze kwam zeere al slufferen van uit de keuken gespotterd. Welgekomen, m'n brave man.

- Dag, Madamtje! klonk het vreugdig en Ferden tort binnen met z'n voeten al franschen+, met een lachend gezichte, gekrulde moustasschen en leepe deugenietsoogen. Hij stonk van beleefdheid:

- We gaan 'en keer ons beste doen om je zeere te helpen, ei Madamtje? Maar eerst en vooral proper en netjes zijn: onze schoen afspelen en op onze voetelingen naar boven gaan. Een schooner en netter huis of dat hier 'n bestaat er op de aarde niet, nievers. En 't is ìk die dat zegge, en 'k zegge dat omdat 'k het wete.

Ferden, op z'n zokken en met zijn loodgietersbusse, klom intusschen al den trap op, maar keerde hem nog 'en keer om, en lijk den grooten profeet:

- 't Is een plezier van hier binnen te komen om te werken, je 'n moet van nieten niet vijs zijn, je meugt overal jen handen opleggen, 't blinkt al lijk een spegel àl waar da' je opkijkt.

Je zie' van hier hoe dat Madamtje gemokkeld was, en Oc-ta-vie-tje!!...

- Je gaat 't gij wel vinden, ei Ferden?

- Wel bah jaa'k, Madam, 'k kenne dat hier gelijk de voeringe van m'n broekzak. 't Is veertig jaar dat 'k dat huis hier met m'n hoofd en met m'n hersens

+ *Al franschen* of *op zijn fransch gaan* is de voeten wat uitwaarts zetten.

rechte en thoope houde; bah-ja wel veertig, e' nog van in Menheere z'n tijd, Menheere-de-vetlegger+da' me zei... wal de brave man, waar is den tijd!

En Ferden trok alsan maar hooger en hooger, alsan maar voort al babbelen en al boffen, luide genoeg, om goed gehoord te zijn. Boven op zolder hoorden z'hem blazen en z'n zweet afvagen... de dakveister opschuiven,... en toen viel alles stille, muizestille, geen kuchtje meer.

- 't Is een goe' werkman, zei Madamtje, een neerstigaard en ter trouwe, een van die oude goe'!... Met gheel z'n bende jongens, 'k junne hem nog geren den penning.

Octavietje was vaneigen òòk van dat gedacht; en ging toen maar al zeere de scheuteltjes wasschen van 't noenemaal.

Madamtje Cabbooters, met heur witte pijpemutse en de zwarte pane binders alover heur schouders geslegen, liet heur, met heur breê deure+, achterover zinken in de zeekappe+. 't Mensch was ook al een beetje van jaren, en zwaar en dikke... alleman zei dat 't lijk 'en kathedrale was; en in zoo een warm were... is 't te verwonderen dat ze al seffens ingedommeld was. 't Was heur gejeund, nè!... met handen lijk kussen, te gare op den grooten trommelbuik, en met den mond half open zat ze gelukzalig te grollen een halfure lang. Heur herte had er zuiver deugd van;... en... Ferden, werkt gij maar schoone voort, mijn brave man.

Als ze wakker schoot had ze een aanzichte op gelijk een bleuzende kallevijn, een echt lid van de gezondheidskommissie. Ze was nog een ziertje poerloere in 't hoofd, maar een potje goe' warme koffie verkwikt een mensch, en d'hersens komen alzoo pianewijs tot hunder zelven.

+ *Vetlegger* is iemand die koeibeesten vet in een weide, om ze dan te verventen.
+ *Breê deure* veel gezeid in Br. om een groot achterste te beduiden.
+ *Zeekappe* - strandstoel uit biezen gevlochten, en met een kap boven 't hoofd. Eertijds veel gezien langs de zee 's zomers.

- En onzen Ferden, vroeg de vrouwe, hoe is 't met dien braven man? Is 't gedaan?

- E'wel in der waarheid, antwoordde Octavietje, wil'-je gelooven dat 'k het lijk niet goed 'n wete. Hij zit hij daar boven nog alsan te koekeloeren, en 'k en hoore daar geen muizetje roeren,... en dat is nu al een geslegen ure! Wat meet hij daar toch uit, zoolange?

- Jamaar enwel, 't is dat hij 't wil wel doen, en dan moet hij er den tijd vooren gebruiken. Schoefelwerk 'n gaat geen acht dagen meê, en 't is toen op een herdenieuws. Laat hem gerust, 't is beter dat 't van den eersten keer klasse is.

Zoo enja, ze zaten toen te gare in 't hovetje, en kropen in de schauwte, want 't was stikkend heet. De vrouw nam heuren brei en Octavie stopte kousen.

- 'k Beklage den man in die gote, fluisterde er eene binnensmonds.

Maar 't wierd alzoo, stilletjes aan, drie aan den tijd, en drie-en-half,... en geen Ferden t'hooren of te zien.

- 't Is al verloren, zeiden de vrouwen aan malkaar, 'k en ben ik lijk niet meer gerust. Hij 'n is toch zeker van 't dak niet gerobbeld?... Me zouden toch lijk entwatsche slepinge of geruchte moeten hooren. 'n Zou'-je niet 'en keer gaan loeren, Octavie?... ei?... wat peis'-je?...

- Zou 'k durven?... hem alzoo storen in zijn bezigheid?...

- Alla gauw' me gaan te gare... maar voorzichtig zijn.

En samen klommen ze, tert voor tert, den trap op. Op 't gemeene[+] gekomen:

- Nè, zegt Octavietje, wat is dat hier? 't is hier lijk zoo donker...

Die plekke trok dag van de dakveister daar boven op zolder, en zoo medeenen keken de vrouwen te

+ *'t Gemeene* = open plaats boven, waar al de kamerdeuren op uitgeven.

gare de lucht in,... maar verschieten dat ze deden! G'heel de veister zat verstopt met Ferden zijn achtergalent! en z'hoorden bovenaldien lijk een geronk, een gegrol van iemand die aan 't tukkebollen is. Ze bleven lijk aan den grond genageld alle twee, enja... 't en waren toch maar vrouwmenschen.... en die man! Ze 'n wisten niet hoe-of-wadde, wederom voorzichtig omleege gaan, of stout en boud nog hooger klefferen.

- Dat we een stok pakten en een keer een dokstje gaven aan zijn fortefikatie, peinsde Octavie... En zij omleege achter den kobbejager; en toen met den borstel van g'heel-g'heel verre een kleen-kleen duwtje gegeven tegen 't groot kanon... Ferden z'n karel+ kromp stilletjes ineen en uit 't venstergat... maar in de plaatse zagen de vrouwen nu een hand verschijnen... den zwarten hand van den loodgieter... die kalm en plechtig teeken deed dat ze moesten doodstille blijven en niet roeren... Dan eindelijk kroop Ferden met een snak rechte, stak zijn hoofd binnen en òver van spijt:

- Tendimmelinge toch! houdt joender toch koeste! De zinkworm zit in 't dak! Haa'-je joender manieren gehouden, 't en schol geen haar of 'k haên hem!! Een zinkworm, meen'-je, dat is schabouwlijk moeilijk om vinden en vangen! ...Affing, de kanse is verkeken, 't en is daar nu al thoope niet veel meer aan te doene. Alla, lijk een engel uit den hemel en met een heilig geduld wederom op zoek! Maar van dezen keer zwijgen, zwijgen lijk vermoord! 't En is hier zoo geestig niet, zulle! 't Spookt hier van d'hitte, mijn hemde plakt aan mijn lijf, en geen duimtjen over om een keer te draaien of te keeren. 'k Zit hier lijk een haring op zijn steert.

- Wel, sprak Madamtje, mijn fraaien man, 'k geloove 't: dat moet lastig zijn en peerdewerk in die gote.

-Dadde?... Je 'n zou 't niet kunnen gelooven, Madam, zei Ferden, 't is hier van in staat van gratie te zijne, van goed wakker te blijven en bloenuchtere, of anders!... zie'-je

+ *Een goe' karel hebben* te Brugge is een goed achterste hebben.

me hier een tuimelet maken... en met mijn hoeptje+ vooren den diepen in...? 'k zou alzoo een post pakken!...

- Och, hadden me dat toch geweten, Ferden, knees vrouwe Cabbooters, 'k ben toch zoo spijtig. Kom' zeere, Octavie, me gaan dien braven man aan zijn werk laten. Doet toch jen beste, Ferden, da'-je dien rupsem dààr of die slekke, of hoe heet ze, toch were vind't. Doe't maar op je gemak, vent.

En de twee pattutters kwamen wederom omleege, Octavietje eerst om te kunnen vangen en tegenhouden als 't zou nood doen, en toen 't Madamtje met 't aangezicht gekeerd naar den trap en met 't achterste vooren... al zuchten van de kraaien die gapen, van den engelbewaarder en van de Voorzienigheid Gods.

Ferden binst den middelen tijd draaide hem om in de bree' dakgote en lei hem nog een keer op zijn andere zijde... nòg voor een kwartje... twintig minuten. 't Gaatje in 't zink was toch al lange gestopt...

- Ja, zei Ferden eindelinge, 't zou nu wel beginnen tijd worden om op te kramen.

Hij rok hem eerst nog een keer goed uit, schartte al zijn abbergiliën 't hoope: blaaspijpe, bout, lood en zoutsteen; en, met een goe' streke aan zijn knevels, den hoed scheef en de busse op zijn rik, kwam hij in triomfe den trap afgestoven, twee-drie terden ineens en schruwelen dat hij deed:

- 'k Heb hem bij zijn lepels, zulle! 'k Heb hem gevonden! Ai dien leelijken deugniet van een zinkworm! 'k Heb hem een klop gegeven dat al zijn haar en zijn hersens uit zijn kop vlogen!

Vrouwe Cabbooters kwam bij geschoten en Octavietje sloeg in heur handen en vaagde de tranen uit heure oogen van voldoeninge.

- Maar dat is wel! Maar dàt is nu een keer wel! Maar dat is toch schrikkelijk wel, zie! Aa! g'hebt dat slangevel toch kunnen vangen?!

+ *Hoeptje* te Brugge is het hoofd.

- Jaa 'k, sprak Ferden tenden asem, 'k zijn moe' lijk een hond van doodwaken+...

Ferden trok zijn kleêren rechte, zijn schoen aan en met een effen gezichte kalm en plechtig:

- Maar weet-je gijnder wel wat dat is... een zinkworm?

- Neen me, brave man,... een zinkworm?... nog nooit gezien.

- E'wel, me kind, dat is een kaddei... laat ons maar zeggen: alzoo lang en zoo dikke of mijn duim; en slim... maar slim, geene van meer! Dat kruipt in 't zink, en je 'n moet niet peizen dat je hem gaat vinden,... wat zou'-je wel! Oogen moet je hebben lijk kijkkassen, ja! zoo'e oogen! En je moet weten dat er alzoo geen twee loodgieters in g'heel Brugge 'n zijn... met zoo'e oogen. Dat is van over ouds en ooits geweten. De jonkheden van nu zijn al wroetelaars, officieel waar! Karrelappers, paplappers en daghuurdieven! 't Is om er 't water bij te broe'n... Ja, Madamtje Cabbooters, looft en dankt dat je zoo 'en goê'n zinkwerker bij de pooten hebt,... 'k wil zeggen: in dienst meugt ontvangen. Als Ferden Romboudt komt zijn hoofd nêre te leggen... de weergâ gaat nog verre te zoeken zijn.

Heb'-je dat schrepen gehoord? je zou' gezworen hebben: 't is... 't is grollen van den vaak, ei?... e'wel dat is van 't danig geweld!... Met den steker moe'-je rond-om-rond het dak achter den worm z'n vodden zitten, alsan maar rond drillen, en van als hij zijn kop toogt... paffe!... alle twee zijn oogen uitstekken! Ja 't en is geen bagijnewerk, meen'-je. Kijken moe'-je, dat jen oogen schemelen van den blek en de zonne! En met jen mond open den asem ophouden, totdat de kele droge staat lijk baanst, klaar van 't stof en de vuiligheid.

- Alla, 'k ben tòch zoo blije, 'k en kan 't niet genoeg zeggen, zei Madamtje. En g'hebt zeker een kaantje gezweet bij die pannen?... 'n Zou'-je niet

+ *Doodwaken* doet de kat alswanneer zij dag en nacht bij een muizegat zit, tot de muis er van honger bij bezwijkt.

profeteeren van een goe' glas bier, vent? Bah ja-je zeker, ei?

- Bah... lijk van dadde, smekte Ferden. 't En was ginder boven algelijk maar een eeuwiggodsche droge stammenei.

...Ferden dronk lijk een snoek...een gheelen koolbak uit!

-... En die worms, deed Ferden voort, dat kan eten! eten!! maar eten!!! Neen, niet eten, maar fretten dagen en nachten achtereen, weken en maanden aan een stuk... maar echt fretten! alles opfretten en de schulle laten liggen, ja-ja... àl 't zink weg, totdat er maar een zeefde, een zijde pampiertje meer over 'n schiet. Toen scheên ze er van uit,... en àl dat ze afgaan is ijzer.

- Wel-wel-wel, maar zou'-je 't gelooven; wel, wat da'-je zegt! riepen de twee vrouwlien, met afgrijzen. Octavietje sloeg alsan maar slaan in heur handen.

- Gauw zeere, zei Moeder Cabbooters, toe pakt toch zeere nog een pinte, Ferdinand, 't is er aan verdiend, jongen!

- Dat 'n is van geen refuus, sprak de man met overtuiginge. Zoo 'en gevaarlijke kraweie 'n is met geen goud te betalen; maar 'k en ben ik geen afhaalder: de langste vriendschap, zeg ik altijd, gaat met de nauwste rekeninge.

Daarop leersde Ferden zijn glas uit en vaagde zijn mond af met zijn mauwe; streek zijn zuurgewonnen geld op, en met den wijsvinger beleefd aan de vooie van zijn hoed:

- Tot de naaste kromte, Madam! Daarmeê was hij 't gat uit.

- 't Is een fijne goe' werkman, knikte Madamtje Cabbooters.

- Gooo! zoo 'en fijne goe' werkman, knikte Octavietje tegen.

- En neerstig, geene van meer!

- Wel neen... gèène van meer!!...

K. De Wolf.

Van Pier en Triene.

PIER en Triene junden hun op den buiten. Z' hidden èn zwarte koe, en die koe heette *Mol*.

Nu, 't gebeurde dat Mol in de gracht viel en zijne poot brak. Pier verventte 't vleesch, en ging meê 't vel naar de markt. Hij vertrok bij nachte.

* * *

Pier moest deur ne grooten bosch, en zag ginder e luchtje blekken. Daar stond hij voor èn kleine weunste van plak en vlecht.

Pier horkte... 't waren moordenaars, bezig met hun geld te tellen.

Pier kruipt in zij' zwart koeivel, steekt de deure open, en... Boe! Boe! Boeboe!...

De moordenaars roepen: den duivel!... den duivel! Ze laten hun goudstikken in den brand, en vluchten langst d'achterdeure weg.

Pier doet al da' geld meê, en gaat naar huis.

* * *

's Anderdaags, zendt hij Triene naar den Burgemeesters achter de *geldmate*. Dat was èn houten pintje, vroeger in gebruik. Den burgemeester zegt tegen Rozalie zijn vrouwe: ‘Dat is zeker om te lachen? wacht!...’ en hij deed èn beetje lijm alonder.

't Pintje kwam weêre met e goudstik aan 't lijm.

‘'t Moet toch *waar* zijn! 'k wille weten waar da' Pier aan die ponke gerocht is!’

‘Wel!’ zegt Pier, ‘voor mij' koeivel kreeg ik vijf duist kroonen! de vellen zijn schrikkelijk diere!’

T' huisgekomen, zegt den Burgemeester tegen Leo zijne knecht: ‘Morgen moet mijn koe dood, en overmorgen, gaat ge meê 't vel naar stad; - vijfduist kroonen, 'n is dat geen geld?...

* * *

Leo stond op de markt.

‘Hoevele voor uw vel’?

‘Vijfduist kroonen’.

‘Die vent is zot’!... en de koopmans joegen hem weg. Al trekhielen en al drupneuzen ging hij weer, en vertelde aan zijnen baas hoe dat hij gevaren had.

‘Pier moet dood!’ riep den Burgemeester, ‘we gaan hem versmooren! Leo pakt de zak meê!’

Pier zag ze komen, en als z'omtrent zijn huis waren, grijpt hij zeere 't potje patatten dat in d'achterplekke boven den heerd te koken hing, zet'et op de vloer, en gaat er rond met e zweepke.

‘Wat is da' nu?’ roept den Burgemeester.

‘'k Ga ne keer kijken’ zegt Pier, ‘ha! smoutzochte! tienmaal meê da' zweepke daarrond gaan, en 't is panne tot de steert’!

‘O dat ware entwat voor mijn vrouwe! Daarmeê zou 'k welgekomen zijn! Hoevele Pier?’

‘50 kroonen’.

‘'t Is verkocht!’

Den Burgemeester daarmee weg! En hij deed 'et al uitéén aan zijn Rozalie.

* * *

's Anderdaags ten twaalven kwam hij binnen, en Rozalie was nog rek-arm aan 't zweepen.

De schijve ofgepakt, getast... maar 't water was even koud, en de patatten bleeven kei-hard.

‘O die leelijke Pier! nu moet hij alleszins dood! gauw, Leo, we trekken er naartoe!...’

Pier zag ze nog ne keer komen, en zei: ‘Zeere, Triene, gebaart u dood; 'k zal driemaal schuifelen; bij den eerste keer, moet ge verzuchten, bij den tweede keer, uw oogen opendoen, en bij den derde keer, u rechte zetten’.

De gekruiste Kristus tusschen twee kandelaars op tafel, en Pier, geknield, met zijn arms open, voor 't bedde.

‘Wat is er gaande?...’

‘Ai! mijn Triene toch! gij schamele sloore!... Burgemeester en Leo, leest e' gebed! Triene is subiet gestorven! ai! mijn arme Triene toch!... waar nu gaan dompelen, moederziele aleene op de wereld! Zijn dat toch dingen! zijn dat toch dingen!... Maar wacht,... overtijd hebbe ik èn tooverschuifeling gekocht, en 'k ga nu zien of et *kan* tooveren’.

Pier haalt da' schuifeling van onder 't Onze Lieve Vrouwbeeld dat op de kaafbank staat:

Tuut...

Triene verzucht.

Tweede keer...

Triene doet heur oogen open.

Derde keer...

Triene zet heur rechte.

‘Djeemenis menschen toch!... Pier, 200 kroonen?’

‘'t Is verkocht!’

* * *

De Keunings dochter lag over eerde; groote rouwe in 't land.

Den Burgemeester zeilt naar 't hof, en wordt binnen gelaten in de lijkkamer waar dat de Keuning en de Keuninginne met al de groote mannen te treuren stonden. De dochter lag in de bloemen.

‘O’, zegt de Keuning, ‘lukt ge, man, ge zijt schattig rijke’.

Den Burgemeester geeft e woordeken uitleg, en...

Tuut...

Alleman kijkt;... maar geen speur van leven!

Hij blaast nog harder.

Even verre!

En nu is 't *schuifelen*,... *schuifelen*,... dat zijn oogen uit zijn hoofd puilden.

De dochter *bleef* dood.

De man wierd zijn kazakke uitgetrommeld, en savelde weêr naar zijn streke.

‘O die Pier, die vlegel, die schobbejak, maar hij zal da' bekoopen!...

* * *

Als den Burgemeester thuis kwam, was hij nog geheel uit zijn lood.

‘Gauw, Leo, 't is ermeê gedaan!’

Pier zei tegen Triene: ‘'t Is uit met uwe man! God zegene u en God beware u!’ Triene schruwelde, maar 't was al boter aan de galge! Ze roefelden Pier in de zak, en droegen hem naar ne put, verre te lande.

Onderwege lieten z'hun vrecht op de zijlage van de bane, en gingen alover de stikken achter èn perse uit den bosch.

Pier hoort èn bende schapen te naargange komen, en begint te jammeren: ‘ai!... wel Heere der Heeren, ze willen mij *goeverneur* maken, en 'k en kenne noch *a* noch *b*!...’

‘Goeverneur’, zegt de schaper, ‘dat is ne schoone post! *ik* ben welgeleerd, en ik kan den almanak averechts lezen! mag ik in uw plekke?...’

De schaper kruipt in de zak en Pier gaat voort met de kudde.

* * *

Den Burgemeester en Leo waren daar met hun perse. Ze snappen de zak meê, en onder 't gaan, spreken ze van versmooren en van uitkruipen.

De schaper begint te wrikkelen: ‘Is da' nu goeverneur worden?’

‘Ha, gij slimme Pier, we zullen u goeverneuren!’

Ze gooien hem in 't water, en steken hem zoo diepe of dat ze maar 'n konden.

* * *

Bij 't weere keeren ontmoeten ze Pier meê zijn schapen.

‘Is da' Pier’?...

‘Pier in levende lijve’.

‘Maar m'hên u daar versmoord!’

‘Sukkelaars, 't is jammer dat ge mij niet dieper 'n staakt! Nu 'n hebbe ik maar die bende schapen, maar wat dieper hadde ik koetse en peerden.’

‘Leo,’ zegt den Burgemeester, ‘zeere, we gaan er ook naartoe.’

En als ze bij de put kwamen:

‘Gij, Leo, springt er eerst in, en is 't de moeite weerd, ge steekt uwe rechterarm omhooge’.

Maar Leo stak ook zijne linkeren arm in de lucht: 't Was om er uit!

‘O! 't moet dobbel wel zijn!’ zei den Burgemeester, hij sprong achter, en ze versmoorden alle twee...

Kortrijk 1939.

A. MERVILLIE.

Sint-Maartensfeest te Vlamertinge

SINDS aloude tijden wordt Sint Maarten gevierd op Vlamertinge en op talrijke gemeenten in deze streek, juist zooals Sint Niklaas en de Engel elders gevierd worden.

Reeds weken vóór Sint-Maartensdag zingen de kinders in school en op straat en bijzonderlijk in huis de aloude volksliedjes over dezen Heilige... en naarmate dit feest nadert... krijgen sommige huizen reeds een voorbezoek van den heiligen man... of zijn plaatsvervanger, die terwijl de kinders luidruchtig zingen, voorzichtig de voordeur opent, eenige lekkernijen binnenwerpt en in allerhaast verdwijnt zonder zich te laten zien!...

In sommige scholen - natuurlijk in de laagste klassen - wordt het bezoek van Sint-Maarten met ongeduld en voor sommigen met een zekere vrees afgewacht. Hier vertoont zich Sint Maarten in uitgedoschte kleedij en wordt door het schoolhoofd binnengeleid!... Sint Maarten, die van alles op de hoogte is, heeft voor allen een goed woordje of soms ook wel een berisping, zonder de geschenken te vergeten!...

* * *

Op den vooravond van 't Sint-Maartensfeest (11 November) trekt te Vlamertinge een lichtstoet over de Dorpsplaats met den veldwachter aan 't hoofd, dan volgen eenige muzikanten, Sint Maarten met witten mantel, mijter en baard, te paard gezeten en vergezeld van Zwarten Piet, drager van een roede. Achter en rond Sint Maarten een bende joelende kinders.

Hedendaags komt Sint Maarten van 't Hoekskenwaarts en

wordt rond 5.30 uur 's avonds aan den Witten Molen opgewacht. De stoet zet zich onmiddellijk in beweging. Plaatsewaarts.

De muzikanten spelen meestal de volksliedjes over Sint Maarten, die door de vroolijke kinderschaar met voile kracht meegezongen worden. De kinders dragen in 't algemeen papieren lantaarntjes aan hooge stokken vastgehecht en zijn veelal onder de hoede van ouders of oudere broeders en zusters die dit vreugdefeest der kleinen opnieuw meeleven!...

Sint Maarten, die een voorraad koeken en lekkernijen opgedaan heeft, is mild voor de kleinen die hem volgen, maar ook voor de kleinen die thuis bleven en met vader en moeder in de deuropening van hun huis de blijde doortocht van Sint Maarten afwachten.

Nu dat de baan zoo druk bereden is en de stoet maar in den donkeren uitgaat, zorgt het Sint-Maartenskomiteit dat eenige bereidwillige mannen den veldwachter helpen voor de orde om ongelukken te vermijden!...

Deze traag voortbewegende stoet waarboven Sint Maarten hoog uitkomt... de dreunende muziektonen... het gezang der kinders... de talrijke lichtjes in den donkeren avond... de lichtgevende gekleurde vuurwerkjes... de openstaande huisdeuren waarlangs het huislicht buitenstraalt... dit alles op afstand waargenomen geeft een tooverachtig spel!...

Vóór den oorlog 1914-1918 werden er veel lantaarntjes gemaakt met gekleurde en vetgemaakte modebladen. Ook beeten met een roode kaak werden uitgehold en allerlei figuren werden op de peel gesneden, hetgeen een eigenaardig en afwisselend uitzicht gaf. Hedendaags zijn deze zelfgemaakte lantaarntjes vervangen door de meer moderne papieren lantarens.

* * *

's Avonds worden kousen binnenhuis aan de waschkoorden gehangen, tellooren of mandjes op tafel gezet, waarin de kinders niet alleenlijk een briefje met hun naam leggen, maar ook rapen, wortelen, een stuk brood of zelfs wat hooi voor het paard van Sint Maarten bijvoegen.

En 's nachts komt Sint Maarten... terwijl de kleinen rustig slapen... en vult kousen, tellooren of mandjes met lekkernijen, speelgoed, boeken of kleedingstukken en soms vindt de kleine bij 't ontwaken op zijn bed of in zijn slaapkamertje een der reeds zoolang begeerde voorwerpen!... en 's morgens vroeg reeds galmt het luide in de huiskamer van de vreugde der kinders bij 't zien van al die toebedeelde gevraagde en

ongevraagde dingen!... Danke Sint Maarten!... de kinderheilige, symbool van goedheid en liefdadigheid!

En waar geen kleine kinders meer zijn is het voor de grooten ook een aangename herinnering aan Sint Maarten wanneer zij 's morgens voor ontbijt eenige ‘koekiljen’ krijgen van denzelfden koekedeeg waarvan men ‘Sinte-Maartens-tepeerde’ bakt voor de kinders!

* * *

De hieronderstaande volksliedjes zijn thans te Vlamertinge door al de kinders gekend en worden op den feestavond van Sint Maarten in den gebruikelijken stoet gezongen:

1. Sinte Maarten zal t'avond komen! (zeer oud lied).
2. Sinte Maartensavond (zeer oud lied).
3. Moeder, 'k heb Sinte Maarten gezien!
4. Sinte Martin komt aangereden!

* * *

Bij dit artikel van REMY DUFLOU, dat verscheen in *De Poperingenaar* van 5 November 1939, is er een kaartje gevoegd, waarop voor den Zuid-Westhoek van West-Vlaanderen aangegeven wordt, waar Sint Maarten (11 November), Sint Niklaas (6 December) en de Engel (25 December) als kinderfeest gevierd worden.

Sint Maarten, te Beveren, Stavele, Noordschoote, Bikschote, Zuidschote, Oost- en Wertvleteren, Roesbrugge, Haringe, Krombeke, Proven, Woesten, Boezinge, Langemark, Poelkapelle, Passchendale, Zonnebeke, Sint Jan, Brielen, Elverdinge, Vlamertinge, Ieper, Zillebeke, Geluveld, Dikkebusch, Voormezele, Hollebeke, Zandvoorde, Kemmel, Wijtschate, Houtem, Dranouter, en Wulvergem.
Sint Niklaas, te Westroozebeke, Beselare, Wervik, Komen, Neerwaasten, Waasten, Meesen, Ploegsteert en Poperinge.
De Engel, te Watou, Reningelst, Westouter, Lokeren en Nieuwkerke.

- Over Sint Maarten en Sint Niklaas en hun viering alhier, zie Biekorf 1937, bl. 55 en 81 vv.

Mengelmaren

Sprokkelingen uit den taalschat.

PEREBOOM STAAN.

Een student kwam terug van een Lourdereis. Zijn broer stond hem af te wachten aan 't station te Antwerpen: ‘'t Is

best dat ge hier zijt', riep hij hem toe, 'want 'k *kan al pereboom staan*!'

Hij bedoelde dat hij platzak was en geen geld meer over had om thuis te geraken. Geh. te Leisele.

Hij maakte er niet veel bestruts mee: *in een fluit en een zelveren woord was 't gedaan*. Kemmel. - Elders is 't een sakker en een vloek.

Van een boerin die kloeg over haar mizeries, vooral op dagen waarop alles wat ze deed tegensloeg, hoorde ik: '*er zijn dagen waarop je een mes zou breken in de butter*'. Adinkerke.

DOOR DEN BOOMGAARD SMIJTEN.

Wanneer men een zieke bezoekt die putten in den grond klaagt over zijn ziekte, tracht men door verhalen of grappen zijn aandacht van zijn lijden af te leiden. Dat noemt men te Poperinge: 'eenen deur den boogaard smijten'. ''k Smeet van tijd tot tijd eenen deur den boogaard', zei een vrouw mij, 'hij bleef anders zijn herte upvreten'.

BLEVEN.

Wanneer een van de kinders goesting heeft om een deel van 't eten te laten staan, dan zegt moeder: 'Kind, niet *bleven*!' d.i. niets overlaten. (Bleven: scherplange e). Poperinge, Veurne.

Hebben we hier geen voorbeeld van hetgene ze in de historische spraakkunst noemen: een causatief werkwoord? Bleven = doen blijven (cfr drinken-drenken; zitten-zetten; liggen leggen enz.).

VERBUIKEN.

't Ware zonde iets van die goe spijzen te laten verloren gaan. Te Poperinge weten ze dat ook en ze zeggen:

Beter den buik ébosten
Of de spijze bedorven.

Maar moeder waakt toch opdat haar kinders niet te gulzig zouden zijn: 'Jongen, houdt toch op, *je gaat je verbuiken*!'

L.D.V.

[Nummer 12]

‘De Duikbooten van Zeebrugge’ en hun bestrijding.
Naar het Dagboek van een Kapitein.

HIER in *Biekorf* verschenen vroeger twee bijdragen over den duikbootoorlog van 1914 tot 1918[(1)].

Daarin wordt er gehandeld over de werking van de duikbooten en over de middelen die aangewend werden om ze te bestrijden, namelijk de mijnen, de Qschepen en het varen in konvooi.

De Qschepen waren gewone handelsschepen, die een lading hout hadden en voorzien waren van een verdoken bewapening. Deze schepen lieten zich aanvallen en ook torpedeeren door de duikbooten. Dank zij hun lading, konden ze niet zinken. Wanneer na den aanval, de duikboot in hun nabijheid kwam, werd hij door

(1) XXXVIIe jaargang, 1931, bl. 313-317 (De duikbootoorlog) en XXXVIIIe jaargang, 1932, bl, 250-254 (De overwinning op zee).

de verdoken kanons van het Qschip beschoten en meestal in den grond geboord.

De beste bestrijding van de duikbooten was het varen in konvooien. Al de handelsschepen uit een bepaald gebied, die naar een bepaalde kust van het oorlogsgebied moesten varen, werden bijeengebracht en vaarden samen over zee. Om de trefzekerheid van de torpedo's te verminderen, vaarden deze schepen zigzag; gedurende de gansche overvaart veranderden ze, op bepaalde oogenblikken, al te zamen van richting. Ze werden begeleid door torpedobooten, bewapende visschersloepen en motorbooten. Geen enkel handelsschip mocht nog alleen uitvaren, zonder begeleiding.

Om vijandelijke handelsschepen te vernielen, moesten de duikbooten de konvooien aanvallen; de bewapende schepen, die de konvooien begeleidden, waren speciaal ingericht voor het bestrijden van de duikbooten; daardoor werd het voor deze uiterst gevaarlijk een konvooi aan te vallen, en leden ze groote verliezen.

Van 1914 tot 1918 heeft Duitschland 360 duikbooten in dienst gehad, de helft, namelijk 184, zijn verloren gegaan. 178 ervan werden op zee vernield, onder meer 50 door ontploffing in de mijnvelden van de Verbondenen, 43 door dieptebommen, 16 door artilleriebeschieting, 15 door aanvaring, 6 door vliegerbommen en 12 door de Qschepen.

De grootste verliezen werden ondergaan door de duikbooten die op de Vlaamsche kust gestationeerd waren, de beruchte *Duikbooten van Zeebrugge*; 83 % van deze booten zijn niet teruggekeerd. Ze hebben, zonder de verliezen mede te rekenen veroorzaakt door de mijnen die ze langs de vijandelijke kusten gelegd hebben, 3.342.000 ton scheepsruimte in den grond geboord, of 23% van de door Duitsche duikbooten vernielde tonnage.

De duikbootflotielje van de Vlaamsche kust werd ingericht in April 1915. Ze bestond eerst uit kleine duikbooten van 125 ton, 27 meter lang, met een oliemotor en een electromotor die ieder zestig paarde-

kracht konden ontwikkelen, wat de bootjes een snelheid gaf van vijf zeemijlen per uur[1]. De bemanning telde 13 koppen, en de bewapening bestond uit twee torpedo's en één mitrailleuse. Deze bootjes waren eerst bestemd om de wacht te houden in zee langs onze kust, maar weldra werden ze op aanval uitgezonden naar de Engelsche Oostkust en het Kanaal. Van April tot October 1915 hadden deze kleine bootjes 140 schepen vernield, die samen 96.500 ton maten.

Later kwamen immer grootere duikbooten op de Vlaamsche kust, en in 1918 waren er tusschen 30 en 36, verdeeld in twee flotieljes; een derde dezer booten waren ook ingericht als mijnleggers, die van 12 tot 18 mijnen konden medevoeren.

Van de duikbootkommandanten van de Vlaamsche kust, die den oorlog overleefd hebben, heeft er slechts één zijn herinneringen in het licht gegeven, namelijk kapitein-luitenant W. Fürbringer.[2]

In het begin van 1913 werd de schrijver aangesteld bij de duikbooten als wachtofficier op duikboot U. 20. Deze boot kruiste in September 1914 in het noorden van Schotland en in October vóór Boulogne en in het Kanaal. Om reden van den mist, besloot de kommandant rond het noorden van Engeland naar Duitschland terug te keeren; dit was een openbaring voor de Duitsche vlootoverheid, die niet wist dat een duikboot zòò ver kon varen zonder onderbreking[3].

In Maart 1915 werd Fürbringer tot kommandant benoemd van UB. 2, één van de kleine duikbootjes die voor de Vlaarnsche kust bestemd waren. Vroeger werden deze bootjes in Kiel uiteengenomen en met den spoorweg naar Antwerpen vervoerd, waar ze terug

(1) Een zeemijl = 1.852 meter.
(2) W. FÜRBRINGER. *Alarm! tauchen! U-boot in Kampf und Sturm*. Berlijn (1933).
(3) Het was de U. 20 die op 7 Mei 1915 de Lusitania in den grond boorde. U. 20 strandde op 5 November 1916 op de kust van Jutland en moest door haar bemaning vernield worden.

ineengezet werden en over de binnenwaters naar Brugge vaarden.

Fürbringer, die een buitengewoon knap zeeofficier was[1], moest als eerste zijn bootje over zee naar Zeebrugge brengen. Onderweg werd hij verrast door een storm, en kwam met een dag vertraging te Zeebrugge toe.

De schrijver had twee ontmoetingen met Engelsche Qschepen. Eerst op UB. 2; hij had een Engelschen bewaker getorpedeerd en vaarde aan de oppervlakte; uit de verte kwam een zeilschip naar de Engelsche kust toe. Twee maanden vroeger was de kleine duikboot UB. 4 uit zee niet teruggekeerd, en men veronderstelde te Brugge dat ze door een Qschip vernield was. Fürbringer was daarom zeer voorzichtig en nam de noodige maatregelen om dadelijk te kunnen onderduiken. Op 500 meter werden enkele schoten van de mitrailleuse vóór het zeilschip gericht, de zee was zoo stil dat de Engelschen de schoten moesten gehoord hebben, maar niets verroerde op het schip. Daarop werden vijf schoten gelost op het schip zelf; de oude stuurman die aan het roer stond. rookte voort zijn pijp en keek in de tegenovergestelde richting. Wanneer de afstand verminderd was tot op 300 meter, sprongen vijf man aan dek, sloegen enkele planken uiteen waaronder een kanon verdoken was, en openden het vuur op de duikboot. Er haperde iets aan de Duitsche mitrailleuse, de duikboot veranderde van richting en dook onder, nadat drie Engelsche granaten in haar nabijheid ontploft waren. Op twintig meters diepte werd naar de Engelsche kust gevaren, om het zeilschip onder water af te wachten en met een torpedo te vernielen. Twintig minuten later was het zeilschip zichtbaar door de periscoop en

(1) Hij werd belast met het in dienst stellen van vijf nieuwe duikbooten, die hij na enkele maanden aan een ander zeeofficier overliet: UB. 2 in April 1915, UB. 39 in April 1916, UC. 70 in November 1916, UB. 58 in Oogst 1917 en UB 110 in Juni 1918. - De UC. booten waren ingericht voor het leggen van onderzeesche mijnen.

werd er een torpedo op afgeschoten. Na enkele seconden hoorde men een groote ontploffing, de duikboot kwam boven op 300 meter van het zeilschip, dat geen letsel bekomen had, en terstond UB. 2 onder vuur nam. De duikboot verdween zoo snel mogelijk weer onder water. De torpedo was afgezakt en op den grond ontploft. Nu waren de twee torpedo's verschoten en de mitrailleuse, die boven op den toren gebleven was, onbruikbaar. UB. 2 was weerloos en moest naar Zeebrugge terugkeeren.

Tengevolge van dit avontuur moesten nu iedermaal twee kleine duikbooten samen uitvaren, omdat een boot alleen niet opgewassen bleek tegen een bewapenden tegenstander.

In Oogst 1916 vaarden UB. 2 en UB. 16 samen naar de Engelsche oostkust. Niet ver van Lowestoft signaleerde de achterste duikboot drie Duitsche zeppelins, die op zeshonderd meter hoogte vlogen. De duikbooten schoten stersignalen af als herkenningsteeken, maar een der zeppelins dook naar beneden en de duikbooten zorgden dat ze onder water kwamen; nauwelijks lagen ze op den zeebodem, of ze werden geweldig geschud door de ontploffing van een zware bom.

In November 1916 kreeg Fürbringer het bevel over zijn derden duikboot UC. 70 van 450 ton. Deze kon 18 mijnen medenemen, had drie torpedolanceerbuizen, één kanon van 8,8 cm. en een snelheid van 12 zeemijlen in het uur.

Op 1 Februari 1917 had Duitschland den onbeperkten duikbootoorlog afgekondigd: al de schepen, zoowel neutrale als vijandelijke, die in het door Duitschland bepaalde verboden gebied vaarden, mochten zonder verwittiging in den grond geboord worden. Dit verboden gebied strekte zich uit in zee tot op een grooten afstand van de vijandelijke kusten.

In Maart 1917 kruiste UC. 70 op de Fransche kust van den Atlantischen Oceaan; nadat ze haar mijnen gelegd had, onder meer bij het Isle de Croix, rechtover Lorient, voerde ze handelsoorlog. UC. 70 moest trachten

transportschepen met Amerikaansche troepen in den grond te boren. Ze lag twee dagen vóór Bordeaux, daar werd slechts een loodsboot gevonden en tot zinken gebracht. 's Anderendaags ging de vaart rond het eiland Oléron, waar geen transportschepen te vinden waren, maar twaalf groote visschersloepen, tweemastschooners, vernield werden. De duikboot werd aangevallen door een Fransch wachtschip en trok verder naar zee, waar nog twee verdere tweemastschooners aangetroffen werden; voor alle zekerheid werd het kanon geladen en met munitie voorzien, en werden de noodige maatregelen genomen om zoo snel mogelijk onder water te kunnen vluchten. De twee zeilschepen veranderden hun richting niet, en op 500 meter afstand werd een schot voor de boeg van het eerste zeilschip geschoten; de obus ontplofte op 50 m. afstand, maar de stuurman en de andere visschers die aan dek waren, schenen noch den duikboot noch het kanonschot bemerkt te hebben. Wanneer de afstand tot 150 meter verminderd was, sprongen vijf man te voorschijn, wierpen een zeildoek weg dat boven een kanon lag, en begonnen aanstonds den duikboot te beschieten; deze antwoordde en schoot de vorenste takelage weg, maar door het slingeren van den duikboot, kon geen enkel schot meer het zeilschip treffen De Fransche kanonniers schoten goed, weldra hoorde Fürbringer een gesis ergens in zijn boot, en terstond daarop een ontploffing vòòr hem; geheel de Duitsche kanonbediening was gekwetst en de duikboot begon te zinken; iedereen vluchtte binnen in den boot, die zorgde zoo rap mogelijk onder water te komen. Op 30 meter diepte werd de duikboot opgevangen. De binnenromp van het schip was gelukkig niet getroffen. Er waren drie zwaargekwetsten en twee lichtgewonden, die nu eerst verzorgd werden. De duikboot werd onderzocht, de ballasttanks waren op verscheidene plaatsen doorboord en de leidingen van zes bussen met perslucht waren doorschoten. UC. 70 vaarde onder water in de richting waaruit de wind kwam, om niet door de zeilschepen verrast te worden bij het opduiken.

Na 45 minuten kwam de duikboot boven, maar de toren verhief zich slechts één meter boven water, het dak lag nog twee meter onder water. Hooger kon de boot niet komen, daar de lucht die het water uit de ballasttanks moest blazen, uit de doorboorde leidingen ontsnapte. Met allerlei hulpmiddelen kon men de ballasttanks ledig krijgen. De duikboot was op zes plaatsen getroffen. Twee dagen lang kon men ongestoord op den Oceaan, aan de ballasttanks werken. Eindelijk kon UC. 70 terugkeeren, en na vele verdere moeilijkheden kwam ze te Brugge toe. Nog nooit was een duikboot in zulken erbarmelijken toestand weer thuis geraakt.

De Duitsche vlootoverheid had berekend dat de onbeperkte duikbootoorlog Engeland in zes maanden tot de overgave zou dwingen. Alhoewel de vernielde tonnage boven het vastgestelde cijfer gestegen was, begonnen zekere duikbootofficieren te twijfelen aan de mogelijkheid Engeland ten onder te krijgen; want, zooals Fürbringer verhaalt, wel werd het eene schip na het andere in den grond geboord, en toch kregen deze officieren den indruk dat het vijandelijk handelsverkeer op zee niet verminderde, maar dat hun reuzenstrijd niet enkel ging tegen de vijandelijke handelstonnage, maar tegen de tonnage van gansch de wereld. En toch zetten de duikbootofficieren hun hopeloozen strijd voort onder immer moeilijker omstandigheden.

Fürbringer verhaalt verder, wanneer hij voor langen tijd uit Brugge weggebleven was om een nieuwen boot in dienst te stellen of om een rustkuur in Duitschland door te brengen, dat hij in de mess van de duikboot-officieren te Brugge evenveel kameraden vond als vroeger, maar dat er veel oude bekende gezichten verdwenen... en door andere vervangen waren.

In Juni 1918 had Fürbringer een nieuwen duikboot UB. 110 in dienst gesteld, en van Kiel naar Zeebrugge gebracht. Het was toen reeds zeer moeilijk voor de duikbooten om handelsschepen aan te vallen. Geheel de handelsscheepvaart geschiedde op onregelmatige tijdstippen met groote konvooien. Men kon soms dagen

varen zonder één schip aan te treffen. In 1918 hadden de Engelschen hun afweermaatregelen veel verbeterd door de konvooien, de zware dieptebommen, de verbeterde mijnen en de onderzeesche luisterapparaten.

Een der beroemdste Duitsche duikbootkommandanten, M. Valentiner, die heel den oorlog medegemaakt heeft en 300.000 ton scheepsruimte in den grond geboord heeft, verhaalt het volgende over deze apparaten. Op het einde van 1917 werd hij ten Zuiden van Sicilië met bommen beworpen door een vlieger, nadat hij een schip uit een konvooi getorpedeerd had. Uit reden van de motorbooten die overal rond het konvooi vaarden, ging hij op 70 meter diepte, want van deze laatste dreigde het grootste gevaar. De Amerikanen hadden een luisterapparaat uitgevonden, dat door kleine motorbooten aan een lange kabel medegevoerd werd, het hing diep in het water. Met deze diepte-microfoon kon men eerst en vooral het naderen van een duikboot vaststellen, en weldra de juiste ligging van deze bepalen. Wanneer een duikboot niet kan op den grond gelegd worden, kan hij onder water niet stoppen. Doordat de zeebodem dieper lag als 70 meter, moest de duikboot gedurig voortvaren. Valentiner legde al de apparaten van zijn duikboot stil, onder andere de ventilator en het gyrostatisch kompas[1]; de bootsmotor draaide heel langzaam, zoodat de boot op 70 meter diepte kon blijven.

De motorbooten hadden weldra den duikboot ontdekt, en het regende uren lang dieptebommen. Alhoewel de lucht in den duikboot zeer slecht werd, kon hij slechts om tien uur 's nachts opduiken, maar moest nog twee uren lang halfondergedoken blijven liggen, vooraleer de motorbooten wegvaarden[2].

(1) Dit kompas is onafhankelijk van het magnetisme en geeft door de werking van een snel roteerende schijf, in verband met de zwaartekracht en de aswenteling der aarde, de ware zuid-noordrichting.

(2) M. VALENTINER. *U. 38. Wikingerfahrlen eines deutschen U-Bootes*. Berlijn (1934). bl. 259-265.

Op 3 Juli 1918 vaarde Fürbringer uit naar de Engelsche oostkust, voor zijn eerste onderneming met UB. 110. Na twee dagen was hij in de omgeving van Hartlepool. Het leven in den duikboot was veel lastiger dan vroeger, de gansche dag moest onder water gevaren worden, slechts 's nachts kon men boven water blijven om de batterie te vullen en de lucht te ververschen. In den boot was het koud en vochtig, geheel de bemanning leed aan rheumatisme.

Na enkele dagen ontmoette UB. 110 een konvooi en kon daaruit een schip in den grond boren; twee dagen later bracht Fürbringer een petroleumschip tot zinken, dat door twee wachtschepen begeleid was. In beide gevallen werd de duikboot door talrijke dieptebommen beworpen.

Het duurde tot 19 Juli, vooraleer een nieuw konvooi in 't zicht kwam, dat talrijke handelsschepen telde. Vóór de schepen vaarde een heele zwerm torpedojagers en op de zijden talrijke wachtschepen en motorbooten, in de lucht hingen drie vliegers en een kabelballon. Gedurig moest UB. 110 onder water uitwijken voor de begeleidingsschepen. Toen de duikboot voor de laatste maal zijn periscoop bovenstak, vooraleer zijn torpedo's af te schieten, kwam er juist een torpedojager voorbij. Fürbringer dook op 20 meter diepte en op hetzelfde oogenblik ontploften drie waterbommen langs zijn boot. UB. 110 was getroffen en kwam boven, er was geen middel meer om den boot onder water te krijgen. Hij werd van alle zijden beschoten en eindelijk in volle vaart door een torpedojager geramd. De boot was verloren, 34 man konden hem verlaten; slechts dertien man werden door de Engelschen gered, waaronder kommandant Fürbringer zelf, die tot 19 November 1919 krijgsgevangen gehouden werd in Engeland.

J.D.S.

Dialect en folklore.

DE studie van de gewesttaal omvat niet alleen den schat van de volksche benamingen der dingen, maar ook die der afgetrokken wijsgeerige denkbeelden, de vaktaal, de brabbeltaal, de ongerijmdheden, de spreekwoorden, de volkszeg, de zeispreuk, de kwelspreuk, de eedformule, de vloeken, de hartekreten, enz.

De eerste vereischte tot het vorschen naar de taal van het volk in een bepaald gewest, is opmerkingsgeest en een goed geheugen;

ten tweede, een laaiende liefde voor woonplaats of geboortegrond met al wat er ademt en leeft: de traditie, de zeden, de feesten en de inwoners.

Tot nog toe werd de plaats waar het zanten verondersteld werd goed resultaat op te leveren, niet altijd gelukkig gekozen, en zeker is dat het diepgronden en het peilen van de ziel alleen gebeuren kan bij wederzijdsch vertrouwen van den zoeker eenerzijds en van den Vlaamschen mensch ter andere zijde.

Ook de wijze van ondervraging is in menig geval niet de gewenschte en moet daarom verkeerd uitloopen, vooral wanneer de ondervraging geschiedt aan de hand van een saaie vooropgestelde vragenlijst door centrale diensten - tot het bevorderen van een methodische werkwijze - voorgeschreven.

Om te zoeken en te vinden, zal het noodig zijn:

a) Een vertelling of een lied uit den mond van de volkstype te doen loskomen door vóórdoen, vóórzeggen, vóórvertellen of vóórzingen.

Wanneer ik het wagen zal aan eens ouden thuiswever een strofe van het oude weverslied te zingen:

> ‘Djoos Vereecke reed te peerde
> op nen hond die tuchtig was.
> En hi vloog met z'n gat in d'eerde
> dat z'n haar geblonken was!’

dan krijg ik van mijn luisterenden wever vijf of zes andere oude weversliederen ten beste.

b) De gepaste gelegenheid uit te baten waarop de volksmensch een sluimerend, half vergeten, een in het onderbewustzijn verdrongen lied weerom te pas ziet komen om het op zijn beurt uit te galmen in een oogenblik van opgetogenheid.

Toen ik iemand vroeg of hij niet wist wat dat geronk beteekent:

> ‘Heukel, de kneukel, de parmentier
> Hedde geen geld, g' 'n drinkt geen bier.
> Nen doorn in je gat, gevoel' je dat?
> En nog wat?’

wist hij mij seffens te zeggen dat dit wijsje gezongen werd met andere, tijdens het kaartspel in zijn kinderjaren te Avelgem, bij gelegenheid van het opsmijten van een troef -aas, -heer, -vrouw of -zot, en dat dit geronk door een der niet spelende huisgenooten begeleid werd door het gezoem van den rommelpot. Een ander nietspelend huisgenoot had het recht het liedje op te dreunen terwijl hij op den rug van den troefsmijter trommelde. Dit levert ons dan een nieuwe bijdrage tot de kennis van het doorbrengen van den vrijen tijd vòòr het bestaan van radio.

c) Ten slotte is noodig:

de kennis van het dialect, in al zijn schakeeringen.

En hier komen wij tot den kern van ons onderwerp.

Het dialect is lang versmaad, maar wij weten dat het overal welig voort tiert.

De woordenschat van boer en werkman bestaat uit vele woorden waarvan de beoefenaar der beschaafde uitspraak de beteekenis niet meer snapt, omdat het houterige van de school- en boekentaal, de bloedarmoede van de geschreven taal en het ‘goedkoope’ van de radio-omroeptaal bij den gewonen ‘geletterden man’ alle gevoel voor pittigheid, kleur en geur heeft doen vervlakken, en hem een ‘standaardtaal’ heeft bezorgd die voor den volksmensch onverstaanbaar is geworden.

Daarom moet elke folklorist de taal van het volk grondig kennen.

Wanneer te Brugge iemand er zich over verontschuldigt dat hij noch lezen noch schrijven kan omdat hij in zijn jeugd ‘te vele buschje kapte’, dan moet ik hem niet vragen wat dit bediedt, maar ik moet weten dat de Gentenaar in dat geval ‘de pluime steekt’ en dat de Deinzenaar kortweg en onomwonden ‘de schole duikt’.

En wanneer hij mij dan voort vertelt dat ze thuis ‘Bourgonje laten waaien’, dan moet ik weten dat de Gentenaar in dit geval alweer zijn belachelijkste lichaamsdeel te pas of ten onpas brengt, en de Kortrijkzaan zal zeggen dat ze ‘de katten daar laten zeeveren’.

Indien ik bij den Bruggeling niet verstaan kan dat hij in zijn thans nog omwalde stad gedachten verklankt die in het Bourgondisch tijdvak hun oorsprong vinden, dan zal ik bij het vragen om uitleg geen volksmensch meer te hooren krijgen die zijn ziel uitstort, maar een bedeesd en schuchter man, die, gelijk de schoolknaap, al zijn school-vlaamsch samenraapt en zeer onbeholpen wat beschaafde, wat half-beschaafde maar geheel VER-schaafde ‘omgangstaal’ ten beste geeft, een taal zonder vleesch, zonder spieren, zonder bloed, een taal die niets zegt en nog veel minder beteekent.(1)

Wil ik de geestesgesteldheid der inwoners van de Leiedorpen in 't geheugen roepen dan kan ik te rade gaan bij wat ik hoorde tijdens de loting:

> Vinkt da' vecht!
> Vivan Zulte!
> Zeveren Slunse!
> Deinze vooruit!

en bij 't herinneren van die krijgskreten weet ik waarom thans nog de mannen van Machelen des Zondags

(1) Lord Tweedsmuir, Gouverneur van Canada, in zijne toespraak tot de studenten van het Landbouw-College van GUELPH, Ontario, op 7 Mei 1939.

op het voetbalplein bij het schieten van een doel zoo hartstochtelijk kunnen roepen, met breede en manhaftige intonatie:

‘Machelen- Put!’

Wanneer iemand zegt DEINZE en niet DYNSE, dan hoor ik dat hij benoorden de vaart van Schipdonk woont, en dus niets afweet van de hemelgeit met gouden hoefijzers beslagen, die, om middernacht, den Vrijboom placht op te klimmen op den Grooten Driesch te Petegem; en wanneer iemand spreekt van ‘VOA'N’ en niet van ‘VOI'N’, zooals over-Leye, (voor vegen) dan wijs ik hem thuis te Petegem, ergens op den Weitinckxhoek of verder-op, en kan ik hem met één lokwoord aan 't vertellen brengen dat het snaart over de perten van de Duitsche Schapers en de miserie van de betooverde boterkeerns.

En ik kan nog meer bereiken bij middel van mijn dialect.

Wanneer ik dit jaar te Kortrijk, in een herberg van de voorstad, - de waardin was op leeftijd en ik vernam haar naam: Marie Komd'juit - vroeg of ze van Oeselgem was, zegde ze mij minzaam en met verteederden blik: ‘neen 'k m'nheere, 'k ben van Wakken’, en ze gaf mij gratis een ongekende dorpszeg over Wakken, een dorpszeg die zoodanig verschilde van de gekende versie, dat ik hem maar voorloopig hier niet herhalen zal; - en ze kwam van Wakken en van lieverlede terecht op een zeer gekend en beoefend thema: den internationalen toestand, en ze zegde, sprekend over groote staatslieden:

‘Da' je toch eeuwig schabouwelijken luizefeirt moet zijn en gerni van den duvel bezeten om alzoo g'heel de wereld in astrabantie te zetten’.

Ze gaf mij bovendien een extra-recept voor het afleeren van het ‘in-den-neuze-peuteren’ bij de kinderen, en wist mij bij 't betalen van 't gelag nog te vertellen hoe ze van zin was haar kleinkind den ‘tjoes’ te leeren afzweren.

Had ik Marie Komd'juit niet verwezen naar Oesel-

gem, haar niet met mijne afstamming bekend gemaakt en niet bewezen dat nog onzichtbare draden liepen tusschen haar geboorteplaats en het dorp der herkomst mijner voorvaderen, Oeselgem; - had ze niet gevoeld dat mijn taal den ouden oorsprong nog eenigermate verried, dan ware ik uit Kortrijk thuisgekomen van een even kale reis als de handelsreiziger die in deze harde tijden een niet gevraagd warenproduct verkoopen wil, bij voorbeeld een rekenmachine of een stofzuiger.

Ik ware teruggekeerd zonder dien ouden sluimerenden volkszeg over Wakken, zonder de rake bepaling van dien grooten staatsman en zonder die twee zeer nuttige kinderrecepten, kortom: zonder ‘folkloristisch materiaal’.

Zoo houdt het dialect een gesloten verband met de studie van de Folklore en met het zanten van de taalmerkwaardigheden, het merken van de taalvonken en de taalsprankels.

Het beluisteren van het gesproken woord?

Het is de beste methode tot het beoefenen van de levende Folklore.

Want vele folkloristen die dagen en maanden verspillen met het opzoeken van een woord waarvan de beteekenis verloren is gegaan, 'n zouden geen vijf minuten aandacht over hebben voor de volksche taal, de volksche geneeskunde, noch voor de volksche begrippen over staatkunde van Marie Komd'juit.

Ik wel; - en ik ben van oordeel dat het een der beste middelen blijft tot het peilen van de zieleroerselen bij den volksmensch.

G.P. BAERT.

Spotzeg.

Een genaamde Oosterlinck wordt te Deerlijk verweten als volgt:

Oosterlink
Schuiferling
Pieperling
De belle klinkt.

L.D.

De oorsprong van Lombardie en het Charter van 1274.

IN eene vroegere bijdrage (Biekorf 1937, bl. 9) spraken wij van Cnoc, gelegen ten Oosten bij Nieupoort, als zijnde de eerste naam van Lombardie. Dit dorp wordt enkel ééns vermeld, en het is in een charter van 1248. Er was wei nog eene plaats gelegen langs den Oostkant van Nieupoort, genaamd Lammekins Cnoc, waarvan men spreekt in verscheidene stukken van 1111 tot 1259 (zie de Flou), doch men ziet duidelijk dat er in al deze teksten van niets anders sprake is dan van een hooggelegen stuk land, toebehoorende aan zekeren Lammen.

In het Charter waar er sprake is van het dorp, vindt men alleen de benaming Cnoc, en men spreekt er enkel van in 1248; in de archieven spreekt men voor de eerste maal van Lombardie in 1252, dus wanneer er geen sprake meer is van het dorp Cnoc: 'Reglement van scheepvaart en tolheffing op het Swin van den jare 1252; dit zyn de steden die toolnevry zyn ende hare poorters: Brugge Ypre Damme... Nieuwerpoort Lombardie Waterduinen Mardyc Chaeftinghen' (in Bijdragen tot de Oudheidkunde van Zeeuwsch Vlaanderen V, blz. 47), archief van Sluis. Men mag daaruit besluiten, dat de inwoners van Cnoc eene betere plaats gezocht hebben om er het dorp Lombardie te stichten.

Dit dorp zou dus ontstaan zijn tusschen 1248 en 1252. Maar in dit laatste jaar spreekt men reeds van de stad Lombardie! Dit moet ons niet verwonderen, want vroeger werd er somtijds een zeer onbeduidend dorp tot stad verheven. Dit gebeurde zoo met Santhoofd, een klein visschersdorp waarvan men vroeger nooit sprak, en dat opeens in 1163 zijn vermaard charter bekwam als *novum oppidum*.

Maar waar vestigden zich de inwoners van Cnoc, na dit dorp verlaten te hebben? Nu zal het charter van

1274 ons inlichten. Sommige schrijvers beweren dat Lombardie verplaatst wierd in dit jaar, maar de tekst spreekt daar nergens van.

Inderdaad, men leest er dat de gravin Margareta de stad gemaakt en hersteld heeft *in vroegere faren*, en dat zij aan de inwoners dezer stad grond gegeven heelt, ten deele gelegen in de dumen, waar zij hunne huizen gebouwd hebben, ten deele in de Hem bij Nieupoort. Ziehier de origineele fransche tekst, volgens eene kopie uit het archief van Nieupoort, dossier N° 2919:

'Margherite comt. de Flandre et de haynau... faisans scavoir a tous que comme nous eussions jadis faire et restoree nostre ville de Lombardie... et que nous a ceux de cette ville de Lombardie eussions donné masures, partie es dunes ou ils ont maisonné et partie sur le hem vers Nieusport dont nous avons a depuis recevez et recevons les rentes...'

Welnu, om welke reden werd dit Charter eigenlijk gegeven? Alleenlijk om een voldoening te geven aan de abdie van Oudenburg, die beweerde dat de grond gegeven aan de Lombardienaars, aan de abdie behoorde. Na grondig onderzoek scheen het zoo te zijn; de gravin had inderdaad aan Lombardie grond gegeven door haar vroeger reeds aan de abdie geschonken. De oppervlakte besloeg 35 gemeten in de duinen, zeven gemeten in de Hem, en tien gemeten van grond genomen op de uitwegen. Men komt zoo aan eene oppervlakte van 52 gemeten voor het geheel, of 22 hectaren en 36 aren. Alles toont dus klaar dat er hier geen sprake is van verplaatsing in 1274, aangezien deze verplaatsing en nieuwe opbouwing reeds vroeger gebeurd was.

Hoe nu de overlevering uitleggen die beweert dat de kerk en het dorp van Lombardie vroeger dichter bij de zee gelegen waren als nu? Deze bewering is juist, maar het zijn de kerk en het dorp niet die verplaatst wierden, maar wel de zee die zich merkelijk teruggetrokken heeft ten gevolge van het ontstaan van nieuwe duinketens in de monding van den Yzer.

Vroeger bespoelde de zee, bij hooge tij, de voet der duinen waar nu de Bassevillestraat gelegen is, die eigenlijk de oude weg is van Lombardie, langs de Ysermonding tot aan de zee, sedert het verdwijnen van den Noordelijken Yserarm. Dit alles kan men zien door de studie der oude grondlagen (zie onze kaart der Ysermonding, Biekorf 1937, bl. 169).

Wij weten nochtans niet juist wanneer deze Yserarm verzand werd; dit is ook niet schielijk gebeurd, maar heeft jaren lang aangesleept; vermoedelijk was het in de XIIIe eeuw een voltrokken feit, aangezien de polder Groote Hem in 1275 ingedijkt wierd; welnu dit kan maar geschieden na deze gebeurtenis.

Wij weten ook, volgens een Charter van 1296, waarvan er eene kopie bestaat in het archief van Nieupoort, privilegieboek van 1502, fol. 8, dat Lombardie dan een haven bezat, gelegen langs de haven van Nieupoort; hunne vroegere haven was dus reeds verdwenen. Lombardie kan vroeger noch in Westelijke, noch in Noordelijke richting dichter bij de zee gelegen hebben, aangezien men in deze richtingen de breede Ysermonding had, en dat de duinen die men nu ziet tusschen de huidige Ysermonding en Westende, nog niet bestonden. Ten andere, moest het dorp verplaatst geweest zijn, men zou, in de omliggende oude duinen, nog menige sporen vinden van vroegere gebouwen; ook menige oude potscherven, houtasschen der haarden, muntstukken, enz., maar dergelijke sporen zijn nergens te vinden.

Door eene oude spreuk weten wij dat Lombardie vroeger in Veurnambacht lag, later in 't Brugsche Vrije. Volgens P. Heinderycx: ‘Lombaerdye ligt in 't Vrije, ware 't wel ondersocht 't lage in Veurnambocht’. Welnu, dit is nog eens gebeurd zonder dat het dorp verplaatst wierd. Inderdaad, wij weten dat sedert eeuwen de Yser als grenslijn diende tusschen Veurnambacht en het Brugsche Vrije. Lombardie lag vroeger ten Zuiden van den Yser, en behoorde dus onder Veurnambacht. Het verdwijnen van dezen Yserarm had voor

gevolg het ontwikkelen van den vroegeren onbeduidenden zuiderarm die bij Santhooft lag. Door deze topografische verandering lag Lombardie dus in het Brugsche Vrije in plaats van in Veurnambacht.

Weinig dorpen of steden vindt men waarvan de geschiedenis zoo beladen is met volksoverleveringen. Vele dezer overleveringen zijn weinig of niet te betrouwen, want de eene spreken soms de andere tegen, of komen niet overeen met de wetenschappelijke ontdekkingen. - Dit moet ons niet verwonderen, want de belangrijke topografische veranderingen die de omgeving van Lombardie ondergaan heeft, alsook het verplaatsen van het dorp, zijn de bijzonderste oorzaken van de verwarring die heerscht in de geschiedschrijving van het dorp.

Coxyde, November 1939.

K. LOPPENS.

't Crucifix op den Zeedijk bij Nieupoort in 1572.

IN Biekorf 1913, bl. 129, geeft R. Dupont de geschiedenis van Ons Heeren huizeken, kleine kapel die stond buiten Nieupoort, langs de haven, op ongeveer 100 m. ten Noorden van het Oud Veurnesas, dat nog bestaat. Dupont heeft enkel de rekeningen vanaf 1574 geraadpleegd. Hij zegt namelijk bl. 131: ‘In de stadsrek. 1574 is er reeds spraak van het maken van ‘thuusken van tcrucifix’ en nog in 1578 van 't zelfde *godshuzeke*.’ Verder nog: ‘over de herkomst van het kruisbeeld hebben wij tot nu niets kunnen opsporen. Voorzeker bestond het vóór 1574, immers volgens de aanteekeningen in de stadsrekening van dat jaar schijnt het een reeds gekend crucifix.’

Dit is inderdaad zoo. Vóór dit jaar is er geen sprake van een crucifix huiseken, maar enkel van een crucifix. Er was dus vroeger enkel een houten kruisbeeld op

deze plaats, volgens de rekeningen van 1564-1565: ‘Dezelve weke (incommende den XXVI^{en} van November) ghevrocht by de timmerlieden ter steygherpoorte voor tcruuse ende elders.’

Rekeningen van 1571-1572: ‘De zelve weke ghevrocht bij de temmerlieden int maken vande valbrugghen van Oost ende Noordpoorte ende ande brugghe ter ryole ooc mede ant tcrucifix staende up de zee dyck.’

De dijken die langs de rivieren liepen, waren genaamd zeedijken, overal waar de getijstroomen vrij konden binnenvloeien; voor den Yser noemde men zeedijken, deze die van de duinen tot aan Nieuwendamme liepen, dus tot op zes kilometers van de zee.

De naam Ons Heerenshuizeken wordt enkel gevonden in de teksten van de XVIIe eeuw. Dit kapelleken is verbeeld op een geteekend plan van 1640 (Staatsarchief Brugge). Op een ander geteekend schematisch plan van 1787, verbeeldende de westsluis bij Nieupoort, (archief der Noordwatering), staat de kapelle verbeeld, en daarnevens nog een kleine kapel? Misschien is het de kleine houten kapel, voorloopig gemaakt wanneer men de groote kapel herbouwde in 1718, die nog bestond wanneer dit plan geteekend werd?

Er is ook nog een gedrukte kaart uitgegeven in 1797 door Louis Capitaine, die de kapel verbeeldt, genaamd ‘Godshuyseken’. Wij weten nochtans dat de kapel vernield werd einde 1793, volgens J.B. Rybens, maar landkaarten zijn altijd een weinig ten achteren.

Hoe nu uitgelegd dat dit kruisbeeld dààr op den zeedijk stond, langs de haven?

Geheel waarschijnlijk was het als herinnering aan een schipbreuk bij een tempeest op deze plaats voorgevallen, zooals het vroeger meermaals gebeurd is in deze haven.

K. LOPPENS.

De teksten van 1564 en 1572 werden ons vriendelijk medegedeeld door Dr L. Desnick, archivaris der stad Nieupoort.

Een treurvers op den dood van Karel den Stoute.

DE dood van Karel den Stoute (te Nancy op 5 Januari 1477) werd de aanhef tot een politieken opstand, waarvan het oude Graafschap Vlaanderen, onder het geleide van de stad Gent, de ziel bleef. Blijkbaar betreurde het volk slechts in betrekkelijke mate het verdwijnen van den meer gevreesden dan geliefden vader van Maria van Bourgondië. Het was eerst nadat de onrust, die was blijven aanduren, de welvaart van Vlaanderen aangetast had, dat het volk de volle draagwijdte van die ramp begreep en het verdwijnen van den hertog ging betreuren. Kervijn de Lettenhove heeft er reeds op gewezen, hoe de nederlaag van Nancy in de zestiende eeuw toegeschreven werd aan het verraad van Campo-Basso.

De volgende rijmen, die door een vreemde doch gelijktijdige hand na een akte van 1548 op een register van de Kasselrij Ieper[(1)] opgeteekend werden, zijn kenschetsend voor deze latere houding van het Vlaamsche volk tegenover de nagedachtenis van Karel den Stoute. Ze luiden:

> ‘O Vlaender screidt, dijn Karel es doot ghesleghen, Derthienavondt voor Nanchy met Zwitsers beleghen. Den Leeu verraden, zonder ghenaden, zijn lijf gheplaecht, Liet XVII landen in de handen van eender maecht’.

E.I.S.

Boekennieuws

Imma von Bodmershof. *Die Studt in Flandern*. Roman, Berlin, Fischer, 1939. 190 blz. In linnen 4,80 RM.

Een sierlijke uitgave, met de Brugsche gekroonde b in gouddruk op den band. Immers de ‘stad in Vlaanderen’ waar de handeling verloopt, is Brugge. Toch geen ‘historisch’ roman, in den gewonen zin van het woord. 't Speelt in onzen tijd, de held Cornelius is een geschiedvorscher die op onze

(1) Rijksarchief Brugge. - Kass.-Ieper, n^{r} v.w. 622, f° 12.

dagen onder den toover komt van ‘Brugghe die scoone’. Acht weken lang werkt hij op het archief - de bladzijden ‘Geschiedenis van Vlaanderen’ zijn haastig lapwerk! - doch zijn geest en zijn hart beleven *hun* geschiedenis, buiten de doode oorkonden van een levende stad: zijn droomerig gemoed was voorbereid op een ontmoeting, Magnolia, en Brugge wordt voor hem een innerlijke werkelijkheid, een zielsgebeuren dat door de schrijfster als een heerlijk gedicht uitgezongen wordt. Met een losheid van trant, een volheid van gevoel, een geheimzinnig innerlijk rythme, die het overigens zwak gebouwde verhaal geheel doen vergeten. Een werk dat wel nooit in 't Vlaamsch zal worden overgezet, wegens zijn vlak historisch bijwerk en wegens zijn onvertaalbare dichterlijke hoedanigheden.

A.V.

J.A. Rispens. *Richtingen en Figuren in de Nederlandsche Letterkunde na 1880*. Kampen. J.H. Kok N.V., 1939. In-8, 436 blz. = ingenaaid fl. 3.90; gebonden in stempelband fl. 4.75.

Een werk van eerste gehalte voor de studie van de Nederlandsche letterkundigen in de periode 1880-1910. De titel wijst er op, dat de inhoud geen evenredig ontwikkeld overzicht van onze letterkunde is. De kern van het werk vormen een reeks oorspronkelijke, diepgrondige studiën over de voornaamste schrijvers. Iedere ‘figuur’ wordt zelfstandig beschouwd, het werk van ieder auteur wordt als een afgeslotenheid in zichzelf behandeld: Kloos, Gorter, Verwey, Van Deyssel, Van Eeden, Gezelle, Roland Holst, Boutens zijn zooveel persoonlijke *verschijningen* in kunst en philosophie, de eenheid van hun werk ligt in hun persoonlijkheid als geestelijk brandpunt. Schr. verdiept zich aanhoudend in den samenhang van personen en richtingen en hun wisselwerking. Breed humanisme en ruim wijsgeerig en sociaal denken dringen steeds dieper in het wezen, en verkennen steeds nader de scheppende krachten van de leidende figuren. Aan de hand van zulk een inleidend commentaar op literaire werken benadert men werkelijk de artistieke elementen, ofschoon alleen zijdelings op het eigenlijk aesthetische ingegaan wordt. En hierin heeft Schr. ten volle gelijk. Alleen een kunstenaar, een dichter bewandelt den artistieken weg en kan de kern der schoonheid raken. Zoo dikwijls wordt er, in handboeken en opstellen, gepoogd het artistieke te omschrijven, doch telkens vervalt men in schematische abstracties. Schr. openbaart zich in dit werk als een ‘Meester’ omdat hij zich, in zijn geleerdheid en wijsheid, deze beperking wist op te leggen

A.V.

H. Lützeler. *De Heilige Geboorte*. H. Lützeler. *Blijvende Vreugde*.

De twee eerste deeltjes uit de reeks *De Kunst in 't Leven*, uitgegeven door de Uitgeversmij. Herder te Freiburg im Breisgau Elk deeltje bevat 25 platen van de grootte der heele bladzijde (13 × 18), waaronder vijf in vierkleurendruk, en een inleiding van 6 bladzijden. Ieder deeltje, sierlijk gecartonneerd = fr. 11,25.

Deze kunstboekjes willen, volgens de woorden van den Samensteller, wegwijzers door 't leven zijn en begeleiders op de wegen die elk mensch moet gaan. De eerste twee deeltjes brengen waarlijk een blijde boodschap. èn door de keuze van het onderwerp, èn door de oorspronkelijkheid van de samenstelling, en last not least door de keurige uitvoering van het geheel waarvoor de firma Herder borg staat. Het was zeker gewaagd de reeks in te zetten met een bundeltje kerstvoorstellingen, waar juist dit onderwerp ten overvloede op de boekenmarkt aanwezig is. Doch dit deeltje laat dan ook terstond een vergelijking toe, die de innige aantrekkelijkheid en de *levende* schoonheid van deze kunstboekjes naar voren brengt.

Heel nieuw en verrassend is het onderwerp van het andere deeltje: *Blijvende Vreugde*. Vreugde die ontspruit in de hoogtijden van natuur en leven, vreugde die soms rijkdom en macht ontvliedt, en in het gewone alledaagsche doen met duizendvoudige vrucht te rijpen staat. Deze ware menschelijke vreugde is aan geen tijd en geen kunststijl gebonden, en zoo begrijpen we hoe de Samensteller zijn beelden kon vinden zoowel in een grieksche muurschildering uit Pompeji en een miniatuur uit het Breviarium Grimani, als in een detail uit Botticelli's Lente en Breughels Hooitijd.

De verdere deeltjes zullen in dien trant spreken over het wel en wee in 't menschelijk leven, over de verhouding van mensch tot mensch, over vriendschap en liefde, over de schoonheid van het dagelijksch leven en over onze hoogste, laatste bestemming. Op deze wijze kan de kunst weer haar vollen invloed uitoefenen op iemand, die niet wetenschappelijk over de kunst onderhouden wil worden, maar toch in kunstwerken geestelijk en artistiek belang stelt.

A.V.

F.R. Boschvogel. *Ons schoon West-Vlaanderen*. Tielt, Drukkerij-Uitgeverij Lannoo, 1939. 212 blz. verlucht met penteekeningen = Fr. 15.

Schr. noemt zijn werk ‘Een bonte Ontdekkingsreis doorheen

onze gouw voor wakkere Vlaamsche knapen. ‘Wakker is de stijl en wakker de opmerkingsgeest van F.R. Boschvogel die bij en nevens zijn jongens, op zonnige verlofdagen, geheel de gouw afketst en steeds aan 't vertellen is, boeiend en gemoedelijk, Hij zorgt er goed voor dat de schoolmeester nooit zijn ooren bovensteekt. En zoo vindt hij het hart van zijn jongens, hij leert hen hun eigen streek, de schoonheden van het landschap, van de steden, van het doen der menschen, zien en ‘geerne, zien’. Zoo wordt vanzelf de liefde tot eigen schoon geboren. En dat F.R. Boschvogel deze liefde diep in zich draagt, daarvan getuigt de vlijt en grondige wetenschap waarmede hij de bonte stof verzameld en bewerkt heeft.

B.

Dr. Jan Lindemans. *Geschiedenis der gemeente Opwijk*. Brussel, A. Hessens, 1937. In-8°, 304 blz. Met talrijke teekeningen en prenten, en een groote toponymische kaart = Fr. 45. Te bestellen bij den Boekhandel Sacré De Buyst, Merchtem.

De naam van den Schrijver staat borg voor de voortreffelijkheid van dit werk. Wie de wetenschappelijke bedrijvigheid van Dr. Lindemans gevolgd heeft o.m. in zijn meesterlijke *Toponymie van Opwijk* en in zijn talrijke en belangrijke bijdragen in het bloeiende tijdschrift ‘Eigen Schoon en de Brabander’ waarvan hij de hoofdopsteller is, zal de zekerheid hebben dat reen, in deze Geschiedenis, een waar model van plaatselijke monographie ter hand neemt. Volledige en systematische behandeling, voor sommige gedeelten vrijwillig ingekort. Want Schr. zelf beschouwt zijn werk niet als definitief en volledig. De beperkingen die hij zich, wegens den aard en de bestemming der uitgave, moest opleggen, wist hij ten goede te koeren: hij zorgde voor een gemakkelijk leesbaar opstel waarin hij streng wetenschappelijk blijft zonder geleerd te schijnen. En deze laatste verdienste willen wij hier eenmaal op den kandelaar zetten, ‘anderen in exempele’ - omdat ze in de ‘geleerde’ wereld van Vlaanderen al te zelden voorkomt.

A.V.

't Beertje, Volkskundige Almanak voor West-Vlaanderen voor 't jaar 1940: is weer verschenen.

Het doet zijn beste, 't jong - 't is een levaard tewege, een van den vooruit. Het is waarlijk en deugdelijk gegroeid, en het klapt van langs om beter. En 't mag en 't moet alzoo voort zeeveren, zoolange het geen Beer en wordt - want *Beertje* moet het blijven, gelijk het *Manneke*, dat nooit uit zijn eerste broek wilde groeien, en daarom zooveel wijze dingen al lachend mocht verklappen.

B.

Den 16 November 1.1. overleed te Veurne de Eerw. Heer Pastor Julius Leroy.

Geboren te Haringe, kapelaan te Staden van 1889 tot 1910, stond als pastor te Wulpen van 1910 tot 1933.

Pastor Leroy zal blijven voortleven als de man van de Vlaamsche vertellingen ‘uit het volk en voor het volk’. Want ook zijn Pieter de Pensejager en Karel de Blauwer zijn *uit* het volk ontstaan: Leroy kende het volk, beminde de zegging en doening van het volk, en kon het vertrouwen van die menschen winnen: ...en dan vertelden ze ‘zonder ende’ en Leroy luisterde, en vertelde dan op zijn beurt, eenvoudig en echt, zooals hij, sterke en streusche man, immer was. Hij hield zich verre van de literatuur en was eigenlijk op zijn beste, niet in zijn twee ‘groote’ boeken, maar in zijn Zeisels Scharmenteka, Jan Onversaagd en zooveel andere onvergetelijke en nog steeds deugddoende sprookjes en vertellingen, die hij ten deele eerst in Biekorf liet verschijnen. Waar hij een enkelen keer stijl zocht, daar sloeg hij ernevens. Zijn eenige stijl is zijn zuiver, eenvoudig en ongekunsteld vertellen.

Moge de Heer hem beloonen voor al het goede dat zijn werk blijft stichten, voor dit stuk blijvende vreugde dat hij aan zijn volk geschonken heeft. En moge dit volk nog lang gesteld blijven, om van zijn Zeisels en Vertellingen deugd, veel deugd en plezier te hebben.

B.

Bladwijzer van Biekorf - 1939 -

A. Opstellen

Monikerede, een verdwenen zeestad van het Zwin	J. De, Smet.	1
Van Hulken en Karveelen. Scheepsbouw in de XVe eeuw	C.M. Pleyte.	18
Rond schavot en galg ten tijde van Maria-Theresia	J. De Smet.	22
Kattedag te Ieper	A. Viaene.	47
Wiegeliedjes en kniedeuntjes uit het Brugsche	M. Cafmeyer.	62
Meester Wissel Geerts, ‘rechtere metten zweerde der stede van Brugghe’	L.B. Wissels Rapedius Knapelinck.	70
Een gedrukt nieuwsblad in 1593	A. Viaene.	74, 104
Sint Isidoor	M. English.	76
Judocus-Joos-Joost	A. Viaene.	81
Westvlaamsche Zanten (Zie Biekorf, 1938, bl. 280 en de vorige)	J. de Langhe.	15, 53, 131, 194, 213
Sint Laurenskerk en het kasteel van Nieupoort.	K. Loppens.	89
Cruyt-hof der kerck-cerimonien (zie Biekorf, 1935, bl. 109)		102
De bewogen reis van den driemaster ‘Prins Charles’ van de Witte Zee naar Oostende. 1767.	E. de Spot.	113
Aartrijke herbevolkt na den Geuzentijd. 1592	M. English.	133
Een kamerspel te Ieper in 1594	A. Viaene.	138

Lombardsijde	R. DUMON.	153
Volksspelen en feestrefreintjes te Brugge	M. CAFMEYER.	158
De Geuzenschuur te Ieper	A. VIAENE.	164
Een ‘docteur van te lande’ in den goeden ouden tijd	J. DE SMET.	169
Jacht op lotelingen te Reningelst 1810-1312	P. CUVELIER.	177
Weerspreuken over heel het jaar.	M. CAFMEYER.	182
	Vlaamsche soldatenbrieven:	
De Fransche inval in Spanje en de eerste bezetting van Madrid. 1808		196
Drie soldatenbrieven uit Duitschland. 1813		250
Vlaamsche wandtapijten in het koninklijk paleis te Madrid	A. VAN BLASENBERG.	201
De ‘Kwaden Hoop’ in 't Westkwartier. Het einde van Jan Camerlynck en zijn bende. Ieper 1568	A. VIAENE.	219
Engelsche landing op Walcheren. 1809	P. CUVELIER.	226
De Predikheeren te Brugge	P. MEULEPAS.	233
Rondedansen in het Brugsche	M. CAFMEYER.	238
Plaatsnamen langs de Vlaamsche kust	K. LOPPENS	246
Het duivemelken en de duivekeeten van 't verleden	G.P. BAERT.	259
Sint-Maartensfeest te Vlamertinge	R. DUFLOU.	285
De Duikbooten van Zeebrugge	J.D.S.	289
Dialect en Folklore	G.P. BAERT.	298

De Oorsprong van Lombardie	K. LOPPENS.	303
't Crucifix op den zeedijk bij Nieupoort, 1572	K. LOPPENS.	306

Klein werk

De Bibliotheek van een republikeinsch ambtenaar, 30. Een verduisterd Persilstraatje (Kortrijk), 31. Beslag op een sterfhuis in 1502, 31. Touwslagerij te Brugge, 43. Hanekap, Hanepreuve, Hanekamp, 55. Jaarcongres van de vinkeniers te Rumbeke, 1939, 105. Een Brugsche gravure van 1620, 108. Forestiers van Vlaanderen, 166. Een Leuvensch rijm van 1568, 237. Treurvers op den dood van Karel den Stoute, 308.

B. Vertellingen

G.P. BAERT.

Pompieren 9
Hanekamp 57
De nieuwe snok 125
Oudersche jongmans 145
Kinderleute 174
Oudersche jonge dochters 205

K. DE WOLF.

Hoe het groeide 33
Ferden Romboudt 272

A. MERVILLIE.

Van Pier en Triene 281

A. VERWAETERMEULEN.

Van een Brugschen pruikenmaker 215

C. Gedichten

J. IMPE.

Koffiebal 101

W. COOPER (G.P.B.)

De onschuldige dief 254

D. Zakenwijzer

Op de opstellen en de mengelmaren.

PLAATSELIJKE GESCHIEDENIS.

Aartrijke, 113. Brugge, 18, 22, 62, 70, 84, 108, 158, 227, 233. Gent, 84. Harelbeke, 170. Houtkerke, 222. Ieper, 47, 74, 108, 138, 164. Kortemark, 76. Kortrijk, 84. Lombartsyde, 118, 124, 153, 303. Loo, 265. Male, 69. Monikerede, 1. Nieupoort, 142, 154, 229, 306. Oostende, 113, 123. Oostkerke (Brugge), 1. Poperinge, 166.

Reningelst, 177, 219. Rumbeke, 105. Tielt, 84. Torhout, 196.
Vlasmertinge, 285. Zeebrugge, 289.

PLAATSNAMEN.

Persilstraatje, 31. Karthuyserduinen, 246. Waeterduynen,

247. Den Haeck, 247. Princeveld, 247. Spaanjaarshil, 247. Doomanspanne, 247. Zandpanne, 247. Paalsteenpanne, 248. Vosseslag, 248. Hillen, 248. Braydunes, 248. Persenhil, 248. Pekhol, 249. Katrynhille, 249. Schipgat, 249. Witte Burg, 249. Groenendijk, 249. Pasturepanne, 250. 't Sin-Tuderostretje, 273.

OUDHEIDKUNDE.

Sint Laurenskerk en het kasteel te Nieuwpoort, 89. Vlaamsche wandtapijten te Madrid, 201.

FOLKLORE.

Galgenhumor, 14. Christelijke aflezingen: bloed stremmen, perels van de oogen, verbrandheid, balgpijn, worms van de vruchten, zwijneplaag, tandpijn, borstzweere, gekwetstheid, Corneliusziekte, konijn en kaleerplaag, 26. Hanekamp, 55, 57. Berijmd sermoen, 61. Tempeliers te Nieupoort, 97. Jaarcongres van de vinkeniers, 105. Kazerneleute, 109. Kamerspel te Ieper, 138. Volksspelen en feestrefreintjes te Brugge, 158. Barbierspraat, 199. Sint Elooistafel, 230. Sint-Maartensfeest te Vlamertinge, 285.

Volksgeneeskunde: 26, 169.

Heiligenvereering en -verbeelding.

O.L. Vrouw van Assebroek, 121. - van Lombartsyde, 118, 124. Alexius, 102. Anna, 103. Blasius, 2. Clara, 192. Elooi, 80. de Engel (Kerstdag), 287. Isidoor, 76. Jacob (de Meerdere), 86, 103. Jacob (de Mindere), 102. Job. 102. Joos-Joost-Judocus, 81. Justus, 86. Laurens, 89. Maarten, 285. Margriete, 103. Martha, 104. Niklaas, 287. Paulus, 108. Philips, 102. Quinten, 2. Sebastiaan, 2. Winoc, 87.

Liederen:

Driekoningenliedje, 110, Kwezeltje. 132.

Kinderrijmpjes: 15, 70, 143, 200, 232.
Rondedansen: 238.

TAALKENNIS.

Westvlaamsche zanten (Zie Biekorf. 1938, bl. 280 en de vorige). Kavette, Klompers, Kloen, Kluts, Knasper, Knieliedjes, 15. Kniffel, Knimzen, Knippel, Knooptjeskruid, 16. Knul, Knuustje, Koddevijze, Koekuut, Koeipooten, Koepit, Koeisteert, Koeitongen, 17. Koekestuuten, Kontekraafsch, Kopirre, Kopnagel, Kortewagentje, Kort gekneed zijn, Kot, Kote, Kouwietelare, Kraaie, 53. Kraaiaard, Krabben, Kramers, Krempe geven, 54. Kroezelen 55. Krote, Krotte, Kruipen, Kruisteeken, Krullekoptjes, Kudden, Kuipertjes, 131. Kuiptjes, Kurremul, Kwakkel, Kwaweerveugel, Kwene, Kwezeltje, 132. Kwijlpap, Land verraan, Lange Machiel, 133. Korretjiet, Knuddel, Kongel, Langsteert, Lapper, Lartarze, Larus, Latte, Leegaard, 194. Leertje, Leeuwerke, Lekkeliere, Lelietjes, Lestje, Lichtmesse, Liegen, Lievelol, Loopers. Loovetje, Luus, 195. Luuzen, Luuzeneten, Lutte, 196. Kallemoeie, Kriffelen, Kruwezen, Lutseklooten, Maalvliegjes, Malieziekte, 213. Manten tegen Kalle slaan, Markt maken, Mast, Meeheden, Merelare, Melkkevers, 214. Meulenare, Mezaaltjes Memorie, Menschenglere, Mist, 215.

Vaktaal.

Touwslagerij: Achterbard, draaiwiel, draaibank, draaiberd, bakenberd, handboom, 44, hekel, hekelen, hekelhuis, hekelplank, hoorn, kattepees, keien, klopblok, klophamer, kloppen, letterbard, maantjes, mikke, nettenbak, oliehoorn, scheerbeen, scheertap, schuive, sleepkloef, 45, staak, splissen, strijker, strijken, strijknet, terreketel, top, touwblok, touwen, touwhamer, voorbard, weegschaal, werk, 46.

Klankwoorden: 101.

ZANTEKOORN.

Volkszeg over dorp en steê: Deerlijk, 130. Meigem, Nevele, Vinkt, 167. *Over familienaam:* Oosterlinck, 302.

Weerspreuken: 108, 182, 230.

Kwelspreuk: 230.

Woorden en wendingen.

Duivelsvel, 13. Geluk, Slamijte, 14. Uitteekenen en uitschilderen, 29. Stratevendel, 32. Renne, 58. Vlaak, 59. Denne, Horlogie-kijker, 59. Koteren, Preuvelinge, 60. Kokeloeren, 61. Als Sint Pauwelsdag zijn kappe droge draagt, 108. Onverbiddelijkheid, Vermaan, Beurzetale, 110. Uitgangenegge, 112. Wat is een dronkaard, 112, 198, 176. Snok, 125. Meigemsche steke, 126. Kallegaaien, 128. Gonferen, 129. Opsteken, 130. Tooveressebrood, 145. Raal, 146. Moerviole, 148. Maantjes, 150. Tinke, Marode, 152. Jongen van Drongen, 167. Koopmanstale, Over groote staatslieden, Bommeltrein, Sleteka, 168. Peerde, 176. Kranenbliek, 177. Profetebeze, 205. Convent, Gedoevig, 209. Pokziekte, klodderspanen en valhoeden, kindernamen, klerkenleed, 231. Bij de beetenstekkers, 255. Uitbeenderen, Den nijper op den steert, Zeven duivels doen dansen, Bakte op zolder, Den steert opgedaan, Den steert afkappen, 256. Twee vliegen op 't zelfde lapje, Piepen, E reke lijk è klijthage, Tieren en bajieren lijk è butterhoere, 258. Simmerik, kiebig, 271. Duwieren, 272 Snetsebelle, 273. Al franschen, 274. Vetlegger, Breê deure, Zeekappe, 275. 't Gemeene, 276. Een goe karel, 277. Hoeptje. 278. Doodwaken, 279. Pereboom staan, 287. In een fluit en een zelveren woord, Een mes breken in de butter, Door den boomgaard smijten, Bleven, Verbuiken, 288.

DOODMAREN.

Alfons De Poorter, 56. Julius Leroy, 312.

VRAGEN EN ANTWOORDEN.

Oud rechtsgebruik, 28. Wat is een klaaitje, 29. Gebakken haantjes, 56, 88. Een meestove te Nieuwpoort, 88, 142. Wat is een kraaiaard, 88. Leeg zijn is heilig of hellig, 111, 144. Forestiers van Vlaanderen, 112, 166. Waar staan er nog duivekeeten, duifhuizen of duiventorens, 271. Wat is een herde (vischnet), 271. Waar wordt S. Maarten en waar S. Niklaas gevierd (Zie Biekorf, 1937, bl. 55 en 81), 287.

VAN 'T BEREK. De inteekeningen hernieuwen, 257. Blok: 32, 56, 88, 112, 144, 168, 200, 232, 256, 288, 312.

BOEKENNIEUWS. R. PARMENTIER. Brugsche Poorterboeken, 140. T. CRAMPE. Flandrische Familie Crampe, 141. J. LAVALLEYE. Memling, 198. C. LOONTIENS. Les derniers moulins à vent, 199. J. DE LANGHE. Oorsprong der Vlaamsche Kustvlakte, 228. J. FILLIAERT. Tijl's oog op den puinhoop, 229. J. FILLIAERT. De compagnie van vischvaert te Nieupoort, 229. Deinze en het Land van Leie en Schelde, 229. M. VAN COPPENOLLE. Langs Brugsche reitjes, 254. IMMA VON BODMERSHOF. Die Stadt in Flandern, 308. J.A. RISPENS. Richtingen en Figuren in de Nederlandsche Letterkunde, 309. H. LÜTZELER, De heilige Geboorte. Blijvende Vreugde, 310. F.R. BOSCHVOGEL. Ons schoon West-Vlaanderen, 310. JAN LINDEMANS. Geschiedenis van Opwijk, 311. 'T BEERTJE, Volksalmanak voor 1940, 311.

PRENTEN.

In den tekst: Zegel van Damme, Hoeke en Monikerede, 6. H. Isidoor (Kortemark), 78. St. Laurenstoren te Nieuwpoort, 94. De Zeventorretjes te Assebroek. 260.

Buiten tekst: Plan van Monikerede, 8. Het Zwin in de XIIIe eeuw, 9. De duivetoren van Asper, 264.